www.psikeart.com

psikeart

aldatmak



En mağrurumuz en mağdurumuz mu?
DOĞAN ŞAHİN

Sinema perdesi
"Kendimi seninle aldatmama izin vermedin"
CUMHUR BORATAV

Bedel, ödül, dopamin...
LİNDA DİNÇ

Şüpheye rağmen
ŞULE ÖNCÜ

Bir kolektif kendini aldatma ideolojisi:
Amerikan rüyası ve "Muhteşem Gatsby"
SEMİRAMİS YAĞCIOĞLU

Bir ölü gibi yapayalnız
GÜROL TONBUL

20 TL
OCAK-ŞUBAT
ISSN 1308-704501
SAYI 61 / 2019

FOTOĞRAF SERGİSİ:

YILDIZ MORAN
BİR DAĞ MASALI

24 KASIM 2018 - 12 MAYIS 2019

İSTANBUL MODERN

TEMPORARY SPACE GEÇİCİ MEKÂN



SERGİ SPONSORU

Eczacıbaşı

İSTANBUL MODERN SANAT MÜZESİ

Asmalımescit Mah., Meşrutiyet Cad., No: 99 Beyoğlu, İstanbul T +90 (212) 334 7300

www.istanbulmodern.org

KURUCU SPONSOR

Eczacıbaşı

ANA SPONSOR

DOĞUŞ HOLDİNG | BİLGİLİ HOLDİNG

DESTEKLERİYLE

KADIN SANATÇILAR FONU

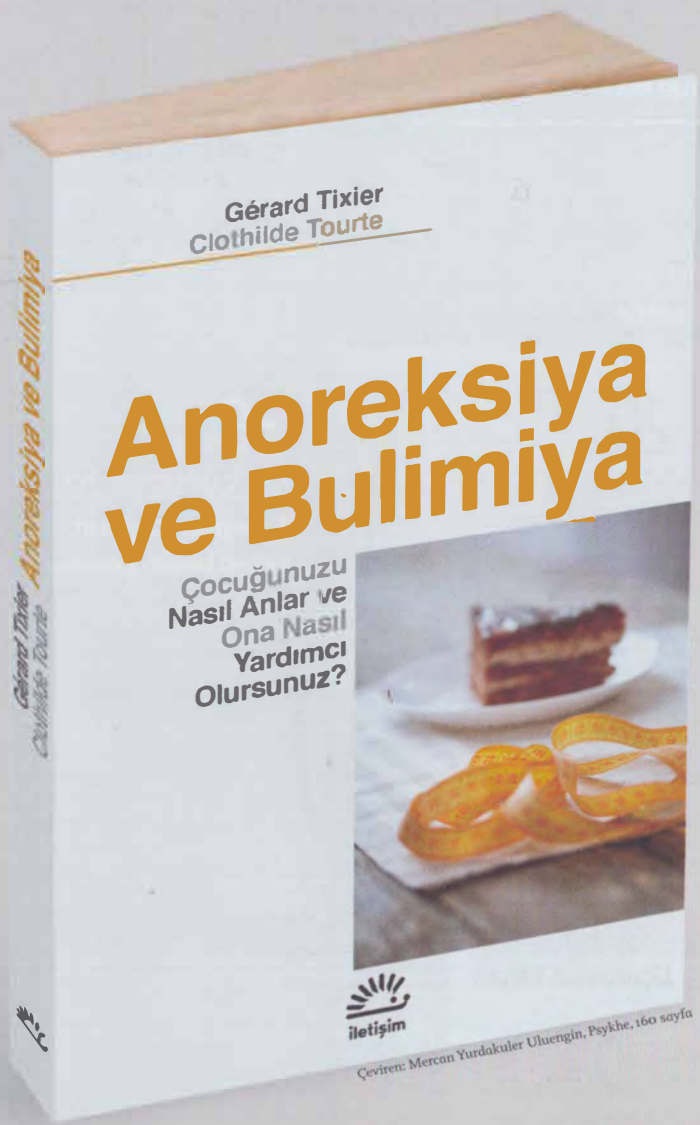
İSTANBUL MODERN

iletişim

Yeme bozukluğuyla ilgili sorulara cevaplar...

Yeme bozuklukları, her yaşta insanı etkilese de, gençlerde daha sık ortaya çıkıyor. Bu durumun ergenlikte yaşanan bedensel, duygusal ve sosyal değişimlerle bağlantısı var mıdır? Medyanın ve popüler kültürün yücelttiği zayıflık ideali gençleri nasıl etkiliyor? Anoreksiya ve bulimiyaya bağlı davranışlar nasıl fark edilir? Yeme bozuklukları ne gibi tıbbi sorunlara sebep olur? Ebeveynlerin tedavi sürecindeki rolü ne olmalıdır? Hangi aşamada profesyonel yardım alınmalıdır?

Psikiyatrist Gérard Tixier ile klinik psikolog Clothilde Tourte'un hazırladığı *Anoreksiya ve Bulimiya*, çocukları yeme bozukluğu tablosuyla karşılaşan ailelerin kafalarındaki soruları cevaplıyor.



İçindekiler

5
M. EMİN ÖNDER
Editörden

6
HAKAN ATALAY
Aldatmayı saptama algoritması işe yarar mı?

10
DOĞAN ŞAHİN
Aldatılma korkusu, aldatılma arzusundan kaynaklanıyor olabilir mi?
En mağrurumuz en mağdurumuz mu?

16
SERPİL YANDI VARGEL
Can cana mı, cam cama mı? Aldat da gör!
Kırılır ise camdır, çeker giderse candır

20
CUMHUR BORATAV
Sinema perdesi
"Kendimi seninle aldatmama izin vermedin"

28
ARZU ERKAN YÜCE
Uçurumun kenarı

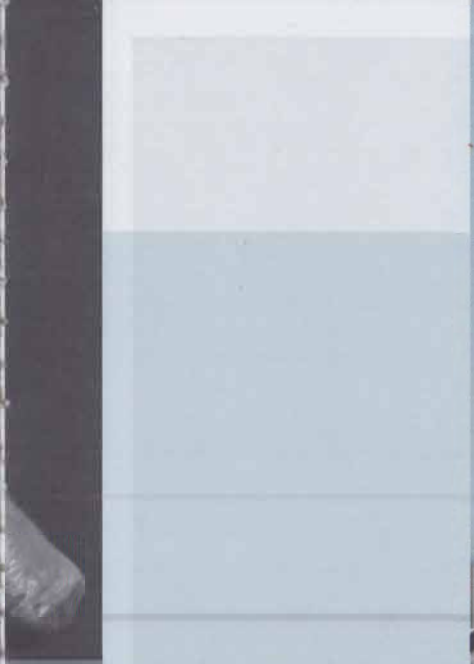
36
GÜLŞAH MERAL ÖZGÜR
Sebep sen değilsin, sebep benim genlerim

40
LİNDA DİNÇ
Bedel-ödül dengesizliği mi, nörokimyasal dengesizlik mi?
Bedel, ödül, dopamin...

44
İSHAK SAYĞILI
Hakiki kurgu
Aldanmışlığa karşı bir olanak

48
HİRA SELMA KALKAN
Aldatmak erkeğe mahsus değil

aldatmak



66
ŞEHNAZ TUNA
"Hogamus, higamus, men are polygamous!"
Peki ya kadınlar?

80
SEMİRAMİS YAĞCIOĞLU
Bir kolektif kendini aldatma ideolojisi:
Amerikan rüyası ve "Muhteşem Gatsby"

106
PINAR KÖKSAL ÜRETMEN
Hiçbir düş sadece bir düş değildir

86
HANDE ÖĞÜT
Erkeğin ihaneti cinsel, kadınınki tinsel öyle mi?

109
HAYDAR ERGÜLEN
Aldatma üstüne yedi cümle

52
ŞENGÜL KIYAK
Aldatmanın kaygan zemini

70
KEMALETTİN ÖZDEN
Aldatmanın o kadim öyküsü

92
ZAHİT ATAM
Aldanmış, kendini ayna sanmış
Günlerden bir gün yaşadıklarının derdine düşenlerin türküsünün güftesi üzerine...

110
AHMET İNAM
Ne dersiniz arkadaşlar, aldanıyor muyuz?

112
VUSLAT ÇAMKERTEN
Ben bir başkası

58
ŞULE ÖNCÜ
Şüpheye rağmen

74
ECE TATHAN BEKAROĞLU
Sosyal medya ile aldatmaca

96
OKTAY ŞILAR
Psikanalitik bir yazarlık hikâyesi
Casuslar da aldanır

112
BAHAR TEZCAN
Seni neden Casablanca'da aldattım?

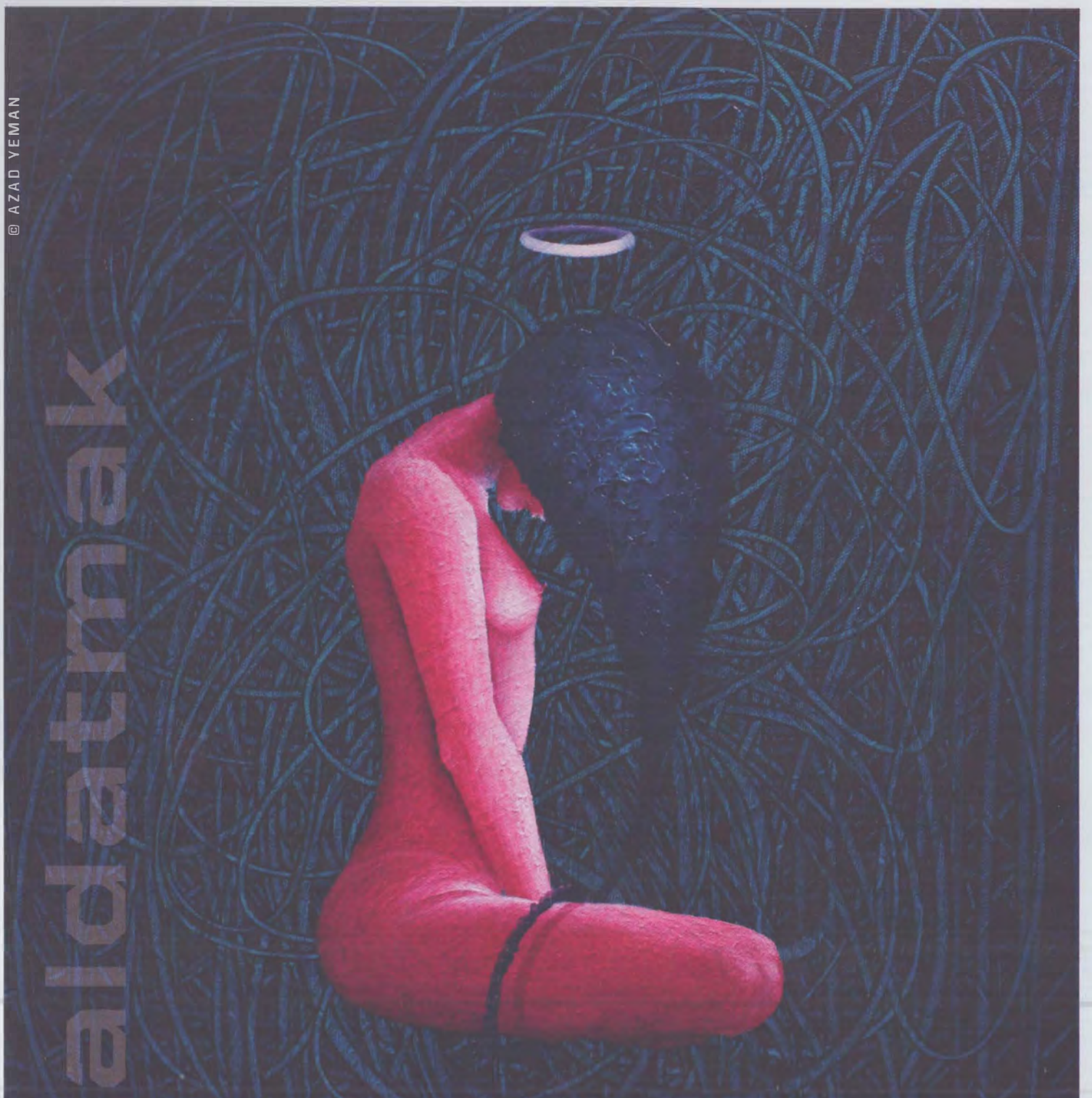
62
ÇAĞRI TEMUÇİN ÜNAL, BENGİ ÜNAL
Aldatma herkes için aynı anlama mı geliyor?

76
TAYFUN UZBAY
Bilimsel aldatma

100
GÜROL TONBUL
Bir ölü gibi yapayalnız

104
PINAR AYDIN O'DWYER
Ava giden aldanır

118
BAHAR KÖSE KARACA
Aklım takıldı



© AZAD YEMAN

OCAK-ŞUBAT 2019, Sayı 61
Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma
Yayın ve Kurumsal Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. M. Emin Önder

Yayın Koordinatörü ve Yazı İşleri Müdürü
Ercan Yaşa ercanyasa@psikeart.com

Sayfa Tasarımı
Tuna Yıldırım

Katkıda Bulunanlar
Tuba Akyol, Emine Zinnur Kılıç, Cengiz Güleç, Hakan Atalay, Ayhan Eğrilmez, Haydar Ergülen, Hande Öğüt, Ahmet İnam, İsmail Güzelsoy, Pınar Kesen Gibbon, Levent Mete, Tan Tolga Demirci, Cumhur Boratav, Hakan Kızıltan, Tuncay Gürhan, Yüksel Aksu, Zeynep Eylül Önder, Ata Yılmaz Emre, Çiğdem Gelegen

Kapak Resmi
Azad Yeman

Reklam Müdürü
Aslı Sağbilge (0554) 541 47 46 aslibilge@psikeart.com
Abone Sorumlusu **Semiha Başar** - İstanbul
semihabasar@psikeart.com

Stratejik Pazarlama Danışmanlığı
Project Zones
Sorumlu **Günnur Altan** - Kocaeli
gunnurdinc@psikeart.com

Belirli bir sosyoekonomik düzeydeki erkeklerin dünyasında önemli bir yere sahip olan pavyon mekânı, bana 1950-1960'lı yıllarda Yeşilçam sinemasına ağırlıklı olarak damgasını vuran melodram filmlerini hatırlattı. Bu melodramların yaşandığı iç mekânlar içinde pavyonlar önemli bir yere sahipti.

Yeşilçam, genellikle modernleşme ile ortaya çıkan ahlaki çatışmalara yer veren ve bu çatışmaları sorgulayan melodramlar ile aldatmayı çıkarcılık ve samimiyetsizliğin bir sonucu olarak gözler önüne serer. Bu filmlerde pavyon ise birey ve toplum için oldukça önemli bir role sahip göçlerle büyük kentlere yerleşen erkeklere kente ait olma duygusunu yaşatan, kent yaşamına uyum sağlayabilmelerini kolaylaştıran ve sosyalleşme ihtiyaçlarını gideren mekân olarak; diğer yandan erkekler için yozlaşmış ilişkilere ve kötü alışkanlıklara neden olan, kavgaların yaşandığı mekân olarak gösterir. Kadınlar tarafından baktığımızda ise pavyon, göçle kırdan kente gelen kadınların kentte tutunamama sonucu "düştükleri" mekân olarak ele alınır.



M. EMİN ÖNDER

Evli bir adamla bir konsomatrisin aşkı, birlikteliği, filmlerin birçoğunda işlenmiştir. Birçok film, pavyon mekânlarında insanların sömürüldüklerine, kandırıldıklarına dikkati çekerken, bunları bir taraftan da "sosyalleşilen" ortamlar olarak sunar. "Sosyalleşilen" bu ortamlar, evli erkeğe eşinden uzun zamandır göremediği "yeterli ilgiyi" konsomatrislerden görerek kendisinin kısmen önemli, değerli biri olduğu duygusunu yaşatır. Bu duygu, hem filmlerde hem de gerçek hayatta üçlü ilişkilerin yaşanmasını kolaylaştırırken kişileri dram ağırlıklı bir yaşamın içine çekecektir.

Son yıllarda bu algı değişmeye başlasa da halen aldatmanın erkekler tarafından daha çok gerçekleştirildiğine inanılmakta... Diğer yandan aldatma ile ilgili yapılan çalışma ve gözlemler, kadınların da aldatma olaylarına karıştıklarını gösteriyor.

Evli ya da birlikte yaşayan kadın ve erkekler için ev-çocuk, rutin yaşamın getirdiği sorunlar, birlikteliğin ilk zamanlarında duyulan hazzı ve heyecanı azaltabilir. Azalan bu haz ve heyecan, aslında yaşanması gereken bir duygudur. Organize edilen kaçamaklar, kişilere bu hazzı ve heyecanı yeniden yaşatıyor olabilir. Bu kaçamaklar sayesinde erkekler, yaşlarına rağmen yeterli cinsel güçlerinin olduğu, halen ilgi gören, değerli kişiler oldukları; kadınlar ise halen arzulanan, erkekleri etkileyen bir cazibeleri olduğu hissini yaşarlar.

Aldatmada neler önemli ve etkilidir? Psikeart, 2019 yılının ilk sayısında bu konuya odaklanıyor...

İyi yıllar!

Düzeltme: Psikeart'ın "Nörobilim" sayısının 10. sayfasında yer alan Raperin Avcu Çelik'e ait görsel, yanlışlıkla Toprak Bek adıyla yayımlanmıştır. Düzeltir, özür dileriz.

psikeart @psikeart psikeartdergisi

Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi
Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

İrtibat Bürosu: Rumeli Caddesi. No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 91

www.psikeart.com
info@psikeart.com

Baskı
Özgün Ofset Ticaret Ltd. Şti.
Yeşilce Mah. Aytekin Sok. No: 21 34418
4. Levent/İSTANBUL
Tel: (0212) 280 00 09

Yayın Türü
Yerel, süreli

Dağıtım
Turkuvaz

Her hakkı saklıdır.
Yazıların sorumlulukları yazarlara aittir.

İki ayda bir çıkar.

Bu dergide yer alan yazı, fotoğraf ve çizimlerin elektronik ortamlar da dahil olmak üzere bir kısmının veya tamamının yayımlanması ve çoğaltılması yazılı izne tabidir.
Bu dergi, Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir.

Aralık 2018'de basılmıştır.

Hakan ATALAY



© OSMAN GÜLTEPE

Aldatmayı saptama algoritması **işe yarar mı?**

Bazı çalışmalar, aldatmanın sadece arılar, karıncalar ya da insanlar, hatta üniversite hocaları gibi gelişkin organizmalarda değil, bakteri düzeyinde bile işlediğini düşündürüyor.

Kurallara uymamak bir marifet midir? Kurulu düzene başkaldırı mıdır? Devrimci bir eylem midir? Örneğin, İstanbul'un kaotik trafiğinde gıdım gıdım ilerlemeye çalışırken yanımızdaki emniyet şeridinden 90 km hızla geçen arabayı bu devrimci eylemi için alkışlamalı mıyız? Görüyoruz, kimi arkasında Arapça besmele yazan bir Doblo, kimi "K.Atatürk" imzalı bir Astra olabiliyor. Yani, ideolojik bir mesele değil, belli ki. Bir Müslüman sıkışık trafikte kurallara uyarak beklerken yanından kurallara uymadan geçen, hatta emniyet şeridine çok yaklaştığı için korna çalıp kenara çekilmesini isteyen besmeleli bir Doblo sürücüsü hakkında ne düşünür acaba? Ya da aynı durumdaki bir Atatürk hayranı, arkasına "K.Atatürk" imzası yapıştırmış bir arabanın emniyet şeridinden -muhtemelen bir suçluluk da hissetmeden- ilerlemesini nasıl yorumlar? Kısa da olsa bir dönem göz ağrımız olan Psikodiyalektik Araştırmalar Derneği'nde "Gönül Yarası" filmi üzerine yönetmen Yavuz Turgul'un da katıldığı bir söyleşide, filmdeki Halil (Timuçin Esen) karakteri dolayımıyla solcuların psikopati meselesini çözmeleri gerektiğini, 12 Eylül öncesinde olduğu gibi, bazı toplumsal hareketlerin psikopatlara açık olması yüzünden değerinden kaybettiğini, ileride de kaybedeceğini vs. söylemiştim. Sonlara yaklaşmıştık sanırım, çok fazla tartışmaya zamanımız yoktu, ancak, tarihsel ilerlemede psikopatların rolünü göz ardı etmemek gerektiği, birçok ilerlemede başı çektikleri vs. şeklinde uyarılar geldiğini hatırlıyorum.
Öte yandan, herkes emniyet şeridinden gitse, yol boş kalırdı elbette. Buradan, birilerinin yararlanabilmesi için en azından çoğunluğun kurallara uyması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim, insanların birbirlerini öldürmelerini, işkence çektirmelerini istemiyoruz; özellikle çocuklara, zayıf durumda olanlara, hastalara kötü muamele edilmesi halinde genel bir itiraz yükseliyor vs. Neyse ki, ortak karşı çıkacağımız birçok konu var.
Daha önce Psikeart'ın bazı sayılarında insanın toplumsal bir varlık olduğundan, bu durumun insanı toplumsal zihinle düşünmeye mecbur bıraktığından, dolayısıyla insanı her zaman ilişkileri içinde değerlendirmenin temel bir ilke olması gereğinden söz etmiştim. Bu yazıda, söz konusu toplumsallığı aşındırması beklenen, ama doğal tarihte bunca süre geçmesine karşın insan hayatındaki mevcudiyetini sürdürme başarısı gösteren "aldatma"dan söz edeceğim. İnsanlar birçok sosyal tür gibi ortak yaşamanın yararları yüzünden baştan itibaren toplumsal işbirlikleri ve iletişim biçimleri geliştirmiş olmalarına karşın, toplu yaşamanın bu özelliklerine uymayan aldatma davranışı sosyal hayatta nasıl kendine yer bulmaktadır? Her gün haberlerde kurumsal dolandırıcılıklardan, vergi kaçırmalardan, hırsızlıktan ve bunun gibi etik olmayan bir sürü davranıştan söz ediliyor. Akademide bile ünlü hocaların intihal, veri manipülasyonu ve bilimsel suistimalle suçlandığı skandallar oluyor. Bazı çalışmalar, aldatmanın sadece arılar, karıncalar ya da insanlar, hatta üniversite hocaları gibi gelişkin organizmalarda değil, bakteri düzeyinde bile işlediğini düşündürüyor. Örneğin, bakteri dünyasında "Çoğunluğu Algılama" (*Quorum sensing*) adı verilen olguyu ele alalım: Çoğunluğu algılama, bakterilerden arılara kadar sosyal ortamlarda bir tür karar verme yöntemidir. Merkezi yönetimi olmayan yapılarda işe yarar. Çoğunluğu algılama halinde bakteriler grup davranışının eşgüdümüne olanak veren, ortama yayılabilen sinyal moleküller üretirler. Hücreler büyüdükçe bu sinyaller hücre içinde ve dışında birikirler. Belli bir eşik düzeyinin üstünde (çoğunluk yeter sayıya ulaştığında) sinyaller hedef genlerin ifadesini etkinleştirmek üzere aynı kökten transkripsiyon faktörlerine bağlanırlar. Çoğunluk yeter

"Ebeveyn ve evlat sevgisi de dahil olmak üzere, belirgin toplumsal içgüdüler bahşedilmiş herhangi bir hayvan, kaçınılmaz olarak bir ahlak anlayışı ya da vicdan kazanacaktır."
Darwin, "İnsanın Kökeni"


© OSMAN GÜLTEPE

sayısının kontrol ettiği 30'dan fazla gen hücre dışı enzimleri, ikincil metabolitleri ve toksinler gibi virülans (hastalandırma gücüyle ilgili) faktörleri kodlarlar. Bu virülans faktörlerinin enfeksiyonlara katkıda bulundukları düşünülmektedir. Ancak, bazı enfeksiyonlarda çoğunluk algılama yetileri eksik olan mutant bakteriler de saptanmıştır. Örneğin, *Pseudomonas aeruginosa*. Bazı mutantları hücre erimesine ve ölümüne dirençli olan, enfeksiyonda çoğalma avantajları bulunan bu türlere "sosyal hilebazlar" (*cheaters*) adı verilmektedir.

Herhangi bir canlı grubunun üyelerinin, diğer üyelerle işbirliğine girerlerse, tek başına yaşamaya göre daha iyi bir hayatları olacağı açıktır; fakat bu tür topluluklarda ya herkes başkaları daha çok verirken kendileri daha çok almaya çalışırsa? Herkes bencilce davranırsa sömürülecek işbirliği eğilimli üyeler azalır, işbirliği sistemi çöker. Onun için, evrim sonucunda ortaya çıkan ahlak ilkeleri karşılıklı yarar sağlayan, işbirliğine dönük ilişkiler geliştirmenin en etkili araçlarını oluşturdukları için evrilirler. Böyle bakıldığında, tüm normal insanlar bir ahlak duyusuna (*sense of morality*) sahiptir. Başka bir deyişle, ahlak türe özgü ve kültürel açıdan evrenseldir; insan doğasının ayrılmaz bir parçasıdır. Ahlak, ortak yaşamı kolaylaştırmak için süzülerek gelen toplumsal yaşama ilkeleri olarak kabul edilebilir. O halde her yerde geçerli bir ahlaktan söz edebilir miyiz? Evrimsel psikoloji alanında çalışan bilim insanlarına göre, evet. Tür olarak biz insanlara, hatta memelilere özgü belli evrensellerden, öntoplumsal ilkelerden söz edebiliriz.

Peki, biz bu ilkelere mantıksal yöntemlerle, akıl yürüterek mi ulaştık? Onları matematik yasaları gibi her yerde, her zaman geçerli mi kıldık? Ahlak ilkeleri, önerme mantığı gibi, içerikten bağımsız biçimsel kuralları içeren akıl yürütme süreçleri mi, yoksa yaşantımız için önemli uyum sorunlarını çözmek için tasarlanmış olan akıl yürütme süreçleri mi? Bunlar genel amaçlı olan ve her probleme uygulanan kurallardan mı, yoksa ilgi alanına özgül olan ve sınırlı problem grupları için tasarlanmış olan kurallardan mı oluşur? İnsanlar tarih boyunca bu kuralları belirleyen açık ya da gizli toplumsal sözleşmeler (ya da toplumsal düzenlemeler) yapmışlardır. Toplumsal sözleşme, kısaca, bir alışveriştir: bir birey, diğer birey ya da gruptan bir yarar elde edecekse, o bireye ya da gruba bir bedel ödemesi gerekir. Oysa aldatma, gelen yararı kabul ederken, toplumsal sözleşmenin yürümesi için gerekli olan bedeli ödememektir.

İnsan topluluklarında (açık ya da örtük) toplumsal sözleşmeler mevcut olmuştur, çünkü türümüz tarihinin %99'dan çoğunu avcı-toplayıcı olarak geçirdi. Avcı-toplayıcılar için toplumsal sözleşmeler, yani, karşılıklı yarar için işbirliği, hayatta kalmak için zorunluydu. Buna uygun olarak, insan zihni, toplumsal olan kurallar ile olmayanlar arasında ayrım yapar. Fakat aldatanları saptayamadıkça, işbirliği (karşılıklı fedakârlık) evrilemez. Bu nedenle, kişinin aldatanları etkili bir şekilde saptamasına olanak veren bir "akıl yürütme prosedürleri kümesi" (aldatanı-saptama algoritması) da evrim göstermiştir. Buna göre, bir kural toplumsal sözleşme olarak algılanırsa, aldatanları saptayabilecek bilgileri araştıran bir "aldatanı-saptama algoritması" faaliyete geçer. Başka bir deyişle, eğer bir özne toplumsal sözleşmede bir tarafı temsil ediyorsa ve öteki tarafın bir aldatma seçeneği varsa, aldatanı saptama algoritması (yani, öteki tarafın sağladığı yarar ile ödenmeyen bedel konusunda bilgileri araştıran bir sistem) etkinleşir.

Toplumsal ilişkilerde aldatmanın saptanması, tıpkı küçük gruplarda dedikodunun oynadığı rol gibi, evrim mirasımızın yaşamsal bir parçasıdır. İnsanlar çıkarları gereğince başkalarını aldatma seçeneğiyle, yani, bir tür etik ikilemle karşılaştıklarında, rekabet halindeki iki arzuyu dengelemeleri gerekebilir: Kendi anlık bireysel çıkarlarına hizmet etmek arzusu ile uzun vadeli toplumsal iyilik için ahlaki standartlarını korumak arzusu. Bu etik ikilemi kendilerini kandırma stratejileri kullanarak, yani, ahlakla ilişiği keserek ve akla uydurarak çözerler.

Bu strateji, hem kuralları esnetmekten kaynaklanan negatif sonuçlardan kaçınmaya, hem de dürüst olmamanın yararlarından istifade etmeye imkân verir.

Kendini kandırmanın en bilinen yollarından biri, "görmezden gelme"dir. Dürüst olmamak kazandırdığı zaman, insanlar istenmeyen bilgilere pek dikkat etmeme eğilimindedirler. Böylece bir yandan davranış ile ahlaki standart arasındaki tutarlılık hissi sürdürülür, bir yandan da dürüst olmamaktan yararlanılır. Aldatmanın görmezden gelme ile ilişkisini özlü bir şekilde ortaya koyan ve göz hareketleri kaydedilerek yapılan bir çalışmada, deneklerden, üstünde Joker ya da 1'den 9'a rakamlar olan kartlar gösterilip Joker çıktığında bir düğmeye, rakam çıktığında başka bir düğmeye basması istenir. Her J'ye bastıklarında başlangıçta verilen ödülden kalan kısımları kendilerine kalacaktır. Deneklere verilen 60 doların, sonuçların dürüstçe bildirilmesi halinde, 120 deneme sonunda 0'a inmesi gerekmektedir. Fakat herkes belli bir düzeyde kazanır. İlginç olan, rakamlı kartlarda hiç hata yapılmazken J'li kartlarda %30 oranında yanlış bildirilmiş olmasıdır, yani, para kaybetmemek için hile yapılmıştır. Deneklerin göz hareketlerinin analizi sonucunda odaklandıkları bölgeler saptandığında, katılanların dürüst davranmadıkları denemelerde Joker'de takılıp kalma süreleri daha kısayken, rakamlı kartlarda takılma süreleri daha uzun bulunmuştur. Yani, istenmeyen bilgilere daha az dikkat ayırmışlar, istemedikleri bilgiyi görmezden gelmeyi yeğlemişlerdir. Oysa aynı çalışma eğer doğru yanıtlarlarsa ödül alacakları söylenerek yinelendiğinde, denemelerin %99.5'unda doğru yanıtlar vermişlerdir.

Sosyal psikoloji literatürü aldatmanın hem eylemin farkında olmaktan, hem de aynı durumlarda diğerlerinin ne yaptığından etkilendiğini göstermiştir. Başka bir deyişle, grubun diğer üyelerinin etik olmayan eylemleri gerek aldatmanın bir seçenek olduğu mesajı verdiklerinden, gerekse de bu seçeneğin izlenecek bir norm olmasından dolayı bireysel aldatmayı artırabilir. O halde, iyi örnekler yayıp kötüleri saklı mı tutmalıyız? Bir toplumda yüksek düzeyde dürüstlüğün olmamasını açığa vurmak iyi bir fikir mi? Normun dürüstlük olduğu öğrenilirse, insanların buna uyup daha az aldatmasını bekleyebilir miyiz?

Evet, araştırmalara göre, insanların sorumluluk duygusunun değiştirilmesi, davranışlarını değiştirebilir. Örneğin, kişisel sorumluluk duygusunu hatırlatmak, insanların davranışlarını tutumlarıyla aynı olacak şekilde düzeltmelerine neden olur. Sonuçların çabadan çok doğuştan gelen özelliklere dayandığına inanmak da davranışı ters yönde etkiler.

Üniversite öğrencilerinin katıldığı bir çalışmanın birinci aşamasında Francis Crick'in "Şaşırtan

Varsayım" kitabından özgür iradeyi reddeden bir pasaj, kontrol grubuna bilinçle ilgili, özgür iradeye değinmeyen bir yazı okundu. Sonra Özgür İrade ve Belirlenimcilik Ölçeği ve Pozitif ve Negatif Duygulanım Ölçeği doldurtuldu. Deneklere bilgisayardan bir aritmetik testi verildi. Bilgisayarda bir programlama hatası olduğu ve her problemi çözmeye çalışırlarken doğru yanıtın ekranda göründüğü, ama problem göründükten sonra boşluk tuşuna basarak yanıtın görülmesini engelleyebilecekleri söylendi. Ayrıca, deneyci boşluk tuşuna bastıklarını bilmeyecek olsa da, soruları kendi başlarına dürüstçe çözmeleri istendi. Aslında bilgisayar sadece yanıtları göstermeye değil, boşluk tuşuna basma sayılarını da hesaplamaya ayarlanmıştı. Katılanlar, özgür iradeye karşı olan denemeyi okuduktan sonra daha çok aldattılar: boşluk tuşuna daha az bastılar. Yani, kişisel davranışların kendi dışından belirlendiği anlayışının benimsenmesi, aldatma örneklerinin artmasıyla orantılıydı.

Çalışmanın ikinci aşamasında, aldatmanın olası olduğu üç durum belirlendi: özgür irade durumu, belirlenimcilik (determinizm) durumu ve yüksüz durum. Katılanlar inançları değiştirmesi amaçlanan bir dizi ifadeyi okuyup değerlendirdiler. Her sayfada bir yazı olacak şekilde 15 yazılık bir broşür verilip her sayfanın üstünde 1 dakika düşündükten sonra sayfayı çevirmeleri istendi. Katılanlara 15 okuma-anlama, matematik, mantık ve akıl yürütme problemi verildi. Deneycinin insanların ödevlerden zevk almasını araştırdığı ve doğru çözdükleri her problem için 1 dolar alacakları söylendi. Bu noktada deneyci telefonuna bakıp birden katılması gereken bir toplantı olduğunu fark ettiğini söyledi. Katılanların en fazla 15 dakikaları olduğunu, sonra kendi problemlerini puanlayıp her doğru cevap için kendilerine 1 dolar ödemelerini istedi. Cevap kâğıtlarını ve dolar içeren zarfları gösterdi. Cevap kâğıtlarını parçalamak için mekanik bir kâğıt öğütücüyü kullanmalarını, bunları saklamalarına izin verilmediğini anlattı. Sonra odadan çıktı, fakat dışarıda bekleyip çıkanları bilgilendirdi. Katılanlar ne kadar çok özgür irade ifadelerini benimsiyorsa, kendileri puanladıkları bilişsel testler için kendilerine o kadar az ödediler. Çalışmanın iki aşamasında da özgür irade inançlarının zayıflaması aldatmayı artırdı.

Bu sonuçlar eldeki sayısal verilerle birlikte düşünüldüğünde karamsar olunabilir, çünkü 1960'lardan 1990'lara kontrol odağı (yani, "hayattaki sonuçlardan içsel (kişisel) faktörler mi, yoksa dışsal (çevresel) faktörler mi sorumludur?") puanlarında önemli değişmeler olduğu bulundu. İnsanların kendi akıbetlerini kontrol etmedikleri (dışsal kontrol odağı) inancı bu on yıllarda ¾ standart sapma yükselmiş gibi görünüyor. Sınavda sahte kâğıt kullandıklarını söyleyen öğrencilerin yüzdesi 1969'da %34 iken, 1989'da %68'e çıkmış. Özetle, özgür iradeye inancın azalması, aldatmada artışa katkıda bulunuyor olabilir. Kendisinin dışındaki güçlerin davranışlarını belirlediği inancı, aldatmanın cazibesine direnme isteğini zayıflatıyor, "Niye canımı sıkayım ki?" zihniyetini tetikliyor olabilir. O zaman, aldatmanın yerine işbirliği ve dayanışmanın egemen olduğu bir toplumsal hayat için önerilebilecek yollardan biri, herkese her şeyin mükemmel olacağı bir başka dünyaya ulaşana kadar bireysel sorumluluk duygusunu yeniden hatırlatmak ve aldatmanın güncel toplumsal hayatı nasıl tehlikeye sokabileceğini yeniden ve yeniden anlatmak olabilir.

Kaynakça

Bucciol, A., Piovesan, M., Luck or cheating? A field experiment on honesty with children. J Econ Psychol 2011; 32: 73-78.

Coricelli et al. Cheating, emotions, and rationality: An experiment on tax evasion. Exp Econ 2010; 13: 226-247.

Cosmides, L., The logic of social exchange: has natural selection shaped how humans reason? Studies with the Wason selection task. Cognition 1989; 31(3): 187-276

Crofoot MC, Gilby IC. Cheating monkeys undermine group strength in enemy territory. PNAS Early Edition.

Fosgaard, T. R., Hanzen, L.G., Piovesan, M., Separating Will from Grace: An experiment on conformity and awareness in cheating. J Econ Behav Organiz 2013; 93: 279-284.

Gigerenzer, G., Hug, K., Domain-specific reasoning: Social contracts, cheating, and perspective change. Cognition 1992; 43: 127-171.

Krebs, D. L., Morality: An evolutionary account. Pers Psychol Sci 2008; 3: 149-172.

Pittarello, A., et al. The relationship between attention allocation and cheating. Psychon Bull Rev 2016; 23: 609-616.

Sandoz, K. M., Mitzimberg, S. M., Schuster, M., Social cheating in Pseudomonas aeruginosa Quorum sensing. Proc Nat Acad Sci USA 2007; 104: 15876-15881.

Shermer, M., İyiliğin ve Kötülüğün Bilimi. (Türkçesi Sinem Gül) Varlık, 2007.

Vohs, K.D., Schooler, J. W., The value of believing in free will: Encouraging on beliefs in determinism increases cheating. Psychol Sci 2008; 19: 49-54.



© OSMAN GÜLTEPE

Doğan ŞAHİN



© LARA KAMHİ

Aldatılma korkusu, aldatılma arzusundan kaynaklanıyor olabilir mi?

En **mağrurumuz** en **mağdurumuz** mu?

Sürekli ve şiddetli bir aldatılma korkusu içinde olan herkesin aldatılmak istediğini söyleyemem ama bu korku içinde olan insanların bir bölümü, bunun farkında olmasalar da aslında aldatılmak isterler.

Önce bir vaka

On yıl kadar önce bir meslektaşıma, erkeklerle ilişkilerinde her seferinde aldatıldığı yakınması ile başvuran bir hastası için süpervizyon vermiştim. Söz konusu kişi 40'lı yaşlarında bir eczacı idi. Bir kez beş yıl süren bir evliliği olmuş, bunun dışında da ona yakın ilişkisi olmuştu. İlişkileri uzun veya kısa sürsün, partnerlerini ilişkinin başından beri çeşitli araçlarla kontrol ediyor ve beraber olduğu kişinin gerçekte kendisini sevmeyen, kendisinden yararlanmak isteyen, sahtekâr biri olduğuna dair kanıtlar arıyordu. Bu şekilde yorumlayabileceği en küçük bir şey bulduğunda, kesin bir delilmiş gibi saldırıyor ve karşısındakini kendisini

Aldatılmış olmak kişiyi tüm sorgulamalardan ve aslında içinde mutlu olamadığı ilişkiden ve özellikle de bu ilişkiyi batırmış olmanın sorumluluğundan bir çırpıda kurtarır. Artık mağrur bir mağdur olarak yerden göğe haklı bir pozisyon edinmiştir. Hem kendi gözünde hem başkalarının gözünde yüzde yüz haklı ve masumdur.



aldatma ya da kandırmakla suçluyordu. Kendisini takip eden terapist vakayı daha çok, mazohistik saiklerle davranıp bir travmayı sürekli tekrar ettiği biçiminde yorumlamıştı. Hasta da terapistin yorumlarına katılmış ve kendisini anlaşılmış hissetmiş, terapistiyle olumlu bir aktarım ilişkisinde, başvurduğu dönemdeki depresif yakınmaları önemli ölçüde gerilemişti. Ancak dört yıl süren terapide hasta aynı paterni sürdürmeye devam etmiş, terapi boyunca da başlayıp biten üç ilişkisinde de aldatılmıştı. Hasta çıkmaya başladığı kişiye güvenip güvenemeyeceğine ilişkin endişelerini ve sorularını aktarıyor, terapist de fark etmeden dikkatini hastanın beraber olduğu kişilerin ne kadar güvenilebilir olup olmadığına yöneltiyor ve bazen o kişilerle ilgili yargılarını hastayla farkına varmadan paylaşıyordu. Hasta da terapist de dikkatlerini büyük ölçüde şimdi son beraber olduğu kişinin ne kadar samimi ve güvenilir olduğuna yöneltmişlerdi. Terapist hastasının bir daha travmatize olmaması ile ilgileniyor ve onu koruma motivasyonuyla, dikkatini hastasının dinamiklerini anlamak yerine onu yeni bir travmadan uzak tutmaya veriyordu.

Süpervizyonda çalışınca terapistin de benzer bir paterni olduğunu ve hastaları üzerinden hatayı dışarıda bularak kendisini tekrarlayıcı bir şekilde aklama tutumu gösterdiğini gördük. Terapistin de benzer bir dinamiği vardı ve birlikte olmakta sorunlar yaşayacağı partnerler seçiyor ama ilişkinin yürümemesine dair kendi sorumluluklarını fark etmiyordu. Bundan sonra hastasının tekrarlayan ilişki kalıbını pekiştirmekten vazgeçip onu anlamaya yöneldiğinde gördüler ki aslında hastası sevmekten, bağlanmaktan, bağlanıp terk edilmekten ve daha da önemlisi yeteri kadar sevememekten, kendisini sevgiye bırakamamaktan korkuyor. Bu korkuları dolaysısıyla da sürekli uygunsuz partnerler bularak ya da bilinçdışı bir şekilde partnerlerini iterek ilişkiyi sabote ediyor ama sonunda aldatıldığında sorun sadece karşısındaymış gibi düşünmeye devam edebiliyordu.

İnsan aldatılmak ister mi?

"Bu psikiyatrlar da enteresanlar, hep tuhaf şeyler iddia ederler" diye düşünenler



© LARA KAMHİ

olacaktır. "Hiç aklı başında biri aldatılmak ister mi?", "Aldatılıp da üzülmekten bir insanın ne kazancı olabilir ki?" diyeceklerdir.
Bu yazıda, insanın aldatılmaktan korkuyor göründüğü halde aslında aldatılmak istiyor olabileceğini ele alacağım.

Ben nasıl biriyim?
İyi ve sevgi dolu muyum? Yoksa insanları sevmeyen, onlar hakkında kötü duygu ve düşünceleri olan biri miyim?
İnsan sürekli nasıl biri olduğunu sorgular ve kendisi hakkında yargılar oluşturmaya çalışır. Nasıl biri olduğuna dair kendi kendine kafa yorduğu gibi, başkalarının gözünde nasıl biri olduğunu da merak eder. Kendi gözünde veya başkalarının gözünde nasıl biri olduğuna karar vermeye çalışırken de doğal olarak kendisini başkalarıyla kıyaslar. Ne kadar çalışkan ya da zeki olduğuna veya ne kadar işkolik olduğuna ya da ne kadar cömert olduğuna başkalarındaki bu özelliklerin niteliğine ve niceliğine bakarak karar vermeye çalışır. Yani başkalarıyla kıyaslamadan insanın kendisini değerlendirme şansı yoktur. Yetersizlik duyguları veya özgüven sorunları olan kişilere ruh sağlığı çalışanları sık sık pratik bir öğütmüş gibi başkalarıyla kendilerini kıyaslamamasını söylerler. Oysa nasıl bir insan olduğunu anlamaya çalışan birinin, kendisini başkalarıyla kıyaslamaktan başka bir seçeneği yoktur. Dolayısıyla şöyle bir şey deseler daha iyi ederler: "Sadece yetersiz, eksik ve kötü olduğunuzu düşündüğünüz konularda kendiniz başkalarıyla kıyaslamayın, iyi yanlarınızın da farkına varın."
İnsanlar başkalarıyla kendisini başlıca şu üç alanda kıyaslarlar:
1) Ne kadar sevilen ve sevilebilir biriyim?
2) Ne kadar yetenekli, güzel, zeki yani değerli ve özel biriyim?
3) Ne kadar sevebilen, iyi kalpli ve merhametli biriyim?
Dolaysıyla kendisinden bu açılardan daha iyi ve daha kötü insanlar olduğunu düşünür ve aslında herkesten olabildiğince her bakımdan daha iyi olmak ister.
İyi ve doğru olanın kültürel ve tarihsel olarak belirlendiği insanlar âleminde onaylanıp takdir görmek için mevcut kültürle uyumlu olmak bir zorunluluktur. Hayatta kalıp kalmamayla doğrudan ilintili olduğu için *dışlanma korkusu* insanın en ağır korkularından biridir. İnsanın ortaya çıkışından bu yana geçen on binlerce yıl boyunca içinde yaşadığı toplum tarafından kabul ve onay göremeyenlerin yaşama şansları yoktu. Diğer türlerden biyolojik olarak daha zayıf ve donanımsız olduğu için tek başına kaldığında ya beslenemiyor ya da kısa sürede av olup yok oluyordu. Dışlanma ve kabul görmeme korkusunun bu kadar dehşet verici olmasının ardına yüz bin yıl boyunca dışlanmanın ölmek anlamına geldiği bir tarih yatar. Bu nedenle de insan sürekli kendi kişilik özellikleri ve kimliği ile yaşadığı toplum arasında uyum olup olmadığını gözetler. İster ki her bakımdan tam da toplumun beğenip sayacağı ve onaylayacağı biri olsun. Ayrıca onay ve takdir sadece hayatta kalmayı sağlamaz, onay ve takdir arttıkça insan içinde yaşadığı toplumda daha iyi bir konum elde eder, toplumsal kaynaklardan ve refahtan daha fazla pay alma imkânlarına kavuşur.
Kendisini sürekli bu açıdan değerlendiren birçok kişi bakar ki bazı bakımlardan beklenildiği gibi değildir. Toplumun arzu ettiği kadar iyi değildir; beklenen, takdir edilen özelliklerin bir bölümü kendisinde yoktur. Kendinden memnun olmayan insan huzursuz olur ve çare arar. En kolay çare başkalarının da iyi olmadığını deneyimlemektir. Hatta en iyisi başkalarının kendisinden daha kötü olduğunu görmek ya da öyle olduklarına kendisini inandırmaktır. İnsan başka nedenler yanında bu yüzden de dedikodu yapar. Başkalarının hatalarını, yanlışlarını söylerken kendisinin öyle olmadığını ima etmiş olur.
İlişkilerle ilgili olarak takdir edilen ve onaylanan şey "tekeşli, uzun erimli ve sadık" bir ilişki sürdürmeye eğilimli olmaktır. Toplumsal düzenle en uyumlu tutum bu olduğu için, diğerleri çeşitli istikrarsızlıklara ve çatışmalara neden olabileceği için istenmez. Bir toplulukta kısa süreli ilişkiler kuran ve sürekli eş değiştirme eğilimi olan biri, diğerleri için kendi ilişkilerini de tehdit etme potansiyeli taşıdığından rahatsız edici hatta zararlı ve "kötü" biri olarak algılanır. Diğer ilişkilerin ve topluluğun istikrarı için bu kişiye baskı yapılarak toplumsal beklentilere uygun davranması sağlanmaya çalışılır. Kınama, utandırmaya çalışma ve imkânlar el veriyorsa dışlama gibi cezalar uygulanarak bu tutum mahkûm edilir. Herkesin düzenli, istikrarlı, uzun süreli ilişkiler kurması teşvik edilir ve böylesi tutumlar onaylanıp ödüllendirilir. Oysa birçok insan sevebilmek, âşık olabilmek ve uzun süreli yakın ilişkiler kurabilmek konusunda önemli zorluklara sahiptir. İstese de yapamaz.

Neden herkes sevip âşık olamaz?
İnsanın uzun süreli, yakın ve yoğun bir aşk ilişkisi yerine başka tür ilişkilere yönelmesinin ardında çok farklı nedenler vardır. Çok sayıda insan kendi psikolojik yapılarının ve karakterlerinin gelişim dönemleri boyunca uzun süreli, yakın ve yoğun ilişkiler kurmaya değil, başka ilişki biçimlerine eğilimli olacak şekilde gelişmişlerdir.
Uzun süreli, yakın bir aşk ilişkisi kurup sürdürmek yerine başka türlü ilişki biçimlerine eğilimli olmanın çeşitli nedenlerini anlatarak, yazının içinde büyük bir parantez açmak istemem ama en azından uzun süreli yakın ilişkiler kurmaya engel olabilecek belli başlı zorlukları söylemeliyim ki ne kadar yaygın olduğu ve neden bazı insanların aldatılmaya ihtiyaçlarının olabileceği anlaşılabilsin.
1. Terk edileceğinden ya da yeterince sevilmeyeceğinden korkan biri âşık olamaz. İnsanın korkusuzca kendisini sevgiye ve yakınlığa bırakabilmesi için her şeyden önce kendisinin sevilebilir ve değerli biri olduğuna inanıyor olması gerekir. Kendisine dair belirgin bir güvensizliğinin olmaması gerekir. Çünkü bunlar terk edilme korkularına neden olur. Kendine güveni olmayan ve kendini yeterince değerli hissetmeyen kişiler, nasılsa çok sevilmeyeceklerini ve daha iyi biri çıkınca da kolaylıkla vazgeçileceklerini, terk edileceklerini düşündüklerinden kendilerini aşkın kollarına bırakmazlar. Hep temkinli davranmak zorunda kalırlar. Sürekli sevildiklerinden şüphe eder, yeterince değer verilmediğini, önemsenmediğini

düşünür ve en küçük bir şeyden bu kanaate varırlar. Dolayısıyla da gerçekten ve çok sevemezler. Zira "ihtiyat aşkı öldürür".

2. Beğenilme ve hayran olunma ihtiyacı fazla olan biri de hayranlık ve aşk geliştirmekte zorlanacaktır. Kendilik saygısına dair belirgin sorunları olan kişiler sevip âşık olmakta ciddi sorunlar yaşarlar. Çok aç birinin yemeğini paylaşmakta zorlanması gibi, beğeni ve hayranlık ihtiyacı çok fazla olan biri de başkasına hayranlık duymak ve âşık olmakta zorlanır. Ya ilişkinin başında çok hayranlık duyamaz ya da duysa bile sürekli değersizleştirerek o hayranlığı kendi elleriyle yok eder ve güç bela oluşturduğu aşkı törpüleyerek öldürür.

3. Ebeveynine yönelik cinsel arzuları bilinçdışında devam eden kişiler de âşık olmak ve sürdürmekte zorluk çekerler. Heteroseksüel bir bireyde karşı cinsten ebeveyne, eşcinsel bir kişide de aynı cinsten ebeveyne çocuklukta duyulan cinsel arzunun geçmemiş olması sevgi ve şehvetin bir araya getirilmesinde zorluklara neden olur. Bu kişiler aynı kişiye sevgi ve cinsel arzu duymakta zorlanırlar. Genellikle âşık olup sevdikleri kişilere cinsel arzu duyamaz, cinsel ilişki kurabildikleri kimseleri de sevip âşık olamazlar ya da bunu ancak kısa süreliğine yapabilirler. Çünkü bu tür sorunu olan kişilerde ilişki uzadıkça sevgili ebeveyn gibi algılanmaya başlanır, sevgi ve şefkat artarken cinsel arzu azalır.

4. Başkalarına güvenemeyen, sürekli aldatılacağından, kandırılacağından şüphe eden kimseler de âşık olamaz ya da aşkı sürdüremezler. Başkalarını kullanmak, suistimal etmek, aldatmak gibi arzuları olan bazı kişiler bu isteklerini bastırıp başkalarına yansıttıkları için kimseye tam olarak güvenemez, sürekli kandırılacaklarından, aldatılacaklarından kaygılanırlar. Başkalarına güven duyamadıkları için de gerçekten sevemezler ve birinin kendisini sevmesine de izin vermezler.

5. Bencil, empati yapma yeteneği sınırlı olan, merhamet ve vicdanı çok gelişmemiş kişiler de gerçekten sevip âşık olamazlar. Çocukluklarında şiddete, kötü muameleye çok maruz kalmış, sevilip kollanmamış kişiler, başkalarına karşı müşfik, koruyucu olamaz, onların duygularını önemseyemez ve sadece kendi çıkarları doğrultusunda davranırlar. Başkalarıyla kurdukları ilişkiler kendi gereksinimlerini temin etmeye yöneliktir. Karşı tarafın duygu ve ihtiyaçları ile ilgilenmez ve empati kurmazlar. Sevemez ve sevgiyi sürdüremezler.

6. Sürekli yoğun bir ilgi gösterildiği zaman rahat edebilenler de sevip âşık olamazlar. Bazı kişiler ancak başkaları tarafından beğenilip arzulandıklarını gördüklerinde huzurlu hissedebilirler. Başkalarının ilgisi olmadığında değersizlik duygularına kapılır ve huzursuz olurlar. Bu kişiler tüm flörtözlüklerine rağmen aslında çocuksu bir şefkat arayışındadırlar. Her ne kadar aşk ve cinsellik peşindeymiş gibi görünseler de aslında bir bebek gibi ilgi görmek, bakılmak, korunup kollanmak isterler. Dolayısıyla da erişkin insanlara özgü bir sevgi geliştiremezler. Yoğun ilgi ihtiyaçları ve nesne sürekliliğinin olmaması, yani sevgilileri yanlarında değilken onun sevgisini ve yakınlığını hissedememeleri sık sık başkalarıyla da ilişki kurmalarına neden olarak, çok sayıda yüzeysel ilişkilerden oluşan bir ilişki örüntüsünü ortaya çıkarır.

7. İnsanları ve kendisini sürekli çok iyi veya çok kötü gibi uçlarda algılayan, insanların ve kendisinin iyi ve kötü yanlarını bir arada bütün olarak algılayamayan kişiler de sağlıklı bir aşk ilişkisi geliştiremez ve sürdüremezler. Bazı insanlar, biri tamamen iyi diğeri tamamen kötü olan kendilik tasarımları arasında git-gel'ler yaşarlar. İyi kendilik tasarımlarını aktive eden, dolayısıyla kendilerini çok iyi hissettiren inanlara çok büyük ihtiyaç duyarlar ve biri böyle hissettirdiğinde de ona büyük bir aşkla bağlanmış gibi olurlar. Ancak âşık olunan kişi kötü kendilik tasarımını aktive edecek küçük bir şey yaptığında çok kötü biri olarak algılanır ve büyük aşk bir anda nefrete dönüşür. Dolayısıyla uç noktalarda yoğun sevgi veya nefret duydukları dengesiz ilişkiler geliştirirler. Bu ilişkilerindeki küçük hayal kırıklıklarını tolere edemeyip partnerlerini kolaylıkla kötü olarak gördükleri için yakın ve derin bir sevgi ilişkisi kuramazlar ya da çok zorlanırlar.

8. Başkalarıyla yakın sevgi ilişkisi kurmak ya onları tamamen içine almak ya da onlar tarafından yutulmak anlamına geliyorsa da yakın ilişkiler korkutucu, tehlikeli olarak algılanabilir. Çocukluklarında kendileriyle yeterince duygusal yakınlık kurulmamış kişiler o kadar büyük bir sevgi açlığı çekerler ki bir yakınlık kurma olasılığı ortaya çıktığında onunla tamamen kaynaşmak isterler. Ancak bu ya nesnenin ya da kendisinin yok olması anlamına geleceğinden her türlü yakınlıktan tamamen kaçınarak kendilerini ve nesneleri korumuş olurlar. Dolayısıyla derinde yoğun bir sevgi açlığı olmasına karşın yüzeyde insanlara karşı tamamen ilgisiz ve kayıtsız olurlar. Ne duygusal ne de cinsel yakınlık kurmak için çaba harcarlar. Başkaları kendisine yakınlık gösterdiğinde ise rahatsızlık duyarlar. Ancak yüzeysel ve aralıklı bir yakınlığı kısmen tolere edebilirler.

9. Duygularının esiri olup uygunsuz bir şey veya hata yapmaktan korkan insanlar da kendilerini aşka bırakamazlar. Bazı insanlar sürekli kendilerini sorgular ve hiç hata yapmamaya çalışırlar. Her şeyin en doğrusunun ne olduğunun belli olduğunu zanneder ve bunu öğrenip ona göre davranmaya çalışırlar. En doğru davranış ne ise onu yapmaktan öte, ne düşünmek hatta ne hissetmek en uygunu ise onu düşünüp hissetmeye çalışır ya da zaten öyle düşündüklerini ve hissettiklerini zannederler. Doğal ve kendiliğinden olunca hatalı, yanlış bir şey yapacaklarından korktuklarından duygularını aşırı denetler ve duygularının güçlenmesine izin vermezler. Başka insanları da genellikle kendi ahlaki normları üzerinden değerlendirdikleri için, kendilerine benzeyen, kısıtlı, kontrollü ve fazla duygusal olmayan insanlarla yakınlaştıkları için de "sınırlı, sorumlu" ve mutlaka başkalarının da onaylayıp beğeneceği insanlarla ilişkiler kurarlar. Sonuçta sevmek, âşık olmak ve yakın duygusal ilişkiler insanın en çok zorlandığı ve kendisini çok kolay yetersiz hissedebildiği, üstelik ne yapacağını da pek bilemediği, bilinçdışı süreçlerinin güdümünde, çaresizce çırpındığı alanlardır.

Birçok kişi kendisinden beklendiği

gibi iyi bir âşık, mezara kadar seven, sadık bir sevgili olmak istese de öyle olmadığını içten içe bilir. Bilinçli olmasa da bilinçdışında öyle olmadığını bilir. Neden sevgi dolu yakın ilişkiler kuramadığını, kendisinde ne gibi sorunlar olduğunu anlamaya çalışmak, yorucu, pek iyi hissettirmeyen, uzun ve zahmetli bir süreçtir.

Mevlam birçok dert vermiş, beraber derman vermiş

Sevmek ve uzun süreli yakın ilişkiler sürdürebilmekle ilgili zorlukları olan kimseler, kendilerindeki sorunlarla yüzleşmek yerine genellikle bir arada olmalarını engelleyecek özellikleri olan insanları seçerler. Sonuçta ilişki yürümez ve ayrılırlar. Ancak problemi beraber oldukları insanda ya da ilişkideki zorluklarda görürler. Durumu karşılarındaki kişinin uygun davranmamış olmasıyla ya da aralarındaki çeşitli engellere bağlarlar. Ama gene de içlerinde kendilerine dair de bazı kuşkular olur ve bunlardan tam olarak kurtulamazlar. En azından etraftan birileri "iyi ama sen de şöyle yaptın" filan derler.

Ve ilaç geliyor...

Kişi kendisinde ne tür sorunlar olursa olsun, aldatıldığında ilişkinin yürümemesine dair bütün sorumluluklardan kurtulmuş olur. Aldatıldığı zaman her şeye bu açıdan bakabilir. Her şeyi bununla açıklayabilir. Daha açıklanacak bir şey kalmamıştır. Düpedüz aldatılmıştır ve tüm suç aldatandadır. Aldatılanlar kulübünün üyelerinin de desteği ile aldatan linç edilir, aldatılan aklanır. Tüm kusurları, sorunları, ilişkideki yanlışları ve varsa kendisinin aldatmakla ilgili arzuları, hatta kimi flört girişimleri filan örtbas edilebilir. Aldatılmış olmak kişiyi tüm bu sorgulamalardan ve aslında içinde mutlu olamadığı ilişkiden ve özellikle de bu ilişkiyi batırmış olmanın sorumluluğundan bir çırpıda kurtarır.

Artık mağrur bir mağdur olarak yerden göğe haklı bir pozisyon edinmiştir. Hem kendi gözünde hem başkalarının gözünde yüzde yüz haklı ve masumdur. Böyle bir durumda aldatılmak kime ilaç gibi gelmez ki?



© LARA KAMHİ

Serpil YANDI VARGEL

Cam isen eğer, aldata aldata canlanmaya çalışırsın. Cam cana vurdu ise, can, canım yandı der ve gider. Cam camla canlanmaya çalıştıkça, vuracaktır. Her aldatma, farkında olarak ya da farkında olmadan ötekine indirilen bir darbedir. Ortam cam kırıkları ile kan revan içinde kalır. Ne biri vurmaktan vazgeçer, ne de diğeri vuruşmaktan. Tekrar tekrar canlanmak arzusu ile tuz buz oluncaya kadar giderler...

İnsan davranışı olarak aldatma, bir bireyin kendini diğerine olduğundan farklı göstererek ilişki kurmasıdır. Tıpkı diğer canlı dünyasında olduğu gibi bu davranış, yenme yenişmenin esas olduğu yaşam ortamlarında, hayatta kalma dürtüsünden kaynak alır. Eğer kendini güçsüz hissediyor ise, göğüs göğüse gelmeyi, gözü kesmeyebilir. Yalan dolanla kandırmayı, maskeli olmayı, ötekinin duygu ve davranışları üzerinde kontrol kurmayı, onu istediği noktaya getirmeyi amaçlar. Ancak bu bir noktaya kadardır. Ava giden avlanır. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

Toplumsal bir varlık olarak birbirleri ile temas halinde olan insanlar, birer ete kemiğe bürünmüş, kusurları ile var olan uygar canlar mı? Yoksa kusurları ile kalma korkusuna sahip olduklarından donup kalmış, canları pürüzsüz cama dönmüş sahte canlar mıdır? Canları, kusursuzluğa özenmeye götüren, toplumsal bir varlık olma yolunda psikososyal gelişim sürecinde yaşadıklarıdır.

Can olmak diye tanımladığım; bir bireyin, canlanmaya başladığı andan itibaren, özgün ve biricik olarak kendi farkındalığına varması ve yaptıklarının sorumluluğunu taşıyabilecek olgunluğa gelebilmesidir. Kendi ayakları üzerinde, toplum içinde tek başına durabilecek güce sahip olan birey olgun bir bireydir. Kurduğu ilişkiler içinde sorumluluğunu ve sınırını bilir. Diğer sorumluluğunu ve sınırını bilen olgun bireylerle, can cana sıcak ve sağlıklı ilişkiler kurabilir. Yaşanan ilişkiler, samimi ve gerçektir. Kimsenin kimseyi kandırmaya ihtiyacı yoktur. Birbirlerinin kabulü sahtelikten uzaktır. İlişkilerdeki bu yakınlık zaman içinde gevşeyebilir, bozulabilir. Can cana demek, kaynaşma, sınırların kalkması demek değildir. Bir şeyler bitti ve uzaklaşıldı ise, bu da konuşulur ve bitirilir. Kimse kimseyi aldatmadan, kandırmadan, kırmadan... Bu anlar, burada yazıldığı kadar kolay ve basit yaşanmayabilir. Onca birlikte yaşanmışlıklar, yatırımlar, birikimler, alışkanlıklar vardır. Paylaşılması güç miraslar olabilir. Şüphesiz sancılı, can yakıcı geçebilir. Güzel olan tek bir şey vardır. Her şey gerçektir. Olgun bireyler birbirlerinden bağımsız yaşamlarını devam ettirecek güce sahiptirler. Bu ayrı düşme anları, tek taraflı gerçekleşse bile, diğeri bu ayrılığa hazır olmadığında, durumu kabullenmekte zorlanacaktır. Ancak, sevdiği birini kaybetmiş olmanın acı veren gerçeği ile, "canım sağ olsun" diyerek yoluna devam eder. Tuz buz olmadan yeni başlangıçlara yelken açabilecek güce tek başına sahiptir. Hayat devam eder.

Aldatma, "can olma" yolundaki kendiliğin kristalleştiği cam evresinin sorunudur. Kırılgandır. Kabul görmeyeceği yanlışlarını kapatarak var olmaya çalışır. Tüm çıplaklığı ile görülme korkusu, onu kamuflaja iter. Olmadığı gibi gösterir kendini. Ya da görülmek istenen şekilde kendini sunar. Kandırmaca, aldatmaca o noktada başlar. Hiçbir şey gerçek değildir. Yakınlıklar sahte ve samimiyetsizdir. Ötekinin görmek istediği şekilde kendini ortaya koyan kristal cam, giderek gerginleşir. İçsel gerginliği azaltmak için kendi arzuları doğrultusunda, ruhunu hazza götürecek kaçamaklara yönelir. Yaptığı eylemin sorumluluğunu alacak güçte olmadığından, kendini artıları ile eksileri ile kabullenme özründen dolayı bu gerçeği ile kalamaz. Yadsıma, yansıtma, inkâr, suçlanmanın getirdiği saldırganlıklar ile ortamı daha da yakıp yıkacaktır. Kabul görme ve beğenilme aşamasında tam onayı alamamış diğer bir can olma yolundaki cam ile kuruluyor ise bu temas, cam cama, paramparça hayatlar şeklinde yaşanacaktır.

Camın cana dönüşme serüveni

Yenidoğanın zihninin oluşma sürecinde, dinamik bir etkileşim başlar. İç dünyasından kaynaklanan arzularının etkisinde girdiği arayış ile, dış dünyadan yansıyan ve karşılananlar





© GİZEM KARAYAVUZ

Can cana mı, cam cama mı? Aldat da gör!

Kırılır ise **camdır**, çeker giderse **candır**

Aldatma, "can olma" yolundaki kendiliğin kristalleştiği cam evresinin sorunudur. Kırılgandır. Kabul görmeyeceği yanlışlarını kapatarak var olmaya çalışır. Tüm çıplaklığı ile görülme korkusu, onu kamuflaja iter. (...) Ötekinin görmek istediği şekilde kendini ortaya koyan kristal cam, giderek gerginleşir. İçsel gerginliği azaltmak için kendi arzuları doğrultusunda, ruhunu hazza götürecek kaçamaklara yönelir.

görüntü halinde, zihninin camına yansır. Dış dünyanın kaynağı, genellikle annenin sevgi, şefkat ve hayranlıkla bakan gözleridir. Başlangıç, cam cama gibi bire bir aynılık içinde algılanır. Yani annenin gözleri, gümüş sırlarla kaplanmış aynaya dönüşmüştür. O gözlerde sadece kendisi vardır. Bebek adeta her gözünü açtığında, merakla aynaya şu soruyu sorar: "Ayna ayna, söyle bana, bu dünyada en güzel kim?" Ayna her seferinde büyük bir coşku ile cevap verir. "Tabii ki sensin biriciğim." Bu saadet ortamında yalan yoktur. Her şey gerçektir.

Bebeğin beyni gelişmeye başladıkça, eli kolu oynamaya başlar. Etrafı üzerinde etkin olabileceği yetilerini keşfeder. Memeyi ısırır. Annesinin saçını yakalayıp çeker. Ağlar, uyandırır. Başına getirtir. Annenin cam gibi, aynalayan gözlerinin yerine kızan, onaylamayan cam görüntüler alır. Canı yandıkça kızar ve onu engeller. Mutlak saadet bozulmuştur. Şimdi artık bir güç savaşının içindedir. Henüz tek başına hayatta kalamayacağı bu dönemde, vazgeçilmezi ile ters düşemeyecektir. Zihninde istenilen, istenilmeyen davranışlarına ait giderek bilgi birikir. Artık sihirli aynası ona duymak istediklerini şartlı söylemektedir. Eğer annesinin uslu çocuğu olur ise, yaramazlık yapmaz ise, onu üzmez ve ondan beklediklerini harfiyen yapar ise, dünyanın en güzeli, biriciği olabilecektir. Masadan kalkma gücüne sahip olmadığı için anlaşmayı kabul etmekten başka çaresi yoktur. Bu dayatmalar, fena halde canını sıkar. Kendi hayatının yönetimi kendi elinden alınıyormuş hissi ile iç huzuru kaçar. Bu aşamada iki yol vardır. Ya inatlaşmaya gidecek, istenilenin tersini tekrar tekrar yapacak, her seferinde ödül değil ceza gelecek ve o bir gün aynanın ona yeniden biriciğim demesini bekleyecektir. Ya da görünürde istenilene uymuş gibi davranıp, beğeniyi kazanacak ve gerçekte iç dünyasında oluşan isyanını başka açıdan dışa vuracaktır. Böylece, mış mış gibi yaparak kandırabileceğini keşfeder. Annesinin istediği iyi çocuk olduğunu oynayabilir. Aynanın görmek istediği çocuğa o kıyafeti giydirerek çıkabilir. Yani annesini aldatabilir. Aldattığını görmek, ona yeniden kaybettiği yetkiyi dolaylı kazandıracaktır. Bu haz, boyunduruk altında kalmanın ızdırabı ile baş etmesine yardım edecektir. Açıkça inatlaşıp savaşmaktan, bu kamuflajlı kaçak dövüş daha ekonomik ve daha kazançlı gelir. Ve yerleşik davranış halini alır. Artık ne cam camadır, ne de can canadır. İyi anne, iyi çocuk maskeleri onları bir arada tutar. Gerçek kendi özgün duruşunun hiçbir şekilde kabulü olmayacağı kanaati ile kendinden de uzaklaşır. Sahte ilişkiler, sahte arayışlar ile kendi iç dünyasını yatıştırma mastürbasyonu, onu tekrar tekrar kaçamak davranışlara, ihanetlere, aldatmalara sürükleyecektir. Bir şekilde bu aldatma ihtiyacı, sağlıklı var oluş sürecini yaşayamamış 1,5-4 yaş arası çocukların hikâyesidir. Sonrası yaşam evrelerinde, bu davranış biçimi, yerini daha sağlam bir duruşa bırakabilir. Ya da giderek aldatma davranışı, karakterin yerleşik bir özelliğine dönüşür.

Ebeveynler, çocuklarını toplumsal bir varlık haline getirene değin onların rehberidir. Kendi sınırını bulmayı, ötekinin sınırında durmayı, sevgi ve saygı çerçevesinde toplum içinde nazik duruşu bu dönemde kazanacaklardır. Yeni yetişen bireye, doğru-yanlış, güzel-çirkin, uygun-uygunsuz olan tutumlar öğretilir. Amaç, çocuğun, toplumsal bir varlık olarak diğer bireylerle birlikte yaşamı içinde kendi sınırını bulabilmesi, kendini koruyabilmesi, böylece sevgi ve saygı içinde huzuru yakalayabilmesine rehberlik etmektir. Bu eğitim sürecinin çocuk üzerinde olumsuzlukla sonuçlanan bir baskı oluşturmadan nasıl verileceğinin yanıtı, can cana olabilmekten geçer. Ebeveynler, her biri kendi içlerinde, kendi kusurları ile barışık, olgun birer birey olduklarında bunu gerçekleştirebilirler. Kırılgan, alıngan, küsen, dayatan, cam halinden kurtulamamış bir ebeveyn, çocuğu ile can cana bir ilişki kuramayacaktır. Özgür ve ayakları üzerinde dik duruşa sahip olduğu durumlarda, çocuğuna da, kendinden kaynaklı bir yük yansımayacaktır. Can cana temas ile yaşama uyumlu hazırlanması sağlanacaktır. Ebeveynin çocuğuna karşı sergilediği içten, samimi, yanlışları, kusurları ile bir bütün halinde kendini ve çocuğunu kucaklayabilen tutumu ile candan bir temas kurmuş olacaktır. Onlara bir yandan rehberlik yaparken, bir yandan da yeni yetişen bireyin zihinsel ve bedensel yeteneklerinin gelişmesini sağlayacak sorumlulukları ona bırakacaklardır ki ayrı birey olarak yaptığı eylemlerin arkasında durabilsin. Yeni yetişen bireylerin, can olma yolunda acemi oldukları bu dönemde, samimiyet ve içtenlikle kurulan yakın ilişkilere ihtiyaçları vardır. Böylece olgun ebeveynler, yeni yetişen bireyle can cana olduklarında, sahtekârlıktan uzak candan yaşamı başlatmış olurlar. Bireyi ruhsal olarak olgunlaştıran diğer bir aşama da, devreye giren üçüncü şahsın varlığının kabulü ve ondan da kazanacağı, güvenebileceği çok yönlerin olduğu farkındalığı ile yaşanan barışıklık halidir.

İlk ihanetle yaşanan aldatılmışlık hissi

Muhteşem saadet döneminin yaşandığı cam cama halini, özerkliğin kazanıldığı 1,5-4 yaş dönemi izler. Yapabildikleri ve yapamadıkları ile birlikte ebeveynlerinin biriciği olarak sevilmiş birey, toplum içinde bir can olma yolundadır. Ben babamla evleneceğim dediği yaşlar başlar. Ya da annemin tek kahramanı benim, dediği yıllardır. Gerçek farklıdır. Ve ilk ihanet hisleri yaşanır. Üçüncü olan ötekilerin varlığı aldatılmışlık hissini doğurur. Annesinin sevgilisi babası, babasının sevgilisi annesi olduğu gerçeği ile yüzleşir. Bu incinmiş ruh halinden, kendi öznelliği içinde, "biricik" olduğu gerçeğinin değişmediği güvencesi ile çıkar. Anne ve baba ile kurulan can cana ilişkilerle, toplumda, kıymeti olan bir birey olarak yerini alır.

Can ve cam anolojisi ile karikatürize ederek tanımlamaya çalıştığım ilk yılların örüntüsü, kendini tekrarlar... Farkına varmadan yaşam boyu, hayat ipinin ilmeğini aynı motifi örecekşekilde atarız. Bu nedenle ilk yaşanmışlıklar, ilk deneyimler önemlidir. Çocuklukta yaşananların, tüm hayata nasıl yansımış olacağını en güzel anlatan sanat dallarından biri de sinemadır.

Federico Fellini'nin "Sekiz Buçuk" filmi üzerinden, aldatma davranışına psikoanalitik açıdan bakış

Fellini'nin otobiyografisinin yansıması olan filmde, ünlü yönetmen Guido'nun iş çıkaramaz bir halde iken, başta karısı olmak üzere, etrafındaki herkesi aldatması, kandırması, oyalaması filme hâkimdir. Yönetmen bu davranış örüntüsünü, Guido'nun çocukluğundaki yaşanmışlıkları ile ilintilendirir. Guido koyu Katolik olan bir annenin seçilmiş ve kutsal öğeler yüklenmiş çocuğudur. Okul öncesi dönemde, onun adına her şey yapılarak özerkliğinin sağlıklı gelişimi engellenmiştir. Kendi erkini keşfettiği tek alan sihirler ile bir şey yapabileceğinin heyecanındadır. Katolik eğitim verilen okulun öğrencisi olduğu sekiz yaşlarında, cinsel merakları nedeniyle kusurlu davranış sergilediği için ağır cezalandırılır ve utandırılır. Daha da önemlisi annenin gözündeki kutsallığı ile birlikte mükemmelliği zedelenmiştir. Bir daha hiçbir zaman mükemmel olamayacağı algısı ile birlikte kendini var eden kaçamaklara yönelir. Mış mış gibi davranmaktan başka yapabildiği bir şey yoktur. Bütün hayatı yalanlarla, aldatmalarla geçmeye başlar. Filmin sonunda, tam her şeyi kaybettiğini düşündüğü anda, "mükemmel yoktur" şeklinde kendine söylenen cümle, kendi kusurluluğu ile barışmasını sağlayarak, adeta uykudan uyanmışçasına her şey gerçek olur. Kusurları ile kendini kabul eden Guido, artık kendini sevebilmektedir. Annesinin babası ile el ele tutuşarak ayrılmasını kabul eder ve sevgi ile eşinin elini tutar. Yaşam halkasındaki yerini aldığı sahne ile film biter. Mükemmelliğe öykünen, ayna olamamış cam anne, kusurlu Guido'nun canı olduğunu görememiş ve kırmıştır. O da, etrafındaki canları ne kadar incittiğini fark etmeksizin kendisi mükemmelmiş gibi oyununu oynamaya devam eder ve bu her şeyini kaybedene değin sürer... Yeniden canlanmanın tek yolu, çocukluğunda da kendini yakın hissettiği, sirkteki

sihirbazın ona yaklaşıp, mükemmel olmasa da onun değerli olduğunu hissettirmiş olmasından geçer. Konumları, güçleri, ekonomik ve kültürel seviyeleri ne olur ise olsun her şey insana aittir. Tüm dünyanın bilgisi dahilinde olan diğer bir aldatma örneği de, ABD Başkanı Bill Clinton'ın yaşadığı evlilik dışı ilişkidir.

Bill Clinton ve Monica Lewinsky skandalı üzerinden aldatma davranışına bakış

Dünya basınında 1998'de yer alan bu skandal çok konuşuldu. 49 yaşındaki evli başkanın 22 yaşındaki stajyeri olan Monica ile cinsel ilişkiye girip girmediği tüm dünya basını önünde sorgulandı. Clinton, kameralara yaptığı açıklamada, bunun doğru olmadığını oldukça kendinden emin bir şekilde ifade etti. Aldatma yoktu. Kendisi buna inanıyor ve izleyiciyi de inandırıyor idi. Oysa kısa bir süre sonra gerçeğin bu olmadığı, Monica'nın ortaya koyduğu sabit deliller ile açığa çıktı. Clinton tüm dünyayı aldatmıştı. Nasıl olmuştu da insanları kandırırken Clinton bu kadar inandırıcı idi?

Clinton'ın canın içinde kalmış cam parçaları

Dünya liderliğine soyunan bir ülkenin 49 yaşındaki lideri yanlış yapmış olamaz. Kusurlu davranışı onu bu tahttan indirmeye götürür. Bir de bu insandan, çocukluğundan itibaren mükemmel olması beklenmiş ise, eksikliklerini, kusurlarını nasıl konuşabilecektir. Tıpkı, 5 yaşındaki bir çocuğun çok değerli vazoyu top oynarken kırdığında bunun sorumluluğunu alamayıp, "Ben kırmadım" demesi gibidir. Çünkü böyle bir hatayı yapmış olan, annesinin biriciği olamaz. Bu suçu kendinden ayrıştırıp, kendi içindeki gizli bölmesine atıp, kendini bu olumsuzluktan sıyırır. Bu nedenle, gerçekten yapmamış gibi kendisi de inanır. Mış mışlı hayatı başlamış olur. Kendisi de buna gönülden inanmak isteyip ve inandığı için de çok inandırıcı olur. Yaptığının bilincindedir fakat suçlanma duygusu ile kalamayacağı için, belleğinden bu duyguyu uzak tuttuğundan suçlanma duygusunun getirdiği ezici ruh halinden çıktığı için çok rahat yalan konuşabilir. Herhangi bir duygu rengi vermeden. Tıpkı Clinton'ın bu olay üzerine tutumunun bu denli inandırıcı olması gibidir. Çocuk tarafının, "Vazoyu ben kırdım, çok üzgünüm" deme gücü olmadığında aldatmalar başlamıştır. Camdan oluşan kendiliği, bu hata yapmışlığının karşısında kırılıp ikiye ayrılacaktır. O da kendiliğini korumak için bu istemediği kısmı içinde tutar. Kimsenin bu gerçeği göremeyecek olduğuna inanarak, inandırarak.

İkili ilişkilerde yaşanan aldatmalarda, gerçek açığa çıkınca sergilenen inkârda, bu dinamik esastır. Kendisi de bu kusurlu davranışla kalamadığı için, gözlerin içine baka baka inkâr eder. Ne yazık ki, bu can olamamış camların kırılgan zayıflığıdır.

Bill Clinton örneği üzerinden çok farklı görüşler çıkabilir. Sadece kendini temsil etmiyordu. Danışmanları bu şekilde ifade vermesini istemiş olabilirler vb. Ya da bir başka erkek söylemi olarak, sonuna kadar inkârın doğru olduğu savı ortaya atılabilir. Politik tutum ve davranışlar benim bilgim dışındadır. Burada dikkat çekmek istediğim nokta, tıpkı ideal ebeveynin, kendi kusurlarını da görüp, sorumluluğunu alabileceği güçte olduğunu gösterdiğinde, yeni yetişen bireylere sağlıklı bir özdeşim figürü olabileceğidir. Clinton o basın toplantısında, bu yaşadıklarını kabul edip, bu durumdan dolayı çok üzgün olduğunu samimi bir şekilde ekranlara yansıyan duyguları ile iletse idi, nasıl karşılanırdı? Bir ülke liderinin de insan olduğu gerçeğini konuşabilmesi, onu daha güçlü bir lider yapar mıydı? Bunu düşünmeye davet etmek isterim.

Biyo psikososyal varlık olarak insanda aldatma davranışı çok yönlüdür

Aldatma davranışını yalnızca ruhsal kökenleri ile anlamaya çalışmak, dar açıdan bakmak olur. Tüm diğer canlılarda da gözlemlendiği gibi, yaşam mücadelesi içinde, ötekine kendini farklı gösterme şeklinde aldatma davranışları vardır. Bu bazen avcısından kendini korumak için ona benzer kamuflaja bürünmek şeklinde olur. Bazen de avını kaçırmamak için kuzu postuna bürünmek şeklinde kendini gösterir. Evrim teorisine göre, hayatta kalabilenler, uyum yeteneği gelişmiş, kendini gizleyebilmiş olanlardır. Bir anlamda aldatma, hayatın içinde olan bir eylemdir. Bu bağlamda psikolojik açıdan da erdemli bireyler yetiştirmek adına, doğanın acımasızlığı karşısında, kendini çok çıplak bırakacak kadar savunmasız kalmasına yol açmamak önemli olsa gerektir. Belki kendini de kandırmayacak, ötekini de kandırmayacak fakat dürüstlük adına o denli de her şeyi açık edecek halde de olmaması, kendini koruması açısından önemli olacaktır. Kişinin kendi sınırını belirlemesinde, ruhsal örtünmesi kamuflaj değil, korunmaktır.

Beynin biyolojik yapısı, beyin bölgelerinin işlevleri, davranış oluşumunu sağlayan hormonlar, nöro-transmitterler, elektrolitler gibi bedende dolaşan maddelerin seviyesi ve bu maddelerin bağlandığı alıcı bölgelerinin (reseptörlerin) dağılımı, kişiden kişiye davranış farklılaşmasına yol açar. Bir bireyin diğerine göre arzularının peşinde gitme güdüsü daha yüksek, kendini frenleme yetisi daha zayıf olabilir. Bu biyolojik özellikler onun istenmeyen davranışları sergileme olasılığını artırabilir.

Davranışlara, uygun duygulanımın eşlik etmesi, empati yeteneğinin olup olmaması, vicdani muhakemeye sahiplik derecesi, kişilerin aldatma davranışlarına meylini belirleyen faktörlerdendir. Bunun yanı sıra, toplumsal değerler, kültürel yapı, inanç sistemleri de aldatma davranışını tanımlamada toplumlararası farklı yaklaşımlar getirebilir. Kültür anadilinden kazanılır.

Anadilinde ne öğrendiysen onu konuşursun

Toplumsal davranış biçimleri kültürel özellik taşır. Toplum içinde nasıl davranılacağını, önceleri görerek, taklit ederek öğrenirsin. Aile içinde herkes herkese yalan söylüyor, kandırıyor, aldatıyor ise, bu ortamda yetişen çocuk için, yalan söyleme, kandırma normalize olur. Öğrendiği budur. Üstelik ötekini kandırma da aferin aldı ise, bu tür davranışlar pekişir. Sahtekârlık, ailenin anadilinde kurnazlık, iş bilirlik, becerikli olma, işi kotarma gibi desteklenen bir repertuvara sahip olur. Bu çocuklar, ayaklarının üzerinde değil de, ötekinin sırtına basarak yükselmeyi tercih edeceklerinden, gerçekte bedenleri güçlenemeyecek, kendilerine olan güvenleri tutsak kalacaktır. Güvensiz ve sahte cennetleri her an yıkıma açıktır. Her an herkesin birbirini kandırdığı samimiyetsiz ortamlarda, kandırılmışlık hissi çok ağır gelir ve en temel ihtiyaç olan güven duygusunu imha eder. Enkaz parçaları çevreye yayılırken, yaralananlar da çok olabilir.

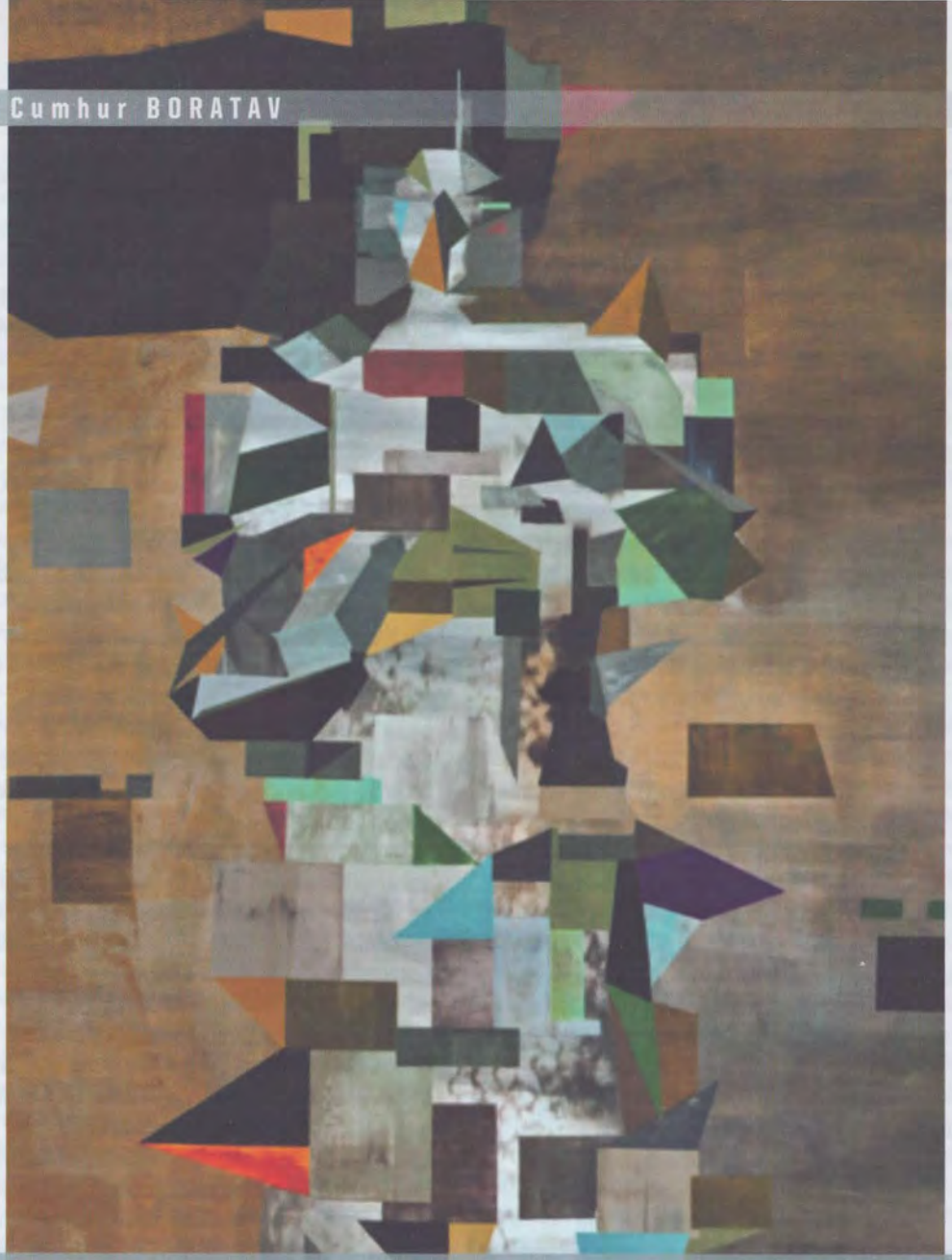
İkili ilişkilerde yaşananları dışardan anlamak olanaksızdır. Dengesiz görünen bir ilişkide denge, dengeli görünen ilişkide dengesizlikler kendine özgüdür. Kişinin, hem kendini hem ötekini kusurları ile bir bütün olarak görüp deneyimleyebilmesi, ilişki içinde kalıp kalmamayı belirleyecektir. Genel olarak öteki iyi geliyor ise, kalırsın. Tüketiyor, yıkıyor ise gidersin. Eğer kendin yalanı yaşamıyor isen denklemi daha çabuk çözersin.

Sonuç

Doğduğumuz andan itibaren hepimizin arzusu, kusurlarımızla sarılıp sarmalanmak, kucaklanmaktır. Can Yücel, bir şiirinde, " Aklında bulunsun sevgilim, sen beni kandırmadın, ben inanmayı seçtim" der. Bu, tıpkı kabahat işledikten sonra korku ile sihirli aynasına bakan çocuğun duymak istediği şu cümle gibidir: "Tabii ki bu dünyanın en güzelinin sen olduğuna ben inanıyorum, biriciğim. Bilerek isteyerek beni kandırmadın." Yaşam içinde kusurlu davrandığımızı fark ettiğimiz anlarda da, umutsuzca benzer arzu doğar. Bize olan inancını hiçbir zaman yitirmeyecek bir sevgili ile hayat ne kadar kolay olurdu. Yeter ki ilişkide hiç yalan olmasa. Can Yücel'in mezar taşında yazdığı gibi: "Ne kadar yalansız yaşarsak o kadar iyi."

Yaşam sofrasında tüm canlar yan yana düştük. Can cana demek de var, cam cama demek de... Yeter ki her şey içten olsun...

Cumhur BORATAV



© ERDİNÇ BABAT

Sinema perdesi

"Kendimi seninle **aldatmama** **izin** vermedin"

"İki yıl bir kadından hoşlanıyorsunuz. Altı aydır bu kadınla bir ilişkiniz var ve eşiniz bunu öğrenince ayrılmak istedi. Anlattıklarınızı böyle özetleyebilir miyiz?"

Bay Z.'nin zamanında ilk kez Bay Z. olmadan

Bay Z.'nin ölümünden sonra bu kafeye ilk kez geliyorum. Onun eğitmenlik yaptığı hastanenin hemen karşısındaki bu kafede çok sohbetimiz olmuştu. Kafenin caddeye bakan geniş camına yaslanan fiskos masasında az tartışmamıştık, İnsan Canlısı'nın zihni hakkında az beyin fırtınası yapmamıştık. Siz tanımazsınız Bay Z.'yi. Bay Z. bir üstat, bir psikiyatr, bir psikoterapist, bir psikoterapist yetiştiricisi, bir başkaldırıcı, bir "Zor Biri". Zamanında Dünya Başkanı'na karşı çıktığı için gözaltında yaşamış ve bunu hiç umursamamış bir İnsan Canlısı.

Bunları anlatırken beni de tanımadığınızı unuttum. Ben Bay Z.'nin bulunduğu geleceğe onun bilmediği geçmişten gelen C.'yim. Buraya

onun için gelmiştim. Bay Z., dersliğinde ilk kez onu dinlemeye gittiğimde bana "Seni hiç görmedim, sen de kimsin?" diye doğrudan soracak kadar çevresine egemen biriydi.
Bay Z. ile benim getirdiğim geçmiş ve onun bulunduğu geleceğin var olabildiği bir düzlemde düşünme arkadaşı olmuştuk.
İşte bu kafenin caddeye bakan büyük camının kapıya yakın tarafına yerleştirilmiş fiskos masasında oldu bu düşünme arkadaşlığı.
Benim kendi zamanımdan onun bulunduğu geleceğe geldiğim zamanlarda, hastane çıkışı hep bu masaya otururduk.
Dört yıl önce öldü. Ben bugüne kadar onun zamanına yeniden gelmeye cesaret edemedim. Evet, buna biraz uzamış bir matem diyebilirsiniz. Dört yıldır adeta ölmüş bir yakınının mezarını ziyarete gitmekten çekinen biri gibiydim.
Şimdi, işte buradayım. Buraya gelmeye cesaret ettim. Kahvemi yudumlarken dışarıya bakıyorum. Bay Z. ile beraberken bu büyük camın, büyük cama yansıyan caddenin çok farkında değildim. İnsanlar benim zamanımdaki gibi bir yerlere yetişircesine aceleyle yürüyorlarmış. Buraya geldiğim zaman işimin rahat olduğu yaz dönemi. İnsanlar üstlerinde sadece bir tişört ya da bir bikini üstü ve şortlarla dolaşıyorlarmış. Hem de birbirine hiç uymayan bir renk karışımıyla. Belki de bu görüntü sadece bu yılın modasıdır. Umarım öyledir, insanı bunaltıyor.
Böyle bir renk karışımı, Bay Z.'nin bir ara kendi zamanındaki giyim tarzıyla ilgili hoşnutsuzluğunu hatırlattı.
"Hiçbir estetik kaygı kalmadı, sadece giyim değil, her yere piramit gibi binalar dikiyorlar, yasalar yasa değil, insanlar tartışırlarken karşılarındakinin bir insan olduğunu artık hissetmiyorlar, bağımlı tarzda tüketme davranışı aldı yürüdü, bilimle uğraşmak enayi işi olarak görülmeye başladı" demişti Bay Z.
Bay Z. Dünya Başkanlığı sisteminin bizim zamanımızda bilinmeyen "post-postmodernizm" dönemine yol açtığını, bu görüntünün de bunun eseri olduğunu anlatmıştı. Başkanın sloganı şöyleymiş, "Her şeyin ötesi, en ötesi". Bay Z. kendi zamanının matematikçilerinin bu cümleyi şöyle formüle ettiklerini söylemişti: "Postmodern kapitalizmin türevinin türevi."
Bu düşüncelere dalmış, camın arkasındaki yaşantıyı izlerken kafenin içindeki sessizlikte dikkatimi bozan bir sesle irkildim. Aslında ses irkiltecek kadar yüksek değildi ama vurgusu şiddetliydi.
"Nasıl yani!"
Ses buydu işte. Kafenin bar kısmına daha yakın bir masanın sesi. Bu kafe-barın sahibi matrak biriydi, burada fiskos masaları konuşur, bunun için de sizin ağızlarınızı kullanır, derdi.
Arkamı dönüp sesin geldiği masaya baktım, gençten bir kadın ve onun yaşından çok da büyük göstermeyen takım elbiseli bir erkek oturuyordu. Belli ki iş arasından yararlanıp gelmişlerdi.
Benim yaşadığım zaman diliminde, Bay Z.'nin yaşadığı zaman diliminden farklı olarak yan masadaki konuşmalara kulak kabartmak uygun bulunmazdı. Bay Z.'nin zaman diliminde ise bu kural, "Duyulmasını istemiyorsanız siz dikkatli olacaksınız" biçimindeydi. Bay Z.'nin zaman diliminde olduğuma göre içim rahattı, kulağıma kadar gelen masa sesini duymaya izin verebilirdim. Verdim de.

Kendi zamanımda odamda

Ben her zamanki gibi tekerlekli bilgisayar koltuğumda oturuyordum. Sağ kolum hemen yanımda duran geniş, krem renkli çalışma masama dayalıydı. Bu odayı benimle bir saatliğine paylaşan İnsan Canlısı ile arama bir nesne koymayı hiçbir zaman sevmedim. Kim gelirse gelsin, ofis odam o seans boyunca sadece benim değil, bir beraberliğin odası olurdu. Karşılıklı özel bir sohbet odası.
"İki yıl bir kadından hoşlanıyorsunuz. Altı aydır bu kadınla bir ilişkiniz var ve eşiniz bunu öğrenince ayrılmak istedi. Anlattıklarınızı böyle özetleyebilir miyiz?"
Ardun ilk kez geliyordu. Seans başlar başlamaz hızlıca ve ağlayarak sorununu nefes almadan anlatmaya başlamıştı. On dakika hiç bölmeden dinlemiş, sonra araya girmiştim. Bu soruyu sorduktan sonra tekerlekli bilgisayar koltuğumda arkaya yaslanmış, merakla karşımda bordo renkli koltukta oturan Ardun'a bakıyordum.
Ardun kafasını "Evet" anlamında öne salladı.
"Peki" dedim, koltuğumda doğrularak, "Evliliğiniz dışındaki bu ilişki hakkında ne hissediyorsunuz?".
Ardun bana baktı ve "Aslında çok hoş, çok yumuşak, tam istediğim gibi bir ilişki" dedi.
"Bir ilişkiniz bitiyor ama içinde kendinizi daha huzurlu hissettiğiniz bir ilişki devam ediyor" dedim. "Ancak anladığım kadarıyla eşinizin ayrılmak istemesi de sizi üzüyor."
Ardun "Hem üzüyor, hem canımı acıtıyor" dedi. "Bu ilişkiyi eşim bir biçimde öğrensin ve ayrılmayı o istesin istiyordum, öyle de oldu ama niye paniğe kapıldım, niye acı çekiyorum anlamıyorum."

Kafedeki diğer masanın sesi

Fiskos masasındaki erkek sesi "Nasıl yani!" diyerek adeta yerinden hoplamıştı. Masadaki kadın sesinin irkilerek geriye yaslandığını, ardından "Elimde değil, çok karışığım" dediğini hissettim.
Erkek sesi vurgularını sertleştirerek devam etti: "Eşinle aynı yatakta bile yatmıyorsunuz, seninle tanıştığımızda ayrılma planları yapıyordun, sekiz aydır beraberiz ve saire ve saire. Ben senin ayrılmanı beklerken sen bugün eşinden ayrılmaya cesaret edemediğini söylüyorsun."
"Beni anlamanı beklemiyorum, haklısın ama eşime bir şans daha vermek istiyorum" dedi kadın sesi.
"O zaman bu konuşmaların geçici bir duygu hali değil, bu ilişkimizi bitirme konuşması."
Erkeğin ayağa fırlayıp masadan biraz uzaklaştığını duydum:
"İnanamıyorum böyle bir şeyin başıma geldiğine, beni eşinle aldatıyorsun!"
Kulağımı yeniden geniş camın arkasındaki sokağa doğru çevirdim. Bundan sonra ne konuşulacağını az çok biliyordum.
Zihnimde Bay Z.'nin gülümseyen görüntüsü belirdi. Ben de ona gülümseyerek baktım ve "Bu masanın konuşmalarına ikimiz beraber tanık olmuştuk, hatırlıyor musun?" diye sordum. "Aynı çift, altı yıl önce olmuştu bu olay ama o zaman sen hayattaydın, şimdi altı yıl önceki zamana geldiğim halde sen yoksun."
Tam o anda kafenin kapısı açıldı ve şaşkın gülümsememe aldırmadan Bay Z. "Geciktim dostum, geleli çok oldu mu?" diyerek karşımdaki fiskos sandalyesini çekerek oturdu.

Ardun'un karışıklığı

Ardun, eşiyle on yıldır evliymiş. Yirmi iki yaşında üniversitede okurken tanışmış, ikisi de mezun olup iş bulduktan sonra da evlenmişler. Ardun "Ona âşık olmuştum, o da bana çok düşkündü" diye anlatıyordu...
Ardun "Altı yıl önce çocuğumuz olana kadar her şey yolundaydı, çocuğumuz olduktan sonra eşim çok değişti, bebekle ilgili çok evhamlı bir

kişiliğe büründü, bizim de bir ilişkimiz olduğunu unuttu hatta beni bebeğe ilgisiz olmakla bile suçlamaya başladı" dedi.
Merakla "Baba olmak size ne hissettirdi?" diye sordum.
Ardun ağzını sıkıntıyla buruşturarak "Aslında hazır değildim, yirmi sekiz yaşındaydım ve iş kariyerime odaklanmak istiyordum" diye yanıtladı.
"Peki, baba olmak ne hissettirdi?" diye Ardun'un gözlerinin içine bakarak yeniden sordum.
Ardun bana bakıp gülümsedi:
"Telaşlandım, hayat bitmiş, bir kafese tıkılmış gibi hissettim. Bundan sonra artık ne yaşayacağımız belliydi gibi geldi. Bebeği büyütmek, okullarının parasını kazanmak, ona kardeş yapmak. Oysa gerçekleştirmek istediğim çok şey vardı. Üstelik iş yaşamımı, iş başarımı dinleyen ve destek olan bir eşim vardı, onun ilgisi de daha çok bebeğimize, hem de fazlasıyla odaklanınca, dört yıl içinde kendimi giderek yaşlanıyormuş gibi hissetmeye başladım."
Ardun soru sormama izin vermeden "Düşünsenize, daha yirmi sekiz yaşındaydım, yaşayacak, yapacak çok şey vardı" diye ekledi.
"Yani aslında eşinizin doğan bebeğinize yönelip sizden uzaklaştığını hissettiniz?"
"Sanırım bir bakıma öyle olmuş."
"Aynı zamanda eşiniz artık bir aile olmaya sizi zorlamış gibi hissetmişsiniz ama siz aile olmak değil sadece evli kalmak istiyormuşsunuz, yanlış mı anladım?"
"O ne demek anlamadım" dedi Ardun.
"Evlendiğimizde zaten aile olmamış mıydık, eşim de ben de evlenip kendimize bir yuva kurduğumuzu düşünüyorduk."
Ardun'a bakıp şefkatle gülümsedim:
"Evet, çoğu İnsan Canlısı bu yanılgıya düşüyor. Kadın ve erkek, çocukları olmadığı sürece sadece evli çift sayılır, çocukları olup anne-baba isimlerini almadan aile biçimine dönüşemezler."
Ardun gözlerini şaşkınlıkla açarak "Böyle düşünmemiştim" dedi.



© ERDİNÇ BABAT

Gülümsememi sürdürerek devam ettim:
"Evet, dediğim gibi çoğu İnsan Canlısı sizin gibi düşünüyor. Kadın ve erkeğin bebekleri doğduktan sonra yan yana duran iki düzlemli ilişkileri başlıyor. Bir düzlemde eş olarak evlilik ilişkisi, bir düzlemde de anne-baba-çocuk olarak aile ilişkisi."
Arkama yaslanıp gözlerimi Ardun'a diktim ve "Evlendiğimizde kendimize yuva kurmayız Ardun Bey" dedim. "Bir yuva hissini çocukken anne ve babamız bize yaşattıysa ne âlâ, yoksa bir eşle yuva kuramayız kendimize, doğacak çocuğumuza yuva hazırlarız; aynı kuşlar gibi, onlar da çalı çırpı ya da toprak taşıyıp yumurtadan çıkacak olan bebeğe uçmasını öğrenene kadar bir yuva kurarlar."
Ardun oturduğu koltukta öne doğru eğildi:
"Kafam karıştı, biz evlilikle yuva kurmayı mı karıştırdık?"

Bay Z. ile yeniden

Bay Z. oturur oturmaz elini kafe sahibinin göreceği kadar kaldırıp işaret parmağıyla "bir" işareti yapıp, ardından eliyle havada "istemem" hareketi yaptı. Gülümsedim, kafe sahibine "Benim sevdiğim kahve ve bugün süt koyma" diyordu Bay Z., kahvesini bugün sütsüz içmek istiyordu anlaşılan.
Onu özlemişim.
Bay Z. birden bana döndü, bakışlarımı görünce "Hayırdır, niye bakıyorsun uzun zamandır görüşmüyormuşuz gibi, bir saat önce dersimdeydin, tamam yarım saat geciktim, yüzüme vurmana gerek yok" dedi.
Gülümsedim, "Haklısınız Bay Z." dedim.
Bay Z. önüne gelen kahvesinden bir yudum alarak "Ne yaptın bakalım yokluğumda?" diye dalga geçerek sordu.
İçimden "Yokluğunda seni özledim" diye geçirdim. Dışımdan "Sokağı seyrettim, arka masa kendisini bana dinletti" diye yanıtladım.
"Arka masa mı?" diye sordu Bay Z. "Ne olmuş oraya?"
"Değişik bir durum değil Bay Z." diye yanıtladım. "Kadın evli, erkek bekâr, sekiz aydır ilişkileri varmış ve kadın kocasına bir şans vermek istediğini söyledi, erkek de öfkeyle ayağa fırladı, orada bıraktım."
Bay Z. hafifçe kafasını döndürüp arka masaya baktı, "Hım, erkek hâlâ ayakta, bir hayli öfkelenmiş, hâlâ oturmadığına göre" diye mırıldandı.
Farkında olmadan ikimiz de sustuk ve arka

masanın sesi yeniden bizim masaya ulaştı. Erkek zaman zaman fiskos masasına yaklaşıp kadının üstüne eğilerek zaman zaman da uzaklaşıp ellerini kollarını sallayarak öfkeli bir biçimde konuşmaya devam ediyordu:
"Beni anlamıyor demiştin. Empati yok, duygusal değil, hiçbir arzu hissetmiyorum demiştin. Ne o kendine mi yalan söyledin, yoksa bana mı?"
Kadın başını öne eğmiş susuyordu.
"Seninle az mı konuştuk ilişkini, sen ayrılmak istediğinde, son bir haftadır ayaklarına kapanıp ağladığı için mi bu saçmalık?"
Son lafından sonra erkek öfkeyle fiskos masasına yeniden oturdu "Anlayamıyorum" diye başını iki yana salladı.
Kadın ilk kez başını yukarı kaldırdı ve "Özür dilerim" dedi. "Eşim benim için güvenli bir limanmış, bunu anladım."
Erkek ellerini iki yana açarak "Ne demek şimdi bu" anlamında buruşuk bir surat ifadesi takındı.
"İnan çok düşündüm" diye devam etti kadın. "Çok arada kaldığımı hissettim. Sen âşık olduğum adam ve yeni bir macera mı; bildiğim, tanıdığım, sıkıcı ama sakin güvenli liman mı diye. Yaşama karşı bu kadar korkak olduğumla yüzleşmek hiç kolay değildi inan. Güvenli liman hissi çok ağır bastı ama senden de ayrılmak istemiyorum, içime korkunç bir acı saplanıyor, ne yapacağımı bilemez..."
Erkek kadının sözlerini bitirmesini beklemeden hışımla masadan kalktı ve "Çok pişman olacaksın, beni arama" diyerek aynı hışımla kafeden çıkıp gitti.
Kadın bir süre başı öne eğik, masada oturdu, sonra kâğıt bir mendille gözünü silerek kalktı ve hesabı ödeyip ağır adımlarla kafeden uzaklaştı.
Bay Z. ile birbirimize baktık, sonra Bay Z. kafasını iki yana sallayarak "Ah bu gençler" deyip masadaki kahvesinden bir yudum daha aldı.
Altı yıl önce Bay Z.'nin bu yanıtına gülmüş ve "Gençlerle ne alıp veremediğiniz var" diye sormuştum. Bay Z. de "Aslında konu gençler değil, onların aklını geliştirmesini önleyen sistem ile alıp veremediğim var" demişti ve aklın kurulması üzerine konuşmaya başlamıştık.
Şimdi ise Bay Z.'yi yıllar sonra karşımda bulmuştum, onu kışkırtmadan duramazdım.
"Sadece gençlik mi, yoksa ilişkilerdeki güven ve güvensizlik sorunu mu?" diye sordum gülümseyerek. "Baksanıza kız adamı açık deniz olarak görüyor, korkup limanına geri dönüyor."
Bay Z. kaşını kaldırıp gözlerini devirerek bana baktı, gülümsedi ve "Sanırım birimiz beni kaşıyor" dedi. "Ne var 'Ah bu gençlik' diyerek konuyu savuştursak, 'muz bazen sadece muzdur' desek."
"Bu bir soru mu?"
Bay Z. bu sefer hafif bir kahkaha attı:
"Hayır, muzu soyma isteği, biz ikimiz rahat duramayız ki!"

Ardun'un perdesi

Ardun ile altıncı seansımızdı. Ardun önceki seanslarda, diğer ilişkisini öğrendikten sonra eşinin birdenbire tüm samimiyetini geri çektiğini ve adeta kendisine karşı buzdan bir insan haline geldiğini anlatmıştı.
Ona buz gibi bakarak düz bir sesle şöyle demişti eşi:
"Bu evde az bir zamanın kaldı, bebeğimle bu zamanı iyi geçirmen gerekiyor. Az bir zaman sonra da pılını pırtını topla git."
Ardun böyle bir davranıştan çok, eşinin ağır suçlamalarla kendisine yüklenmesini beklemişti. Oysa eşi, şimdiye kadar beraber yaşadıklarını da bir yere gömerek Ardun'u bir "hiç" haline dönüştürmüştü. Ardun'un hissettiği böyle bir şeydi.
Ardun, "Eşim sadece onunla olan geçmişimi değil, bir aile olduğumuz hissini de sıfırladı. Düşünsenize, 'bebeğimiz' demiyordu artık, 'bebeğim' diyordu. Kendimi hiçbir şeyi olmayan, hiçbir şey yaşamamış bir paçavra gibi hissettim" demişti.
Bu Ardun'un içinde acı ve ağır matem duygusuna yol açmıştı.
Eşinin kendi içinde onunla olan her şeyi sıfırlaması neden Ardun'a böyle bir şey yaşatmıştı? Bu soru bizi Ardun'un çocukluğundaki aile yaşantısına götürmüştü. Hem annesi hem babası, bir kabahat işlediğinde hep aynı biçimde cezalandırıyorlarmış.
"Bunu yapan bizim çocuğumuz olamaz" ya da "Böyle davranacaksan hiç çocuğumuz olmadı diye kabul edelim" gibi sözler sarf edip bir süre evde Ardun hiç yokmuş gibi davranıyorlarmış.
Ben de ona "Hiç yaşamamış ama nefes alabildiğini, bugün yaşadığını hisseden bir çocuk; geçmişi alınmış, 'zamansız' bırakılmış bir çocuk" diye bir yorumda bulunmuştum.
Bu altıncı seansa Ardun, "Bu hafta boyunca geçirdiğimiz seansları, özellikle son üç seansı hep düşündüm durdum" diyerek başladı.
"Aklınıza neler geldi?" diye sordum.
Ardun arkasına yaslandı ve ellerini kafasının arkasında birleştirdi:
"Annem babam öyle davrandığında, çok küçükken canım çok acırdı, bir daha hiç geri dönmeyecekler diye hissederdim ama sonra büyüdüğümde, yani on yaşlarında beni affedeceklerini artık biliyordum. Bu nedenle ceza başladığında odama çekilirdim, gözlerimin önüne bir sinema perdesi getirirdim ve bu olanları ben yaşamıyormuşum, bu perdede oynayan bir filmdeki çocuk yaşıyormuş gibi filmi seyrederdim. Bu, onlar beni yeniden aralarına kabul edene kadar, hissettiğim sıkıntıya dayanmamı sağlardı."
"Ama filmdeki çocuk siz değildiniz!"
"Hayır, değildim."
"Siz neredeydiniz?"
"Yatağımda. Filmi izliyor, soluk alıp verdiğimi, canımın sıkıldığını biliyordum, farkındaydım ama yaşamıyordum, adeta o zamanda değildim."
"Zaman boşluğuna asılmış gibi!"
"Hayır, hiç yaşamamış gibi, oraya sonradan konmuş, birden o zamanda uyanmış, kim olduğunu bilmeyen biri gibi."
"Ve annenizin, babanızın sizi affedip tanıdığınız ilişkiye dönerek sizin kim olduğunuzu söyleyecekleri ana kadar beklerdiniz."
"Can sıkıntısı içinde, bir gün, iki gün, bazen bir hafta."
"Ama eşinizi tanıyordunuz, eşiniz sizi affedip tanıdığınız ilişkiye geri dönmeyecekti!"
Ardun başını öne eğerek "Evet" dedi.

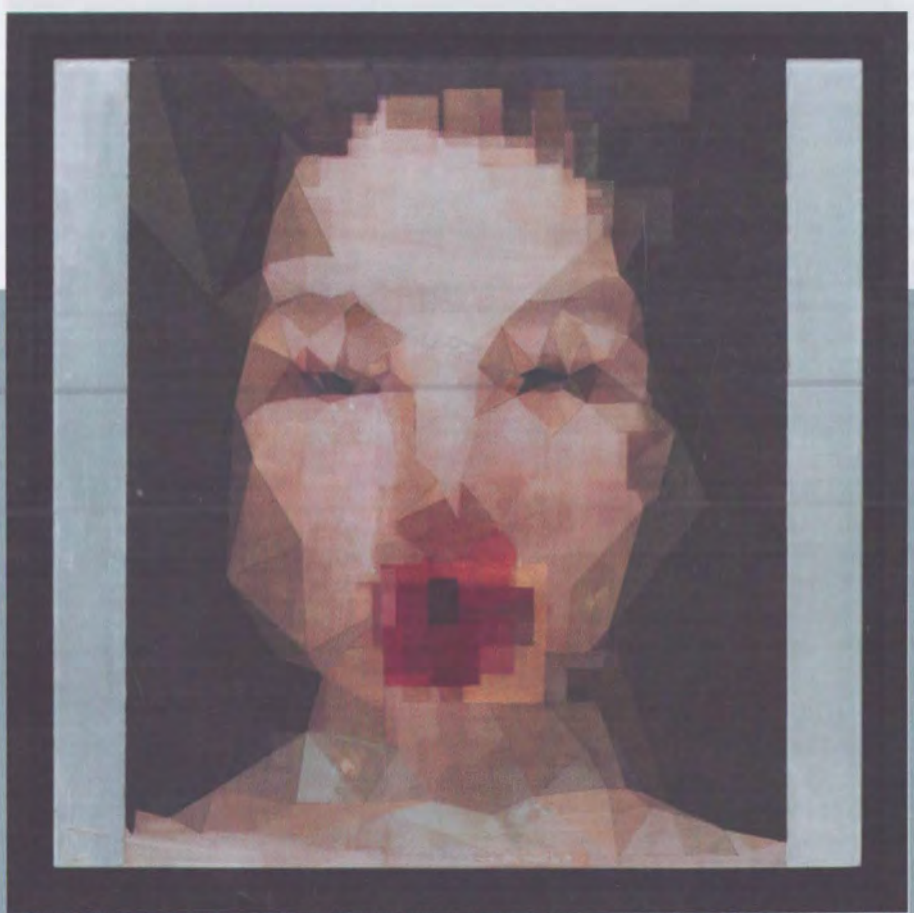
Parantezler

Bay Z. "Hayır, muzu soyma isteği, biz ikimiz rahat duramayız ki!" dedikten sonra bana doğru yaklaşarak, fısıltıyla "Biliyor musun, bu ikiliyi ne zamandır burada öğlenleri iş arası görürüm ben" diye ekledi.
Dedikodu yapan yaşlı insan karikatürlerine benzemişti bir an görüntümüz. Ben de Bay Z.'ye doğru ağzımı yaklaştırarak, fısıltıyla "Sekiz aydır bir ilişkileri varmış, öyle konuşuyorlardı" dedim.
Bay Z. "O kadarını bilemem" dedi. "Ama önceleri flört eden iki genç sanmıştım, sonra bir ara genç kadının 'Oraya gelemem, görürler, orası eşimin işyerine yakın' gibi sözlerini duyunca, en azından kadının evli olduğunu öğrenmiş oldum, ondan sonra da ilgimi

çekmediler."
"Yani kadının evli olduğunu öğrendiğinizde mi?"
"Evet."
"Neden?"
"Sevgili dostum, bir ilişkin varsa, diğer bir ilişki parantezlerde kalmak zorundadır. Kitapta bile parantez aralarını sevmem. Düşünceni söyleyeceksen parantez arasına koyma, doğrudan söyle işte!"
Bay Z.'nin bu sözü beni çok güldürdü. Kahkahalarıma Bay Z. de gülerek katıldı.
"Kitaptaki parantez aralarını anladım da ilişkinin parantezlerde kalması da ne demek Bay Z.?" diye sordum.
"Çok basit" dedi Bay Z. "Buluştuğunda ilişki başlar, ayrıldığında ilişki ara verir."
"Yani fiziksel olarak beraber olduğumuzda kendi yaşamımıza ara verip bu kişiyle bir parantez açıyoruz, bu kişiyle buluşma zamanımız bitip de kendi hayatımıza geri döndüğümüz anda parantez kapanıyor."
"Aynen öyle!"
"Yani ilişkiyi kendi gerçek yaşamımıza almıyoruz. Bunun yol açtığı şey ne olabilir?"
"İkisi de parantez arasında kalmaya niyetliyse, gittiği yere kadar gider. Benim gördüğüm çoğu kez birinin bulunduğu ilişkiden sıkılıp yeni bir parantez ilişkisine gitmesi oluyordu."
"Biri ilişkiyi parantezin dışına taşımaya kalkarsa, yani bu ilişkiyi kendi gerçek hayatına almaya kalkarsa?"
"O zaman bekâr olan için parantez ilişkisi bitiyor, evli olan tarafın ise tüm ilişkileri bitiyor."
"Kadın eşine dönmeye karar vermişti, kesin bitecek mi yani?"
"Evden ayrılmasa bile bitecek. Kadın başka paylaşımların tadını aldı bir kere. Eşine döndüğünde, zamanla hiçbir şeyin değişmeden devam ettiğini fark edecek ve evlilikteki sıkıntısı yeniden başlayacak."
"Paradoksa bak, kadın hem güvenli liman arıyor hem de güvenli limanın erkekleşmesini istiyor."
"Şimdiki olguda bir kadın; bu erkek de olabilirdi, cinsiyet fark etmez."
"Doğrusu bir İnsan Canlısı'nda böyle bu çelişkinin neden geliştiğini anlamıyorum, ilişkide güvenli liman arayışı da nedir?"
Bay Z. bir an durdu, anlatacaklarını gözden geçirir gibi bir hali vardı; sonra buldum anlamında kafasını sallayarak "Şöyle anlatayım" dedi.

Sinema perdesindeki çocuk

Ardun ile yeniden buluştuğumuzda, hâlâ daha sıkıntılı görünüyordu.
Ardun'a "Geçen seanstan bu yana ben filmdeki çocuğu merak ettim" diyerek seansa başladım ve "Ben değildim demiştiniz, kimdi o çocuk?" diye sordum.
Ardun şaşırarak durakladı ve "Bunu hiç düşünmemiştim" dedi.
"O zaman beraber düşünelim, on yaşındaki Ardun'un zihninde canlandırıp sinema perdesine yansıttığı o çocuk kimdi?" dedim.
Ardun bir süre düşündükten sonra, soru soran bir ifadeyle bana baktı:
"Benim yaşadıklarımı yaşayan biriydi sanırım?"
"Yani sizin yerinize, içinde olduğunuz durumu yaşayan bir çocuk?"
"Belki de."
"Filmde hangi duygularla hareket ediyordu, neredeydi, nasıl biriydi?"
"Ardun yine bir süre düşündü ve sorularıma sondan başladı:
"Hatırlıyorum, sessiz, sakin, içe dönük bir çocuktu; biraz ürkek, kendisini yalnız hisseden bir vücut dili vardı. Sinema perdesinde yaşadığı sahneler hep aynıydı aslında, sadece sırası değişirdi."
"Ne gibi sahneler?"
"Bir sahne şöyle, evin içinde odaları dolaşıyor, evde kimse yok."
"Ürküyor mu?"
"Hayır, kendisini orada bırakıp gitmişler gibi hissediyor, daha çok yalnızlık duygusu ama canı sıkkın değil, sadece hüzün duygusu var içinde."
"Evin tüm odalarını geziniyor!"
"Evet ama birini bulma umuduyla değil, yapacak bir şey bulamadığı için."
"Sonra?"
"Bu sahne hep çok uzun, çekmeceleri açıyor, içindekileri inceliyor, yerine koyuyor; mutfak dolaplarını açıyor, içindekilere bakıp kapatıyor; anne babasının gömme dolabını açıyor, elbiselere bakıyor; odalardaki her camdan dışarısını seyrediyor."
"Sahne nasıl bitiyor?"



© ERDİNÇ BABAT

"Dolaşacak yer kalmadığında bir tur daha yapıyor, sonra kapıyı açıp evden çıkıyor."
"Dışarıda ne var?"
Ardun birden durdu ve hatırladığı şeye şaşırarak koltuğunda doğruldu:
"Aaa, bu bir çiftlik evi, tek katlı, dışarıda hiç hayvan yok, sadece bakımsız bir bahçe, ilerde bir kuyu görünüyor."
"Kuyu mu?"
"Evet ama genelde sonraki sahne o zamanlar hoşlandığım bir kızla ilgili. Bu çocuk ve benim hoşlandığım kız bir ağacın altındaki bankta yan yana oturuyorlar, çocuk oldukça heyecanlı, kız ise donuk bir biçimde ileriye bakıyor. Konuşmuyorlar, sahne boyunca konuşmuyorlar."
"Ne yapıyorlar?"
"Kız hep oturuyor. Çocuk, kız konuşmadığı için hüzün hissediyor. Arada bir banktan kalkıp biraz ilerdeki bir karınca yuvasını inceliyor, geliyor yine oturuyor. Bir süre sonra yine kalkıp arkalarındaki ağacın gövdesindeki kabuklarla oyalanıyor, kimisini çekiyor, kimisini düzleştirmek için bastırıyor, sonra yine oturuyor. Sonra başka çocuklar geliyor, kız o zaman zıplayarak sevinçle kalkıyor, hep beraber orada oynamaya başlıyorlar."
"Çocuk ne yapıyor?"
"Banka oturup onları seyrediyor."
"Onları seyrediyor!"
"Evet, dalgın dalgın onları seyrediyor. Orada olduğunun kimse farkında değil. Böyle hissediyor. Orada değilmiş gibi hissediyor ama seyretmek de ilgisini çekiyor, oyalanıyor."
"Sonra?"
"Sonrası yok, sahne öyle bitiyor."
"Filmdeki bütün sahneler bu kadar mı?"
"Hayır, bir sahne daha var. Şu bahçedeki kuyu, o kuyu derin bir kuyu değil, yani bir kuyu değil, yerden bir metre kadar aşağıya iniyor ama dışarıdan görüntüsü kuyu gibi. İşte bilirsiniz, dış taşları eksik değil, iple sarkan kova tepesinde."
"Ne önemi var kuyunun?"
"Çocuk kuyunun derin olmayan çukuruna girmiş, ayaklarını uzatmış, sırtını taşlara dayamış oturuyor."
"Ne amacı var?"
"Bir amacı yok, oturuyor sadece. Akşamüstü zamanı, güneş biraz çekilmiş."
"Oturuyor!"
"Evet, yalnız hissediyor. İki duygusu var, kendisini kimse görmesin, bulamasın."
"Diğeri?"
"O kız yanına gelsin."

Bir parantezin içi

Bay Z. bir an durdu, anlatacaklarını gözden geçirir gibi bir hali vardı; sonra buldum anlamında kafasını sallayarak "Şöyle anlatayım" dedi.
"Bir düşün, diyelim ki annem uygun ikizleme yaşantısı kurmadığı için kendimi tamamlanmamış hissetmişim. Bir İnsan Canlısı ne kadar tamamlanmamış hissederse, o kadar fazla kendini tamamlama arayışı içinde olacaktır. Ne demek şimdi bu?.."
"Bay Z.'nin sözünü "İkizleme yaşantısı mı, o da ne?" diyerek merakla kestim.
Bay Z. "Anneyle bebek arasında, bebek on beş aylık iken başlayan temel bir yaşantı biçimi ikizleme yaşantısı" diyerek yanıtladı. "Yaklaşık bebek 2,5 yaşına gelene kadar gözle görülür bir keskinlikte sürüyor. Bu yaştan sonra hem anneyle ikizleme yaşantısına devam ediyor hem de babayı da işin içine sokarak bir üçüzleme yaşantısını kendi içinde başlatıyor."
"İşler karıştı, şimdi de üçüzleme yaşantısı çıktı" dedim gülerek.
"Bay Z. gülümseyerek devam etti:
"İkizleme yaşantısı anneyle temel özdeşim ve temel yakın ilişki tanımlarını almaya, üçüzleme yaşantısı da kendisini bir yuva içinde hissetmeye yarar. Böylece bebek zihni, sadece yakın ilişkilerle ilgili temel tanımları almakla kalmaz, aynı zamanda hem ikizleme hem de üçüzleme ile temel güven duygusunu da pekiştirir. 'Hep annemle ve hep üçümüz beraber olacağız' duygusu. Bir de bunlara iki yaşında başlayan, babaya yönelmeyle kendini gösteren birincil özerklik dönemi de katılır."
"İç içe geçmiş bir dizi gelişim özelliği, bebeğin işi zormuş" diye mırıldandım.
Bay Z., anında itiraz etti:
"Hayır dostum, bebeğe DNA'sı yön veriyor. Yedi sekiz yaşına kadar tüm çocuklar davranışlarında aynı gelişimi ve benzer davranışları gösterirler. Elbette mizaç yapılarına göre bu ortak gelişimin dışavurumları değişebilir. Yani, aslında anne-babanın işi zor."
Gülümsedim ve "Çocuk hastalanmasın, iyi beslensin diye uğraşan anne-babaları akılıma getirince, bebeğin bu ikizleme, üçüzleme, birincil özerklik gibi gereksinimlerinin anne-baba acaba ne kadar farkında diye düşünmeden edemedim" dedim.
"Evet, genelde atlanıyor, bunlara anne-babanın doğal kabahatleri diyoruz o yüzden."
"DNA'nın anne-babada bu gereksinimlerin farkına varmalarını sağlayacak biyolojik refleks bulundurmaması ilginç."
"İkizleme yaşantısı için annede böyle bir refleks var, ancak her annede bulunmuyor ya da annenin eşiyle olan ilişkisinde mutsuzluğu varsa ikizleme yaşantısına odaklanamıyor. Bu da temel güven gereksiniminin tam karşılanmamasına ve tamamlanmamış, bir tarafı eksik kalmış duygusuna neden oluyor."
"Doğrusu, benim zamanımda ilişkilerin azımsanmayacak bir kısmında anneler pek mutlu değil."
"Çok şey değişmedi merak etme" diye gülümsedi Bay Z. "Sümerlerden beri böyle."
Gülerek "Normal doğuyoruz, giderek sakatlanıyoruz" dedim.
"Öyle deme" diye itiraz etti Bay Z. "İnsan Canlısı'nın farklı arayışlara girebilmesi için optimal oranda temel güven duygusunda hayal kırıklığı yaşaması gerekiyor. İnsan Canlısı'nın yaşamda kalmasını sağlayan bir hayal kırıklığı bu."
Merakla "İkizleme yaşantısında optimal denilen düzeyden daha fazla bir hayal kırıklığı olursa peki?" diye sordum. "Bu durum yetişkinlikte ne anlam taşıyacak?"
"Kendisine bir ikiz arayacaktır, bunun adı da ruh eşi, ruh ikizi gibi bir şey olacaktır. Hem temel güven duygusunu hem de tamamlanmamışlık duygusunu böyle bir ilişkiyle gidermeye çalışacaktır. İşin diğer yanı tamamlanmamışlık duygusu ve temel güven duygusunun eksik kalması aynı zamanda kişiye içten içe bir değersizlik hissettirecektir. Sonuçta anne, bebeğin ikizleme gereksinimine uygun karşılık vermeyince, bebek annesi tarafından reddedilmiş hissedecektir. Değersiz olan reddedilir değil mi, bir değerin olsa reddedilir misin, hayır."
"Yani tamamlanmamışlık hissi ile değersizlik bir arada bulunur."
"Evet" dedi Bay Z. "Bu İnsan Canlısı'nın içinde bir 'çukur' hissine yol açar ve bu çukur ne kadar derinse, içinde o kadar çok su birikir; su birikmemesi için çukuru kapatmam gerek, o zaman çukuru kapatacak bir 'şey' bulmalıyım; bu acı verici bir kısır döngü oluşturur."
"Kendisi kapatamaz mı?"
"Çukurun dibinde otururken nasıl olacak bu?"
"Yani üstüme birikecek sel sularında boğulmak

dışında bir şansım yok!"
"Aynen öyle, çukur ne kadar derinse, İnsan Canlısı o kadar fazla boğulma hissi yaşar, bu acı vericidir ve bunu engelleyebilmek için başka bir İnsan Canlısı ya da bir 'şey' arar. Ruh eşi de bu çukurun hacmine tıpatıp uyan ve onu tam dolduran bir 'şey'dir. Böylece sel suları çukura dolmayacaktır. Aslında bir 'umut'tur bu."
"İyi de bulduğum ruh eşi de beni ruh eşi olarak hissedecek mi?"
"Karşılıklı hissedilebilir elbette ama sonuç değişmez."
"Sonuç değişmez mi?"
"Değişmez, giderek birbirlerini ilgisizlikle suçlayacaklardır. Partnerlerden birinde ruh eşi duygusu bulunmuyorsa, bu kişi de karşı tarafın sürekli fiziksel olarak beraber olma duygusu nedeniyle işgal duygusu yaşayacaktır."
"Ve bunalıp uzak davranmaya başlayacaktır. O uzaklaştıkça ruh eşi arayan taraf daha fazla üstüne gelecektir."
"Olasılıkla."
"O zaman aldatma kaçınılmaz" diye gülümsedim.

Kuyudaki çocuk

Ardun ile geçirdiğimiz son seans ilginçti. Ben o seansı "kuyudaki çocuk" olarak adlandırdım. Ardun hareketli biriydi, arkadaş canlısı görünüyordu ama o çocuğun Ardun'un farklı bir tarafını yansıttığını düşünüyordum. İnsanlardan geri duran, kendisinin farkında olduğu ama pek kabul etmediği bir tarafını.
Bir sonraki seansa Ardun, "Geçen seans benim için çok sarsıcı oldu" diyerek söze başladı. "O çocuğu yeniden sinema perdesinde seyrederken buldum kendimi, içim hüzün doldu."
"Bir dakika durun, şimdiki zamanı da pek unutmayalım Ardun Bey" dedim. "Sizi bana getiren acı duygunuz ne durumda?"
Ardun bir süre kendisini dinledi sonra bana bakıp "Yok, kayboldu" dedi. "Sadece hüzün var."
"Hüzün!"
"Evet."
"Kuyudaki çocuğun hüznüne benziyor mu?"
Ardun gülümsedi, "Aynısı, sanki sinema perdesinden çıkmış, benim yerime geçmiş gibi" dedi.
Ben de gülümsedim, "Merak ettiğim bir şey var Ardun Bey" dedim.
Ardun soru dolu bakışlarla bana baktı.
Ardun'un bakışlarına gözlerimi dikerek "Eşinizden neden ayrılmadınız?" diye sordum.
Ardun omuzlarını sallayarak "Bilmem" dedi.
"Açıkçası bilmiyorum" diye tekrarladı.
"Ne düşünüyorum biliyor musunuz" diye sordum, sonra bir süre sessiz kaldım.
Ben sessiz kalınca Ardun "Ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.
"Kaybolmaktan korktuğunuz için evden uzağa gidemezdiniz, kuyuda hoşlandığınız kızın gelip sizi bulmasını bekliyordunuz."
Yorumum üstüne Ardun'un gözleri şaşkınlıkla açıldı ve adeta fısıldadı:
"Bir kuyuda..."
"Evet ve kız gelip sizi buldu."

Aldatmak

"O zaman aldatma kaçınılmaz" diye gülümsedim.
Bay Z. ağzını dolduran o muhteşem kahkahasını attı. Barın arkasında bardakları yerleştiren kafe sahibi kahkahayı duyunca, "Bizim çatlağın yine bir şeyler çok hoşuna gitmiş" dercesine bize bakıp gülümsedi. Bay Z.'nin bir konuyu ateşli bir biçimde konuşurken hiçbir şeyin umurunda olmadığını biliyordum. Nitekim Bay Z. kendisine "Çatlak" diyen



© ERDİNÇ BABAT

gülümsemeyi algılamadı bile, gülerek devam etti:
"Evet, kendimizi aldatmamız kaçınılmaz."
Bu cümle şaşırttı beni. Kaşlarımı çatarak "Ama Bay Z. kendimizi aldatmak nereden çıktı, ilişkide olduğumuz birini aldatmaktan söz ediyorduk?" dedim.
Bay Z. yüzüme gülümseyerek baktı, "Sevgili dostum" dedi ve "Bir İnsan Canlısı'nın içinde hissettiği çukuru kapatabilecek bir şey var mı yeryüzünde" diye sordu.
"Yani bizi tamamlayacak bir nesne yok, ruh eşi veya ikizi gibi?"
"Elbette yok. Bir düşünsene, karşımızdakinde de az ya da çok bir tamamlanmamışlık hissi varsa ne olacak? İkimiz de birbirimizden 'tam koruyan, tam kapsayan' olmasını bekleyeceğiz. Bu durum parantez içindeki ilişkiyi ya da kendi gerçek ilişkimizi bir sinema perdesinde izler gibi izlemek demektir. İşin tüketici tarafı, izlediğimiz bu film hep başa sarar, sonsuz bir döngüde sürer. Her seferinde de sonuç bir hayal kırıklığı, aşk acısı, anlaşılmamışlık hissi, adına ne dersen de artık, hepsi aynı şey."
"Hepsi kendimizi kandırmak" diye fısıldadım Bay Z.'nin gözlerine bakarak.
"Hayır" dedi Bay Z., "kendini kandırmak değil. 'Kandırmak' kavramı, kendi çıkarımız için bilerek ve farkında olarak herhangi bir kişiden doğruyu saklamak anlamını taşır, yani bilinçli bir eylemdir. Bu 'kendini aldatmak', yani farkında olmadan yapılan bir şey".
"Yani eşimizi aldatırken farkında değil miyiz, yapmayın Bay Z." diye itiraz ettim.
Bay Z. "Eşimizi aldatırken aslında eşimizi değil, kendimizi aldattığımızın farkında değiliz" diyerek güldü.
Yine itiraz ettim, "Ama sonuçta eşimiz aldatılmış oluyor".
Bay Z. gülümsemesine devam etti:
"O da bir eşle kendi çukurunun kapandığını düşündüğü için kendisini aldatmış durumda. Eşiyle ilgili yaşadığı aldatılmışlık hissi aslında, eşinin kendi 'çukurunu' artık tamamlama gayretinden vazgeçip başkasının 'çukurunu' tamamlamaya gitti biçimindeki bir algıya bağlı."
"Yani 'Artık ben değil, eşim için bir başkası özel' demek gibi bir şey bu."
"Aynen" diye onayladı Bay Z. "Annem beni bıraktı, kendine başka bir çocuk buldu."

Ardun'un zamanı

Kendi zamanıma döndüğümde bir ay geçmişti sanırım. En azından Ardun son seanstan "Düşünmem gerek" diyerek çıkmış ve bir ay gelmemişti.
Bir ay sonra "odamızda" yeniden buluştuğumuzda, "Nasılsınız?" diye sordum.
Ardun da gülümsedi, "Düşündüm" dedi.
"Ne düşündünüz?"
"Ne karar vereceğimi."
"Ne karar vereceğinizi düşündünüz" diye Ardun'un sözlerini tekrarladım.
Ardun bu kez güldü:
"Evet, bir süre kendime bir yuva aramadan, sadece baba olarak kalmaya karar verdim."
"Baba olarak kalmaya karar verdiniz."
"Evet, sinema perdemde kızımla beraber çizgi film izliyoruz."

Saklandığın yerde kim bulur seni?

"Annem beni bıraktı, kendisine başka bir çocuk buldu."
Bay Z.'nin söyledikleri zihnimde bir soruya dönüştü. Bay Z.'ye bakıp "Annemle ne ilgisi var, anlamadım" dedim.
Bay Z. "Çok ilgisi var" dedi. Sonra, "Dur bakayım, biraz önden başlayayım" diye ekledi.
Kaşlarımı kaldırıp ne diyeceğini beklemeye başladım.
Bay Z. kahvesinden bir yudum daha alıp önce kafasını kaşıdı, sonra bana bakarak "Düşünsene, herhangi bir kişi neden eşinden ayrılmıyor da başkasıyla beraber olmayı seçiyor?" diye sordu.
"Hayatında farklı bir renk istemiş de olamaz mı?" dedim.
"Kendini aldatmanın farklı 101 rengi" diye kahkaha attı Bay Z. ve "Hayır dostum" diyerek devam etti:
" Yanıt bu 101 renk tayfının içinde değil, aldatan kişinin neden aldattığında değil sevgili dostum. Daha en baştan neden bu partneri seçtiğinde ve ayrılmayı neden göze alamadığında yatıyor."
Güldüm. "Bay Z." dedim, "herhangi bir olayı açıklayabilecek akılcı nedenler olabileceğine değil, yine kişinin kendi içindeki çelişkilere doğru çekiyorsunuz beni".
Bay Z., "Sevgili dostum, ilişki dediğin bir 'Matriks'tir, içimizde bizi gizlice yönlendiren, ilginç bir dinamiğe sahip bir 'Matriks'" dedi.
Ardından bar kısmına doğru bakıp hesabı vermek için kalktı. Birkaç saniye öyle ayakta durdu ve başımın yukarısından gözlerini bana dikerek gür bir sesle "Matriks'i şöyle özetleyeyim" dedi:
"Annemizin ilişki tarzını 'andıran' birini seçiyoruz. Bunun farkında değiliz. Bir de bu seçtiğimiz kişinin, annemizin hoşlanmadığımız özelliklerini andıran taraflarını da değiştirmeye çalışıyoruz. Değişmiyor tabii. Sonuç hüsran ve bıkkınlık. Bu duygular günlük yaşamı o kadar çekilmez duruma getiriyor ki varlığımızı hissedemez hale geliyoruz. Dışarıdaki bir duygu ya da haz ile yeniden yaşama dönmek, işte aldatma bu. Peki ama, sence, dışarıdan beslenerek ilişkisini sürdürmek yerine niye ayrılmıyor?"
"Düzenini bozmak istemiyor olabilir, alışkanlıklarımıza bağlı ve bağımlıyızdır."
"Hayır, kaybolmak korkusu nedeniyle ayrılmıyor."
"Kaybolmak mı, neden böyle bir şey yaşasın ki?"
"Kendi yalnızlığının içinde kaybolmak bu."
"Kaybolur mu gerçekten?"
"Hayır, kaybolmaz. Kimsenin göremeyeceği, kendine güvenli yer olarak ayırmış olduğu yere gizlenir. Ve bulmasını istediği kişiyi bir sinema perdesine yansıtarak beklemeye başlar."
"Peki, saklandığı yerde kim bulur onu?"
Bay Z. "Sıra bende" dedi ve elini cebine atıp bara doğru yönelirken muzırca gülümseyerek bana döndü:
"Sinema perdesinde idealleştirdiği kişi, yani kendi yanılsaması bulur onu. Başka kimse bulmaz."

Her şeyden sonra

Bay Z. hesabı ödedikten sonra geri döndü ama masaya yeniden oturmadı, "Gideyim, yetiştireceğim bir yazı var" dedi. Kafeden çıkarken dönüp elini salladı:
"Yarın hastanede görüşürüz."
Oysa Bay Z. gittikten hemen sonra kendi zamanım beni hızla kendine çekti ve odamdaki tekerlekli bilgisayar koltuğuna oturttu. Kendi kendime "Gittik ve geldik" diye mırıldanırken, sekreterim kapıyı tıklatıp içeri girdi. Ben "Demek sekreterim içeri gireceği için hızla geri çekildim" diye düşünürken, sekreterim "Ardun Bey geldi, bekliyor" diyerek düşüncemin arasına girdi.
"Tamam" dedim, "Birazdan alırım."
Sekreter çıktıktan sonra ayağa kalktım. Odanın penceresinden uzaklara daldım:
"Bay Z.'nin zamanına dört yıl boyunca gitmeyerek farkında olmadan kendime acı çektirmişim. Onun düşüncemde ve ortak zamanımızda yaşamasına izin vermemek kendimi aldatmaktan başka bir şey değildi."

Arzu ERKAN YÜCE

Uçurumun kenarı

Gülce
Uçurumun kenarındayım Hızır
Ulu dilber kalesinin burcunda
Muhteşem belaya nazır
Topuklarım boşluğun avucunda
Derin yar adım çağırır
Dikildim parmaklarımın ucunda
Bir gamzelik rüzgâr yetecek
Ha itti beni, ha itecek
Uçurum kenarındayım Hızır
Civan hazır
Divan hazır
Ferman hazır
Kurban hazır

Ömer Lütfi Mete

"Herkesin kocası yapıyor. Yapmayan mı var? Yeter ki burada yapmasın, duyulmasın da, önemli değil. Gitsinler arkadaşlarıyla, yurtdışında ne yapıyorlarsa yapsınlar. Erkektir, ihtiyacı vardır. Aşık olmadıktan sonra, sadece cinsellikse benim için sorun yok. Elin üç paralık kadınları için yuvamı yıkamam. Ama evindeyken uslu durmasını bilecek."

Aldatmak nedir? Romantik ilişkilerle ilgili gerek yaşamın içindeki, gerekse hekimlik ve psikoterapistlikteki deneyim ve tanıklıklarım arttıkça, ilişkiler ve aldatma hakkında keskin cümleler kurmanın, tanımlar yapmanın gitgide güçleştiğini söyleyebilirim. İhanet? Yalan? Sadakatsizlik? Hangi durumda, hangisine, hangi boyutta ise "aldatmak" diyeceğiz? Kim diyecek; ruh sağlığı çalışanları mı, hukukçular mı, sosyologlar mı? Romantik ilişkilerde aldatmanın tanımını bir cümle ile yapmak zorunda kalsam: "İlişki sürerken üzerinde uzlaşılan (öyle olduğu varsayılan) sadakat vaadinin yerine getirilmemesi, partnerin güvenini sarsacağını ve ilişkiyi tehlikeye atacağını bildiği halde bir davranışı sergilemek ya da gizlemek" derdim.

Aldatma ile ilişkili durumlar söz konusu olduğunda, ister günlük yaşamda, ister bir sanat eserinde, ister psikoterapi odasında tanık olalım; her türden yaşantı, önkabul, duygu, düşünce ve değerlendirme ile karşılaşmak mümkün. Sanılanın aksine her cinsiyetten, cinsel kimlik ve yönelimden, dilden, dinden, kültürden kısacası her varoluştan kimsenin aldatma ya da aldatılma deneyimi yaşayabildiğini biliyoruz. "Ben asla yapmam" diyenin de, "Benim başıma asla gelmez" diyenin de yaşayacağı bir deneyim sadakatsizlik. Sadakatsizlik durumu ortaya çıktığında ise, insanların tahmin edilenin aksine ilişkilerini bitirmek değil, sürdürmek, "kurtarmak" yönünde gayret gösterdiklerine tanık oluyoruz. Bireysel terapi ya da ilişki terapilerinin kaçınılmaz gündemlerinden bir tanesi sadakatsizlik.

"Ben asla yapmam. Benim başıma gelmez. Cinsel mi? Zihinsel mi? Alışkanlık mı? Yenilgi mi? Affetmek mi? Genetik mi? Hainlik mi? Zaaf mı? İntikam mı? Aşk mı? Reva mı?...

Sadakatsizlik yaşayanlara kulak verelim.*



* Bu yazıda geçen anekdotlar kurgulanmıştır.



© CANSU BOĞUŞLU

© CANSU BOĞUŞLU

Çelişki
Ondan nefret ediyorum. Bunu bana, bize nasıl yapar? Onca yıl ben ona sadık kalmışken, evimiz ve çocuklarımıza adamışken kendimi. Şimdi nasıl olur da beni bırakıp gitmeye kalkar? Ben ben değilim. Tüm bildiklerimi unuttum. Neye inanacağımı, kime güveneceğimi nasıl seçeceğim? Bana tercih ettiği kişiyi merak ediyorum. Tüm gün dedektifçilik oynuyorum. Bende olmayan ne var onda? Her ikisini de rezil edeceğim. Hem başına büyük bir şey gelsin, hatta ölsün istiyorum, hem de onsuz asla yapamazmışım gibi geliyor. Hem bana dokunmasından tiksiniyorum, hem de deli gibi sevişmek istiyorum. O benim canım. Hem de düşmanım.

Ödeşme
Öğrendiğimde deliye döndüm. Herkes yapar, benim eşim yapmaz derdim. Kendimden bile çok güveniyordum. Yıkıldım. Etrafımda benle ilgilenen onca insan varken ben direnebilmiş, eşime sadık kalabilmiştim. Onu asla affetmeyecektim. İşyerimde bana uzun süredir ilgisi olan biri vardı. Onunla flörtleşmeye başladım. Bana kendimi çok iyi hissettirdi. Gururum tamir edilmiş gibiydi. Eşim çok pişmandı. İlişkimizi kurtarmaya, kendini affettirmeye çalışırken, ben evde diğeriyle mesajlaşıyordum. Eşim tahmin ediyor ama duyacaklarıyla nasıl baş edeceğini bilemediğinden soramıyordu. Onu öyle görmek hoşuma gidiyordu. Bana yaşattıklarını yaşamasını istiyordum. Bu flörtleşmeyi daha ileri götürmemeyi başarmak için kendimle mücadele verdim. Eşimin canını daha çok yakmak istiyordum. Sonunda eşimin yalvarmalarına dayanamadım. Evliliğimizle ilgili ne yapacağımıza karar vermek için bir terapiste gitmeyi kabul ettim.

Hırsızlık
30 yıllık karım, çocuklarımın annesi o. Onu üzecek bir şey asla yapmam. O kadınlar onun tırnağı bile olamaz. Ben ona bebekler gibi baktım. Hiçbir eksiklik hissettirmedim. Özel günler, hediyeler, seyahatler... Onu mutlu edecek her şeyi yaptım. Çocuklarıma da harika bir baba oldum. O bunları fazlasıyla hak etti, bana çok iyi bir eş oldu. Ama evliliğimizin ilk yılından beri hayatımda hep başka kadınlar oldu. Yetemediğinden değil. Bilemiyorum. Azgınlıktan da değil. Ne bileyim işte. Eşim kötü olduğundan, diğerleri daha iyi olduğundan da değil. Diğer kadınlar, nedense onlar hep olmalılarmış gibi hayatımda. Bunca yıl "Eşim perişan olur, üzülür" diye ona bu evliliği bitirmek istediğimi hiç söylemedim, kendimi feda ettim. Artık bu evlilikte mutsuz olduğumu kabul ediyorum. Çocuklar da büyüdü ve şimdi boşanmak istiyorum. Hayatımda yine biri var. Eşime onu aldattığımı söyleyemem. "Boşanalım, sevgim bitti" dedim. Neye uğradığını şaşırdı. Yataklara düştü. Asla kabul etmiyor. İnsanın sevgisi bitemez mi? Nasıl olur da beni bırakmaz anlamıyorum. Zorla değil ya! Bitti diyorum işte, kabul etmek neden bu kadar güç? Mükemmel bir evliliğimiz varmış ve çok seviyormuş gibi davranarak onu kandırmakla, 30 yılını çalmakla suçladı beni. Seviyordum yalan değil, ama sadece onu değil.

Öfke
O kadar ilgisizdi ki; vardı ama yoktu. O derin yokluk duygusu, terk edilmişlik hissi... Elimden gelen her şeyi denedim. Onu o kapandığı mağarasından çıkaramadım. Defalarca terapiye gitmeyi teklif ettim. Kabul etmedi. Bazen bu durumda olmasıyla ilgili beni suçluyor, bazen de kendini/ilişkimizi düzeltmeyi deniyordu. Sonrası yine sağır sessizlik... O dönemde, şimdi yüzüne bile bakmayacağım birinin ısrarlı ilgisine kayıtsız kalamadım. Elbette önce arkadaşça başladı. Duygusal bir boyut kazanacağını sezseydim buna asla izin vermezdim. Mesajlaşmalar, şarkılar, şiirler... Sanal bir ilişkiydi. Ötesine de gitmedi. Bir yandan suçlu hissederken, bir yandan da eşimin bunu hak ettiğini düşündüm ve bu "aşkı" yaşamaya hakkım olduğunu... İki yanlış bir doğru edermiş gibi! Sonra beni buna ittiği için de öfke... İçimden onu suçladım durdum. Burnunun dibinde mesajlaşıyordum. Farkında bile değildi. En son telefonumdaki bazı yazışmaları yanlışlıkla ona gönderene kadar. Terapistimin söylediğine göre kendimi ihbar etmiştim. Sonrası çok sancılı geçse de eşimin üstündeki ölü toprağı kalkmıştı.

Çapkınlık
Herkesin kocası yapıyor. Yapmayan mı var? Yeter ki burada yapmasın, duyulmasın da, önemli değil. Gitsinler arkadaşlarıyla, yurtdışında ne yapıyorlarsa yapsınlar. Erkektir, ihtiyacı vardır. Âşık olmadıktan sonra, sadece cinsellikse benim için sorun yok. Elin üç paralık kadınları için yuvamı yıkamam. Ama evindeyken uslu durmasını bilecek. Kayınvalidem anlatıyor, eşimin babası da çapkınmış. Kadıncağız çok çekmiş. Gidip başka kadınların evinden topluyormuş kayınpederimi. Sahip çıkmış yuvasına. "Sonunda ben kazandım" diyor.

Gizlemek
Evlenmeden önce sadece bir kez geçmişti bu konu aramızda. Sadece bir şakalaşma idi. Eşcinsel olduğunu ima etmiştim, "Neden olmasın?" demişti. Kale almamıştım. Şimdi ben çocuğuma bunu nasıl açıklayacağım. Üstelik aklım almıyor, bir yıl öncesine kadar cinsel hayatımızda hiçbir sorun yoktu. Bunca yıl kocamın erkekliğinden hiç şüphe etmedim. Kendini alkole vermesi, odaya kapanıp sabaha kadar internette dolaşması, ayrı yemeye ve yatmaya başlaması ile başladı her şey. Babasını kaybetmesine vermiştim. Meğer erkeklerden hoşlanıyormuş. Beni neden istemediğini sorduğumda, kilo aldığım için beni eskisi gibi çekici bulmadığını söylemesini, beni suçlamasını hazmedemiyorum. Kendime çekidüzen vermek, onu kendime yeniden âşık etmek için neler yaptığıma inanamazsınız. Artık kadınlara çekim duyamıyormuş beyefendi. Bana sadık kalmış, hiç aldatmamış ama artık devam edemeyecekmiş. Eşcinsel olduğunu yıllarca gizlemek de aldatmak değil midir?

Cinsellik
Basit bir flört! Neden anlamıyor ki? Millet neler yapıyor yurtdışındaki bayi toplantılarında. "Eli elime değmedi"

diyorum, yeminler ediyorum, "Saatlerce yazışmışsınız" diyor. Evet yazıştım. Ama sadece sohbetti bizimkisi. Cinsellik hiç olmadı ki! "Gece ikiden dörde kadar yazışmışsınız" diyor, "Yazışmaları silmişsin". "Üzülme diye sildim" dedim. İnanmıyor. Gizli saklı bir şey yok ki. Dertleşiyoruz sadece. "Ben sadece seni sevdim, bu aldatmak değil" diyorum inanmıyor.

Hastalık

Eşimin bipolar bozukluğu olduğunu doktorundan öğrenene kadar dünyam karanlıktı. O yaptıkları yenilir yutulur değil. Şimdi biliyorum, hastalıkta, manik atak sırasında oldu. Yine de hazmetmesi çok güç. Bir sürü yabancıyla... Şimdi bu travmayı atlatmak istiyorum. Ona belli etmiyorum. O benden perişan çünkü. Tekrar hastalanacak diye korkuyorum. Utanç ve suçluluktan, kapattı iyice kendini bana. Onu da kendimi de iyileştirmek istiyorum.

Sanal mı, gerçek mi?

Eşimle iki çift laf edemiyoruz. Ne zaman bir şey anlatmaya, sormaya kalksam, eli telefonda, gözü televizyonda. Hep yorgun argın. Ne yapayım? Böylesi sevilmemek, ölüme terk edilmek gibi. Sosyal medyada çevrim içi bir oyunda karşımdaki kişiyle yazışmakla başladı her şey; "Azıcık yazışmaktan zarar mı gelir?" dedim. Evli olduğumu, ne kadar yalnız ve sevgisiz hissettiğimi anlattım. Telefonumu istedi, verdim. Beni saatlerce dinliyordu. O kadar anlaşılmış hissettim, öyle bağlandım ki... Kötü bir niyetimiz yoktu. Yârenlik gibiydi bizimkisi. Kendimi yeniden bulmuş gibi oldum. Bir gün buluştuk. Bir çay içtik. O kadar. Komşu görmüş. Eşime demiş. Eşim geldi bastı bizi. Büyük rezillik çıktı. "Eşim beni kesin boşar" dedim. Aylarca bu konuyla yattık kalktık. "Ne buldun o adamda" diyordu, ne buldun? Adamda değil ki, kendimdeydi bulduğum. Eşimle terapiye gitmemiz, beni geri kazanmaya çalışması, yıllar sonra ilk kez sevildiğimi hissettirmesi... Bunlar mucize. Ama tüm bunlara benim yaptığım hatadan dolayı kavuşmak hâlâ gücüme gidiyor.

Hak etmek

Karımla cinsel sorunlarım var. İsteksiz. Onun isteksizliği beni delirtiyor. Erekliğim ölüp gidecek. Çok şey mi istiyorum? Yarı yaşımdaki, taş gibi kadınlar hasta bana. Arkadaşlarla takılıp, eve gece geç gidiyorum. Kadın uyumuş. İnsan kocasını beklemez mi? Ben de kızıyorum, evden gidiyorum, iki üç gün başka yerlerde kalıyorum, araya reklam alıyorum tabii. Sonra dönüyorum eve. Belki özlemiştir. Yok! Arkasını dönüp yatıyor kadın. Hak etmiyor mu şimdi bu kadın aldatılmayı?

İhanet

Meral'le on yıl önce tanıştık. İlk görüşte aşk denebilirdi bizimkisine. İstanbul. Üniversite yılları. Ev arkadaşı diye çıktık eve, olduk hayat arkadaşı. Ona deli gibi âşığım. Beni sevdiğinden eminim. Hâlâ "kadınım" diyor bana. Ama eli elime değmiyor artık. Sanki iki dost gibiyiz. Bir başkası olduğundan şüphelendim. Çok takip ettim. İşyerindekilerin ağızlarını aradım. Yok. Huyu suyu değişti. Önceden böyle değildi. Bedeninden rahatsız olmazdı. Şimdi onu çıplak görmemi istemiyor. Yani bilirsiniz işte, ikimiz de kadınız. Ama o daha erkeksi olmayı severdi. Anlamadığım şeyler. Şimdi erkek olmak istiyormuş. Yani ameliyat olacakmış. Onca yıl nasıl olur da saklar benden erkek olmak istediğini. Yıllarımı verdim ben ona. "Tamam" dedim, "benim için fark etmez, ben seni seviyorum". "Hayır" diyor. Olamazmış, artık o değişmiş. Gizlice porno izlediğini, erkeklere baktığını görüyorum. Aldatmıyorum ki diyor? Bu ihanet değil de nedir?

Bile bile lades

Benden habersiz bunu yaptığına inanamıyorum. Tamam, ikimiz de sütten çıkmış ak kaşık değiliz. Yıllar önce cinsel hayatımıza renk gelsin diye başka çiftlerle görüşmeye başladık. Her şey çok güzeldi. Buluştuğumuz evde yan yana odalarda cinselliği yaşarken hiç sorun yoktu. Hatta sabahları hep beraber kahvaltı bile ediyorduk. Geçen telefonunda mesajlaşmalarını yakaladım. Bizim haberimiz olmadan o evde bir kez buluşmuşlar. Bu kabul edilemez. Bu düpedüz aldatmak değil de nedir? Onu asla affetmeyeceğim.

Arzular

Onunla "tam bir ideal eş" diye evlendim. Güzel, hanım kadın, uysal ve yetenekli. İyi bir anne olacağından emindim. Beni hiç yanıltmadı. Cinsel olarak hiç çekmedi beni. Evlenmeden önce böyle olacağını biliyordum. Bizim oralarda öyledir, karısını aldatmayan yok ki. İlk ay başladım başka kadınlarla birlikte olmaya. Onlarla her tür zevki tadarken karımın bana sarılmasına bile tahammülüm yok. Hele de anne olduktan sonra. Bana bir kadın gibi değil bir anne gibi geliyor, onu arzulamıyorum. Salonda yatıyorum. Arada bir gönlü olsun diye sevişiyorum ama en ufak bir zevk almadan. Diğer kadınlarla öyle değilim. En son yakalandım. Eşim bir daha yapmamak kaydıyla affetti. Çocuklar var. Boşanmak istemiyorum. Onla da olamıyorum. Karıma âşık olmamın, en azından onu arzulamamın bir yolu yok mu; ya da diğer kadınlardan kurtulmanın?

Affetmek

Karımın beni aldattığını biliyorum. Bunu ona soramam. Asla kendisini affetmez. Bunu bildiğimi söylersem o evde nasıl kalırım? Ondan ayrılmam gerekir. Onu seviyorum. Ondan ayrılmak istemiyorum. Onu geri kazanmak için mücadele edeceğim.

Özgürlük

Açık bir ilişki yaşıyoruz. Birbirimizi kısıtlamıyoruz. Ömür boyu tek bir kişiyle birlikte olmanın mümkün olmadığına inanıyoruz. Birbirimize olan tutkumuzu canlı tutuyor bu. Kıskançlık oluyor elbette ama yıkıcı değil. Kendimize koyduğumuz kırmızı çizgilerimiz var tabii, öyle gelişigüzel ilişkiler yaşamıyoruz, asıl olan bu ilişkimizi korumak. Bize özgü bir sadakat anlayışı diyebiliriz buna.

O mu, ben mi?

Kocamı bırakamam. O en kötü günlerimde yanımda oldu

© CANSU BOĞUŞLU



© CANSU BOĞUŞLU

benim. Hayat arkadaşım. Ama başından beri neredeyse hiç cinsellik yaşamadık. Sadece sarılıp yatıyoruz. Otuz yıldır. Şimdi fark ediyorum kadınlığımı, cinsel olarak çekiciliğimi. Kendimden yedi yaş küçük biri var. Sözde arkadaşça görüşüyoruz. Yanıp tutuşuyorum onun için. Suçluluk duygusundan ölebilirim. Bunu kocama nasıl yaparım? Bir ilişki yaşamamak için kendimi zor tutuyorum. Rüyalarımda onu görmek bile bana eşimi aldatmak gibi geliyor. Bu durumdan kurtulmak istiyorum. Aynı çekimi kocama duymamın bir yolu yok mu? Cinsellik bir zaaf mı? İlk defa kendimi hayatta ve canlı hissediyorum. Yaşadığım mutluluk ile kocama vefa arasında bir seçim yapmak zorunda kalmaya dayanamıyorum.

Tercih edilen olmak

Eşim beni aldatınca, boşanma sürecimde arkadaşım ve eşi bana çok destek oldular. Birlikte çok zaman geçirmeye başladık. Bir gece onlarda arkadaşımın kocası beni teselli ederken aramızda elektriklenme oldu. Sonra baş başa da görüşmeye başladık. Kendimden nefret ediyorum. Bir kadının bana yaşattığı acının aynısını ben arkadaşıma yaşatıyorum. Çocuklarım olmasa ölmeyi bile düşünebilirdim. Ayrılamıyorum da. O da ayrılmıyor karısından. Ayrılsın, yuvaları yıkılsın da istemiyorum. Bende ilişki bağımlılığı mı var, neden gidemiyorum bu adamdan? Bu kez aldatılan değil de tercih edilen olmak mı hoşuma gidiyor?

Yenilgi

İlişkimiz başladığında evli olduğunu bilmiyordum. "Karımla mutlu değilim" diyordu. Hiçbir yerde, davette beraber fotoğraflarını göremezdiniz. Çocukları da çoktan büyümüş. Alacak verecek işleri mi varmış, şirket borçları mı varmış ne, o nedenle kâğıt üzerinde evli kaldıklarını söylemişti. İlk başta ne boşanmasını istedim, ne de onla bir hayat kurmayı istediğim vardı. Hatta belki ayrılırım diye düşünmüştüm. Onunla birlikteyken, onu unutmak için başkalarıyla oldum ama nafile; olmuyor, yıllar oldu bırakamadım. Son zamanlarda onunla birlikte bir yaşam sürmek istediğimi fark ettim. Baskı yapmaya başladım "Ya ayrılalım ya da boşan" diye. Birden aslan kesildi. "O bana emanet, ben onu boşayamam" demez mi? Sonra kadın öğrendi benim varlığımı. O da baskı yapıyor şimdi, evine dönsün diye, yıllardır umurunda olmayan kocası kıymete bindi. Ne yapacağımı şaşırdım. Bu yenilgi hissi ile baş edemiyorum, bu ilişkiden kurtulmak istiyorum, ama nasıl?

Reva

Yıllar öncesinden âşıktık biz. Beni ona vermediler. Zorla şimdiki kocamla evlendirdiler. İki çocuğum oldu. Bir süre sonra o da başkasıyla evlendi. Onu hiç unutamadım. Kocamı da sevemedim. Sevmediğin biri ile yaşamak, aynı yatağa girmek çok zor. Yıllar sonra yeniden karşılaştık. Bir kahve içmekle başladı her şey. Bir ev tuttuk. Orada da zaman geçirmeye başladık. Sekiz yıl oldu. Böyle ikili hayatı yaşamak reva değil ama başka çaremiz yok. Kimse kimsenin yuvasını yıkmak istemiyor. Ailelerimize karşı sorumluluklarımız var. Boşanıp da dilediğimiz hayatı yaşayamıyoruz. Birbirimizi eşlerimizden kıskanmıyoruz, her ikimiz de eşlerimizi memnun edecek kadar cinsellik yaşıyoruz, istemesek de. Ama aramızdaki aşk, cinsellik ve tutku bambaşka. İlişkimiz ortaya çıkacak, birbirimizi yeniden kaybedeceğiz diye ödümüz kopuyor.

Suçluluk

Metres dedirtmek ister miyim kendime? Kaç kez ayrıldım ben bundan. "Git karına" dedim. Yuva yıkan olmak ister miyim? Benim de evlatlarım var. Çok suçluluk duyuyorum. Bir kuruşu geçmez boğazımdan. Eski eşim şiddet uygulardı. Ondan bıçak keser gibi ayrılmıştım, onca mülkten vazgeçip. Bu adamda ne buluyorum bilmiyorum. Günaha girmek de istemiyorum. "Bu aldatmak değil" diyor, "sen benim ikinci eşimsin, dilersen imam nikâhı kıyalım". Ben sevmediği halde bir adam neden boşanmaz ve sevdiği kadına kavuşmaz onu anlamıyorum. Onca bekâr adam varken niye buna âşık oldum, kendimi de anlamıyorum.

Aşk

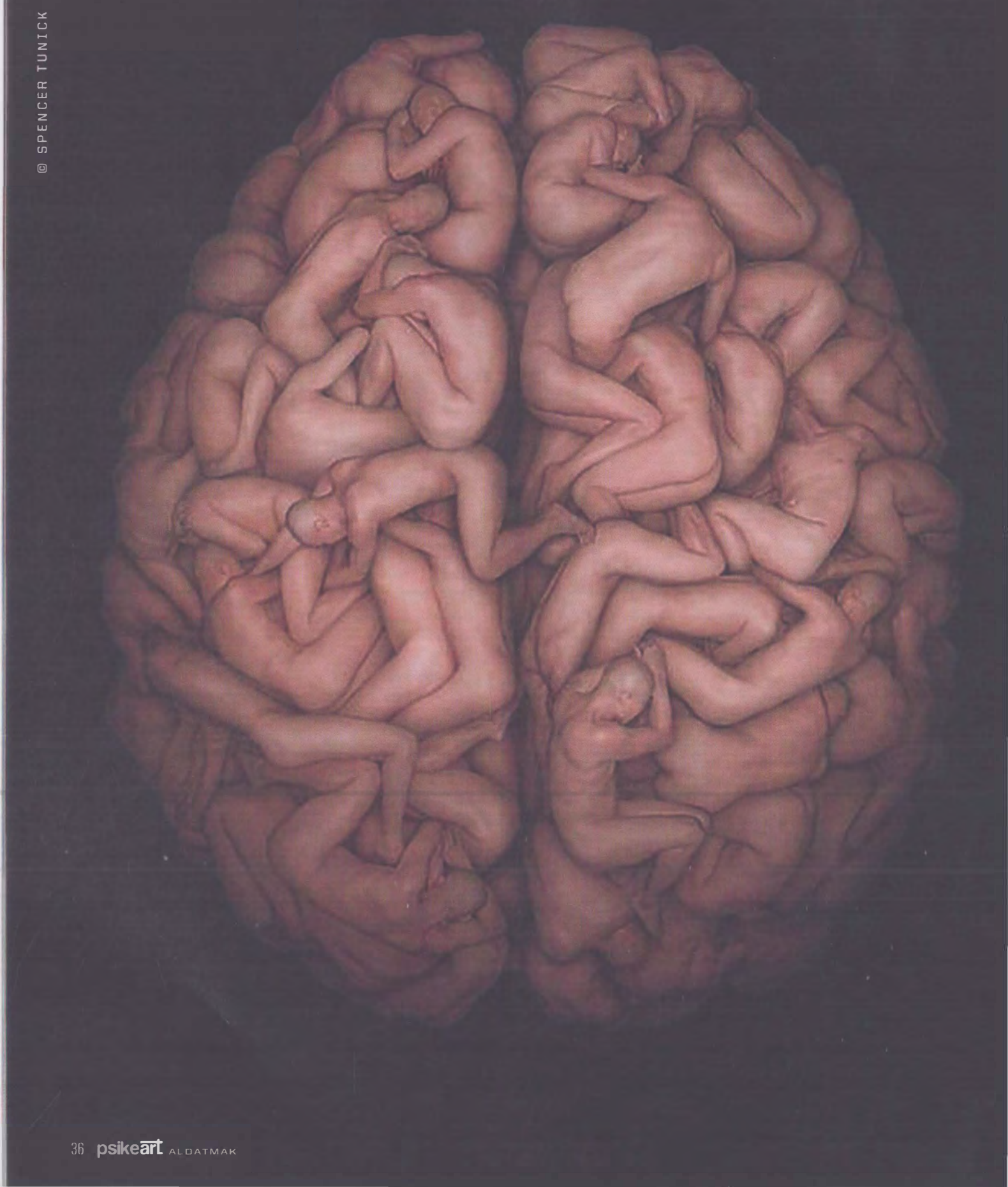
Aşkı hak etmiyor muyum? Kocamdan o istemeden boşanamam. Kabul etmiyor. Bana zorluk çıkartır. Maddi, manevi çökerim. "Çocuğu vermem" diyor. Yaşı küçük, mahkeme bana verir. Ama görünürde bir sorun ya da şiddet yokken, çocuğumu nasıl babasız bırakırım? Bunu kendi zevklerim için yapamam. Kime nasıl açıklarım? Ne yani "Aşk bitti, başkasına âşık oldum, babanı o yüzden boşadım, sen de o yüzden babasız kaldın" mı diyeceğim? Aldatmak da ahlaklı değil, biliyorum. Bunun vebalini düşündükçe, aklımı kaçıracak gibi oluyorum. Onsuz da yapamıyorum. Eşim de başkasına âşık olsun diye dua ediyorum. Hiç kimseyi üzmeden bu meseleyi çözmenin bir yolu olsa keşke.

Alışkanlık

Evde iki yabancı gibiyiz. Sanki o tutkulu aşk gitti, yerini ölüm sessizliği aldı. Pek çok arkadaşımın sevgilileri var. Bu durumu olağan karşılıyorlar. "Karda yürü, izini belli etme" diyorlar. Ama asla o taraklarda bezim olmaz. Yani olmazdı. Buna nasıl izin verdiğimi bir türlü aklım almıyor. Bir iş seyahatinde alkolün de etkisiyle, ne olup bittiğini anlamadan... En çok da kendime ihanet etmiş hissediyorum, kendi değerlerime... Ama şunu biliyorum ki, yıllar sonra ilk kez kendimi canlı hissettim. Bundan sonrasını kontrol edemem, alışkanlığa dönüşür diye çok korkuyorum.

Yeni başlangıçlar

Pişman mıyım? Değilim. "Yine olsa yine yaparım" da diyemem. Çok utanıyor, suçlu hissediyorum. Eşimin bir gözyaşına değmez hiçbir şey. Nasıl yaptım bilmiyorum. Sanki onca zaman boyunca kendimde değildim. Her şey hayal meyal, öyle bulanık ki... Bunu yapan benle, şimdiki ben asla aynı kişi değiliz. Başımıza gelen bu belaya, öyle denir mi, denmez ama neredeyse "İyi ki olmuş" diyeceğiz. Bu bizi öylesine birbirimize kenetledi ki evliliğimiz kurtuldu. Aslında o evlilik bitti de biz iki yeni insan olarak yeniden evlendik sanki.



© SPENCER TUNICK

Sebep sen değilsin, sebep benim genlerim

Aldatma denilen olgu, tekeşli olmamıza rağmen bazılarımız için açık bir şekilde biyolojik ve genetik faktörlerden kaynaklı; son nörobiyolojik araştırmalar da bunu destekler nitelikte.

Kişilerin aldattıklarından ya da aldatıldıklarından bahsettiğimizde, ilişki içinde kimin kimi aldattığı konusu karışmaktadır. Çok çeşitli "aldatma" hikâyeleri içinde birçok zaman, bu türden etiketlemelerin olması başka, yaşanan gerçeklik başka olmaktadır. Bir diğer ilişkide olma isteği, kişinin ruhsal yapısının bazı özelliklerinin eş ilişkisinde harekete geçmesiyle, ilişkiden bağımsız bir durum olarak ortaya çıkabilir. Bunun yanında, "Aldatma yoktur, ilişki gerçekliği vardır" dediğimizde; bir ilişki içine "aldatan/aldatılan" tanımları girdiği zaman, ciddi ve talihsiz bir sürecin başladığı ve ilişki gerçekliğinin bir kenara bırakılıp, tek mesele buymuş gibi bir belirlenmişliğin gündem olduğu kastedilmektedir.

Seanslarda karşımıza kadın, adam, aldatan ve aldatılan olarak dört birim gelmektedir. O görüşmelerde bunun üstesinden gelinebilir. Ama o çift, hayatlarında baş edemeyecekleri bir yarılmış gerçeklikle karşılaşmış olacaklardır. Her iki kişi için de travmatik olan bu durumda, bu olgu, kişilerin hem mağdur hem de muzdarip olmaları ile birlikte, ilişkiye musallat bir belirlenmişlik olarak hüküm sürecektir.

O zaman aklımıza şu sorular gelir: "Monogami bir seçim mi? Peki ya aldatmak? Aslında bu nörobiyolojik bir mesele olabilir mi?

Birçok insan, tekeşlilik ve uzun vadeli ilişkilerin, insanları ve toplumu korumak için insanlar tarafından yaratılmış kavramlar olduğuna inanmaktadır. Fakat gerçek şu ki, insanlar hayvan dünyasında bu yapıları oluşturan tek tür değildir. Memelilerin sadece %3 civarı tekeşlidir ve biz insanlar da bu kategoriye giriyoruz; çayır fareleri de bu az miktardaki memelinin içindedir. Çayır fareleri çiftleştikten sonra, çiftleşmiş oldukları tek bir partnere ömürleri boyunca bağlanır. İlginçtir ki, biyolojik açıdan sevgi ve bağlanma farkındalığımızın büyük bir kısmı, bu büyüleyici küçük Kuzey Amerika kemirgenlerini inceleyerek olmuştur. Bu canlıların aşk hayatları ve kendi ilişki davranışlarımızı anlamamıza nasıl dönüşebileceği hakkında birkaç göze çarpan nokta vardır:

Çayır faresi, montan faresi adlı bir yakın akrabaya sahiptir. Bu iki tür arasındaki temel fark, çayır faresinin çiftleşmeden sonra monogamik kalmasıdır, bu arada montan faresi gelişigüzel birliktelikler yaşar. Peki, bu farklılığa neden olan nedir? Yapılan araştırmalar göstermiştir ki farklılık çoğunlukla beynin içinde. Çayır faresinde gözlemlenen uzun süreli bağlanma, beyindeki oksitosin ve vazopressin reseptörlerinin konumu ile doğrudan ilişkilidir. Oksitosin ve vazopressin, bağlanma ve yakınlık ile bağlantılı iki hormondur. Çayır faresinde, bu reseptörler çoğunlukla beynin limbik (duygusal) bölgesinde yer alırlar ve oldukça aktiftirler; oysaki, aynı türden olan montan faresinin beynindeki reseptörler duygusal merkezin dışında yer alır ve çoğunlukla bastırılırlar.

Oksitosin ve vazopressin reseptörleri çayır faresi beyninde bloke edildiğinde, onların da önüne gelen karşı cinsle çiftleşir hale geldiği gözlemlenmiştir. Aynı reseptörler, montan fare beyinleri içinde aktive edildiğinde, uzun süreli ilişki için bir partner seçmeye başlarlar. Bu denemeler de bize, çayır farelerinin bağlanma tercihlerinin hormon düzeylerinin azaltılıp arttırılmasıyla değiştirilebileceği anlamına gelir.

Farelerle yapılan bu çalışmada öğrendiğimiz oksitosin ve vazopressin dışında aldatmada rol oynayabileceği öngörülen başka bir nörotransmitter ise dopamindir. Aşk zevktir ve dopamin haz duyumuna neden olur. İnsanlarda bu haz kimyasalı çikolata yemek, egzersiz, orgazm, kumar oynamak, uyuşturucu kullanımı ve hatta aşırı sosyal medya kullanımı gibi çeşitli nedenlerle aktif hale getirilebilir. Yeni bir romantik ilişkinin öforisi de, bir dopamin dalgalanmasından sorumlu olabilir.

Yapılan bir araştırma, yeni ilişkiyi bir maceraya dönüştürenin artan dopamin akışı olabileceğini ve dopaminin, yeni sevgililerin telefonla bütün gece konuşabilmelerine ve hem iştahlarını hem de konsantre olma yeteneklerini yitirmelerine sebep olabileceğini gösteriyor.

Dopamin reseptörlerindeki gen kodu da, erkekler ve kadınlarda aldatma konusunda anahtar rolü oynuyor. Bir araştırma, bu genin uzun çiftine sahip olan insanların (%50), kısa çiftine sahip olanlara (%22) göre partnerlerini daha çok aldattığını göstermiştir. Uzun gen çiftine sahip olan katılımcıların risk almaya ve alkol tüketimi gibi bağımlılık yapıcı davranışlara yenik düşmeye daha eğilimli oldukları görülmüştür.

Arginin vazopressin, oksitosinin hormon kuzenidir ve "çiftleri bir arada tut" sisteminin bir parçasıdır. Arginin vazopressin reseptör geninin bir varyantı, son zamanlarda mutsuz bir evliliğe sahip olmakla ilişkili bulunmuştur. Yapılan birçok çalışmada, arjinin



vazopressinin partner bağlanması üzerinde çok az etkisi olduğunu göstermiş olmakla birlikte yine de bir rol oynayabilir.

Bir kere aldatan, hep aldatır mı acaba?

Muhtemelen "Bir kere aldatan, hep aldatır" deyimi gerçek hayatta da karşılığını buluyor. Aldatma konusunda vazopressin hormonu seviyesi de etkin bir rol oynamaktadır. Mutluluk hormonu denilen oksitosine benzer olarak vazopressin; güven, empati ve sosyal bağları etkileyebilir. Aslında vazopressini direkt olarak bir tarla faresinin hormonal sistemine enjekte etmek, tarla faresinin tekeşli olma olasılığını arttırır.

Ayrıca otizmli insanların, sosyal işaretleri anlama yeteneğini etkileyen vazopressin hormonuna diğer insanlara oranla daha düşük seviyede sahip olduğu tespit edilmiştir. 2014'te, 7000'den fazla Finlandiyalı ikizi içeren bir çalışma, aldatan kadınların vazopressin reseptörlerini kodlayan gende bir değişiklik olduğunu, diğer bir deyişle düşük seviyedeki vazopressin hormonunun aldatmada bir etkisinin olduğunu göstermiştir.

Nature Neuroscience dergisinde yayımlanan bir araştırmadaysa, bir grup denek nakit ödül kazanmak için yalan söylemeye teşvik edilmiştir. İçi bozuk paralarla dolu olan kavanozun bulanık görüntüsü, tahmin yapacak olan kişilere gösterilmiş, deney grubuna ise partnerinize yalan söyleyerek kavanozun içinde olandan daha fazla para olduğuna ikna ederse ödüllendirileceği söylenmiştir. Test esnasında deney grubundaki kişilerin yalan söylediklerinde beyinlerindeki amigdalada (duygu ile alakalı olan beyin bölümü) ufak bir uyarılma tespit edilmiş ve bu tepkinin her yalan söylediklerinde giderek zayıfladığı görülmüştür. Böylelikle, beyinleri aldatmaya-yalan söylemeye karşı duyarsızlaşmış ve ne kadar duyarsızlaştılarsa bir dahaki seferde yalan söyleme ihtimalleri o kadar artmış, yalan söyleyebilecekleri kestirilebilir olmuştur.

Araştırmacılar, bir aldatıcının ilk kez yalan söylediği için suçluluk duyması halinde, bir dahaki sefere aynı düzeyde pişmanlık yaşama ihtimalinin daha düşük olduğu sonucuna varmıştır. University College London'daki çalışmanın yürütücüsü olan Neil Garrett, "Çalışmamız bizi şu sonuca götürüyor: Aldatmamızı engelleyen güçlü faktörlerden biri ona verdiğimiz duygusal tepkidir; aslında ne kadar kötü hissettiğimiz ve adaptasyon süreci, bu duygusal reaksiyonu azaltır, böylece daha fazla aldatmamıza izin verir. Seri halinde aldatanlar, aldatma hakkında ilk başta kötü hissetmiş olabilirler ama aldattıkları kadar çok aldatma eylemine adapte oldular ve artık aldatma konusunda kötü hissetmezler" demiştir. Benzer şekilde, "Archives of Sexual Behaviour" dergisinde yayımlanan bir başka makalede, ilk ilişkilerinde aldatanların bir sonraki ilişkilerinde üç kat daha fazla bir olasılıkla aldattıkları ortaya çıkmıştır.

Aldatma yaygın olarak, biyolojik ve genetik faktörlerden kaynaklı

Elbette, çözülmemiş duygusal sorunlardan ya da yaşanmış kötü ilişkilerden tutun da, aşırı alkol kullanımına kadar birçok diğer hayat faktörü, eşleri sadakatsizliğe yöneltebiliyor. Maalesef aynı cinsiyet arasında gelişen ilişkiler tam anlamıyla kavranacak kadar araştırılmadı ve bilimsel araştırmalar da belirli azınlık gruplarını bu araştırmalara dahil etmemeyi sürdürmektedir. Her halükârda aldatma denilen olgu, tekeşli olmamıza rağmen bazılarımız için açık bir şekilde biyolojik ve genetik faktörlerden kaynaklı; son nörobiyolojik araştırmalar da bunu destekler nitelikte.



"Erkek ve Dişiler Arasındaki Sosyal Mesafe"yi incelemek amacıyla yapılan bir çalışma, oksitosinin erkeklerin tekeşli ilişkilerine olan etkilerini incelemektedir ve sonuçta oksitosinin ilişkiye olan sadakati korumada yardımcı olduğunu bize göstermektedir. Oksitosin seviyeleri, partnerleriyle yakın ve cinsel etkileşim ile artırılır.
Kandaki oksitosinin bazal konsantrasyonları, bekârlarla karşılaştırıldığında, romantik aşkın erken dönemlerindeki çiftlerde daha fazladır ve altı ay sonra birlikte kalan çiftlerde anlamlı şekilde yüksek kalmaktadır. Elde edilen sonuçlar, sadakat artırıcı etkilerin ortaya çıkması için endojen oksitosin salınımının daha da artırılmasının gerekli olduğunu göstermektedir.
Erkeklerde endojen oksitosin salınımını teşvik eden en belirgin fizyolojik uyaran, partnerleri ile cinsel ilişki kurmalarıdır. Herhangi bir anda eşlerinin yakın varlığı ve basitçe dokunuşu da buna yeterli olabilir. Erkeklerde monogamiyi teşvik etmede ise oksitosinin etkileri, kadın partnerleri ile bağda yakın bir pozitif ilişkinin varlığına ve çift arasındaki fiziksel yakınlığa bağlı olabilir.
Aldatmadaki bir diğer hormonal şüpheli de "testosteron". Bu da kısmen, testosteronun hem erkeklerde hem de kadınlarda cinsel isteği artırmasına bağlıdır. Gerçek insanlarda yapılan bu testin handikapı ise aldatma ile ilişkili olan şeylerin birçoğunun aynı zamanda testosteron düzeylerinin artmasına da neden olmasıdır (flört, cinsel partner sayısı artışı vb.).Yüksek testosteron seviyeleri; beynin maliyet-fayda hesaplamasını, diğerlerinin ihtiyaçlarını da içeren uzun vadeli bir görüş almak yerine, mevcut ve benliğe doğru değiştirir.
Yüksek testosteron seviyesine sahip erkekler daha fazla aldatır, daha fazla boşanır, çocuklarıyla daha az zaman harcarlar fakat aynı zamanda son derece odaklanmış ve yönlendirilebilirlerdir.
Testosteron, bir erkeğin sosyal pozisyonuna duyarlıdır, yüksek statüye ulaşan erkeklerde testosteron yükselir. Ancak kadınlar, sadece yumurtlamanın altı günü boyunca testosteronu yüksek erkekleri tercih etme eğilimindedir. Zamanın geri kalanında ise çoğu kadın, birkaç haftadan fazla bir süredir onları saran ve onları sevecek düşük testosteron/yüksek oksitosin erkeklerini tercih eder.
Bu bulgular, aşkın ve aldatmanın nörobiyolojisini daha iyi anlamamıza yardımcı olmakla birlikte daha keşfedilecek çok şey var. Bir insan, beyninde oksitosin reseptörlerinin olmaması nedeniyle aldatmaya yatkın olabilir mi? Eğer öyleyse, intranazal oksitosinin uygulanması ilişkileri tekeşli hale getirebilir mi? Dopamin seviyeleri ile oynayarak bu yeni-aşk ışıltısını uzun süre devam ettirmenin bir yolu var mı? Karmaşık bir yaşamı, gerçek bir insanın aşk hayatını bir tarla faresininki ile kıyaslayabilir miyiz? Zaman gösterecek. Bilim; sevginin yoğun, derin, manevi deneyimini açıklayamayabilir. Benim önerim ne mi? Her bir aşk lokmasının tadını çıkarın...

Kaynakça

"Voles, vasopressin and infidelity: a molecular basis for monogamy, a platform for ethics, and more?" Biol Philos (2012) 27:521–543.
https://www.independent.co.uk/life-style/cheater-repeat-once-always-people-infidelity-unfaithful-relationships-scientists-university-college-a7899451.html
Dr. Murat Dokur, "Çift ve Aile Terapisi Eğitimi Notları".
Oxytocin Modulates Social Distance between Males and Females examines the effects of Oxytocin. The Journal of Neuroscience November, 2012.
Paul J. Zak, Ph.D., is a professor at Claremont Graduate University and the author of Trust Factor: Five tests to determine if your partner will cheat.

Linda DİNÇ

Birçok romantik ilişki kuramı ekonomik modeller (minimax) temel alınarak açıklanır. Örneğin Thiabult ve Kelley tarafından öne sürülen sosyal değişim teorisine göre partnerlerin ilişkilerini sürdürme ve ilişkiye bağlı kalmalarının açıklaması, ödül ve bedel oranlarıyla açıklanır. İlişki içi memnuniyet ya da mutluluk, bedeller ödüllerden çıkarıldıktan sonra geriye kalan kâr oranıyla açıklanır. Kişi kârlı olduğunu düşünüyorsa ilişkide mutlu olur ve kârlı ilişkiler devam eder. Kişi bedellerin daha çok olduğunu düşünüyorsa zarardadır ve bu tür ilişkiler uzun sürmez. Burada "ödül", partner tarafından onaylanma, sevilme, seks ve yakınlık şeklinde tanımlanır; "bedel" ise kaybedilen zaman, stres gibi şeyleri ifade eder. Bedeller arasında bir de "fırsat kaybı" kavramı tanımlanır. Bu, kişinin bulunduğu ilişkiye harcadığı emeğin aslında başka, daha kârlı bir ilişkide harcanabileceği durumunu düşünmesidir. Bedel, ödül ve fırsat kaybına ek olarak "karşılaştırma düzeyi" diye bir kavram ölçüm olarak tanımlanır. Buna göre kişi, içinde bulunduğu ilişkisini önceki ilişkilerine ve sosyal normlara göre değerlendirir. Tanımlanan bütün bu kavramlar kişinin sübjektif değerlendirmelerine, yani ilişki içindeki bedel, ödül algısına göre

Bedel-ödül dengesizliği mi, nörokimyasal dengesizlik mi?

Bedel, ödül, dopamin...



Tıpkı bir gece kelebeğinin ışığa yönelme eğilimi gibi, bazı insanlar bütün negatif sonuçlarına rağmen, evlilik dışı yakınlaşmaya güçlü yönelim duyuyorlar. Bu yönelim hızlı bir şekilde, tıpkı beynin bağımlılık sürecinde oluşan kimyasal süreçler gibi beyni bir anda etkisi altına alıyor.



© MÜSLÜM TEKE

değişir. Buna göre, bazı partnerlerin beklentisi düşük ya da yüksek olabilir. Thibault'a göre bu, kişinin kendini nasıl algıladığına, özgüvenine, öz yeterliliğine bağlıdır. Bu kurama göre kişi, kendini önceki ilişkilere ve toplumsal normlara göre kayıpta hissediyorsa, başka alternatifleri düşünmeye, başkalarıyla ödülün daha yüksek, kaybın düşük olduğu ilişki yaşayabileceğine inanabilir. Ancak, kişi eğer bulunduğu ilişkide ödülün daha yüksek olduğunu düşünüyorsa, etraftaki alternatifleri düşünmez, ilişkiyi sürdürür. Dolayısıyla alternatifleri düşünüp düşünmemek kişinin bulunduğu ilişkinin nasıl olduğuna bağlıdır. Duck'e (1994) göre alternatifler her zaman mevcuttur; eğer ilişki içinde bedel ödülden fazlaysa, alternatifler daha çekici görünür. Ancak partnerler ilişki içinde mutluysa (ödül bedelden fazlaysa) alternatifleri fark etmezler. Sosyal degişim kuramının bir uzantısı ve geliştirilmiş versiyonu olan Rusbult'un yatırım modelinde Rusbult, sosyal değişim teorisinin eksik olduğunu düşünür, bir soruyu açıklamadığı için eleştirir: Eğer ilişkiyi sürdürmek ya da mutluluk kişinin bedel-ödül=kâr algısına dayanıyorsa, neden birçok kişi zararda olduğunu düşündüğü halde etrafta daha çekici görünen alternatifleri tercih yolunu seçmiyor? Rusbult bunu yatırım modelinde şöyle açıklıyor. Uzun sureli ilişkilerde partnerler, birçok yatırımlar yaparlar. Bu yatırımlardan bazısı içsel, bazısı dışsaldır. İçsel yatırımlar, partnerlerin bireysel olarak ilişkiye yaptıkları yatırıimlar, para, mülk, enerji, kendini açma, duygusal yatırımlar. Dışsal yatırımlar, ilişkiden önce var olmayıp, partnerlerin birlikte ilişkiye yaptığı yatırımlar, birlikte satın alınan ev, çocuklar, ortak hatıralar gibi. Rusbult'a göre eğer yatırım artıyorsa ve memnuniyet (ödül bedelden yüksek) yüksekse ilişkinin devam etme şansı çok daha yüksektir. Dolayısıyla sadakat=memnuniyet (ödül bedelden fazla) + daha az çekici alternatifler + yatırımın büyüklüğü ile açıklanır. Bu modelde, partnerlere göre sadakat memnuniyetten daha önemlidir. Rusbult bu modelle partnerlerin, mutlu olmamalarına rağmen ilişki içinde kalmalarını yatırımın büyüklüğü ile açıklar. Partnerler, yatırım büyükse, ilişkiyi sonlandırmak yerine, çözüm bulmak için daha büyük çaba harcarlar. Bu modele göre, bunun için bazı ilişkiyi sürdürme stratejileri geliştirirler, mesela, ilişkiyi pozitif göstermek, partnerin isteklerine öncelik vermek, kendi isteklerini ikinci plana koymak, partnerin ciddi hatalarını affetmek, pozitif illüzyon, yani partneri gerçek olmayan şekilde pozitif görmek/göstermek, daha çekici alternatifleri ya da başkalarının ilişkilerinin negatif yanlarını görmek, onlara odaklanmak. Bir başka ilişki kuramcısı Walster'a göre ise, ilişkilerin sürdürülme nedeni bedel ödül eşitliği ve kârdan çok ilişkideki partnerlerin "algılanan bedel ödüldeki oran eşitliğine" dayanır. Örneğin, partnerlerden biri ilişkiye diğerinden daha fazla maddi ve/veya manevi katkı sağlıyor olabilir, ancak kişi bu durumdan şikâyetçi olmayabilir. Taraflardan biri, fiziksel ya da psikolojik anlamdaki bazı yetersizliklerinden dolayı veya başka sebeplerden ilişkiye diğer taraf kadar katkıda bulunamıyor olabilir ancak diğer partnerin ilişkiden aldığı doyum, sevgi, duygusal bağ kendisi için yeterli olabilir; kişi eğer aldığından memnunsa, bire bir bir ödül-bedel eşitliğine gerek yoktur; bu teoriye göre önemli olan oranların eşitliğidir, yani partnerin ilişkiden aldığı az ya da çok doyumun kendi algısına göre ilişkiyi sürdürmek için yeterli olmasıdır. Walster'a göre, kişi kendini haksızlığa uğramış ya da tam tersi, fazla geliri olan taraf olarak gördüğünde dengeler bozulur. Her ne kadar fazla verdiğini düşünen taraf daha mutsuz ve haksızlığa uğramış hissetse de, fazla aldığını düşünen taraf da mutsuzdur; çünkü onun için de suçluluk, utanç, rahatsızlık gibi duygular dolayısıyla mutsuzluk söz konusudur. Kişi ilişki içinde başlangıçta diğer partnere göre daha verici olabilir ve bu durum normal görünebilir ancak bu durum uzun süre devam ettiğinde veren taraf için problem olarak algılanmaya başlayabilir. Walster'a göre partnerler oranın eşitsiz olduğunu düşünüp haksızlık, mutsuzluk gibi duygulara kapıldığında ilişki tehlikeye girer. Kişiler ilişkiyi sürdürebilmek için çoğu zaman algılarını değiştirme yoluna giderler, gerçekte değişen bir şey yoktur ancak kişi bilişsel olarak bulunduğu durumu daha önce haksızlık olarak yorumlarken, norm olarak algılamaya, normal görmeye başlar. Örneğin, diğer partnerin dağınıklığı, düşüncesiz davranışları ya da psikolojik/fiziksel istismarı önceden haksızlık, eşitsizlik olarak algılanırken, normal görülmeye başlanır.

Bu n a kadar açıkladığımız bu kuramlar, kişilerin neden ilişkiye başlayıp, ne tür düşünce ve algılarla sürdürmeye devam ettiklerini, var olan mutsuz ilişkilerde neden kalmaya devam ettiklerini açıklamayı amaçlayan, sosyal psikologlar tarafından yapılan araştırmalar sonucu öne sürülen teorilerdi. Bu teoriler, bazı partnerlerin, aldatılma durumlarında neden ilişkide kalmaya devam ettiklerini anlamamız açısından önemlidir.

Ancak aldatma, geniş neden ve açıklamaları olan ve ortak bir tanımı olmayan bir davranıştır, dolayısıyla aldatan tarafın davranışı her zaman ilişkideki bedel-ödül dengesiyle açıklanamaz. Ancak altında yatan sinirbilimsel süreçler evrenseldir. Şimdi bir de aldatan partner açısından bu davranışın altında yatan sinirbilimsel nedenlere bakalım. Psikiyatrist ve ilişki uzmanı, Scott Haltzman'a göre, aldatan bireylerin beyin süreçleri, madde bağımlılığı olan bireylerle çok benzerlik gösterir. Bağımlı kişilerin beyin görüntülemeleri, âşık olan bireylerinkiyle aynıdır. İki durumda da aynı kimyasal, dopamin yüksek miktarlarda ventral tegmental bölgede salgılanır. Haltzman aldatmaya beyinde oluşan seks bağımlılığı diyerek bir bahane üretmiyor, aldatmayı kişinin cinsel bir rahatlama için yaptığı bir davranış olarak değil, bir "alev bağımlılığı" şeklinde yorumluyor. Tıpkı bir gece kelebeğinin ışığa yönelme eğilimi gibi, bazı insanlar bütün

negatif sonuçlarına rağmen, evlilik dışı yakınlaşmaya güçlü yönelim duyuyorlar. Bu yönelim hızlı bir şekilde, tıpkı beynin bağımlılık sürecinde oluşan kimyasal süreçler gibi beyni bir anda etkisi altına alıyor. Bağlanmanın ilk zamanlarında, stres hormonu adrenalin ve norepinephrine yüksek miktarlarda salgılanarak kişiye büyük heyecan veriyor; aynı zamanda serotonin düzeyi aşağı çekiliyor ve kişide bir boşluk hissi yaratıp, evlilik dışı ilişki yaşanan kişiyi sürekli olarak obsesif şekilde düşünmeye yol açıyor. Haltzer'in tanımladığı "alev bağımlılığı"nın en büyük aktörü ise dopamin. Dopamin hormonu yeni, farklı ve ödül algısı yaratan durumlarda yüksek miktarlarda salgılanır; bağımlılık yaratıcı maddeler, kokain, eroin, yemek, cinsellik, ekstrem sporlar gibi. Evlilik ya da ilişki dışı, onaylanmayan, bir başka ilişkiyi gizli yaşıyor olma durumu da beynin limbik bölgesindeki ödül merkezini harekete geçirip yüksek miktarlarda dopamin salgılanmasına yol açabilir. Bu açıklama, yani beynin ödül merkezi olarak da bilinen limbik sistemdeki dopamin hormonunun yüksek miktarlarda salgılanması ve bunun yeni, ödül şeklinde algılanan durumlarda görülmesi, bağımlılığın da aynı şekilde deneyimlenmesi açıklamaları yeni değildir. Haltzman gibi, sinirbilimci ve bağımlılık araştırmacısı Profesör Marc Lewis ve birçok diğer sinirbilimci de bu konuda aynı fikirdedir.

Ancak Haltzman'a göre çiftler ilişkiyi yeni ve taze tutmak için çaba harcamadıkça dopamin düzeyi uzun sureli ilişkilerde düşük kalacaktır. Aldatan kişi, kendisinde heyecan yaratan ve sürekli yüksek dozda dopamin salgılanmasına yol açan kişiyi görmek isteyecektir. Haltzman, bu nedenle, her iki tarafın, aldatan ve aldatılan, "alev bağımlılığı"nı iyi anlaması gerektiğini, aldatan kişinin tıpkı madde bağımlılığında maddeyi tümden kesmek gerektiği gibi ilişkisini tamamıyla bitirmesi gerektiğini, arada bir her bağımlılıkta olduğu gibi zayıflık ve heyecan duyma isteği olabileceğini, bunun diğer bağımlılıklarda olduğu gibi normal olduğunu; bunun, aldatan kişinin evliliğinden vazgeçtiği anlamına gelmediğini, kişinin arkadaş, profesyonel ve eş desteğiyle üstesinden gelebileceğini öne sürüyor.

Aldatılan kişilerde çoğunlukla görülen kızgınlık, utanç, zedelenmiş özsaygı, özgüven duygularıdır. Bunun dışında kişide terk edilme ve başa çıkma korkusu da çok yaygındır. Haltzman'a göre, eğer partnerler böyle bir deneyimden sonra hâlâ birlikte devam etmeye ve bunun üstesinden gelmeye karar vermişlerse, her iki tarafın duygularının dinlenilmesi ve bir perspektif içinde değerlendirilmesini, dengenin ve güvenin yeniden sağlanabilmesi açısından önemli görünüyor. Dolayısıyla, aldatmanın sinirbilimsel açıklamasının partnerler tarafından anlaşılması, terapi surecini de etkileyecektir.

Geleneksel terapi, aldatılan partneri çoğunlukla ilişkiyi sonlandırmaya yönelik cesaretlendirirken, bu açıklama kişilerin duygularının dinlenmesi, yaşananı anlamlandırmalarına yardımcı olunması ve her iki tarafın birlikte çalışarak yeniden güveni sağlayabilmeleri için bir yol gösteriyor. Unutulmaması gereken, aldatmanın açıklaması ne olursa olsun ilişkideki kişiler, özellikle aldatılan kişi için son derece üzücü, zaman zaman yıkıcı bir deneyim olduğudur. Ancak ünlü ilişki terapisti Esther Perel'e göre aldatma, ilişkiler var oldukça insanlar tarafından yaşanılan bir durum olacaktır. Üzerine düşünülmesi gereken, böyle bir deneyimden sonra partnerlerin, eğer devam etmeye karar vermişlerse, bu deneyimi nasıl en az hasarla atlatıp, güveni yeniden sağlayabilecekleridir. Bunun için de, özellikle aldatan partnerin çok açık olması, aldatılan partnerde yarattığı üzüntü ve hayal kırıklığını farkına varıp kabul etmesi önemlidir. Daha sonra partnerler, güveni yeniden inşa etmek için birlikte çalışmalıdır, ancak bunun kısa bir zamanda olmayacağının da bilincinde olmalıdır.





© MÜSLÜM TEKE

İshak SAYĞILI



© ECE NADA

Hakiki kurgu

Aldanmışlığa karşı bir olanak

"İnsan" tüm karmaşasına, zayıflığına, iyi ve kötü arasındaki hatalı seçimlerine rağmen güvenebileceğimiz tek hakikattir. (...) Hastalarla hakikat arayışına çıkmış kimselerin kendi hakikatleri üzerine hakkaniyetli bir süreç yürütmüş olmaları umulmalıdır. Hakikate tahammül etmek yalnızca bir şahitlik işi değildir ki hakkıyla şahitlik bile güçtür.

Oedipus kendince hep hakikatin peşindeydi, gözünün önündekileri göremeyen ama her yanda hakikatin peşine düşen bir hakikat budalasına dönüşmüştü. Kendi anne-babasının öz olup olmadıkları kuşkusuyla cesaretini toplayıp, zaten bildiği gerçekle yüzleşebilmek için kâhine giden Oedipus, aslında en usta olduğu konunun kendini aldatmak olduğunu henüz keşfetmemişti. En nihayetinde o an geldiğinde, hakikat karşısına sevgili annesi ve karısı, Kraliçe Iakoste'nin ölü bedeni olarak dikildiğinde yapabileceği tek şeyi tereddütsüz yaptı; kendi gözlerini oydu.

Kendi hakikatlerimize ne kadar dayanabiliriz? "Kendini bil" öğüdü Delfi Tapınağı'ndan Yunus Emre'nin dizelerine dek birçok öğretinin ana öğüdü iken, bunun önünde engeller olduğu da açıktır. Tarihin hiçbir döneminde insanın kendi doğasına bu dönemde olduğu kadar yabancılaşmadığını öne sürebiliriz. Günümüzde yalnızca dervişlerin ya da kralların değil her sınıftan insanın kendi hakikatine duyduğu gereksinim ile kentteki terapi odalarının niceliği arasında bir doğru orantı olduğunu söyleyebiliriz. Hakikat arayışının metaforu haline gelmiş bu odalar hakikate ne kadar dayanaklıdır? Bu soruya atlamadan önce, bu geçişimde yanıtlamam gereken örtük soru olduğunu düşünüyorum; soru şöyle formüle edilebilir: Peki neden şimdi? İnsanın anlam arayışı, bilinen en eski destan Gılgameş'e dek sürülebilir, neden şimdi yabancılaşma daha da artmış olsun? Küreselleşen dünyada döneme kendi özgün dokusunu verenin kapitalist düzen olduğunu öne sürebiliriz. Kapitalizmin kendine özgü doğası, ona öncül dönemlerde var olan kutsallaştırmaların pek çoğunun altını oymuş olmasıdır. Talep ettiği güven ve inanca karşı sunduğu şey paradır. Bu düzende para her şeyin yerine geçer ve daha her bireyin en erken keşiflerinden birisi paranın değerinin paraya içkin olmaması ancak kendisinin bir değer taşımamasıdır. Elbette parayı kapitalist düzen icat etmedi ama küresel ve sarsılmaz bir inanç sistemine çevirenin o olduğunu söyleyebiliriz. Bu geniş inanç sistemi kendine pek rakip tanımaz ve belki bir doğal seçilim sonucu, belki saldırgan politikalara bağlı olarak temas ettiği her kutsal aşınır, totemler bozulur. Bunun nedeni, her aksamada talep edilen yeniden ayarlamadır, bu sistem krizlerle var olur ve her kriz döneminde tekrar bir ayarlama gerekir ve totem kabul edilen "şey"lerin ana özellikleri dokunulmaz oluşlarıdır. Freud'un kavramsallatırmasında "totem" bizzat hakikat arayışının üzerini örter. Dışsal bir bastırma aygıtı gibi çalışır. "Totem ve Tabu"da önerdiği hattı hatırlayacak olursak; tarihin bilinmeyen bir

döneminde klanın bütün kadınları üzerinde hak iddia eden baba/şef; klanın genç erkekleri bu düzene şefi öldürerek son verirler. Sonrasında kendi aralarından yeni bir tiran ilan etmek yerine ilk toplumsal sözleşme yapılır. Bu sözleşmenin yapılabilmesi için bir totem icadı gerekir, totem sayesinde hem toplumsal sözleşme vücut bulur hem de baba katlinin üzeri örtülür. Kutsal babanın ruhu artık toteme iliştirilmiş kuralların yani tabuların gözcüsüdür. Bu totemler insanlık tarihi boyunca yeni soyutlamalara ve başka tabulara bağlandılar ama gördükleri işlevin önemli bir kısmı sundukları hakikat oldu. Hakikati sunan bu kutsallar kapitalizmin asidik havasında çözündüklerinde ve sistemle beraber tıkanma hisseden insanlar ilk öğretiye uygun olarak yine hakikat arayışı için yollara düştüler. Bu kez görev ne Odisseus gibi dünyanın bilinmezlerine, ne de Gılgameş gibi ölümün ötesineydi, kapitalizmin "özgürleşmiş" -kutsallardan arındırılmış- bireyinin mülkiyet sathında kurulmuş savunmaları pek dayanıksızdır ve görünen odur ki bu dönemin insanının hakikat arayışı için yetkili mecralardan birisidir psikoterapi odaları...

Öyleyse ödevin zorluklarına değinebiliriz. Psikoterapi odasının sunabileceği tek hakikat öyküsel hakikattir ve öykü her zaman bir sıraya dizme ve yeniden tarihlendirme, parçaları bir bütüne evrilebilecek tutarlılıkta yeniden bir araya getirme işidir. Dinlemek ve tutarlılığı sınamak bir yol olabilir.

Kurosawa'nın başyapıtı "Rashomon" (1950), savaş sonrası Japonya için bu öyküyü bir araya getirmenin ne denli zor olduğunu yine pek insanca bir öykü üzerinden anlatır. Bir adam öldürülmüş, bir kadın da tecavüze uğramıştır. Mahkeme sahnesinde anlatılan öyküleri dinlerken bizler de öykünün versiyonları arasında seçim yapmakta özgür bırakılırız. Filmin dehası, öykünün, her bakış açısına göre yeniden anlatıldığında bir katman daha kazanan ve olayda odaklanılan noktaları değiştiren bir perspektif sunmasıdır. Ucuz ve daha iyi silah vaadi ile kandırılan mağrur koca öldürülmüştür, adamı tuzağa düşüren haydut, adamın gözleri önünde karısına tecavüz etmiştir, kadın sağ kurtulmuş ancak taşıdığı utançtan ötürü acı içindedir.

Birinci öykü haydudun gözündendir, kendi fevriliğini kabul eder ve kadının kocasını kahramanca bir dövüşte öldürdüğünü söyler. İkinci öykü kadına aittir ve yaşadığı korkunç olayın ardından kocasının ona suçlayan gözlerle baktığını ve bu utanca dayanamayıp geçirdiği öfke nöbetinde kocasını öldürdüğünü söyler. Üçüncü öykü ölen adama aittir. Bir ruh çağırma seansı ile mahkemeye getirilen kurban kendi utancından intihar ettiğini söyler. Mahkemede konuşan yargıç ya da benzeri bir yetkili ne görünür ne de duyulur, bizler bu versiyonları bir fırtınada yıkıntı bir klişeye sığınmış üç kişinin kendi arasındaki diyaloglardan dinleriz. Bir rahip ve bir köylü mahkemeye şahit olmuş ve bu korkunç olayı oradaki yabancıya anlatırlar. Buraya kadar gerçekliğin her perspektiften farklı bir hal alabileceği gibi bir fikre dayanan film, bence bu noktada ciddi bir sıçrama yapar. En baştan beri sürekli kaygı içerisinde olan, gördüklerine inanamayan köylü, birden tüm olayı kendi çıplak gözleri ile gördüğünü itiraf eder. Bu yolla dördüncü ve son öyküyü izleriz; haydut tecavüz etmiştir, sonrasında kadından onunla gelmesini ister, kadın bu teklifi kabul etmez ve kocasının iplerini keser ve beklenmeyen olur, kocası bu kadın için haydutla savaşmayacağını, onun kirli olduğunu söyler, kendisi intihar etmez ama karısına intihar etmelisin der, bunun üzerine artık istenmeyen bu kadını haydut da istemez, bu duruma çok öfkelenen kadın iki adamında onuru ile dalga geçer, kahkahalara boğulur, iki adam bu provokasyonla savaşa tutuşur ama ilk versiyondakinin aksine elleri titrer ve kahramanlıktan uzak bir boğuşmanın sonunda haydut adamı öldürür ve kaçar.

Yıkık kilisedeki bu üç kişi birbirine benzemez özelliklerdedir, birisi rahip, bir diğeri köylü, üçüncü kişi de hırsızdır. Eğer bu kişileri sırasıyla üstbenlik, benlik ve o olarak ele alırsak, dördüncü öykünün kurgunun kurgusu olarak ortaya çıkan hakikat olduğunu öne sürebiliriz. Köylü en baştan beri anlayamadığını söyler. Her sahnede peki ama anlamıyorum, nasıl olur gibi ifadeler kullanır. Oysa eğer en baştan beri biliyor olsaydı, kolayca bunların arasında bir seçim yapmaya çalışmak yerine kedi gördüklerine yaslanabilirdi. Egonun işi sentezdir. Benlik üç efendili bir köledir; üstbenlik, o ve dış gerçekliğin baskısı altında çalışmak zorundadır.

Son versiyon bir sentezdir. Kaygıya rağmen vazgeçmeden üç versiyonu dinleyebilen bir benliğin ürünüdür. Üç versiyondan birisini seçmek yerine kendi yeniden kurgusunu yapar. Bu kurgu kahramanlığa, aşka ve saflığa geçit vermeden sıradan kötülükle yüzleşmeye izin verir. Belli ki Kurosawa bir yöntem önermektedir. Savaş sonrası dünyanın gözü önünde yenik düşmüş Japon halkı için olan biteni bir kahramanlık öyküsüne değiştokuş etmeden, ne olup bittiğini yeniden ele almak zorunludur. Filmin sonunda bu üçlü terk edilmiş bir bebek bulurlar, id rolünü verdiğimiz hırsız bebeğin kimonosunu çalar, köylü bebeği sahipleneceğini söyler, rahip de onu destekler. Bu bebek bir metafor olarak ele alınırsa ilk akla gelen Japon halkının geleceğidir ve yine keyfi bir tercüme yaparsak, belki de şöyle umutlu bir cümle bulabiliriz: "Geleceğimize sahip çıkabilmek için insan oğlunun tüm erdemsiz yanlarından kurtulacağı bir zamanı bekleyemeyiz, id her zaman var olacaktır. Ancak yine de insanın benliğine güven duymalıyız ve onu doğru kuşatan bir üstbenlik ile bu mümkündür. 'İnsan' tüm karmaşasına, zayıflığına, iyi ve kötü arasındaki hatalı seçimlerine rağmen güvenebileceğimiz tek hakikattir."

Hakikate doğru uzayan yol uzun ve de meşakkatlidir. Olası her öykünün dinlenmesi hem de sessizlik içinde dinlenmesi gerekir. Öyküyü dinleyenin herhangi bir katmanda karşılaştığı öyküyü mutlak hakikat olarak ele alması büyük bir yanılgıdır.

Bu açıklamalar bir psikoterapistin ödevini de açık ediyor olabilir; güvenli bir ortam sunmak, dinlemek, benliğin kendi sesini duyabilmesine yardım etmek. Peki ama nasıl? Strachey (1933), psikanalizle iyileşen hastaları neyin iyileştirdiği üzerine düşünür. Benliği üç efendinin tahakkümü altında bir köle olarak tanımlayan Freud'a atıfla psikanalistin tek muhatabının üstbenlik olduğunu anımsatır; o/id konuşamaz, benlik tahakküm altındadır, dış gerçekliğe ise müdahale edilemez. Analitik çalışmada psikanalistin yedek (auxillary) bir üstbenlik görevi gördüğünü belirtir. Üstbenlik yapıları biraz rahatlatıldığında benlik kendi sesini duyurabilir ve belki ancak o vakit onun hakikate ilişkin yorumunu dinleme fırsatı buluruz.

Bu hakikat tasarımı birçok psikoterapi ekolünden farklıdır. Özellikle de telkini, yani hipnoza dayalı yöntemlerden. Bu yöntemlerde hakikat derinlerde bir yerlerde gömülüdür. Nolan kardeşlerin "Inception" (2010) filmi belki bu anlayışın metaforu olarak görülebilir. Filmde hakikat rüya katmanlarının ya da bir başka deyişle ruhun katmanlarının en derininde büyük bir hassasiyetle korunmaktadır. Bu hakikati açığa çıkarmak değil değiştirmek isteyen casuslar, bu mesajı



en derine bir hakikat olarak yerleştirirler. Hipnoz altında hastanın zihninin keşfedilmeye çalışılması bu modelle neredeyse bire bir uyar. "Inception" (2010) filminde yerleştirilmeye çalışılan mesaj, babanın krallığının yıkılması talimatıdır. Bu ilginç bir mesajdır çünkü bu mesaj psikanalitik kurama özünü veren ödipal çatışma üzerinden düşünüldüğünde zaten ruhsallığa içkin olandır. Psikanalitik kuramın bu otantik mesajı açığa çıkarabilmek için kullandığı yöntem, hipnozdan oldukça farklıdır. Psikanalitik teknik serbest çağrışım yoluyla çeşitlenen öykünün yeniden bir araya getirilmesini sağlar. Psikanalitik direnç kavramı hipnozun varsaydığı savunmalardan da oldukça farklıdır. Savunmalar ya serbest çağrışımı engeller ya da ortaya yeni bir soyutlama çıkmasını engeller. Bu durumda psikanalitik hakikatin derinlerde gömülü bir sır olarak tasarlanamayacağını yeniden söyleyebiliriz. Hatta durağan bir hakikatten bile söz edilemez. Hakikatin bu biçimi derinlerde gömülü olmak yerine kubbenin altında, dipten yüzeye mevcut bilgiye dair bir sentezdir. Bu sentez keyfi değildir. Çalışma sırasında çeşitlemeler arttıkça bilinçdışında bu çeşitlemeleri birbirine benzer kılan, işleyen bir biçimlendirici olduğu sezilir. Bilincin ve hakikatin kumaşının ipini, gözenek aralığını dürtü dokuyorsa, desenini verenin bilinçdışı düşlemler olduğunu söyleyebiliriz. Bu sistemler de değişmez değildir, hem birbirlerine referansla çalışır hem de çalışma sırasında daha uyumsal bir güncellenme gerçekleşir. Psikanalitik hakikati diğerlerinden ayıran farkın bir diğer özgün niteliği de bu hakikat arayışında ötekiyle olan özgün ilişkinin doğası üzerine çalışılmasıdır. Bu çalışma aktarım kavramı sayesinde mümkün kılınır. Hastanın kendi geçmiş ilişki biçimlerinin şimdi, burada kendi analisti ile kurduğu ilişki üzerine düşmesi olarak tanımlanabilir. Uzun süreli çalışmalarda dönem dönem aktarım tepkileri değişip dönüştüğü gibi bazen aynı anda birden daha çok aktarım tepkisi de izlenebilir. Bu tepkiler kimi zaman analiste karşı olumlu yanıtlar olarak gelişirken kimi zaman da olumsuz aktarım tepkileri olarak gelişirler. Eğer hakikat arayışı için izlenecek ana yol tüm çeşitlemelerin dinlenmesi olacak ise bu durumda ister olumlu, ister olumsuz olsun tüm aktarım tepkilerinin çalışmaya dahil edilmesi gerekecektir. Bu tepkiler Freud tarafından önceleri birer direnç olarak ele alınırken, bu kavramın aslında çalışmaya geniş bir boyut ekleyeceğini düşünür. Aktarım kavramı bu hakikat arayışında iki zihni iç içe işlemeyi mümkün kılar. Geçmiş ya da hakikat artık derinliklerde değil "burada ve şimdi" iki kişinin

arasında araştırılmaya devam edilir. Artık kurgusal hakikat olarak adlandırdığımız hakikat daha da hareketli ve geniş bir yüzey hareketi olarak görülür.

Bertell Olman "Diyalektiğin Dansı" (2006) adlı yapıtında, Marx'tan yola çıkarak somut düzeyde bir hakikatin algılanamayacağı, bunun zihinsel soyutlamalara uğrayacağını söyler. Soyutlama işi ulaşılan her çeşitleme için yinelenecektir, her soyutlamanın kendisinden önceki biçime bir açıklık ve hareketlilik kazandırması beklenir. Umulan odur ki sayısız soyutlamanın sonunda zihinsel somut olarak tarif edilen bir somutluğa varılacağıdır. Bu anlamda psikanalitik çalışmanın biçiminin diyalektikle örtüştüğü söylenebilir. Bu soyutlamalar arasında kaybolmamak ve akışı sürdürebilmek için bir konumlanma noktası gereklidir. İşte "Aktarım" ve "Karşı-aktarım" kavramları bu konumlanma noktalarını sunar. Dolayısıyla aktarım kavramı kurama basit bir ek olmaktan öte, bilinçdışı gibi, ödipal sahne gibi kurama boyut kazandıran ana unsurlardan birisidir.

Aktarım kavramı sayesinde analistin kendi zihninin de sahnenin etkin bir parçası olduğunu anlama ve işleme şansı olur. Bu kavram sayesinde psikanalisti, Kurosawa'nın film boyunca hiç görünmeyen yargıcına benzer bir görünmezlik ve yansızlıkla tanımlayamayız. Psikanalizin yoksunluk (abstinance) ve yansızlık (nötralite) kavramlarının görünmez ve tarafsız gözlemci konumuyla ilişkili olmadığını söyleyebiliriz. Analistin sessizliği ya da yanıtsızlığı olarak tanımlanabilecek yoksunluk, hastanın zihninde bir eksiklik olarak deneyimlenecek ve çağrışıma alan açılacaktır, hastaya açılan bu alan çağrışımla ya da hastanın sessizliğiyle dolabilir. Her durumda bir öykü anlatımının devrede olduğu unutulmamalıdır. Yansızlık ilkesinde ise analist "Rashomon"un rahibine benzer bir konumda, hastanın yararına çalışacak bir yansızlık geliştirir. Freud (1910), bu durumu şöyle savunur: psikanalitik araştırma zaman istemektedir ve kaygıya tahammülü gerektirmektedir, yöntemin bu özelliği hekimlik uygulamalarına hâkim olan *Furor Sanandi*'den (iyileştirme tutkusundan) vazgeçmeyi zorunlu kılmaktadır.

Her terapi biçiminde hatta her durumda aktarım tepkileri gelişebilir ancak bu tepkileri çalışmaya dahil etmek pek de kolay değildir. Bu kavramların kullanım sıklığı ve kullanım yoluna ilişkin sınırlılıklar ve görüş ayrılıkları vardır. Freud divan çalışmasının herkese uygun olmadığını söyler ve bu kavramları birlikte çalışmaya tahammülü ya da kapasitesi az olan hastaları dışarıda bırakır. M. Klein (1952) ise bu konuda farklı düşünmektedir; olumsuz aktarım kadar olumlu aktarımın da yorumlanmasının ve birbirleri ile ilişkilerinin irdelenmesinin gerektiğini belirtir. Bu gerekliliğin ister çocuk ister yetişkin, tüm tanı gruplarında hem mümkün hem de zorunlu olduğunu da ekler. Freud aktarımın yorumlanmak için uygun olduğu durumlarda bile aktarımın bir yönünün analiz edilemez olduğunu öne sürer ve bu parçayı "nesnelleştirilemeyen olumlu aktarım" olarak adlandırır. Freud sonrası dönemde de analitik süreci sürdürmesi için oluşması gereken ama analiz edilemeyen bağlardan söz edenler olmuştur (terapötik işbirliği/Zietzel, çalışma işbirliği/Greenson, temel güven/Erikson vb.).

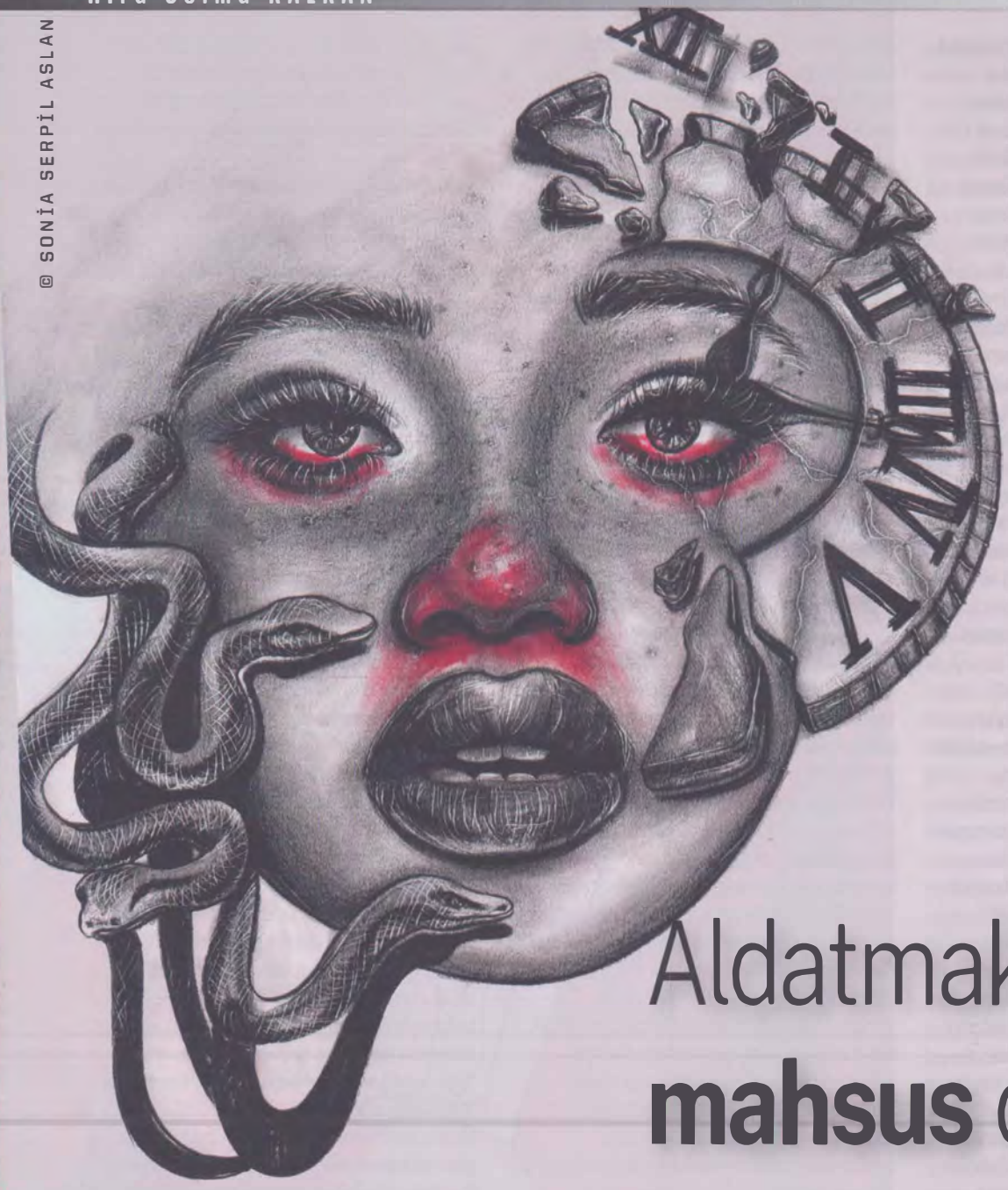
Stein (1981), bu kavramsallaştırmalara itiraz eder ve baştan konuşulamaz bir alan ilan edilmesini tekniğe uygun bulmaz ki bu itiraz oldukça akla yatkındır. Öyleyse neden böyle kavramlara gereksinim duyulmaktadır? Ferenzchi (1933), meslektaşlarını hastaların öfkelerine ya da onları kötü hissettirmelerine tahammüllerinin zayıf olduğunu öne sürer. Ona göre pek çok analist kendi analiz süreçlerinde yeterince nitelikli süreçlerden geçmemiştir, bunu bir eğitim analizi gördükleri için derinlemesine çalışmamışlardır. Bu durumda pek çok hasta bu kişilerden daha iyi bir psikanaliz sürecinden geçmektedir. Bu açığı gizlemek isteyen analistin kendi hislerine tahammül edemeyeceğini ve sahteleşeceğini söyler. Bu önemli bir tespittir, hastalarla hakikat arayışına çıkmış kimselerin kendi hakikatleri üzerine hakkaniyetli bir süreç yürütmüş olmaları umulmalıdır. Hakikate tahammül etmek yalnızca bir şahitlik işi değildir, ki hakkıyla şahitlik bile güçtür. Bu tekrarlayan soyutlamalarda aktarımının bir konumlanma noktası olarak kullanılması gerektiğini tekrar hatırlarsak, ruhsallığının kendi dehlizlerini yeterince tanımayan bir analistin bu araçları kullanmakta zorlanabileceğini de öne sürebiliriz.

Aktarım ve ilişkili kavramların kullanımına dair bir başka araz da yalnızca olumsuz ve cinselleşmiş aktarım yanıtlarının ele alınması, olumlu aktarım yanıtlarının ele alınmamasıdır. Buradaki gerekçeyi basitçe anlamak mümkündür ancak analistin kaygısı hakikati gölgeleyecek ve olumlu tasarımlar üzerine çalışılacaktır. Freud'un dediği üzere "cehennemin derinliklerinden çağrılmış hayaletler sorgulanmadan bırakılacaklardır. Hastayı desteklemek adına verilen bu taviz çoğu kez hastanın kaygıya tahammülünün sınırlı olması ile gerekçelendirilir, bu gerekçeyi göz ardı etmek kolay değil. Ancak yine de unutulmamalı ki şimdi değilse bile mümkün olan en yakın zamanda negatif ele alınmalıdır, aksi takdirde terapistin belirsizliğe tahammülsüzlüğü olarak da okunmaya açıktır.

Ve rüyalar. Psikanalitik hakikat arayışının en başat parçası ve yöntemin hakikatinin kurgusal ve eksikliğe tahammül eden bir hakikat olduğunu daha iyi ne gösterebilir ki? Rüyalar asla derindeki, sabit, saklı kasanın içindeki notun açığa çıktığı yer değildir. Psikanalitik düş çalışması, rüyaların örtük anlamlarına tercüme edildiği bir çalışma olmaktan öte, parçalara yönelik serbest çağrışımın denendiği bir çalışmadır. "Bu rüya size ne ifade ediyor?" ya da "Bu rüyanın sizce anlamı ne?" gibi sorular yeterince analitik sorular değildir. Rüyada dikkat çeken bir unsura çağrışım yapılması teklif edilebilir ancak unutulmamalı ki her şeyi anlama isteği ya da her şeyi anlayabileceğimize dair bir iddia anlamı ve hakikati öldürür. Rüya nesnelerine dair analistin çağrışımları da önemlidir, ancak rüyayı hastasından önce çözen terapist bilginin keskinliği ile baştan çıkmıştır.

Hakikat dışarıdan kazandırılamaz, hastanın bilmediğini terapistin bildiğini varsaymak ancak naiflik olabilir. Bion (1967), terapiste arzusuz ve belleksiz olmayı önerir. Bellek güvenilmez olandır, en azından bir kez, kayıt sırasında ve olasılıkla da daha sonra pek çok kez bilinçdışı güçlerin tahribat ve tasnifine uğramış olandır, arzu ise duyabilmek için engeldir, dilediğini duymak ve tam da Freud'un anlattığı gibi hastalar görmek mümkündür. Oysa hakikat ancak öznel olabildiği kadar hakikattir. Platon, dünyadaki insan sayısı kadar "logos" olduğunu söylüyordu ve haklıydı. Hakikat asla tamamıyla ele geçirilebilecek, çözümlenmesi tamamına erebilecek bir bilgi ya da nüve değildir. "Biten analiz, bitmeyen analiz" (1937) metninde de açık olduğu gibi, analiz bu anlamda bitmez, tıpkı hiçbir rüyanın sonuna kadar yorumlanamayacağı gibi. Hakikate doğru çıkılan psikanalitik yolculuk Kavafis'in "İthaka" şiiri gibi düşünülebilir. Bu arayış ve keşif boşuna değildir, yalnızca kendi içine doğru bir debelenme ya da izolasyon olarak görülemez. Sonlu-sonsuz diyalektiğinde hissedilen kopukluğun iadesi, toplumsal yapıyla bireysel alanın arasındaki gediğin bitişmesidir. Bu hakikat hâlâ en baştaki kadar eksiktir, öznelliğin hem kendine hem de ötekine iadesidir. En nihayetinde iki kişi yıllarca aynı odada sınırlar ve sınırlılıklarla çalışmış ve hakikatin önündeki barikata bir gedik açmıştır. Bugün psikanaliz kapitalizmin hakikat öğütücü dişlilerine karşı son kalelerden birisidir.

Hira Selma KALKAN



© SONİA SERPİL ASLAN

Aldatmak **erkeğe mahsus** değil

Toplumsal olarak erkeği çokeşli diye sunmak, bunu kanıtlamak için özellikle evrimsel görüşlerden kanıt bulmak, bunu doğası kabul etmek ve onaylamak, hatta özendirmek, kadını zoraki bir tekeşliliğe sığdırmak, sonra da bunları bir araya getirip bu kişilerden dengeli bir ilişki beklemek ne kadar hakkaniyetli, ne kadar rasyoneldir?

Aldatma insanların ilgisini oldukça fazla çeken, popülerliği azalmayan bir mevzuu. Ulu bilge Google'a "aldatma" yazdığınızda birçok sayfa açılıyor. Kızlar soruyor, uzmanlar konuşuyor: "Kim aldatır?", "Nasıl aldatır?", "Kadınlar mı çok aldatır erkekler mi?", "Neden aldatır?", "Aldatınca ne yapılır?", "Aldatma nasıl anlaşılır? bla bla bla... Uzman olduğu söylenen kişiler de bu konuda ahkâm kesiyorlar: Kadınlar şöyle aldatır, erkekler böyle aldatır; yok kadın aldatmışsa mutlaka bir sebebi

vardır. "Her erkek aldatır", "Kadınlar ilişki bitince aldatır", "Toplumumuzda kadın çok aldatmaz" gibi basmakalıp genelleyici kategoriler üzerinden konuşuyorlar. Bir de öyle emin, öyle kesin cevap veriyorlar ki... Aklı başında bir psikiyatristin, bir psikoloğun, hatta ne demekse, ilişki uzmanının bu soruya bu kadar kesin yanıt vermesi makul değil. İnsanlarda uzman diye, televizyonda söylemiş, internete yazmış diye doğru kabul etme eğilimindeler. Söyleyenlerin kendi düşüncesinden, algılamasından ve anlam vermesinden azade değil bu açıklamalar.

İnsanlar da bu sorulara hap bilgiler istiyor, muğlak cevaplara tenezzül etmiyorlar. İnsana dair birçok hassas konuda olduğu gibi, özellikle aldatma konusunda tek bir durumdan, tek bir tanımdan söz etmek mümkün değil. Herkes biricik, herkesin işleyişi, herkesin ihtiyacı farklı ve her aldatma farklı değerlendirilmeli. Yani basmakalıp tanımlara sığdırılacak, kategorize edilecek bir mevzu değil. İnsan bir şeyi anlamak, tarifleyebilmek için kategorize etme ihtiyacı duymuyor değil. Tamam, bir tarif yapabilmek için kategorize edelim de bunun aslını ifade etmediğini de bilelim.

Aslında aldatma söylemi de problemli bir söylem. Kavramların etimolojik kökenine inmek, aldatma gibi çok kullanılmaktan içi boşaltılan kavramlar açısından açıklayıcı olabilir. Aldatma kavramının kaynağındaki anlamda, iki veya daha çok kişi arasındaki kasıtlı yanıltmacaların tamamı bulunmaktadır. Ama muhtemelen birden çok kişiyle ilişki içinde olduğumuz toplumsal yaşamlarımızın neredeyse bütünüyle "kasıtlı" yanıltmacalardan oluştuğu kabul edildiğinden, aldatmayı iki kişi arasındaki en mahrem alana, cinsel alana sıkıştırma eğilimi vardır

Aldatma demek yerine, "evlilik dışı ilişki" ya da "ilişki dışı ilişki" demek daha doğru olabilir. Mevcut birliktelik dışında, üçüncü kişi ya da kişilerle yaşanan duygusal ve/veya fiziksel bir ilişki sonucu, mevcut birlikteliğin beklenti ve sınırlarının çiğnenmesi ve bazen bu sebeple yalan içeren söz ve davranışların sergilenmesi anlamına gelebilir. Daha romantik tanımlarsak, bir kişinin eşinden başka birine gönlünün kayması, onunla daha fazla ilgilenmesi, gözünün başka birinin gözüne değmesi...

İnsanlar niye bakarlar başka birine? Herkeste farklı bir nedeni vardır, herkesin ihtiyacı farklıdır. Beğenilme arzusu fazla olan, takdir edilme ihtiyacı fazla olan birisi, eşi tarafından yeterince takdir görmüyorsa kendisini gören, kendisini takdir eden birinin yanında kendini daha iyi hissedecektir. Ancak kişi bunu, yani başka birine karşı ilgi duyduğunu eşine söyleyecek olsa bu aldatma mıdır? Ortada yalan kandırma yoktur, öyleyse bu aldatma olur mu? Gizlememiş, saklamamış, söylemiş. Çünkü aldatma kandırmacayı, yalan söylemeceyi de içeriyor. Peki bu durumda onu kandırmamıştır, durumu açıklamıştır. Ortada kandırmaca olmamasına karşın, çoğunluk bu duruma da aldatma diyor. Yıllarca başka birini düşünüp bir de evli kalan, gönlünün başka birinde olduğunu değil söylemek, asla eşinden başka birine bakmayacağını ima ve deklare edenler, bakanlar, kınayanlar misal aldatmış olur mu? Hiç sevmediği, istemediği biriyle konfor alanını bozmamak üzere zaruri olarak birlikte kalmak aldatma değil midir? Evlendiyse sevdi, istedi, söz verdi gibi bir anlayış kabul ediliyorsa, bu örnekteki eş bu kabule giriyor ve aldatmış olmuyor çoğunca. Mertçe, dürüst ve samimice bir doğruyu kabul etmek ve eşine iletmektense, "mış gibi" yaşanan, idare edilen durumun aslında kendisi topyekûn yalan iken, düzeni devam ettirmek aldatma kapsamına girmiyor. Bu mevcut yapının kendisi baştan aldatmaca öyleyse. Olanı söyleyen, değiştirmek için bir şeyler yapan, icat çıkaranlar sıkıntı yaratıyor yani. Yoksa bilmemek, bilmemeyi tercih etmek, görmezden gelmek, dillendirmemek sorun değil. Çünkü dillenirse meşruiyet kazanır, meşruiyet kazanırsa bir şey yapmak gerekebilir ve kabullerle çatışabilir. İyisi mi "mış gibi" yapmaya devam edelim.

Aldatma bireysel sorunlarda ya da bireysel istek ve ihtiyaçların ifadesinde bir başa çıkma mekanizması olabileceği gibi, ilişki sorunlarına bir tepki olarak da ortaya çıkabilmektedir. Ancak aldatma sadece sorunlu ilişkilerde değil, iyi giden ilişkilerde de kendini gösterebilir. Bireyler yalnızca evliliklerinden mutsuz oldukları için değil, bazen de kendilik değerlerini geliştirmek ve kendilerini keşfetmek için farklı eşlere yönelebilirler. Aldatma korku nedeniyle olabilir mesela; kişiler yakınlık, taahhüt, değersiz hissetme gibi sebeplerle bir ilişki içinde yer almaktan korku duyabilir ve yakın ilişkiden kaçmak, oraya bağlanmamak için aldatabilirler. Yalnızlık nedeniyle olabilir; kişiler bir süre sonra ilişkilerinde yalnız, eşlerinden ayrı ve uzaklaşmış hissedebilirler. Durumu değiştirme çabaları yetersiz kalır ve yalnızlıklarına iyi gelecek şeylere yönelebilirler, bu bazen başka bir eş de olabilir. Bazen de en ilkel nedenle, öfke nedeniyle olur; eşe kızıp intikam almak arzusu ile yapabilirler. Sadakatsizliğin eş tarafından bilinip örtük şekilde onaylandığı durum aldatma mıdır? Aldatma eylemini yapan beyan etmemiş, diğer eş de bildiğini beyan etmemiş durum legalize olmamıştır. Her ikisi de karşılıklı yalan söylemektedir. Ki aldatan eş çoğunlukla erkektir. Bazen de eşlerin evlilik dışı ilişkileri karşılıklı rızaya dayalıdır ve açık ilişki yaşamaktadırlar; bu aldatma mıdır? Ortada yalan yok, kandırma yok, evlilik dışı ilişkiler var, biliniyor. Bizim toplumda birinci örnek çok görülmekte ve kimse dillendirmediğinde aldatma var gibi kabul edilmediğinden sürüp giden bir aldatma varken, ikinci örnek kabul edilmesi güç bir örnek ve buna aldatma deme eğilimleri daha yüksek. Erkeğe hak olan bir eylem kadına hak değildir. Zaten erkeğin elinin kiri iken, kadının alnının karası olur.

Toplumsal olarak biçilen rol gereği kadının hiçbir zaman erkeği aldatmayacağına yönelik bir inanış vardır. Aldatıyorsa da çok önemli, gerekli bir nedeni olmalıdır ya da kadın orospudur. İnsan evladı yapıp ettikleri, hissettikleri konusunda mazeret üretmekte mahirdir. Aldatma sadece erkeğe has bir özellik değildir. Hem erkek hem kadın aldatabilir.

Evrimsel psikolojide sadakatsizliğin kadınlar ve erkekler tarafından nasıl algılandığı ile ilgili farklı görüşler söz konusu. Sadakatsizlikle ilgili tartışmaların devam etmesinin temelinde aldatmanın duygusal ve fiziksel iki yönüne kadınlar ve erkekler tarafından farklı değer atfedilmesi yer alıyor. Ebeveyn yatırımı, çocuk yetiştirme yani cinselliğin temelinde üreme var bu atıflarda. Erkek için önemli olan, genini olabildiğince fazla dağıtması ve kadının kendi çocuğunu doğurmasını garantilemektir. Kadın içinse hamilelik ve emzirme döneminde destek olacak erkeği seçmektir önemli olan. Bu nedenle duygusal olarak kendine bağlılık önemelidir. Bu açıklamalarla erkeklerin daha çok aldattığı, aldatmasının genlerinde olduğu ve doğal kabul edilebilir olduğu dillendiriliyor. Erkeğin dürtüsel olarak çokeşliliğe ve aldatmaya meyilli olduğunu kabul bile etsek, dürtülerin de kontrol edilebileceği gibi bir gerçek var. Ayrıca insanda kararverenden, kararlarının sorumluluğunu alan, muhakeme yapmasını sağlayan prefrontal korteks var.

Toplumsal olarak erkeği çokeşli diye sunmak, bunu



kanıtlamak için özellikle evrimsel görüşlerden kanıt bulmak, bunu doğası kabul etmek ve onaylamak, hatta özendirmek, kadını zoraki bir tekeşliliğe sığdırmak, sonra da bunları bir araya getirip bu kişilerden dengeli bir ilişki beklemek ne kadar hakkaniyetli, ne kadar rasyoneldir?

Erkek egemen kültürün söylemlerinin bilimsel bir gerçek gibi telaffuz edilmesi ancak var olan iktidar ilişkilerinin ve dolayısıyla güç dengesizliğinin devamına yarar. Erkek egemen kültürün söylemleri erkeklerin ağzından çıkıyor sanılmasın, biyolojik olarak kadın olan kimi eril zihniyetlerden de bu söylemler çıkıyor. Ülkenin çok meşhur, yıllardır televizyondan inmeyen, sinemada oyunculuk, şarkıcılık yanında program sunuculuğu yapan kadınlar da bunu rahat rahat söylüyor. "Erkekler yapar, aldatmayan erkek yok" diyor, yine de kocası başka bir kadınla olunca boşanıyor. Belki de zaten evlilikleri bitmişti ve bu bariz bir göstergesi oldu, bilemeyiz. Çoğunlukla evlilikler, birliktelikler bitmiş oluyor, bir kişi açısından orda eş olmadığı için yeri başka biriyle doldurulduğu için aldatma bunun en belirgin semptomu oluyor.

Evrimsel psikoloji canlı davranışı ile ilgili ipuçları verebilme kapasitesi açısından önemli. ancak her geçen gün karmaşıklaşan toplumsal yaşam ve toplumsal cinsiyet rolleri bu ipuçlarına ulaşmayı zorlaştırıyor ve görünümlerin çeşitliliği artıyor. Kadın-erkek ilişkileri, özellikle son yüzyılda kadının toplumsal rollerinin değiştiği ve cinselliğin üreme temelli değerlendirilmesinin yetersiz kaldığını söylemek mümkün. Ancak cinsel davranışlarımızın kökeninde evrimsel kodlar bulmak ve buradan bilimselliğe, doğallığa vurgu yapıp, eylemlerimizin sorumluluğundan kaçma fırsatı bulmak açısından oldukça rahatlatıcı.

Psikanalitik açıdan bakılınca da farklılıklar olduğu söylenebilir. Hem erkekte hem kız çocukta ilk sevgi nesnesi anne, daha sonra kız çocuğun erotik nesnesi baba olurken erkek çocuğun erotik nesnesi de anne. Kız çocuğu anneden başka bir yere, dışarıya bakma durumunda, yani ötekine bakma durumunda suçluluk hisseder, o yüzden sevgiyi daha çok içine alır, hazzını erteler. Erkek çocuğunda ise erotik nesne anne olduğu için baba tarafından cezalandırılma korkusu vardır. Dolayısıyla üstü örtük bir biçimde hazzı erteler ama onu nasıl geçerim, onu nasıl bastırırım diye düşünür ve performansa vurgu yapan bir kişilik gelişimi olur. Yani kısaca söylersek, kadınlar sürece ve sevgiye vurgu yaparken erkekler sonuca ve performansa vurgu yaparlar. Kadındaki durum ilk dosta ihanet ve zedelenme korkusu iken erkekteki sorun performans ve yetersizlik duygusu ile ilgilidir. Temel çıkış noktalarında böyle bir farklılık varken herkesin eylemi yapma gereksinimi ve algılaması farklıdır. Dolayısıyla şudur, şu nedenledir gibi "dir"li-"dır"lı kesin cümleler kurmaktan kaçınmakta fayda var.

Bu ve benzeri açıklamalarda hep heteroseksüel birlikteliklerden söz ediliyor. Homoseksüel ilişkilerde ne oluyor peki? Erkek performans için yapıyorsa, mesela iki gay bu yüzden mi bir araya geliyor? Kadınlar yakınlık arıyor ve romantiklerse, sürece odaklılarsa, iki lezbiyenin ilişkisinde aldatma olmaz mı?

Erkek-kadın ayırmadan, şunu söyleyebilirim: İnsan öteki ile tamamlanan bir varlık. Aynalanmaya, varlığının kabul edilmesine, görülmeye ihtiyacı var. Görülmediği bir ilişkide durmak canını yakıyor. Herkesin görülmeyi arzulama şekli, ihtiyaçları farklı

elbette. Her cinsel ilişki aldatma olmayabildiği gibi, cinsel ilişkinin olmadığı masum flört aldatma olabilir.

Görülmek varoluşsal bir gereksinim, öyleyse görülmediğini görünce başka alanlar buluyor insan. Bazen bu düzenli ilgilendiği bir hobi olur, bazen yardım kuruluşlarında çalışmak olur, bazen politik arenada koşturmak olur, bazen akademik çalışmalar olabilir. Bunları yapanlar görülmediği için yapıyor demiyorum, insanların görülme ihtiyacına yanıt verebilecek arenalar olduğunu söylüyorum. İşte insan bazen de başka bir insanın bakışında görülmeyi arzular. Eşinde bulamıyorsa başka bir eşte arayabilir

Diğer eş, kendinden bir başka yerde aynalanma ihtiyacının karşılanmasına, başka bir yere bakılıyor olunmasına, gözünün başka bir göze dokunuyor olmasına bozuluyor. Çünkü o da eşin gözünde varlık buluyordu. Bu varlığına tehdit oluşturuyor gibi algılayabiliyor. Ancak burada Murathan Mungan'ın şiiri aklıma düşüyor: *"Aslında giden değil kalandır terk eden / Giden de bu yüzden gitmiştir zaten"*. Belki kalan eş de giden eşine bakmıyordu, aynalamıyordu zaten, belki kalan eş de başka yerlerde aynalanma ihtiyacını gideriyordu zaten. İlla bir insan olması gerekmiyor, bakınız önceki paragraf.

Aldatmak sanki birine bir şey yapmak gibi anlatılıyor, öyle algılanıyor. Aldatılmak mastarında edilgen bir konum alış var. "Bunu bana nasıl yapar?" Sana yapılmış bir şey yok, üstüne alma derim. Eşinin başka birine özel bir ilgi göstermesi, sana kötü bir şey yaptığı anlamına niye gelsin, bunun seninle hiç ilgisi olmayabilir ki çoğunlukla yoktur. Yani kişi başka biri tarafından görülmüş, kabul edilmiş, onaylanmış, beğenilmiş diye senin değerin niye azalsın? Bu onunla ilgili bir şey.

Senin hiç haberin de olmayabilir, hayat olduğu gibi devam edebilir. Sana gıcıklık, pislik olsun diye eylememiştir ki, ihtiyacı neyse onunla ilgilidir. Çok çalışıyor, senle ilgilenemiyor ve tüm gün kitabı için uğraşıyorsa, gözü sadece yayımlamak istediği kitabındaysa, bunu bana nasıl yapar diyor musun? İlgilenilen nesne hemcinsin olduğunda, rekabet alanındaki yani eş konumundaki olunca sıkıntı çıkıyor. Beni değil onu seçti gibi. Seçilmemiş, istenmemiş olmak, başka birine yüzünü çevirmek, başka birini görmek acıtıyor. Annenin bebeğinden başka birini görmesi gibi. O bebek için ananenin kendisine değil de başka bir yana bakması parçalayıcıdır, anne onu görmüyorsa bu durum bebek için felaket olabilir, bebeğin yaşamak için annenin bakımına ihtiyacı var. Kocaman insanlar bir bebek gibi bu ihtiyacı hissedebiliyor, sevdiğin yahut eş ettiğin yahut öyle zannettiğin kişinin başka yana bakması felaket gibi algılanabiliyor. Oysa eşinden başka bir kişiye duygusal ya da cinsel yakınlık duyan kişi, kendisi ile ilgili bir şey yapıyordur, eş ile ilgili bir durum yoktur ortada. Dolayısıyla aldatılmak diye bir şey var mıdır emin değilim. Kandırmış olabilir, yani şöyle: "Seni seviyorum, seninle her şey yolunda ve hayatımda kimse yok" diyorsa kandırmış olabilir. Ama bütün bunları söylemiyorsa kandırma yok ortada. Bütün bunların olduğunu zannediyorsan, yani beni seviyor, her şey yolunda, hayatında kimse yok diye inanmak istiyorsan, bu da senin tasavvurun. Ha, diyeceksiniz ki evlenirken yahut ilişkiye başlarken böyle bir söz verilmedi mi? Evet, verilmiş olabilir ama insan değişiyor, ilişkiler değişiyor, yollar değişiyor, ihtiyaçlar değişiyor. Bazı ilişkilerde böyle bir söz verilmiyor.

Aldatma, ortaya çıktığı tüm durumlarda her eşin bireysel özelliklerinin, aile kökenlerinin etkisinin, ilişkisel meselelerinin kişiye özgü olduğu ancak buna rağmen çeşitli aldatma temsillerinde paylaşılan ortak faktörlerin de bulunduğu karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. Bir kere yaşanan tek bir duygu değil, çoğu zaman birbiriyle çelişen pek çok duygu ve düşüncedir: Kızgınlık, öfke, çaresizlik, dışlanma, utanç, intikam, beğenilmeme, kendine olan güvenin sarsılması, ayrılmayı istemek ama aynı zamanda kazanmaya çalışmak, zarar vermeyi istemek, yalnız kalmaktan korku, başkaları ne diyecek, insanlar bana acıyarak bakacaklar ve daha bir sürü son derece yıpratıcı duygu ve düşünce. Bu yaşantılar ortak, ancak dışa vurumu ve seyri farklılık gösterir.

Felaket gibi yaşamak da biraz öğrenilmiş bir şey, belki Fransa'da böyle yaşamıyorlar örneğin. Çok feci bir şey ve asla affedilmeyecek bir şey gibi lanse edilebilir. Oysa affetmek de affeden kişi ile ilgili bir durum, karşısındaki kişiyle ilgili değil. Kişinin diğerine karşı öfkesini, kinini, kızgınlığını ve dolayısıyla diğer kişiye zihninde hapis etmemesi ve o hapishane gardiyanı olmaktan kendini azat etmesidir affetmek.

Dolayısıyla bu affedilecek bir olay değil demek yine kişinin kendisi dışında bir şeye gönderme yapar. Oysa bu durum yaşadığı bir durumdur ve onu nasıl anlamlandırdığı, durumla nasıl baş ettiğidir mevzu. Bir de deniyor ki "Eskiden bu kadar aldatma yoktu, internet çağında aldatmalar arttı". İnternet yüzünden arttı. Kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanması ile aldatmalar arttı. Bugün hakikaten daha fazla aldatıyor olabiliriz. Daha uzun yaşıyoruz, bu da bize, birden çok aşk macerası yaşama, dolayısıyla çok daha fazla aldatma imkânı veriyor. New York Magazine'in "homeopatik" denen özel bir aldatma biçimiyle, yani ilişkinin ömrünü uzatmak için sistematik ve metodik küçük aldatma dozlarının uygulanmasıyla günümüzde çok daha fazla karşılaştığımızı iddia etmesi boşuna değil. Beri yandan internetin varlığı aldatmaları artırdı demek ya da boşanma arttı demek de çok isabetli bir söylem değil. İnternet yokken bunlar yapılmıyor muydu? Köylerde neler oluyormuş, bazen görülüp biliniyor, bazen görmezden geliniyormuş. İnternet bir meydan, herkes meşrebine göre takılıyor. Evet kaynaklarımız arttı, evet iletişim arttı ve insanların kendisiyle, bedeniyle, arzularıyla ilişkisi ve farkındalığı arttı. Bütün bunlar elbette ki istemediği bir hayata, görülmediği bir hayata mahkûm olmak istemeyenler için bir alan oluşturdu.

Kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanması, kadının artık istemediği, yer alamadığı, varlığının görülmediği ilişkiden çıkmak istemesi ve bunu yapacak kaynaklarının olması anlamına geliyor. Ekonomik özgürlüğü yokken, istemese bile karşı çıkacak alanları yok kadının, yahut kendisi alanları olmadığını düşünüyor, yahut konfor alanını terk edemiyor. Dolayısıyla ekonomik özgürlüğün olması aldatmaları artırmış değil ya da boşanmış değil ama gitmek isteyen kişi için, biten bir ilişki için kaynak oluşturma anlamına gelebilir ve daha samimi bir şeydir. Aslında biten bir ilişkide, orada durmak istemediğin bir ilişkide zaruri olarak durmak, samimiyetsizlik, aldatma değil midir? Bugün kadınlar, eskisine göre daha özgür davranıyorlar. Daha güçlüler, kendilerine daha fazla güveniyorlar ve kendilerini daha çok ifade ediyorlar.

Aldatma, dünya tarihindeki en eski suç kabul ediliyor aslında. Kadının affedebilmesi de bir o kadar eski ve kolektif bilinçdışımızın yansıması. Anaerkil, ana tanrıça döneminden ataerkil döneme geçiş erkeği güçlendiriyor. Ataerkil yansımalarla şekillenen Yunan mitolojisinde evlilik tanrıçası Hera, kocası Zeus'un onlarca aldatmasına diğer kadınları cezalandırarak ve evliliği devam ettirerek yanıt veriyor. Söylemlerimiz erkeğin aldatan olması üzerine yoğunlaşıyor. Ama unutmayalım ki aldatma iki kişinin eylemi.

Şengül KIYAK

Aldatmanın kaygan zemin

Cinsellik ile sevginin bu denli ayrıştırılması, sevgi nesnesi ve cinsel nesnenin de ayrışmasına, cinselliğin mekanikleşmesine ve bu ihtiyaçların farklı kişilerle karşılanabileceğini (eş ile daha çok ebeveyne duyulan sevgi, sevgiliyle cinsel haz) normalize ederek aldatma tutumlarına zemin hazırlamaktadır.

Ne çok aldatıldık, ne çok aldandık, kırılıp-dökülüp incindik değil mi? Bazen saklandık, bazen aklanıp paklandık, bazen de kırklandık. Çokça yazıldı, çizildi, romanla, öyküyle, şiirle ve şarkıyla da açığa çıkarıldı, aldatmanın, aldanmanın düş kırıklıkları...

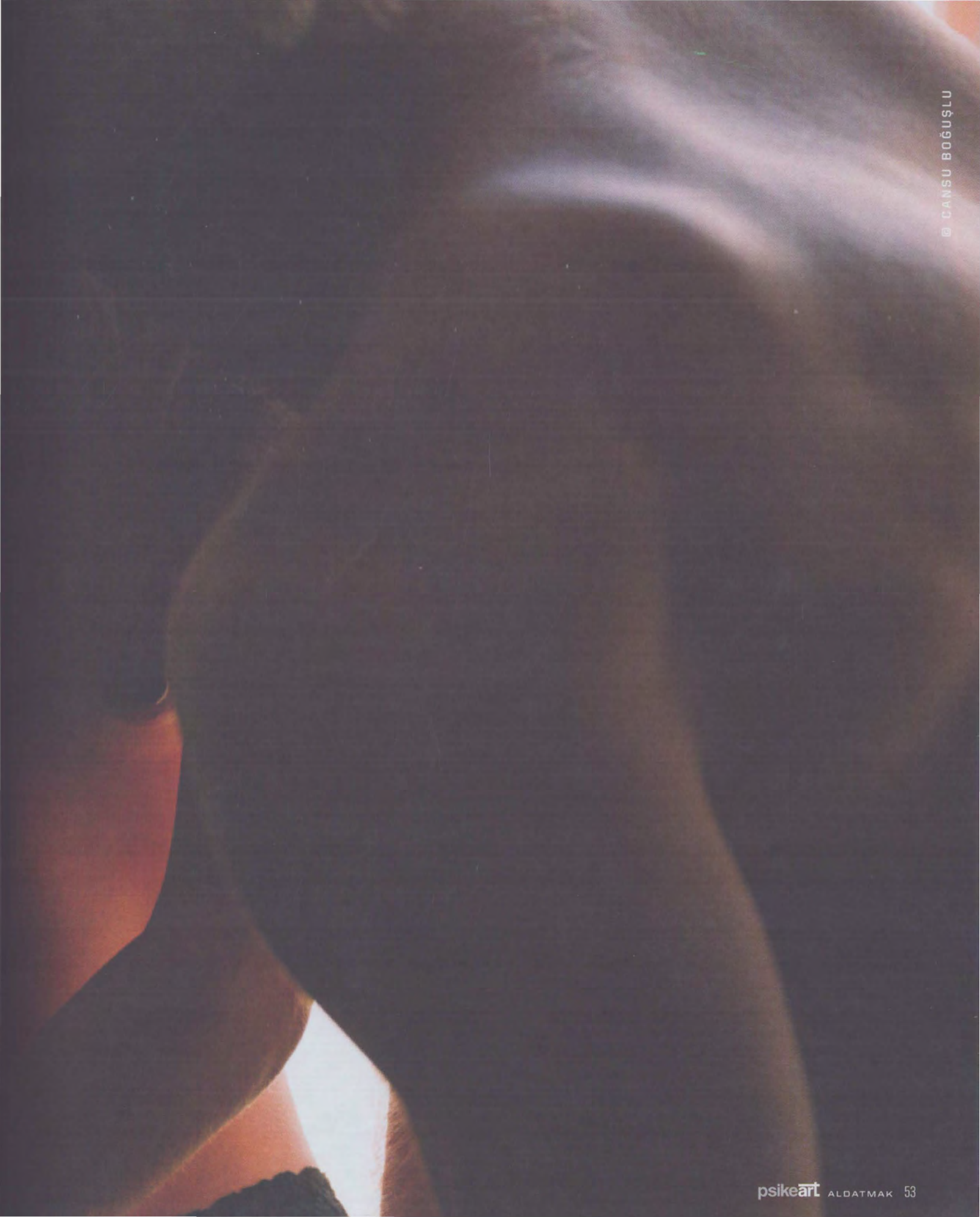
Bize neler neler öğrettiler
Sevdalar üstüne
Aldatıldık, aldatıldık
Sevda böyle değil

Ne masallar ninniler söylediler
Dünya üstüne
Aldatıldık aldatıldık
Dünya böyle değil

Ufalana ufalana kaç kuşak
Eridik bu yollarda
Kimimiz yerle yeksan
Kimimiz zor ayakta

Kolu kanadı kırık kuşlar gibiyiz
Ayrı diyarlarda
Bize saadet nasip şimdi
Uçuk rüyalarda
(Söz-Müzik: Sezen Aksu, "Aldatıldık")

Hele de bizim gibi kendi gerçek beni ile barışık/yüzleşik bireyleri az barındıran bir toplumda, gizemli ya da depresif görüngülerle yüzeye çıkmaya çalıştıkça tersine batarak.. Ne de olsa otoriteye, alışılmış olana, rutine karşı çıkanın zor ve öteki kılındığı bir bireysel/toplumsal kimlik inşamız var. Ve sevmenin-sevilmenin, bir diğeriyle tamamlanma isteğinin her daim bizi bu toplumun bir parçası, "öteki"nin aynasındaki "ben"i yaptığı gerçekliğimizi de atlamadan. Bazen de birinin sevgisini kaybetmemek için ötekine sarılarak sevmeyi/sevilmemeyi unutmak, istemeden de olsa aldatarak... "Hayır seni aldatmıyorum, hâlâ sevebilen yanlarımı körelmesin diye, yokluğunu başkasında bileyliyorum." Met-Üst diyecek kadar! Çok geniş bir spektruma (yelpazeye) ait olmakla birlikte, ben bu yazımda aldatmanın/aldatılmanın kadın-erkek ilişkileri bağlamında en fazla kabul gören ve tercih edilen "evlilik"e yansımasının toplumsal değişim ile ilişkisinin bir bölümüne sosyolojik bir pencereden bakıyor olacağım.
Antropolojik ve tarihsel oluşum sürecine girmemekle birlikte, günümüz modern dünyasında giderek değişime uğrayan tekeşli (monogami) evliliklerin; özel mülkiyetin oluşumuyla, cinselliğin ve üremenin de mülkleşmesi, siyasal, ekonomik ve hukuksal bir denetime girmesi gereği ile başladığını söyleyebiliriz. İlişkisel bağlamda monogami, kadının da



© CANSU BOĞUŞLU



© CANSU BOĞUŞLU

erkeğin de "ondan başkasını kendine yâr etmemesi" önkoşuluna dayalı, doğacak çocukların da bir başkasından olmama olasılığını ve de denetimini sağlayıcı bir işleve sahiptir. Filmlerde ve romanlarda, öyle ya da böyle bir türlü kavuşamayan âşıklar artık bir şekilde buluşmuş, birbirine bağlılık ve sadakat yeminleri ederek iyi günde kötü günde, "bir yastıkta kocama"ya söz vermişlerdir. İlişki, resmi nikâhla birlikte siyasi mekanizmanın ve de toplumsal onayın da sağlandığı bir yapıya evrilmiştir. Böylece kendilerini ve bu ilişkiden doğacak olan çocuklarının psikolojik olarak güvende hissedecekleri, ekonomik/sosyal haklarını garantiye alacakları bir ilişki sözleşmesi yaparak, aralarındaki sevgi, saygı ve güveni de bunun üzerinden inşa edeceklerdir. Kadın ve erkeğin, evrimsel biyolojik özellikleri (cinsellik, üreme, kendi soyunu devam ettirme isteği) böyle bir yeni ilişki dinamikleriyle entegre olacaktır. İlişki içindeki bireylerin güven ve güvenlik ihtiyacı da "sadakat" ile pekiştirilecektir. İşte bu noktada "aldatma ve aldatılma"nın dayanılmaz ağırlığı, girecektir devreye. Evrimsel biyolojik anlamda doğurganlık ve üreme başarısını arttırmada her ne kadar seçen taraf dişi olsa da sözünü ettiğimiz entegrasyon ile ilişkiye etki eden toplumsal dinamikler önemli bir role sahip olmaya başlamıştır. "Sadakatsizlik ve aldatılma kuşkusu aile içindeki şiddetin en önemli nedenlerindendir. İnsan böyle durumlarda hayvanlardan farklı tepkiler verir. Diğer memeliler ve kuşlar üzerinde yapılan araştırmalar, dişileri tarafından aldatılan erkeklerin rakiplerine saldırgan davrandıklarını ama dişilerine karşı ender olarak şiddet kullandıklarını göstermektedir. Sadakatsizlik durumunda insanın diğer hayvanlardan daha saldırgan davranmalarının nedenlerinden biri, insanın dişisiyle erkeğin arasındaki güç farkıdır. Cinslerarası farklılıklar, diğer hayvanlarda bu denli belirgin değildir. Olası kurbanlar, erkeklerine, onların kendilerine verdiği zararı verebilecek güçtedir. Ama insanda durum değişir, çünkü erkek kadından daha güçlüdür ve aile içindeki suçlar, kadından çok erkek tarafından işlenir. İnsanın erkeğinin gücü, onu dişisine karşı diğer türlerden daha saldırgan kılar. Bir insanın eşine gösterdiği saldırganlığın en az üç sakıncası vardır. Birincisi, erkek ya da dişi, çocuk sahibi olmak ve onları yetiştirmek için eşinin yardımına ihtiyaç duyar. Bu nedenle onun sağlığıyla üretkenliğinin korunması önemlidir; şiddet ve şiddete bağlı olarak eşe verilen zarar her iki taraf için de sakıncalıdır. İkincisi, kurbanın olumsuz tepkisi genellikle şiddete başvuran tarafa yansır. Son olarak da, kurbanın kardeşleri, annesi, babası, olası eşleri ve benzeri yakınlarının göstereceği tepkiye bağlı olarak ağır bir bedel öder. İnsan erkeğinin kadınından daha güçlü ve hak sahibi görülmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin önemli bir getirisidir. Erkek cinselliğinin kadın cinselliğine oranla daha az tahakküm altına alınması, başka bir kadınla aldatmasının erkeğin elinin kiri olması, hemcinsleri arasındaki rekabette cinselliğin başarı olarak görülmesi (birden fazla kadın ile olursa), bir kadını alt edebilmenin erk(ek)lik'in inşa aracı olması gibi pek çok nedenle toplumsal (kültürel, dinsel vb.) olarak pekiştirildiği görülür. Yapılan son araştırmalar ile kadının ve erkeğin aldatma oranları arasında %7-8'lik bir fark görünse de aldatmanın özellikle bizim gibi geleneksel, dinsel öğelerin baskın olduğu toplumlarda sosyal, ekonomik ve hukuksal olarak hâlâ erkek lehine işlediğini/işletildiğini söyleyebiliriz. Aldatıldığı için gelen kadın danışanlarımın tepkilerine genel olarak baktığımda, ilk yaşadıkları duygular genellikle hayal kırıklığı, öfke, kızgınlık ve üzüntü ve değersizlik oluyor. Ardından kendilerini sorguladıklarını, önce sorunun eşinden kaynaklandığını, daha sonra kendilerini suçladıklarını, ailesiyle paylaşma ve desteğini alma ihtiyacı duydukları, şayet aldatan kendileriyse pişmanlık duyacakları, yakın çevresinin ve arkadaşlarının kendilerini ayıplamaktan, ona kızacaklarından/dışlanmaktan korkmaları oluyor. Aldatılan erkek danışanlarımın ise, sinir krizi geçirdikleri, yoğun öfke patlamaları ve saldırganlık yaşadığı, bundan sonraki ilişkilerinde güven kaybı yaşayacakları, kendisini hak etmediği, "Daha kötü biri mi olmalıyım?" sorusunu sordukları, karşı tarafın sonunda acı çekeceğini düşündükleri, ailesiyle değil arkadaşlarıyla paylaşabilecekleri, eğer aldatan kendileriyse de pişmanlık, suçluluk hissedecekleri ve ilginçtir ki aslında eşini sevdikleri ama yine de her seferinde cinsel arzu duyup tekrar aldatmak istedikleri, hemcinsleriyle paylaşabilecekleri, sevgi olmadan cinsel doyumun olmadığını sonradan anladıklarına dair ifadeler ile karşılaşıyorum.

Kadın ve erkeklerin aldatmaya yönelik deneyimlerini karşılaştırdığımda ise genel olarak eşini aldatan kadınların toplumsal tepkilerden, erkeklere göre daha çok korkup çekindiğini, eşleriyle cinsel doyumu sağlayamadığını, gizlemeyi daha iyi başardığını, erkeklerin ise kendi cinslerine gösterilen toplumsal-dinsel ve kültürel onayın rahatlatıcı olduğunu, toplumun erk(ek)lik inşasına uygun olduğunu, erkek cinselliğinin sevgisiz de yaşanabileceğini, monotonluktan sıkıldığını, eşinin doğurganlığıyla birlikte anne-kadın-ebeveyn üçgeni ile cinsel çekiciliğini yitirdiğine dair inançlar geliştirdiği görülüyor. Çocuk sahibi eşlerin, çocuk sahibi olmayanlara göre aldatmayı karşılama biçimi de farklılık göstermekte. Eş ve çocuklara sahip bir ebeveyn olarak kalma isteklerinin farklı nedenleri de olsa ilişkiye devam edilmesi, kadın için de erkek için de toplumsal bir güvence olarak görülüyor. Aldatan kadın açısından annelik, bir erkeğin eşi yani himayesinde olmak, yalnız yaşayan bir kadına göre bir koruma aracı. Aldatan erkek için ise, çocuklarının kendi anneleri ile yaşayarak rakibi olan erkeklerin üvey baba olasılığını ortadan kaldırarak, erkeklik rolüyle "baba" imajını toplum gözünde devam ettirmek. Ayrıca aldatılan kadın açısından ekonomik ve hukuksal haklarını bir başka kadının kullanmasını engelleyen, erkek açısından da ayrılırlarsa ekonomik-hukuksal hakları (nafaka vb.) sağlamayla ilgili kendine yeni bir yaşam kurduğunda yaşayacağı sınırlılıklar ve denetlenme korkusu etkili olmakta. Buna bir de geleneksel ataerkil öğelerin, evli olduğu halde bir erkeğin birden çok kadınla olabileceğine dair toplumsal hoşgörü de eklenmekte. Daha çok kadının, eşine ve çocuklarına "yoğun bakım hizmeti" ile sağladığı aile düzeni, rutinler ve alışkanlıklar da "yeni olanın neyin-nasıl yaşanacağı riski"nden kurtarmakta tabii. Ne de olsa "Düzenli bir şekilde gerçekleşeni gözlemek kolaydır, çünkü ona hazırlıklıyızdır. Bilgi ve hüner ancak olayların düzeninin kavranmaz bir biçimde denetimsizce bozulduğu durumlarda gerekir" (C. G. Jung).

Kendi aile yapılarımız içinde karşılaştığımız tutum ve yaşantılar da, yetişkinliğimize aktardığımız davranış biçimleri olarak ilişkilerimize ve dolayısıyla aldatma/aldatılma deneyimlerimize yansıyor. Ailede ilk güvenli bağın kurulduğu ebeveynin rolü, ebeveynlerimiz arası ilişki dinamikleri ve çatışmaları, annenin içsel, babanın sosyal etkileri, kadının ve erkeğin aldatmaya ilişkin baş etme becerilerini, benlik algısını ve inşasını etkilemektedir. Ayrıca konuya ilişkin vaka deneyimlerim, aldatmaya/aldatılmaya kalıtsal aile travmalarının da etki ettiğini düşündürüyor. "Aslında ne olduğumuz, gerçekten ne istediğimiz?" insanın kendini bilmesiyle, tanımasıyla olur. Kendini bilmeyen-tanımayan, bir diğerini de bilmede, tanımada zorlanacaktır. Seçimlerini yaparken hata yapma olasılığı artacaktır. Kendiyle ilgili yanılgısına, belirsizliğine "eş seçimi" de dahil olacaktır. "Mesela 'ben' için aynı zamanda hem huzur, hem yalnızlık, hem kardeşlik, hem de güvenlik, hem mutluluk, hem kalıcılık istiyorsak, bu isteklerimizin hepsi birbiriyle çelişir. Ne kadar pratik olursak olalım, sonuçları daha çelişik olacaktır. Bu durum hem pastam dursun hem karnım doysun deyişine benzer ve mümkün olan tek sonucu pastayı mideye indirmeniz ve mide fesadına uğrayana kadar orada tutmanızdır." Böyle bir ben'in varlığı da bir ilişkide tam olarak ne kaldığımızı ne de kalmadığımızı açıklayabilen başka bir neden olmaktadır. Oysa bir yoldan tam olarak ayrılıp ayrılmayacağınıza karar vermeden başka bir yola da girilemiyor.

Şu göçebe ruhların diyarında
Bildiğini sandığın kendini
Tanıdığını sandığın diğerini
Aynı çember içinde dolanırken
Dışına çıkmak cesaretini aradığın
Yüzleşme seanslarıyla
Yüreğine dökülen perçemleri tararken
kendine giden bir yolda
Bir türlü bir şeye yetişemeyip
Nerede ineceğini bilemediğin
İstasyonlarıdır ruhunun treninin
Gider gelirsin..
oysa yerleşemediğin kendinsindir
yerleşemeyen kendimiz..

Kendine yerleşemeyen ötekiyle bir ilişkiye de yerleşmekte zorlanmaktadır. "Aslında aldattığım kim/ne?", "Aldandığım ne?" sorularına cevap verebilmektir belki de.
"Kim mutlu edebilir ki seni? Sen buna hazır değilsen." F. Nietzsche
Ve bir İran hikâyesi ile devam edersek:
"Bir güvercin devamlı yuva değiştiriyormuş. Yuvada zamanla gelişen koku, ona dayanılmaz geliyormuş. Akıllı, yaşlı ve deneyimli bir güvercinle konuşurken üzgün bir şekilde bundan şikâyet etmiş. Şikâyeti dinleyen güvercin başını birkaç defa sallamış ve şöyle demiş; "Her yuva değiştirdiğinde aslında hiçbir şey değiştirmiyorsun. Seni rahatsız eden koku, yuvadan değil, senden geliyor."
Modern topluma, "modern akışkan toplum" diyen Z. Bauman, böyle bir toplum yapısında "akışkan aşk"ların ve bununla şekillenen ilişki biçimlerinin de aldatma-aldatılma ile bağını kurar. Artık monogomi de tüketim toplumunun yarattığı insan prototipi ile farklı biçimdeki "poligamik" (çokeşli) ilişkilere doğru kaygan bir zeminde patinaj yapmaya başlamıştır. "Çağımızda yaşamlarındaki birçok deneyime 'aşk' diyen, yaşamakta oldukları aşkın sonuncu olduğuna güvence veremeyen ve gelecekte de aşk yaşayacağını düşünen insan kesimi hızla artmaktadır. Eğer varsayımımız doğrulanırsa, bunda şaşılacak bir şey olmayacaktır. Sonuçta 'ölüm bizi ayırana kadar' şeklindeki romantik aşkın kesinlikle modası geçmiştir; vaktiyle hizmet ettiği ve kuvvetini/kibrini borçlu olduğu akrabalık yapıları radikal bir biçimde altüst olurken, 'son kullanma tarihini' çoktan aşmıştır. Bununla birlikte bu kavramın sonuna gelinmesi, kaçınılmaz bir şekilde, bir deneyimin 'aşk' diye adlandırılması gereken sınavların basitleştirilmesi anlamına gelir. Birçok insanın genellikle aşkın yükseltilmesindense, bu ölçütler düşürülmüştür; sonuç olarak 'aşk' adı verilen deneyim yelpazesi önemli ölçüde gelişmiştir. 'Sevişmek' adı altında 'tek gecelik ilişki'lerden bahsedilmektedir artık." Kitle iletişim araçlarının ve bilişsel-sosyal ağın gelişimi, hızı ve seçenekleri çoğaltmasıyla uzaklar istendiğinde yakın, yakınlar uzak kılınabilmektedir, Kullan-at ürünleri çoğaltan ve özendiren tüketim toplumu, Batıda "fuck-body" adıyla bilinen, benim ise, "kullan-at" ilişki ya da "fast-food ilişki" dediğim ilişki biçimlerine zemin hazırlamakta, bu da aldatmaya yönelik deneyim ve yaşantıları karşılama biçimlerini değiştirmektedir. Çocuklarda bu durumdan payını almakta, birer duygusal tüketim nesnesi haline gelmektedir. Öyle ki "Çocuk sahibi olmak,
-zayıf ve bağımlı- bir başka varlığın rahat ve huzuru ile kendi rahatımızı dengelemek anlamına gelir. Kendi tercihlerimizin özerkliği tehlikeyle karşı karşıyadır ve tehlike daima yeniden ortaya çıkar; yılbeyıl, günbegün. En büyük dehşet ise "müptela" olabilmemizdir. Çocuk sahibi olmak, mesleki emellerimizi saptırmak, 'kariyerimizi feda etmek' anlamına gelir, mesleki başarı yargıçları, sadakatin bölündüğüne dair her türlü işarete, onaylanmayan bir gözle bakar. En acısı da şudur ki, çocuk sahibi olmak, saadeti bölen bu bağımlılığı sonsuzca kabul etmek, 'yeni-uyarıya-kadar' diye bir şart içermeyen bitimsiz ve feshedilemez bir bağlanmaya yatırım yapmak anlamına gelir; modern akışkan yaşam politikalarına zıt ve çoğu insanın genellikle yaşamlarının diğer alanlarında uzak durmaya çalıştıkları bir yükümlülük tarzıdır bu. Böyle bir bağlanmanın bilincine varmak, travmatik bir deneyim olarak kendini gösterebilir. Doğum sonrası depresyon, doğum sonrası krizler (partnerler arası krizler) tıpkı anoreksi, blumia ve bir yığın alerji çeşidi gibi, özellikle 'akışkan modern' hastalıklardandır."
Özetle, modern akışkan tüketim toplumunda cinsellik ile üreme arasındaki bariz bir şekilde gözlemlenen ayrılık desteklenmektedir. Üreme ve doğurma sorunlarının cinsellik alanından çekilmesini sağlayan, sanki bunların cinsel etkinlikten tamamen farklı kurallarla ve mantıkla yönetildiği bambaşka bir şeymiş gibi algılanmasına etki eden iki faktör; modern akışkan yaşam ortamı ve seçilmiş bir strateji olan tüketicilik olmuştur. Cinsellik ile sevginin bu denli ayrıştırılması, sevgi nesnesi ve cinsel nesnenin de ayrışmasına, cinselliğin mekanikleşmesine ve bu ihtiyaçların farklı kişilerle karşılanabileceğini (eş ile daha çok ebeveyne duyulan sevgi, sevgiliyle cinsel haz) normalize ederek aldatma tutumlarına zemin hazırlamaktadır.
İlişki terapisi açısından aldatma/aldatılma; bir ilişkinin karşılıklı açık bir iletişimle yeniden ele alınması/düzenlenmesi/yapılandırılması ya da o ilişkiden mağdur/mağlup psikolojisine girmeden yine karşılıklı açık bir iletişimle çıkılması gerektiğini gösteren bir uyarı ışığıdır.
İnsanın anlam arayışı, ilişkilerine yön verme biçimine aldatma/aldatılmanın görüngülerine, toplumsal dinamiklerin etkisiyle devam edecektir. Belki de "Ben aslında kimim?" sorusuna cevaplar aramak/arayamamak arasındaki bu ince çizgide bu yol hiç bitmeyecektir. Halil Cibran'ın ifadesiyle, aynı çatıyı destekleyen iki sütun gibi olmak ama diğerine sahip olmaya çalışmadan, diğerini bağımsız bırakarak aynı çatıyı desteklemek ve bu çatının sevgi olduğunu anlamak sanırım başarılması gereken. Ve tabii ki "Ne kadar yalansız yaşarsak o kadar iyi!.."yi yaşantı haline getirebilmek...

Kırılmış ve yorgun hevesler..
Gitsem mi kalsam mı diyen
*Nereye ya da nereye ait*im
Kimim neyim aslında
Boş ver.. Geçici duraklarda
Nefes alırım molaya çıkıp
Bir şekilde kalırım
Peki ya o geçici durakların kayganlığı
Ya bağlanır da patinaj yaparsam..
Öyleyse ne söylersem
Bana ait olmayan haneme yazılır..
*Hoş bil*mem *ya*
O hane neresidir, kimdedir
Ben onun neyiyim?..
Ben kendimin neyiyim?..
Ben *kimim?..*

Kaynakça
R. Baker: Sperm Savaşları.
A. Watts: Güvencesizlikteki Bilgelik.
N. Peseschkian: Doğu Hikâyeleriyle Psikoterapi.
Z. Bauman: Akışkan Aşk.



© CANSU BOĞUŞLU

Şule ÖNCÜ



"Bağlılıkla şüphe kesinlikle birbirine karşıt değildir. En sağlıklı olan; şüphesiz değil, şüpheye rağmen bağlı kalmaktır."

Rollo May

Not: Bu metinde aldatma, ihanet ve sadakatsizlik sözcüklerini; sadakatin açık ya da örtük şekilde koşul sayıldığı ilişkilerde, cinsel ve/veya duygusal sadakatsizlik anlamında kullanacağım.

Şüpheye rağmen

Aldatıldığınızdan şüphelendiniz ama emin de olamıyorsunuz. Nasıl öğrenebilirsiniz? Ya delil peşinde koşacak ya da doğrudan soracaksınız: "Beni aldattın mı?" Ve bunu sorduğunuz anda Pandora'nın kutusu açılacak. Çünkü bu soruya alacağınız hiçbir yanıt sizi tatmin etmeyecek. "Aldatmadım" dese inanmayacaksınız. "Aldattım" dese daha fena. Kutuyu açmak istediğinizden emin misiniz?

"İnsan neden aldatır?" Aldatma temalı sinematerapi konferanslarımda en sık karşılaştığım sorulardan biridir bu. "Nedeni bilinirse önlenebilir" inancıyla sorulur çoğu zaman. Olası aldatma nedenlerini saymaya başladığımda kimseyi memnun ya da teskin edemediğimin üzülerek farkındayım...
İnsan neden aldatır? Yeniye, heyecana, tehlikeye olan doğal zaafı yüzünden aldatır. Kendinden sıkıldığı için, hep aynı ilişki içinde hep aynı kalan kendine dayanamadığı için, kendinden mola almak için aldatır. İlişkide kendini sıkışmış, kapana kısılmış hissettiği için; özgürlük, özerklik ihtiyacıyla aldatır. Yoğun cinsel gerilim arzusuyla aldatır. Âşık olduğu için, bir başkasında annesinin kokusunu aldığı için aldatır. Uygun yer ve zamanda tam da varoluşsal boşluğuna denk geliveren bir başkasıyla bütünlendiği illüzyonuna kapıldığı için aldatır. Hep aynı aynaya bakmaya tahammülü kalmadığı için aldatır. Başka gözlerle görülmek, onaylanmak, varlığına karşılık bulmak için aldatır. Bir başkasının arzusuna arzu duyduğu için aldatır. Kendini yolda tutmaktan yorulduğu için aldatır. Kendini yeniden tanımlamak için aldatır. Daha özel, daha önemli, daha değerli hissetmek istediği için aldatır. Çocuk ya da ebeveyn gibi değil, kadın/erkek gibi hissetmek için, yetişkin olma hissini yeniden tatmak için aldatır. Sahip olmadığına, sahip olamayacağına duyduğu doğal merak ve çekim yüzünden aldatır. Hayatın ve zamanın alıp götürdüklerini, kaybettiklerini telafi etmek için aldatır. Benliğinin geçmişte sıkışıp kalmış ya da hiç edinilememiş parçalarını kurtarma/tamamlama arzusuyla aldatır; tut ki yaşanmamış ergenliğini yaşamak için aldatır. İlişki bazen ölüm gibi gelir, yeniden "hayatta" hissetmek için aldatır. Ölüme, travmaya, trajediye karşı metanet, mukavemet kazanmak için aldatır. Yerleşik olduğu ilişkideki cinsel ve duygusal tatminsizlik yüzünden aldatır. İlgisiz, özensiz, sevgisiz, fiziksel-ruhsal şiddet uygulayan ya da aldatan eşten intikam alma arzusuyla aldatır. Her şey yolundayken, boş bulunduğu ya da koşullar uygun olduğu için aldatır. Özünde tekeşli olmadığı için aldatır...

***

Dinin ve yerleşik ahlakın sadakatsizliği kadın ve erkek adına nasıl kodladığı aşikâr. İnançlı kadın ve erkeğin "namus"u, dini ve ahlaki kabullerle tanımlıdır ve ihanet karşısındaki duruşunu da çoğunlukla inanç ve ahlaki atıflar belirler. Sadakatsizliğe dini ve/veya ahlaki pozisyon almadan bakan bireyin ihanete vereceği tepkiyi ise, ihanetle alınan yaranın içeride (özellikle *benlik algısı* hattında) nasıl işlem gördüğü belirliyor. Çağdaş seküler bireyin "namus"u, narsisistik duruşuyla tanımlı artık. İhanete rağmen ilişkiyi sürdürmek, ihanetle alınan yaranın kabulü yani "korkakça sineye çekilmesi" anlamı taşıyor çoğu zaman. Bu da narsisistik duruşu bozuyor; güçsüzlük, gurursuzluk, karaktersizlik, "ezik"lik sayılıyor.
Hal böyleyken, sadakatsizliğe tarihsel, biyolojik, evrimsel ya da varoluşçu açıdan, baktığınızda hemen hiçbir kesimde hoşa gitmeyen şeyler görür ve söyler olursunuz. Çünkü sadakatsizlik, en kırılgan yanımıza, merkezi meselemize temas eder; erkeklik, kendine yeterlik, inanç, ölüm kaygısı gibi. Sadakatsizlik hakkında nesnel ve rasyonel konuşmak her halükârda tehlikelidir aslında.

***

İhanetin var olan ilişkiyi kökten değiştirdiği doğrudur. Özellikle de aldatılan, ihaneti öğrenirse. İlişki hikâyesi, o güne kadar bilinen ve yaşanan şekliyle sona ermiş, ilişki ayarları bozulmuştur artık. Önemli bir yol ayrımıdır ihanet. Eski ilişkinin enkazı kaldırılıp yeni bir ilişki mi inşa edilecek, yoksa taraflar kırık dökük duygularını olabildiğince toplayıp o ilişkiden taşınacaklar mı? Gün, karar günüdür. Gel gör ki taraflar ne bu kararı sağduyulu bir şekilde verebilecek ne de dökülüp saçılanları temizleyip yeniden düzenleyebilecek durumdadır. Kalpler kırık, zihinler karışık, görüş bulanık, içteki çocuklar çaresizce ağlamaktadır. Hem tarafların hem de ilişkinin desteğe ihtiyacı vardır. Sadakatsizlik krizindeki birey ve çiftlere destek olmak adına "Yatıyorum Bir Şey Diyor musun?" adlı kitabımda daha detaylı olarak ele aldığım "Aldatma" konusunun öneriler bölümüne bu yazıda da yer vermek istedim:

Aldatmada ilkyardım

"Her şeyi öğrenirsem, her şey benim olur!"

Aldatıldınız ve o ana kadar sadece sizin yeriniz ve hakkınız olduğuna inandığınız bir mahremin dışında bırakıldınız. Sevdiğinizin bir başkasıyla paylaştığı duygusal ve/veya cinsel deneyimden mahrum kaldınız. İnsan, dışında bırakıldığı, mahrum kaldığı yaşantılara karşı son derece hassastır. Dolayısıyla siz de, ihanetin bütün detaylarını öğrenmek isteyebilirsiniz: Nerede oldu, ne zaman oldu, kaç kere oldu, nasıl başladı, nasıl gelişti, o ne dedi, sen

ne dedin, zevk aldın mı, ne kadar aldın... (İhanet, dijital kayıtlar yoluyla tesadüfen ya da taammüden açığa çıktıysa, bulabildiğiniz bütün kayıtlara ulaşmak isteyebilirsiniz). Detaylarla ilgili sorularınızın yanıtlarını aldıkça ve/veya dijital kayıtları okudukça, mahrum kaldığınız şeye sahip olacağınızı zannedebilirsiniz. Gel gör ki dışarıda bırakılmışlık duygunuz hafiflemediği gibi öğrendiğiniz bütün detaylar çektiğiniz acıya eklenecektir.
Detay öğrenme isteğine gem vurmak, alınan yarayı temiz bir tamponla sıkıca kapatmak gibidir. Daha fazla kan kaybını ve enfeksiyon riskini önlemek için gereklidir.
Olup bitenin detayları yerine partnerinize; kendini nasıl hissettiğini, üçüncü kişiyle kurduğu ilişkinin ne ifade ettiğini, ikinizin ilişkisinde olamayan neyi/neleri olduruduğunu, neyi değiştirdiğini, ne yönden iyi ya da kötü geldiğini, kendisi hakkında neleri fark etmesine yol açtığını sorun. Bu gibi, duygulara ve ilişkinize özgü konuları irdelemek birbirinizi anlamanızı ve derinleşmenizi sağlar. İlişkinin tamir ya da tahliyesini kolaylaştırır.

"Herkes duysun!"
Aldatıldığınızda uğradığınız haksızlığı cümle âleme ilan ederek size bu acıyı yaşatanları cezalandırmak isteyebilirsiniz. Bu istek de aldatılan insana özgü ilk reflekslerden biridir. Ancak ihaneti ne kadar çok kişi duyarsa, dökülüp saçılanları toparlamanız o kadar zor olur. Bu denli güveniniz kırıldığında taraftar toplama ihtiyacı duymanız anlaşılabilir. Ancak durumu ilan etmek, mağdur rolünün üzerinize yapışmasına neden olur. O rolde ne kadar uzun kalırsanız, parçaları toplayıp yeniden yapılanmanız da o kadar zorlaşacak ve gecikecektir.
Aklına, sağduyusuna, sırrınızı koruyacağına güvendiğiniz bir iki kişi ya da terapistiniz, bu zorlu süreci asgari utançla atlatabilmeniz için yeterlidir.

Hiçbir ilişki üçüncü kişi yüzünden bitmez
"Bir yaşam yanlış bir patika yüzünden ters gitmez, anayol yanlış olduğu için ters gider" der Irvin Yalom. Bu, ilişkiler için de geçerlidir: İlişkiler üçüncü kişiler yüzünden değil, bireysel, etkileşimsel (ilişkiye özgü) ya da varoluşsal nedenlerle biter. Üzerinize devrildiğini, ilişkinizi mahvettiğini düşündüğünüz, gözünüze zalim bir canavar gibi görünen üçüncü kişi, en nihayetinde karnı acıkan, başı ağrıyan, bağırsakları bozulan, kaygıları, korkuları, bilumum zaafları olan ve günbegün yaşlanan bir insan evladıdır.
Siz ve/veya partneriniz ayrılmaya karar vermediğiniz sürece hiç kimse ilişkinizi bitirme kudretine sahip değildir.
İlişkiniz biterse, muhtemelen önce karar sonra üçüncü kişi gelmiştir. Bazen sezgisel olarak verdiğimiz kararın farkına yıllar sonra vardığımız olur.

"Bunu bana nasıl yapar?"
Aldatıldıysanız; durum sizinle bağlantılıdır, sonuçları sizi ilgilendirir ama çok büyük bir ihtimalle size karşı, size doğru, sizin için yapılmış değildir. Biraz sizin yüzünüzden, biraz sizin sayenizde, biraz da size rağmen olmuş olabilir. Ama temelde insan olmaya içkin sebeplerle partnerinizin kendisi için, kendi ihtiyacına mukabil yaptığı bir eylemdir.

"Aldattıysa terk etmem gerekir!"
Herkesin aldatma konusunda farklı kriterleri vardır. Özellikle fikirlerden çok öteki insanların ne yaptığıyla meşgul olanlar, aldatma gibi sansasyonel bir olaya balıklama atlar ve ağızlarına geldiği gibi konuşurlar; akıl verir, ayıplar, yargılar, taraf tutarlar. İlişki sizin ilişkiniz, hayat sizin hayatınız. Neyin ayrılma sebebi olacağına, neye nereye kadar göz yumulacağına siz karar verin.
Aldattığı için pişman. Sizinle olmak ve sizinle kalmak istiyor. Üçüncü kişiyle ilişkiyi bitirdi. Siz de seviyor ve onunla olmak istiyorsunuz. Neden terk edesiniz? El âlem ne kadar güçlü/gururlu/taviz vermez olduğunuzu görsün diye mi?

Ancak zaaflarını kabul eden güçlenir
O sizi aldattı, kırdı, üzdü, öfkeden deliye döndürdü ama siz ona karşı hiç olmadığınız kadar ilgili, meraklı, arzulu, şehvet dolusunuz. O da karşılık veriyor. Her fırsatta sevişiyorsunuz ve sevişmeleriniz hiç bu kadar ateşli olmamıştı. Bunun için de "Senin gururun yok mu!" diyerek kendinize kızıyorsunuz belki. Kızmayın. Çünkü insansınız ve insan, birçok zaafı olan canlıdır. Kaybetme korkusuyla harekete geçer. Çiftleri bir arada tutan, üçüncü kişilerdir. Biraz da, ötekinin olmasın diye sahipleniriz.
Karşılıklı olarak ilişkiyi sürdürmeye niyetliyseniz, bu erotik canlanma size iyi gelecek. Yanı sıra duygusal ve düşünsel yakınlaşma fırsatlarını da değerlendirin. Birbirlerini gerçek anlamda ancak üçüncü kişi hayatlarına girdikten sonra tanıdıklarını itiraf eden pek çok çift vardır.

Yeni ve daha güçlü bir kendilik versiyonu
Aldatıldığınızı öğrendiğinizden beri yaşadığınız benlik krizi, zeminsizlik duygusu, yetersizlik, değersizlik hissi, gerçeklik kaybı, güven kaybı, yoğun öfke, acı, kaygı ve hatta yas, sadece size özgü değil evrensel duygulardır ve bütün duygular gibi geçicidirler. Yavaş ve sancılı bir geçiştir bu, kabul. İhaneti unutmak, yılanın kediyi bütün bütün yutması gibidir. En kötüsü de kedi dokuz canlı olduğundan içeriyi tırmalamaya devam eder çoğu zaman. Ama kişi eninde sonunda onu sindirip hazmettiğinde, kedi yutmuş bir yılandır artık. Öldürmeyenin güçlendirdiği kişidir. İhanetten sağ salim çıkmış, parçalarını toplayıp kendini yeniden inşa edebilmiş ve yeniden sevebilmiş kişi, ihanetten önceki varoluşuna oranla daha güçlü ve aşkındır. İhanet, ruhsal dayanıklılık kazanmak, narsisizmi aşmak ve olgunlaşmak için bir uyarı olarak değerlendirilip dönüştürülebilir.

Evrimsel ve varoluşsal açıdan bakın
Aldatıldıysanız kendinize şu soruyu sorun; 5-10 yılı, belki de 20-30 yılı birlikte geçireceğiniz birinden, bütün bu süre zarfında sadece sizi arzulamasını, sadece sizinle birlikte olmasını beklemek ne kadar gerçekçi, ne kadar doğaya uygun, ne kadar adil? Aynı şeyi kendinizden beklemek ne

kadar gerçekçi, ne kadar doğaya uygun, ne kadar adil?

Onun borcuna değil, kendi borcunuza odaklanın

Partnerinizin aldatarak sizi üzdüğü için pişman olmasını, özür dilemesini istemeniz en doğal hakkınız. Onun pişmanlığı ve özrü, iyileşmeniz için gereklidir de. Ancak çoğu zaman kişiler partnerlerini üzdükleri için pişman olsalar da aldatma eyleminden pişman olmazlar. "Yanına kâr mı kalacak!" diye düşünüp hınç duymaya başladığınızı hissettiğinizde insan olmaya özgü bu gerçekliği hatırlayın. İnsan çoğu zaman partnerine dayanamadığı için değil, kendisinin süregelen versiyonuna dayanamadığı için aldatır.

Aldatan, yaralarınızı sarmayı, siz iyileşene kadar duygunuza eşlik etmeyi borçludur size. Daha fazlasını değil. Onu sonsuza dek cezaya çarptırmak, hem aynı cezayı kendinize vermek hem de mutsuz bir ilişkiyi sürüklemektir. Bir ceza uğruna tüm yaşamı feda etmeye değer mi?

Sizin kendiniz için yapmanız gereken, bu travmayı atlatmak ve iyileşmek. Aldatanın her adımını, her nefesini ipotek altına alarak iyileşemezsiniz. Yanınızdaysa, kalbini size vermişse, bırakın ruhu ona kalsın. Gitmişse ya da siz göndermişseniz, yüzünüzü ona değil yaşama dönün. Yaşamak, yıkılanı yeniden yapmakla tanımlıdır. Kendinize olan yaşam borcunu hiç unutmayın.

Aldatıldığınızdan emin değilseniz...

Aldatıldığınızdan şüphelendiniz ama emin de olamıyorsunuz. Nasıl öğrenebilirsiniz? Ya delil peşinde koşacak ya da doğrudan soracaksınız: "Beni aldattın mı?" Ve bunu sorduğunuz anda Pandora'nın kutusu açılacak. Çünkü bu soruya alacağınız hiçbir yanıt sizi tatmin etmeyecek. "Aldatmadım" dese inanmayacaksınız. "Aldattım" dese daha fena. Kutuyu açmak istediğinizden emin misiniz?

Üç maymun olmanın beklenmeyen erdemi

İlişki yolunda gidiyorsa, partnerin erotik arka bahçesindeki muhtemel faaliyete karşı "Bilmiyorum, bilmek de istemiyorum" tavrında olmak; onursuzluk, gurursuzluk, zayıflık ya da korkaklık değil, haklı ve yerli yerinde bir seçimdir.

Partnerinizin sizin dahil olmadığınız fantezilerinden belki tahrik olabilirsiniz ama girişimlerinden tahrip olmanız ihtimal dahilindedir. Öncelikle kendinizi tahribattan koruma hakkınız olduğunu hatırlayın.

Aldatılıp aldatılmadığınızı mutlaka öğrenmek istiyorsanız, bu da yine haklı ve yerli yerinde bir seçimdir. Yeterince güçlü ve kararlıysanız çıkabilecek krizi bir olgunlaşma sürecine dönüştürmeniz olasıdır.

"İtiraf edip kurtulayım!"

Nasıl olduğunu anlayamadan aldattınız. Ya da taammüden yaptınız. Yaşadığınız deneyim sizin için dişe dokunur bir anlam taşımıyor. Üçüncü kişiyle ortak bir gelecek arzu etmiyor ve düşlemiyorsunuz. Pişmansınız. Fazlasıyla suçlu hissediyor, vicdan azabı çekiyor, yerleşik ilişkinizin geleceği için kaygılanıyor, partnerinize bir an önce itiraf edip içinizi kemiren bütün bu duygulardan kurtulmak istiyorsunuz. Ayrıca aldattığınızdan beri partnerinizden epey uzaklaşmış hissediyorsunuz ve bu sizi kaygılandırıyor. Anlatırsanız, aradaki sır ortadan kalkacağı için yine eskisi gibi yakın olacağınıza inanıyorsunuz.

Belki de ilişkinizin derinliğine ve partnerinizin anlayışına o kadar güveniyorsunuz ki, sizi sükûnet ve olgunlukla dinleyeceğini, affedeceğini, eskisi gibi kucak açacağını düşünüyorsunuz...

Büyük bir ihtimalle yanılıyorsunuz. Çünkü çoğu zaman aldatmaktan çok anlatmak sorun yaratır.

Farz edin ki anayoldan, ormanın içinden geçen bir patikaya saptınız ve kaza geçirdiniz. Ona anlattığınız anda bu kazayı partnerinizle birlikte geçirmiş olacaksınız. Ve o, sizinkilerden çok daha büyük ve derin yaralar almış olacak. Ormanda kaybolmuş bir aracın içinde anayola dönmeye çalışırken irili ufaklı başka kazalara da uğrayacaksınız belki. İlişkinizin ve partnerinizin böyle bir travmaya gerçekten ihtiyacı var mı?

Önce kendinizi toparlayın

Aldattıysanız, öncelikle bunu bir ilişki kazası gibi düşünün; kazada size ne olup bittiğini az çok anlamalısınız. Kırık çıkık, açık yara var mı? Ne kadar kan kaybettiniz? İç kanama ya da beyin sarsıntısı geçirmekte misiniz? Ruhsal olarak hasar görmüş ve/veya görmekte olabilirsiniz. Sizin de benlik algınız sarsılmış, benlik değeriniz ve benlik saygınız yaralanmış olabilir. Belki de "Asla yapmam!" dediğiniz bir şeyi yaptınız. Ve şimdi kendinizi tanıyamıyorsunuz...

Muhtemelen canlı, heyecanlı, hafiflemiş, yenilenmiş, gençleşmiş hissetmekle; suçluluk, kaygı, vicdan azabı ve utanç arasında savrulurken daha da yorulacaksınız.

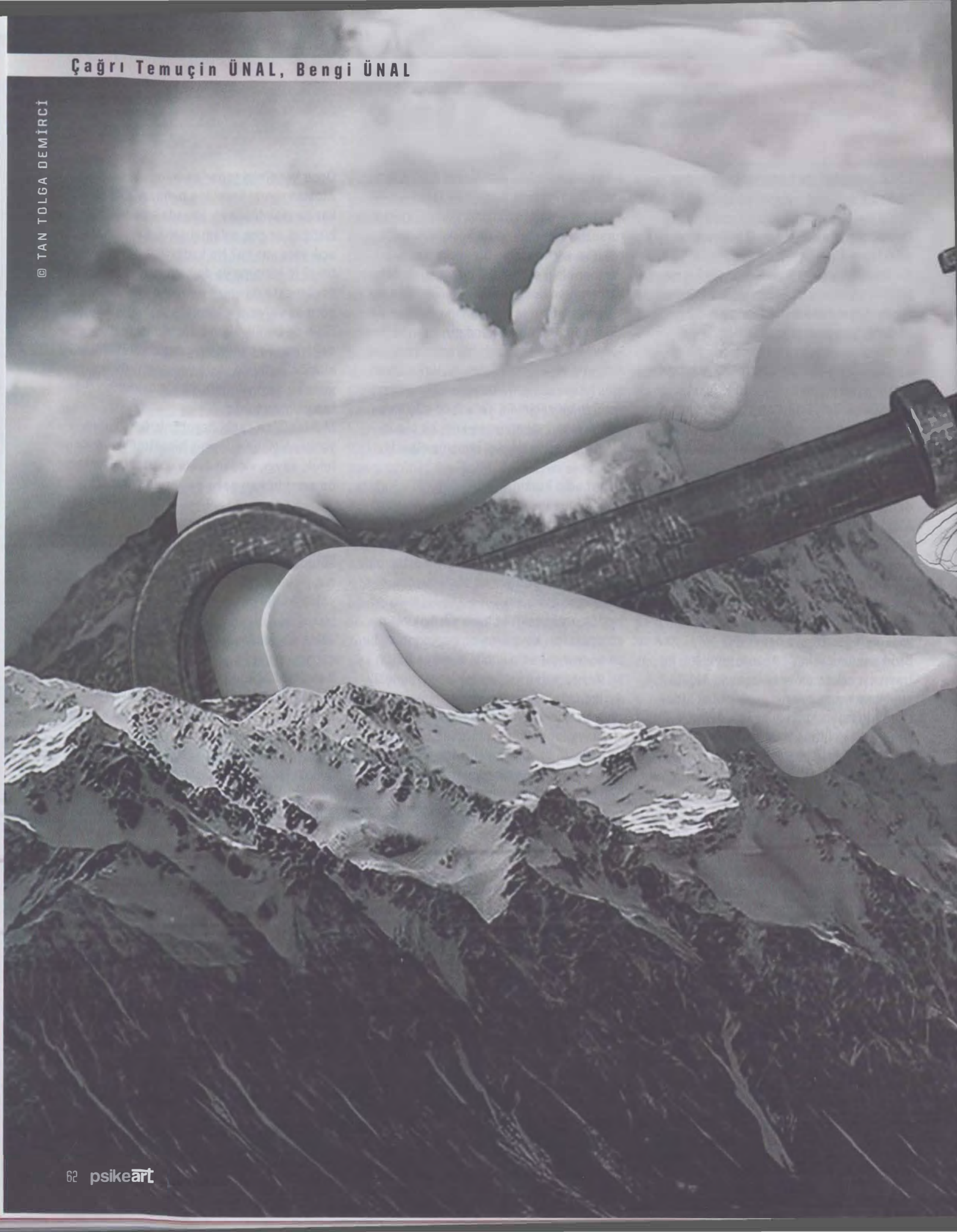
Hangi boşluk, hangi ihtiyaç?

Özellikle üçüncü kişiyle ilişkiyi sürdürüp sürdürmeyeceğinize karar veremiyorsanız; birine ya da diğerine değil, kendinize yaklaşın. Hayatınızdaki iki kişiden de birkaç gün olsun uzaklaşıp dinlenmeye, sakin düşünmeye, iç sesinizi dinlemeye çalışın.

Kendinize üçüncü kişiyle ilişkinizin hangi boşluğu doldurduğunu, hangi ihtiyacınızı karşıladığını sorun. Bu boşluk ya da ihtiyacın hayatınızdaki yerini anlamaya, kavramaya çalışın. Boşluk, siz kendi varoluşunuzu ihmal ettiğiniz için açılmış, ihtiyaç siz onu görmezden geldiğiniz için basınç altında kalıp kendini dayatmış olabilir.

Değişim zamanı

Aldatmanın da âşık olmak gibi bozguncu bir doğası vardır. Özellikle yüksek ve kalın duvarlarını yıkar insanın. Kendine ve başkalarına dair önyargılarını, kalıpları, prensipleri yerle bir eder. Geçirdiğiniz kaza ve yaşadığınız karmaşa; değişmek, olgunlaşmak, hem kendine hem de başkalarına karşı daha esnek, daha anlayışlı, daha merhametli olmak için bir uyarı niteliğindedir. Durumu iyi okumanız, duygularınızın dilini tercüme etmeniz, yaşadığınız süreci anlamlandırmanız yararınızadır. Dağılmadan toparlanamayız bazen. Bu dağılmayı öncelikle kendinizden daha aşkın bir insan yaratmak için değerlendirin.



© TAN TOLGA DEMİRCİ



Aldatma herkes için aynı anlama mı geliyor?

Aldatan erkeklerin yaşadıkları ilişkilerde partnerlerinden daha genç bir partner tercih ettiği görülürken, kadınların daha yaşlı ve statü sahibi partnerlere yöneldiği görülmüştür. Daha genç bir kadın daha doğurgan olabilirken, daha statülü bir erkeğin ise kadının doğmuş olan ve doğacak olan çocuklarına daha çok imkân sağlayabileceği aşikârdır.

Çiftler arasında aldatma ve sadakatsizliğin tanımı, çifti oluşturan bireyler arasında varılan yazılı olmayan anlaşmaya göre belirlenir. Bu anlaşmaların içeriği farklı kültürler, farklı çiftler ve farklı çiftlerin ilişkilerinin hangi safhasında olduğuna göre bile farklılıklar gösterebilir. Bütün bu farklılıklara rağmen, çiftler arasındaki aldatmaya dair anlaşmanın ortak yönü, duygusal ve/veya cinsel paylaşımın farklı dereceleri de olsa, çiftin duygusal ve cinsel paylaşıma başkalarını dahil etmeme eğilimi ve birbirlerinden bunun beklentisidir. Bu yazıdaki amacımız, aldatmanın meşruluğunu veya ahlaki yönünü tartışmaktan ziyade, çiftler arasındaki aldatmaları ortaya çıkaran psikobiyolojik bazı mekanizmalara değinmektir. Bu bağlamda, sırf bilimsel bulgulardan yola çıkarak toplumsal sorunlara çözüm aranmaması gerektiğini vurgulamak isteriz. Diğer bir değişle, bu yazıda yer alan bazı bilimsel bulguların kadın-erkek eşitliğini sekteye uğratacak çıkarımları doğurmaması gerektiğini vurgulamak istiyoruz. Homoseksüel çiftlerde aldatmayı ortaya çıkaran unsurların da ekonomik, kültürel ve biyolojik birçok konuya ışık tutacağını belirterek, zaman ve yer kısıtlarından dolayı konuyu sadece heteroseksüel çiftlerle sınırlandırıyoruz.

Eş seçiminde, bir eşle beraber olmanın biyolojik ve psikolojik faydalarını tam kapasitede deneyimleyebilmenin

yolu eşin ilişkiyi sahiplenmesinden ve eşin sadakatinden geçer. Ancak bunu sağlamak, bunu sözcüklere dökmekten çok daha zor bir iştir. Çünkü, hem ilişki dışarısından bireyler kısa süre cinsel birliktelik ya da daha uzun soluklu beraberlik için eşi "avlama" stratejileri geliştirebilirler, hem de eş, içsel faktörlerden ötürü kısa süreli cinsel birliktelik için ya da uzun süreli bir başka ilişki için aldatma davranışını gösterebilir. Bunun yanında aldatma sadece üreme ile ilgili avantajların kaybı ile sınırlı kalmaz, sosyal statü ve itibarın zedelenmesi, daha sonraki aşamalarda eş bulmada yaşanacak dezavantajlar hem aldatılan hem de aldatan için geçerlidir. Belki gaddarlıkla eşanlamlı kullanılan antik Yunan'daki "Drakonyen" kanunların sadakatsizliği, tecavüzden bile daha ağır bir suç olarak kabul etmesi, aldatmanın bilinçli tercihi sonucu oluşan psikolojik ve sosyal yıkımından kaynaklanır. Eş kaybı ile sonuçlanabilecek böyle bir evrimsel problemle baş edebilmek için, davranışsal ve bilişsel repertuvarlarımızda cinsiyete özgü bazı mekanizmların yer aldığını görüyoruz. Kıskançlık bu davranışlarımızdan birine örnek olarak gösterilebilir. Kıskançlık duygusu, eşleri tetikte tutarak partneri aldatmaya sevk edebilecek dışsal ve içsel faktörlerin tespit edilmesi ve minimize edilmesi yönünde harekete geçirici bir rol oynayabilir. Ancak kadınlar ve erkekler bu temel duygunun ifadesi ve yönlendirilmesinde bile temel olarak ayrılırlar: erkeklerin kıskançlık duyguları eşlerinin ilişki dışı cinsel birliktelik yaşama ihtimalini düşürmeye yönelik olurken, kadınlar ise eşlerinin kendileri ile olan ilişkileri dışında uzun süreli duygusal bağlanma olasılığını en çok kıskançlık uyandırıcı bulur (Buss ve ark., 1992). Hem de bu ayrım sadece bilinçli tercih ve tepkilerimizde gözlemlenmez: erkeklerden, eşlerini bir başkasıyla cinsellik içeren veya duygusallık içeren aldatma senaryosunda hayal etmeleri istendiğinde, otonom fizyolojik tepkilerden olan kalp atışındaki artış, deri iletkenliği, tiksinmeyi yansıtan yüz kaslarındaki gerilim cinsellik içeren senaryolarda daha belirgin değişim gösterir. Kadınlarda ise duygusal bağlanma içeren aldatma senaryolarında bu fizyolojik değişimler daha belirgindir (Buss ve ark., 1992).

Peki neden aldatmanın/aldatılmanın fikri bile bizi bu kadar huzursuz eder? Aldatma konusuna gelmeden önce, cinsellik bakımından bazı cinsiyet farklılıklarından bahsetmekte yarar var. Farklı kültürlerde yapılan birçok çalışmada, erkekler için sekse başlama nedeni merak ve hazır olmak olarak görülürken, kadınlarda cinsel ilişki için en önemli faktörün duygusal bir etkileşim olarak görülmesidir. Örneğin, 1989 yılında Russell Clarke ve Elaine Hatfield tarafından yapılan bir çalışmada, deneklere karşı cinsten biri cinsel birleşme isteği ile yanaştığında, deneklerde çok net bir kadın-erkek farkı görülmüştür: Erkeklerin yaklaşık yüzde 75'i tanımadık birinden gelen cinsel birleşme isteğine olumlu cevap verirken, kadınların ezici çoğunluğu bu tip bir yaklaşımı "rezil" bir yaklaşım olarak tanımlamışlardır. Bu tip çalışmalara daha birçok örnek bulunabilir. Bu tür bulguların altında yatan sebeplerden bir tanesi, kadınların gerek gebelik sırasında gerekse hamilelik sonrasında bebeklere yapmak zorunda oldukları yatırımdır. Erkeklerin yapmak zorunda kaldıkları yatırımlar kadınların yaptıklarının yanında komik kalır. Biyolojik olarak erkeğin bir bebek sahibi olmak için yapması gereken tek şey bir kaç kasılmadan ibarettir. Bu bağlamda, kadınların cinsel partner seçimlerinde erkeklerden çok daha dikkatli olmaları şaşırtıcı değildir. Erkekler bir anda pek çok kadını gebe bırakma potansiyeline sahiplerken, kadınların çoğu üremek için her bir doğum için dokuz ay beklemeleri gerekmektedir. Dokuz ayın sadece teoretik bir limit olduğunu, annelik yatırımının sadece doğum öncesi ile sınırlı kalmadığını hepimiz çok iyi biliyoruz. Yani bir bakıma, erkeklerin üreme stratejileri "çarpma işlemi", kadınlarınki ise "toplama işlemi" gibidir. Başka bir deyişle, bir erkeğin sahip olabileceği çocukların sayısını maksimize etmeye çalışması beklenmektedir. Sayının mümkün en yüksek seviyelere çekilmesi konusunda biyolojik kısıtları olan kadınların ise bu aşamada takip edebilecekleri en verimli strateji, sınırlı sayıda çocuklarını en iyi şartlarda yetiştirmeleridir. Az önce bahsi geçen üreme stratejileri, aldatmada görülen cinsiyet farklarıyla tutarlılık göstermektedir. İlişkilerin her bir safhasında (flört dönemi, beraber yaşama ve evlenme) erkeklerin kadınlara oranla iki ila üç kat arası daha çok aldattığı görülmektedir (Lalasz ve Weigel, 2011). Aldatma nedenlerini sorgulayan farklı çalışmalar erkeklerin temel aldatma nedenini cinsel tatminsizlik, kadınlarınkini ise duygusal bir tatminsizlik olarak göstermektedir. Kadınlar için duygusal tatmini yaşatacak eşlerin genelde "iyi baba" potansiyeline sahip eşler olduğu bilinmektedir.

Bunlara ek olarak bazı başka önemli cinsiyet farkları vardır. Aldatan erkeklerin yaşadıkları ilişkilerde partnerlerinden daha genç bir partner



tercih ettiği görülürken, kadınların daha yaşlı ve statü sahibi partnerlere yöneldiği görülmüştür. Daha genç bir kadın daha doğurgan olabilirken, daha statülü bir erkeğin ise kadının doğmuş olan ve doğacak olan çocuklarına daha çok imkân sağlayabileceği aşikârdır.

Bir başka ilginç bulgu ise, kadınların aldatmak için ilişkinin daha erken safhalarını seçmeleridir. Buna ek olarak, kadınların daha genç yaşlarda erkeklere oranla daha çok aldattıkları görülmüştür. Spesifik olarak, kadınlarda aldatma 20'li yaşlarda tepe noktasına ulaşıp 60'lı yaşlara doğru, 50-55 yaşları arasında düşüşte bir yavaşlamayla beraber, azalmaktadır. Erkeklerde ise orta yaşlardan itibaren aldatmada bir ivmelenme görülmektedir (Cox, 2008). Kadınların aldatmak için daha doğurgan oldukları erken yaşları seçmeleri ve bu süreçte statü sahibi erkeklere ilgi duymaları ve erkeklerin de eşlerinden daha genç kadınlara, daha az seçici biçimde yönelmeleri, yine bebek



© TAN TOLGA DEMİRCİ

bakımının getirdiği külfetlerle açıklanabilmektedir. Bu bağlamda ilginç bir nokta ise, bebeklerin daha çok bakıma ihtiyaç duydukları türler olan kuşların üreme davranışlarının, bebek bakımının görece olarak daha kolay olduğu primat kuzenlerimize göre bizlere daha çok benzemesidir.

Kadının sosyal ve ekonomik statüsünü kontrollü olarak gözlemleyen çalışmalar, daha yüksek ekonomik güce sahip olan kadınların aldatma konusunda erkeklere benzerlik gösterdiğini bulmuştur. Bu tip toplumsal faktörlerin de aldatma davranışında biyolojik faktörler kadar önemli olduğu yadsınamaz. Yine de, sosyal kurumların ve kültürlerin evrimsel süreçlerden ne kadar bağımsız olduğu cevap bekleyen önemli bir sorudur.

Denizatı gibi gebelik fonksiyonunun erkeklerde görüldüğü türlerde dişilerin cinsel davranışlarında daha çok gelişigüzellik göstermeleri ise insanların durumuyla paralellik göstermekte ve bebeğe olan yatırımın aslında belli davranışları şekillendirmede ne kadar evrensel olduğunu göstermektedir. Aldatmaya bakış açısı kültürler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, kültürel anlamda çok daha liberal olan Danimarka toplumunda duygusal anlam taşımayan ve sadece cinsellikle sınırlı kalan aldatmalar görece daha toleransla karşılanmaktadır ve gösterilen tolerans, aldatan ve aldatılan tarafın cinsiyetinden bağımsız olarak gösterilmektedir. Temeli ne olursa olsun bugünkü toplumsal faktörlerin de değişime uygun olduğu, ekonomik gücünü eline alan kadınların erkeklere benzer davranışlar göstermesiyle anlaşılmaktadır. Bu da, insan uygarlığının evrimin dikte ettiği bazı farkların üstesinden gelebileceği yönünde umut verici bir işarettir. Aldatma konusundaki bireysel tutumumuz ne olursa olsun, kadın ve erkek eşitliğinin olduğu, her türlü cinsel ve diğer kişisel yönelimlerin saygı gördüğü bir ülke ve dünya dileğiyle...

Kaynakça

Buss, D. M., Larsen, R., Westen, D., & Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. Psychological Science, 3, 251–255.

Cox, D. (2008). The evolutionary biology and economics of sexual behavior and infidelity. Preliminary draft, Department of Economics, Boston College.

Harris, C. R., & Christenfeld, N. (1996). Jealousy and rational responses to infidelity across gender and culture. Psychological Science, 7(6), 378-379.

Lalasz, C. B., & Weigel, D. J. (2011). Understanding the relationship between gender and extradyadic relations: The mediating role of sensation seeking on intentions to engage in sexual infidelity. Personality and Individual differences, 50(7), 1079-1083.

Şehnaz TUNA

Sevdalanıp âşık olmanın ardından bir ömür boyu aynı yastıkta yaşlanmak için verilen sözlerin ardından neden ihanet edilir? Evlilik dışı ilişkilere meyil, insanoğlunun arzusuna ket vurabilme uğraşındaki başarısızlığıdır. Helen Fisher'in (1995) romantik yaşamımızın doğasını araştırma çabası olarak nitelendirdiği eseri "Cinsel Aşkın Anatomisi"nde verdiği bilgiye göre, anketlerde erkeklere ve kadınlara niçin evlilik dışı cinsel ilişkiye girdikleri sorulduğu zaman, zina yapanlar genellikle "şehvet yüzünden", "aşk uğruna" veya "bilmiyorum" cevaplarını vermişler. Aldatma genel olarak erkekle özdeşleştirilen bir kavram olsa da kadın da tıpkı erkek gibi aldatır; tarih boyunca aldatmıştır da... Zinanın sonucu uygulanan acımasız cezalara rağmen aldatmaya devam etmiştir de üstelik. İnsanların cinsel hazlarını nasıl yaşayacaklarına dair sınırlamalar getirildiği Mezopotamya'da sadakatsiz kadınların yavaşça kazığa oturtulması bu tarz haşin cezalara en iyi örneklerdendir.

Eşlerin evlilik dışı cinsel ilişkilerini ifade eden ve günümüz hukukunda sadakat görevinin ihlaline dayalı bir boşanma sebebi olarak kabul edilen zina (adulterium), Roma hukukunda yalnızca evli kadın ile evlilik dışı ilişkileri gösteren bir suçtur (Tamer, 2007). Modern toplumda halen var olan zina ve bundan kaynaklı cezalandırılma yöntemlerinin kökenlerini dört bin yıl geriye gidip incelemek mümkün, nitekim bu olgunun seks hukuku kapsamında tarihte bilinen en eski örneği "Nin-Dada" vakasıdır. Dört bin yıl önce gerçekleşen bu vakada kurban, Mezopotamya uygarlığının en önemli tanrılarından Enlil'in başrahiplerinden Lu-İnanna, suçlananlar ise azat edilmiş iki eski köle, bir erkek köle, bir de Lu-İnanna'nın dul karısı Nin-Dada'dır. Bu davada en önemli nokta Nin-Dada'nın neden hemen katilleri yetkililere teslim etmediğiydi. Cinayete o da mı karışmıştı? Eğer öyleyse, kazığa oturtularak infaz edileceği kesindi. Aile birliğini bozma niteliğiyle, özellikle kadınların işlediği zina ağır ceza gerektiriyordu. Davayı değerlendiren meclisin öfkeli bildirisi şu şekildeydi:

"Kocasına değer vermeyen bir kadın, kocasının düşmanını tanıyor olabilir... O düşman da kadının kocasını öldürebilir. Daha sonra bunu kadına bildirebilir. Bu durumda kocasını öldüren kadın değil midir? Hatta kadının suçu adamı fiilen öldürenlerin suçundan daha ağırdır."

"Hogamus, higamus, men are polygamous!"*

Peki ya kadınlar?

Tarihten günümüze, farklı toplumsal yapılarda erkeğin aldatmasına karşı daha toleranslı davranılırken, kadınların aldatmasına hiçbir zaman hoşgörüyle yaklaşılmadı. Aldatan kadın toplum tarafından, aldatan erkekten daha fazla yargılandı, suçlandı, hedef gösterilerek canına kastedildi.

* Erkeklerin poligam yani çokeşli olduğuna dair söylenen bir İngiliz tekerlemesi.



© ANNE-SARINE GODEFROID

"Tanımak" sözcüğünün Sümercedeki karşılığı aynı zamanda "seks yapmak" demektir ve Nin-Dada'nın kocasının öldürülmesinden sonra sessiz kalması bu bilgiye ne denli aç olduğuna Meclis'in ikna olmasına yetmişti. Nin-Dada'nın katillerden herhangi biriyle cinsel ilişkiye girdiği veya kocasının öldürülmesinde payı olduğuna dair herhangi bir kanıt olmamasına rağmen talihsiz kadın zina ettiği kuşkusu yüzünden mahküm edilip büyük bir ihtimalle kazığa oturtulmuştu (Berkowitz, 2013). Kadınlar, kesin kanıt olmadan da zinayla suçlandıklarında nehre atılmaları gündeme gelebiliyordu. "Nehir sınavı" diye bilinen işkenceyle, kadınlar suya atılarak haklarındaki bu iddiayı temizleyebiliyorlardı. Eğer hayatta kalırlarsa, masum oldukları ilan ediliyordu; boğulurlarsa da suçlu olduklarına hükmediliyordu.

Etnografik incelemelerde, kimi kültürlerde kadının kocası dışında bir erkekle sevişmesinin her zaman zina olarak değerlendirilmediğini görüyoruz: "Bir erkeğin konuğuna karısını ödünç vermesi, çeşitli Eskimo kavimlerinde usuldendir. Bu zina biçimi hısımlık kavramlarından kaynaklanır. Bir koca eğer bir av arkadaşıyla arasındaki bağı perçinlemek isterse, o arkadaşına karısının ona cinsel açıdan hizmet etmesini teklif edebilir. Ancak kadının buna izin vermesi kaydıyla. Herkes razı olursa, kadın konukla günlerce, hatta haftalarca sevişir. Kadınlar konuklara ve yabancılara da kendilerini sunarlar. Fakat Eskimo kadınları bu evlilik dışı birleşmeleri, sonsuza dek sürecek bir hısımlığın ödülü olarak görürler, ahlaksızlık olarak değil" (Fisher, 1995). Nijeryalı Kofyarlar da zinayı farklı biçimde tanımlarlar. Kocasından hoşnut olmayan, fakat boşanmak da istemeyen bir kadın yasal bir âşık edinerek onunla kocasının evinde açıkça yaşayabilir.

Yunan tarihçi Herodot'a göre Mısır'da sadık bir kadın bulmak kolay değildi. Herodot, Nil'e saygısızlık ettiği için kör olmuş Pheros adında bir kraldan söz eder. Pheros'un karanlığa mahkümiyeti on yıl sürer ve sonrasında gelen bir kâhin, Pheros'a, sadık bir kadının idrarıyla gözlerini yıkarsa yeniden görebileceğini söyler. Bunun üzerine Pheros önce kendi karısının yanına gider ama onun idrarı zinayla kirlenmiştir ve onu iyileştiremez. Sonra "çok sayıda" evli kadının idrarını peş peşe dener, ta ki sonunda sadık birine rastlayana dek; en sonunda bu sayede gözleri açılır. Test ettiği zina yapan bütün kadınları (muhtemelen kendi karısı da dahil) Kızıl Toprak diye bilinen bir şehirde toplar ve onları yakarak öldürür (Berkowitz, 2013).

Peki tüm bu felaket sonuçlarına rağmen kadın neden aldatıyordu? Fisher'in bunun için sıraladığı sebepler şunlardı:

Birinci neden: Antropolog Marjori Shostak'ın 1970'lerde tanıştığı beş kocalı Kung kadını Nisa'ya neden bu kadar çok erkekle beraber olduğu sorulduğunda, Nisa, kadınların cinsel çeşitliliğe duydukları ilgiyi ek geçim olarak özetlemiştir. Yani fazladan mal ve hizmet, zina yapan kadın atalarımıza daha fazla besin, daha güvenli barınak sağlamış olacaktır; bu ayrıcalıklar ise kadın için daha fazla koruma, daha sağlıklı yaşam demek olacak, çocukları da bu sayede hayatta kalma şansını yakalayacaktı.

İkinci neden: Zina, eski çağlardaki kadına bir tür sigorta poliçesi görevi yapıyordu. Bir "koca" öldüğü ya da evini terk ettiği takdirde, kadının, çocuklarına karşı görevlerini yerine getirmede yardımını sağlayabileceği başka bir erkeği olacaktı.

Üçüncü neden: Eski çağlardaki kadın, korkak, ailesine bakmaktan aciz, yeteneksiz biriyle evlendiği takdirde, bay "İyi Gen" diyebileceğimiz başka bir erkekten çocuk yapmakla genetik soyunun kalitesini yükseltmek durumunda olacaktı.

Dördüncü neden: Bir kadının değişik babalardan çocukları olduğu takdirde, her çocuk öbürlerinden biraz farklı olacaktı ve bu da içlerinden bazılarının çevredeki beklenmedik dalgalanmaları atlatıp hayatta kalmaları olasılığını artıracaktı.

Kısacası, tarih öncesi kadınlar, evlilik dışı serüvenlerini gizli tutabildikleri takdirde (ki kadınlar bu sırlarını tutabiliyorlardı çünkü erkekler seks konusunda övünürken kadınlar kültürel ve toplumsal tabu olma özelliğinden dolayı bu deneyimlerini gizlemekteydiler), *fazladan kaynaklar, gelecek sigortası, daha kaliteli genler* ve biyolojik gelecekleri için *daha çeşitli DNA* elde edebiliyorlardı.

Antropolog Sarah Hrdy'ye göre şempanze ve diğer dişi primatlardaki ek cinsellik mutlaka çocuk yapmak için değildir. Hrdy'nin ortaya attığı iki Darwinci amaca göre bu çoğul çiftleşmeler, yeni doğacak yavrularını öldürmeye çalışabilecek erkeklerle "dostluk kurmak" ve babanın kimliğini belirsizleştirerek, toplum içindeki her erkeğin doğacak çocuğa baba gibi davranmasını sağlamak içindir. Hrdy, bu mantığı kadınlara yakıştırarak, yoğun cinsel dürtüyü, çok sayıda erkekle birleşerek her birinden ataerkil yatırım ve çocuğunun öldürülmesine karşı sigorta sağlamayı amaçlayan eski bir evrimsel taktiğe bağlar.

Emma Bowary stratejisini takip eden Birkhead ve Møller'in (aktaran Ridley, 2009) kırlangıçlardan yola çıkarak oluşturdukları teoriye göre ise, dişi kırlangıç yavrusuna bakacak bir kocaya ihtiyaç duyar, ama çiftleşme mahalline geldiğinde tüm iyi kocaların sahiplenildiğini görür. Bu durumda uygulanacak en iyi taktik orta sınıf bir koca ile eşleşmek ve çok daha üstün genlere sahip komşu ile çiftleşmektir. Bu teoriden yola çıkıldığında, tıpkı kuşlarda olduğu gibi kadınlar da üreme stratejisinin bir parçası olarak (bilinçsiz bir şekilde) ilişkilerini kocalarını bırakmadan genetik olarak daha değerli adamlarla yaşamayı seçiyor olabilirlerdi.

Batı'da cinselliğin her iki cinsiyet için de hata ve günah sayılması, MS 354 ile 430 yılları arasında yaşayan Aziz Augustine'in öğretilerinin yayılması ile başlamıştır. Fakat bu ahlaksal gelenekler erkeklerle kadınları eşlerini aldatmaktan alıkoyamamıştır. Tıpkı yasak elmadan alınan ilk ısırık gibi zinanın da çekiciliği hiç kuşkusuz yasak oluşundan kaynaklanmaktadır. Tüm insan toplumlarının yüzde 84'ü bir erkeğin aynı zamanda birden fazla kadın almasına yani "poligini"ye izin verir. Buna karşın "poliandri", yani "çok kocalılık" enderdir. Tüm toplumların ancak yüzde 0,5'i bir kadının aynı anda birkaç kocasının olmasına izin verir. Bu istisnai durum kadının çok zengin olduğu şartlarda geçerlidir. Poliandri, insanlar arasında olduğu kadar başka yaratıkların arasında da enderdir. Bunun biyolojik nedeni ise dişi kuşlar ve memelilerin hayatları boyunca sınırlı yavru sahibi olabilmesine dayalıdır (Fisher, 1995).

"Klişeleşmiş flört, gülümseme, sevdalanmayla bağlantılı beyin fizyolojisi ve tek bir eşle beraber olma dürtümüz gibi, zina da, görünüşe göre eski üreme oyunumuzun bir parçasıdır."

Helen E. Fisher

Modern toplumda kadın tarafından gerçekleştirilen zina, üreme stratejisinin dışında birçok farklı sebepten meydana gelebiliyor. Öncelikle, günümüzde kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve eğitim seviyelerinin

yükselmesi ile beraber erkeklerle aynı haklara sahip olduklarını düşünerek evlilik dışı ilişki yaşama oranlarının arttığını kabul edebiliriz. Uzun saatler çalışan, sık seyahat eden ilgisiz eş, cinselliğin yaşanmadığı, boşanmanın mümkün olmadığı mutsuz evlilikler bir kadını aldatmaya iten başlıca sebepler arasındadır. Bunun yanı sıra zinaya cinsel özgürlük açısından baktığımızda, cinselliği kısıtlanmış, kapalı kapılar ardına hapsedilmiş kadın aldattığında, âşık olup sevmese de bu özgürlüğü tatmış oluyor. Bipolar bozuklukta meydana gelen mani ataklarında yaşanan gelişigüzel cinsellik ya da nemfomani (kadında görülen seks bağımlılığı) gibi psikolojik rahatsızlıkları saymazsak, özgürlük ve heyecan arayışı, dikkat çekmek, özel hissetmek, arzulandığını görmek, kendini daha dişi hissedebilmek, daha çekici görülmek, anlaşılmak, sevilmek, yakınlık hissi, heyecan yaşamak, kusursuz aşkı bulma çabası, genç hissetmek ve yasak olanın çekiciliği kadını bedeli ne olursa olsun aldatmaya teşvik edebiliyor.

Zinanın kökenlerini anne baba ilişkisinde de arayabiliriz. Anne babanın birbirinden uzak olduğu bir evde büyümüş ya da kendi çekirdek ailesinde zinayı yaşamış bir kadının (örn. babasını aldatmış anne modeli) ileride modelleme/öğrenme yoluyla zina işlemesi muhtemeldir. Öğrenme kavramı bir gerçeği daha gündeme getiriyor ki o da reyting uğruna güncel çoğu dizi ve filmin konularında aldatmaya sıkça yer vermeleri ve böylece zinayı özendirici ve nispeten sıradan hale sokarak teşvik edici birer unsur haline gelmeleridir. Kendisini aldatan kocasından intikam alma güdüsü, evli olduğu kişiden daha güçlü, daha zengin olanıyla beraber olma, böylece daha güçlü ve güvende hissetme duygusu ya da tam tersi, evli olduğu kişiden daha genciyle olup karşılanmamış seks ihtiyaçlarını giderme arzusu yine kadın zinasının dinamikleri arasında yer alır.

MÖ 17'de İmparator Augustus tarafından kabul edilen Lex Iulia de Adulteriis Coercendis (Zinalar ve Tecavüzler Hakkında Iulia Yasası) ile kamu suçu haline getirilinceye dek aile içi bir sorun olarak görülen adulterium, kural olarak, yalnızca kadın evliyse ortaya çıkardı (Tamer, 2007). Zina ile birlikte suç teşkil eden diğer cinsel ilişkiler, geçmişte tamamen aile içi bir mesele olarak görüldükleri halde, Augustus yasalarıyla kamu mahkemelerinde yargılanan ve devlet tarafından cezalandırılan suçlar haline gelmiştir.

Eski hukukta bir kadının kocasına ihaneti tüm topluma ihanet olarak görülüyordu. Suçlunun toplum tarafından yargılanması yaygındı. 16. ve 17. yüzyıl İngiltere'sinde zina, fahişelik ya da benzeri suçlardan zanlı kimseler, dışarıda tencere ve tava çalarak "gürültü" çıkaran komşuları tarafından uyandırılabiliyorlardı. Bu muamele, daha sonra mahkeme ne derse desin, hedefteki kimselerin itibarını zedeliyordu. Evli kadınların kocalarına sadık kalmalarını sağlayabilmek için birtakım abideler dikilmişti. Örneğin zina yapan kadınlara verilen para cezalarıyla inşa edilmiş İtaatkâr Venüs Tapınağı sadakatsiz kadınlar için ibret abidesi olma amacı taşıyordu (Berkowitz, 2013).

Kadın zinasının bir suç unsuru olması sadece gerçek hayatla sınırlı değildi. 1857 yılında Gustave Flaubert'in "Madam Bovary" adlı romanı davalık oldu. Romanda Emma Bovary gibi zina yapan kurgusal bir karakterin, kadınları günahkâr davranışa özendireceğinden endişe ediliyordu. Savcı, "Madam Bovary"nin kadın okurların ahlakını bozarak toplumu yoldan çıkardığı sonucuna varıyordu. Sonrasında yazarın avukatının sunduğu savunma ile Flaubert beraat etti ve bu büyük tartışma yazarın meşhur olmasına, kitabının da yok satmasına sebep oldu.

"Zina yapan karısını yakalayan adamın onunla birlikte yaşamaya devam etmesi yasadışıdır ve eğer yaşarsa, vatandaşlık haklarını yitirir; zina yaparken yakalanan kadının dini törenlere katılması yasadışıdır, şayet katılırsa, ölüm cezası ve cezada muafiyet dışında her türlü cezayı alabilir."

Eski Yunan hukuk maddesi

Zinayı cezalandırmanın tarih boyunca güttüğü tek amaç vardı: Bozulan aile hayatını ve ahlak anlayışını düzenlemek. Ne var ki bu uygulamalar çifte standarttan nasibini fazlasıyla aldı. Geleneklerine bağlı Hint, Japon ve Çin toplumlarında evlilik dışı cinsel ilişki, kadınlar için kesinlikle yasaktı. Bir Hindu erkeği kendisini aldatan karısını öldürürken Çin ve Japonya'da zina yapan kadının kendisini öldürmesi beklenirdi. Benzer çifte standarda MÖ 1800-1100 yılları arasında yazılmış eski Mezopotamya kanun metinlerinde de rastlanmaktadır. Namusu lekelenmiş bir kadın idam edilebilir ya da burnu doğranırdı. Buna karşın kocasının canı istedikçe fahişelerle yatma hakkı vardır. Zinanın erkek için suç teşkil etmesi başka bir erkeğin karısıyla yatması halinde gerçekleşirdi (Fisher, 1995). Ataerkil toplumlarda zina erkeklere atfedilen bir terim bile değildir. Daha çok kadınların bir günahı sayılır. Peki neden bu çifte standart? Erkeğin bir "tohum taşıyıcı" olarak soyu sürdürme görevi toplumlar ve tarihler boyunca ona sayısız hak tanımıştır. Çokeşlilik de bu haklardan biriydi. MÖ 17'nin Roma'sında özgür bir kimse köleleriyle, fahişelerle ya da aşağı sınıftan diğer kadınlarla ilişkide bulunabilirdi. Bunların hiçbiri zina sayılmazdı, ancak evli bir kadın kocasından başka herhangi bir erkekle ilişki kurarsa bu kesinlikle zina olarak kabul edilirdi.

"Eğer karınızı suçüstü yakalarsanız, onu, cezalandırılma kuşkusu olmaksızın, serbestçe öldürebilirsiniz... O size karşı parmağını dahi kaldırmaya cesaret edemeyecektir, kaldırsa dahi haklı olmaz."
(Marcus Porcius Cato)

Bu kurala göre, bir kadın zina halinde yakaladığı kocasına karşı hiçbir şey yapamaz, ama koca karısını yakalarsa öldürebilecektir (Tamer, 2007). Kısacası, tarihten günümüze, farklı toplumsal yapılarda erkeğin aldatmasına karşı daha toleranslı davranılırken, kadınların aldatmasına hiçbir zaman hoşgörüyle yaklaşılmadı. Aldatan kadın toplum tarafından, aldatan erkekten daha fazla yargılandı, suçlandı, hedef gösterilerek canına kastedildi. Bugün halen kendi ülkemizin sınırları içerisinde zina yapan erkek elini kolunu sallayarak gezebiliyorken gazetelerin üçüncü sayfaları kocaları tarafından namus uğruna katledilen kadın cinayetlerinden geçilmiyor.

Tarih tekerrürden ibaretse ve tarihin ilk seks kaynaklı hukuk olayı Nin-Dada vakası günümüzde gerçekleşseydi, haberin manşeti zihnimde canlandı bile:

"Nin-Dada, âşıklarıyla bir olup kocasını öldürdü!"

Kaynakça

Berkowitz, E. (2013). Seks ve Ceza. Arzuyu Yargılamanın Dört Bin Yıllık Tarihi. İstanbul: Kolektif.

Fisher, H. E. (1995). Cinsel Aşkın Anatomisi. İstanbul: Cep Kitapları.

Ridley, M. (2009). Female Adultery. Robert A. Nye (Ed.), Sexuality içinde (s. 221-223). New York: Oxford University

Tamer, D. (2007). Augustus Çağında Cinsel Suçlar ve Lex Iulia de Adulteriis Coercendis. İstanbul: Homer.

Kemalettin ÖZDEN

© CANSU BOĞUŞLU

Aldatmanın o kadim öyküsü

"Eyvah," dedi,
"lanet olsun doğduğum güne! Aldatıldım!"
Kahırla saçlarını yoldu Ariadne.

Aldatma kavramı geniş anlamları kapsayan bir terminoloji içinde değerlendirilebilir. Birçok konuda gerçekleşiyor olmasına karşın üzerinde en çok durulan ya da aldatma denince akla gelen ilk şey, eşlerin bir başkası ile duygusal ya da bedensel (ya da her ikisi) birlikteliğidir. Gerçekte hayatın hemen her alanında bir aldatma eylemi gerçekleşir. Politikacıların halkı aldattığına inanılır, resmi tarih yazıcıları zaman zaman okurlarını aldatır; çocuklar erişkinleri, erişkinler çocukları aldatır. İnsan yeri gelir kendisini de aldatır. Bir de ihanet ve sadakatsizlik anlamlarına yakın durur aldatma olgusu. Aldatma ile ilişkili semptomlar olarak acı çekmek, yas ve intikam temaları her zaman aynı çerçeve içinde yer alır.

Aldatmayı, sadece günümüz popüler kültürüne ait bir olgu olarak değerlendirmek sanırım yanıltıcı olacaktır. İnsanın var olduğu tüm zaman kesitlerinde örneklerine rastlamak mümkündür. Mitolojilerde yabana atılamayacak sıklıkta karşımıza çıkar sadakatsizlik. Yunan mitlerinde Zeus'un Hera ile ilişkisinde birçok kez gerçekleşen bu durumdur. "Binbir Gece Masalları"nda da sıkça yinelenen bir durumdur aldatma ve ihanet. Tıpkı Yusuf Peygamber gibi, Siyavuş ve Hamlet'in başlarına gelen durumlar da aldatma üzerine kurulmuşlardır.

Sadakatsizlik olarak aldatma konusunu işleyen Willy Pasini'ye göre, eşlerin birbirini aldatması şu nedenlerden biri şeklinde karşımıza çıkar: Yeni bir aşk yaşamak için, aşk olsa da tutkuyu yeniden hissetmek için, rutinin sıkıcılığından sıyrılmak için, intikam için, seks ve sadece seks için, kuralları



çiğnemiş olmanın hazzı için, yaşlanma düşüncesinden kaçış için, bilmek ve deneyimlemek için, sevgiye aç bünyenin bu ihtiyacı gidermek uğruna yaptığı hamle olarak, ödipus fantazmalarını gerçekleştirmek için ve belki de birden çok partnere sahip olmak için aldatır insanlar.

Şu soru akla gelir tam bu noktada: "Aldatma ve bunun doğurmuş olduğu travmatik duygular, intikam, kıskançlık modern zamanlara ait bir ihanet öyküsü mü yoksa zaten hep var olan bir eylem midir?" Buradan yola çıkarak eskilere, çok eskiye, o kadim yaratılış dönemlerine bir göz atabiliriz. Bundan sonra birisi dini kaynaklı, diğeri de mitolojik anlatılarda geçen iki olayı örneklendirerek devam edeceğim.

Semavi dinlerin kutsal metinlerine bakıldığında, Genesis (Yaratılış) bölümünde ilk insanın Âdem ve Havva olarak yaratıldığı, cennette yaşam sürerlerken Tanrı buyruğu olan "o ağaca yaklaşmayın" yasağını çiğneyip birlikte Aden'den çıkarıldıkları herkes tarafından bilinen bir bilgi. Bu kutsal metinlerde geçmemesine karşın, İbrani mitolojisinde ve Talmud yazılarında Havva'dan önce yaratılmış bir kadından daha bahsedilir. Lilith olarak bilinen bu kadının Âdem'in ilk eşi olduğu belirtilir. Genel geçer bilgilerimizde yer bulmayan Yahudi kaynaklı bu karakter, sonradan birçok edebi ve sanat ürününe de esin kaynağı olmuştur.

Bazı Yahudi kaynaklarına göre, Havva yaratılmadan önce Âdem'in eşinin Lilith olduğunun belirtildiğini söylemiştim. Bu kaynaklardan öğrendiğimize göre, Âdem ve Lilith birlikteliği mutluluk ve huzur getirmemiştir. Bunun nedenini Lilith'in, Âdem ile eşit olduğu iddiasında bulunarak bir anlamda ona boyun eğmemesinde aramak gerekir. Lilith, ikisinin de topraktan yaratıldığı ve bu nedenle oluşan bir eşitlikten bahsederek, Âdem'in hâkimiyetine karşı gelmiştir. İkisi de üstte olmak amacını gütmüş, kendi otoritelerinin kabul edilmesini ya da eşit olduklarını iddia edip diğerinin emrine girmeyi reddetmişlerdir. Geri adım atmadıkları için de çatışma ve ayrılık kaçınılmaz olmuştur. Sonrasında aldatma, aldatılma, travma, özlem, kıskançlık ve intikam dürtüleri ortaya çıkmıştır. Bu olgu ilk feminist eylem olarak değerlendirilebileceği gibi, ilk kadim ayrılık öyküsü olarak da görülebilir.

Sonrasında Lilith, Âdem'i terk etmiştir anlatılara göre. Bu durumdan "muzdarip" olan ve yalnız kalan Âdem, Tanrı'ya yalvararak eşinin kendisini terk ettiğini bildirmiştir. Devamında ise Havva yaratılarak Âdem'e eş olmuştur. Kısaca özetlediğimiz anlatı Kuran ve Kitabı Mukaddes içinde yer almaz. Bazı İbrani anlatılarında, Kabala'da ve Talmud'da Lilith'ten söz edilir.

Bu kaynaklara göre, iki kadının var olduğu bir öykülendirme yapılmıştır yaratılışın en başında. Bunlar arasındaki çatışmanın detayları da Âdem üzerinden aktarılmıştır. Jakov Lind'in yazmış olduğu modern Lilith öyküsünde, Âdem'in kendisi yerine Havva'yı istemesi ya da onu tercih etmesi bir intikam duygusu doğurmuş görünüyor. Lilith, Havva'nın olmadığı bir gün Âdemi evinde ziyaret eder. Âdem ona, Havva'nın onu orada görmeyi istemeyeceğini söyler. Lilith bunun üzerine kendisinin de Havva gibi sevimli ve iyi biri olduğunu, tek farkının düşüncede olduğunu söyler. Havva'yla farkımız ruhlarımızda gizli, bedenlerimizde değil, der. Âdem bunun üzerine, "Sana inanıyorum ve seni seviyorum; ama huzurlu bir hayata ihtiyacım var" der.

Bu yakınlaşma anını Havva eve dönünce görür ve aldatıldığını düşünür. Âdem'in Lilith'e yakınlığına şahit olan Havva, zaman geçtikçe Âdem'in sevgi ve güvenini kazanarak Lilith'in unutulmasını sağlar.

Lilith kendisini aldatılmış olarak görür bu kez ve intikam duyguları ile dolar. Âdem ile Havva Aden cennetinde yaşarken Lilith yalnızlıktan sıkılır ve belki de Âdem'i özler. Kendisi yerine Havva'yı tercih etmesinin travmatik etkisi ile başa çıkmaya çalışır. Lilith, Havva'yı tehdit edip korkutan bir figüre dönüşür,







Havva ondan korunmak için Âdem'den bir duvar yapmasını ister. Lilith bu duvarı aşmak için uzun süre uğraşır ama geçmesi mümkün olmaz. Bazı tradisyonlarda ise Lilith duvarı aşarak Aden'e girer ve Âdem ile Havva'ya yasaklanan "iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı"nın meyvesini sunan dişi bir yılan olarak görünür. Bunun sonucu olarak, herkes tarafından çok iyi bilindiği üzere, Âdem ve Havva cennetten çıkarılırlar. Bu durum, alınmış bir intikam olarak da değerlendirilebilir.

Kitabı Mukaddes'te adı geçmeyen Lilith, ilginç olarak Hıristiyan ikonlarında görünür olmuştur. Âdem ve Havva'ya yasaklanan ağaca -ki burada elma olarak görünür-, davet eden kişi Lilith'tir. Paris'te bulunan Notre Dame Katedrali'nin ana girişinin üstüne bu sahne kazınmıştır. Burada Âdem ve Havva yasak ağacın yanında, gövdesi ve yüzü kadın ama ayakları yılan şeklinde elmayı uzatırken resmedilir Lilith. Sonrasında dünya üzerinde, Havva nesli ile Lilith nesli arasında bir husumet devam eder. Çünkü Lilith, Havva soyundan gelen her çocuğu öldürmek, onun soyunu yok etmek için tehditte bulunur. Aldatılma düşüncesinin, bu husumetin altında yatan nedenlerden biri olduğu da sorgulanmalıdır. Yunan mitlerinden İason ile Medeia arasında yaşananların, bu anlatıya bazı yönlerden benzediğini de söylemek mümkündür.

Doğal olarak, tek bir Lilith öyküsünden bahsetmek olası değildir. Esasta iyi ve kötünün sembolü şeklinde görülebilecek bu iki karakteri, erkeğin animası olarak da değerlendirebiliriz. Sonradan yeni motifler eklenerek ayrıştırılmış, zenginleştirilmiş, farklı anlamlar yüklenmiş bir figüre dönüştürülmüştür. Baştan çıkarıcı kadın motifi olarak anlam kazanan Lilith'in öncelikle şeytanlaştırılmasına, ifrite dönüşmesine, sonrasında ise adeta bir "femme fatale" olmasına kadar gidecek bir süreç başlayacaktır.

Lilith'ten bahsettikten sonra kadim mitolojilere de göz atmakta yarar olduğunu düşünmekteyiz. Başta belirtmiş olduğum üzere, mitolojilerde aldatma üzerine sanılanın aksine çok öykü yazılmıştır. En "zengin" öyküler tartışmasız Zeus'a ait olanlardır. Hera onun aldatmaları karşısında peşini bırakmamış olmasına karşın, Zeus her defasında bir yolunu bulmuş



© CANSU BOĞUŞLU

görünmektedir. Yunan Mitolojisinde sonu trajedi ile biten birçok ihanet öyküsü bulunur. Bunlar içinde en çok ilgi çekenler arasında; Herakles ile Deianeira, İason ile Medeia, Paris ile Oinone, Helena ile Melenaos ve Theseus ile Ariadne'nin öyküleri sayılabilir. Burada hepsinden bahsetmemiz mümkün olmadığından ve aslında gerekli de olmadığından, büyük bir trajedi içeren Theseus ile Ariadne'nin hikâyesine odaklanmaya çalışacağız.

Theseus ve Ariadne'nin öyküsü çok katmanlı, zengin motiflerle bezeli, sembolik anlatımların yer aldığı bir yol hikâyesidir. Kahramanın sayısız yolculuklarından biri aynı zamanda bir büyüme öyküsüdür. Tüm anlatıya burada yer vermeden, kısaca özetleyerek geçmeyi düşünüyoruz. Minos'la Pasiphae'nin kızıdır Ariadne. Theseus, Minotaurus'la savaşmak için Girit'e geldiğinde, Ariadne onu görür ve büyük bir aşkla ona bağlanır. Minotaurus'u alt etmesi için Theseus'a yardım eder Ariadne ve birlikte Girit'ten kaçarlar. Ariadne yardım etmeden önce Theseus'tan kendisiyle evlenmesi ve Atina'ya götürmesi konusunda söz alır. Gemi ile denize açılan âşıklar Naksos Adası'na uğrarlar. Burada bir süre kalırlar. Bir sabah Ariadne uyurken, Theseus gemiyi hazırlatıp onu orada terk ederek yola çıkar. Theseus'un neden terk ettiği hâlâ meçhul kalırken, Aigla adındaki bir başka kıza âşık olduğu söylenir. Geminin uzaklaştığına tanık olan çaresiz Ariadne'nin durumu, edebi yapıtlar için zengin motiflere kapı açmıştır. Bunlardan birinde, Geoffrey Chaucer'ın aktardığı yapıtta, Ariadne'nin içinde bulunduğu travmatik hal ve psikolojisi şöyle ifade edilmektedir:

"Amacım, insanlara hatırlatmaktır Theseus'u,
Nasıl büyük bir ihanet ettiğini aşkına.
Bundan dolayı tanrılar öyle kızdı ki sana,
Ey Theseus, ağır bir intikam aldılar senden."

Sonrasında Ariadne'ye döner yapıt:

"Eyvah," dedi, "lanet olsun doğduğum güne!
Aldatıldım!" Kahırla saçlarını yoldu Ariadne
Ve çıplak ayaklarıyla koşarak kıyıya,
"Theseus, sevgilim!" diye haykırdı arka arkaya;
"Neredesin? Etrafta göremiyorum seni.
Vahşi hayvanlara mı bıraktın sevgilini?"

Ariadne burada aldatılmanın ve terk edilmenin taşıdığı büyük yük karşısında hem bir travma, hem de aşk acısı yaşamaktadır. Nasio, travmayı şöyle tanımlıyor; "Travma, bir beden, bir unsur ya da bir varlık için özümleyemediği ölçüsüz bir etkinin var olması durumudur. Bu basittir: Travma, içselleştirmem için çok fazla şiddetli olan bir uyarılmadır." Terk edilmiş olmanın, Theseus'un bir başkasıyla ayrılışının yükü oldukça ağır gelmiştir Ariadne'ye.

Çektiği aşk acısı ise şu şekilde açıklanabilir: "Aşk acısı, sarsıntıya uğrayan ben'in, yeniden kendini bulmak için çabalarken gösterdiği savunmacı tepkiyi bilinç düzeyinde yansıtan duygudur."

Bir öfke nöbeti, benlik yaralanması yaşamakla birlikte Ariadne yas dönemine girer: "Acı veren şey sevilen kişiyi yitirmek değil, onu geri dönüşü olmaksızın kaybettiğimizi bildiğimiz halde her zamankinden çok daha fazla sevmektir."

Bu durum eserde şu şekilde dile getirilir:

"şu hayvanlar bile daha iyi kalplidir senden!"
Günah değil miydi bu yaptığı karısına?
Haykırdı ona: "Geri dön, merhamet et bana,
Yazık değil mi? Teknede yok yolculardan biri!"

.....

Gitmişti Theseus, tek başınaydı Ariadne.
Sonra fenalaşıp yığılıverdi bir kayanın üstüne.
Kendine gelince, gösterdi içten sevgisini
Öperek Theseus'un sahildeki ayak izlerini.
Yatağına döndü sonra, şöyle dedi içini çekerek:
"Ey yatak, sana bir değil iki kişi gerek!
Beni bırakıp da nereye gitti öteki?
Heyhat zavallı ben, ne yapar, ne ederim ki?"

Sevgilisinden, eşinden kalan anılarına sığınarak acısını dindirmeye çalışan Ariadne'nin bu travmayı tek başına atlatması güç görünmektedir. Neyse ki tanrılar ona acır ve imdadına yetişir de Ariadne'yi bu çıkmaz içerisinde yitip gitmekten kurtarırlar. Ariadne, Dionysos ile evlenerek yasını atlatacaktır. Theseus ise aşka ihanetinin cezasını alçaltıcı bir ölüm ile yüzleşerek bulur öykünün sonunda.

Başka bir tradisyonda ise Naksos Adası'nda yaşayan kadınlar, Ariadne'nin durumuna üzülerek ona bakarlar ve kendi yazdıkları ama Theseus'tan geldiğini söyledikleri mektuplar iletirler ona. Ariadne ise çocuğunu doğururken ölür. Yas tutan Ariadne'nin acıklı durumu, benzer olayları yaşayan ada kadınları tarafından kurulan empati ile içselleştirilmiş ve onun acısına ortak olmalarını sağlamıştır.

Kadim anlatılar sembolik sunumlarıyla etik mesajlar vermek isterler, büyük oranda da bilinçdışı kanalları kullanarak. İyi ve kötü arasında seçim yapmamız gerektiğinde nasıl davranmamız lazım geldiğini, anne, baba ve yurtlara ihanetin karşılıksız kalmayacağını ve olmazsa olmaz mesaj olarak da saf aşka ihanetin ağır bir şekilde cezalandırılacağı bildirilir. Bir kaybın, ağır psikolojik travmaya neden olacağını, yas ile devam edeceğini ve kayıp nesnenin yerinin doldurulmaması durumunda acının devam edeceğini de bu anlatılarda görmek mümkündür. Dahası, aldatma ve aldatılmanın geride öfke, örselenmiş bir benlik, intikam duyguları bırakacağını da görebiliriz.

Tüm bunlara rağmen yine de bir nedenle, belki de açıklanamayacak nedenlerle insanın olduğu her yerde bu ilişkilerin devam edeceği de görülmektedir. Bundan sonrası için, aşkın ya da hazzın boyunduruğu altında esaret ile yaşamaya mahkûm insan ve iradesi arasındaki kadim çatışmanın, edebi anlatılara malzeme olmaya devam edeceğini söylemek de kehanet sayılmamalıdır.

Kaynakça

Chaucer, G. (2018), İyi Kadınlar Efsanesi, S. Lim (çev.), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
Graves, R ve Patai, R. (2009), İbrani Mitleri, U. Akpur (çev.), Say Yayınları, İstanbul.
Grimal., P. (1997), Mitoloji Sözlüğü, S. Tamgüç (çev.), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
Nasio, J. D. (2007), Aşk Acısı, H. Bakanlar ve C. Coşkun (çev.), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
Pasini, W. (2017), Sadakatsiz Aşklar, C. Belge (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
Zingsem, V. (2007), Lilith, D. D. Yüzer (çev.), İlya İzmir Yayınevi, izmir.

Ece TATHAN BEKAROĞLU



© MELİKE KAPLAN

Aldatmak denildiğinde günlük hayatımızda ilk aklımıza gelen durumlardan biri eşlerin birbirine sadakatsizliği, ihaneti olsa da, kelimenin anlamını incelediğimizde daha üst sıralarda ortaya çıkan durum "Bir şeyin görünürdeki durumu ve o şeyin niteliği bakımından yanlış bir kanı vermek" olarak yer alıyor.

Bu bağlamda günümüz toplumlarında sosyal medya paylaşımları bu tanıma oldukça uygun sayılabilir. Mankenlik mesleğini yapanların bazı zayıflama çaylarının reklamını yapmaları ve bu çayların zararlı olabileceğinin ortaya çıkması, takipçi sayısı fazla olan bazı annelerin çocuk istismarına sebep olabilecek düzeyde çocuklarını teşhir ederek takipçi ve böylece para kazanma çabaları, mesleği olmadığı halde o konuda uzmanmış gibi yorum yapan kişiler ve böylece yanlış bilgiye maruz kalmış onlarca insanı kandırmaları gibi sayısız örnek verebiliriz. Sonuçta kişi kendisini takip edeni aldatmış ve zamanla bu aldatma ile maddi ya da manevi bir kazanç elde etmiş olmuyor mu? Aslında bu kişiler çoğu zaman başkalarını aldattıkları kadar, illüzyon olarak kendi tasarladıkları dünyalarında kendilerini de kandırmış olmuyorlar mı? Kendilerini başkalarının gözünde yarattıkları bir gerçeklikte seyretme çabasında gerçek benliklerinden uzaklaşmıyorlar mı? Örneğin, bu uzaklaşmanın sonucunda yine gerçek kendiliklerine ulaşmak için sosyal medyada tanıtımı yapılmış kişisel gelişim kitaplarına başvurup zamanla kendileri de benzeri kitapları yazıp sonsuz bir aldatma döngüsünde

Sosyal medya ile aldatmaca

Sosyal medya üzerinden insanların kendilik nesneleri ile ilgili farklı senaryolar oluşturabildikleri, böylece kendisini takip eden kişileri aldattıkları/hakikati çarpıttıkları/ yanlış bir kanı uyandırdıkları rahatlıkla söylenebilir.

boğuşmuyorlar mı?

Kısacası, sosyal medya üzerinden insanların kendilik nesneleri ile ilgili farklı senaryolar oluşturabildikleri, böylece kendisini takip eden kişileri aldattıkları/hakikati çarpıttıkları/yanlış bir kanı uyandırdıkları rahatlıkla söylenebilir. Gerçeklikten farklı bu senaryoyu oluşturma sebepleri arasında kişinin ideal benliğine ulaşamadığı için hissettiği utanç ve içsel baskılar, narsisistik eğilimleri, kendi eksikliği ya da kusuru olarak gördüğü şeyleri onay alma ya da beğeni sayılarıyla telafi etme arzusu, maddi bir kazanç elde etmek için kasıtlı olarak çarpıtmalar yapması gibi durumlar sayılabilir. Kişilerin sosyal medya üzerinden kendilerini ve başkalarını aldatma durumuna gelişleri ya da hakikati veya yalanı söylemek konusundaki eğilimleri, çocukluktan itibaren ahlaki gelişim aşamalarında nasıl ilerlediklerinin bir sonucudur. Eğer çocuğun ebeveyni çocuğun güvenini her daim boşa çıkarıyorsa, başkalarıyla etkileşiminde ikiyüzlü davranıyor ve çocuk bu durumu gözlemliyorsa, cezadan kaçındığı sürece ödüle giden her yolun mubah olduğunu gösteriyorsa, sevgi yerine nefret doluysa; çocuğun da yalan söyleme ve aldatma kapasitesinin gelişebileceğini söyleyebiliriz (Akhtar, 2017). Peki, sizce sosyal medya üzerinden kendilik nesnesini beslemeye çalışan, çocuğuyla "-mış gibi yaptığı" aktiviteleri gerçekmiş gibi sergileyen, sevgisini sosyal medya üzerinden başkalarının onayına sunan ama içtenlikle çocuğuna hissettiremeyen ebeveynlerin çocuklarını nasıl bir gelişim süreci ve gelecek bekliyor?

Gelecek ile ilgili öngörülerimizi, günümüz sosyal medya kullanımı ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarından çıkarabiliriz. 1 milyardan fazla kullanıcısı olan Facebook ile ilgili yapılan psikoloji araştırmalarında, kullanıcıların başkalarının kendilerinden daha mutlu olduklarını düşündükleri için kıskançlık hissettikleri, sosyal medyadan uzak kaldıklarında hissettikleri yoksunluğun alkol ve tütünden daha fazla olduğu, narsisistik özelliklerini artırdığı, antisosyal davranış eğilimlerini etkilediği, sosyal çevre ile etkileşim yerine daha pasif ve tüketen bir konuma sürüklendikleri, kendilik obsesyonları ile ilgili kültürel bir ayna olarak algıladıkları, kaygı ve stres seviyelerini artırdığı halde önemli bir şey kaçırmamak adına kullanmaya devam ettikleri belirtilmiştir (Williams, 2018). Özellikle Instagram kullanıcısı olan genç yetişkin grubunun beden algıları ile ilgili yoğun olarak kaygı yaşadıkları, ruh sağlıklarının aldıkları beğeni sayısından etkilendiği bulunmuştur.

Geleceğin yetişkinlerini sosyal medyadan uzaklaştırmanın bir çözüm olmayacağını öngörebiliriz. Sanırım çocuklara ve sosyal medya kullanımından etkilenen çoğu yetişkine de verilmesi gereken mesaj, kendileriyle ilgili olumlu olarak ne gördüklerine ve kendilerine ilişkin neleri geliştirmek istediklerine odaklanmaları, bunu başkalarını kıyaslayarak veya kendilerini ya da başkalarını aldatarak ideal benliklerine ulaşma çabasıyla yapmamaları gerektiğidir. Peki, sosyal medyanın da aracı olduğu kendini başkalarıyla kıyaslama durumu ne gibi bir endişenin sonucudur? Alain de Botton'a göre (2004), çağımızda yeterince çabalarsak, hayallerimizde istediğimiz her şeye ulaşabileceğimize dair bir düşünce sistemi ve başkalarının yaşadığı ideal bir hayat tarzının kitle iletişim araçlarıyla her an bize sunulması ile "olabileceğimizle o anda olduğumuz arasında aşılamaz mesafenin doğurduğu sonu gelmez bir endişe yakamızı bırakmaz olmuştur artık". Sosyal medyada görülen ideal benliğe yakın temsillerin illüzyon görüntüleri, kişide gerçek benliğiyle tutarsızlık hissi yaratarak büyük bir endişe ortaya çıkarmaktadır.

Obsesif bir şekilde hayatlarını paylaşarak doyuma ulaşmaya çalışan teşhirci kişilerin röntgencileri olup, gerçekçi olmayan bir benlik geliştirmeye çalışmak yerine, her bireyin özünde var olan ve kendisine fırsat verdikçe yeteneklerini ortaya çıkararak kendini gerçekleştirebileceği ve hayatından doyum alabileceği gerçek bir "ben" ortaya çıkarmak da mümkün. Yeter ki kişi etrafında dönen ve onu aldatmaya meyilli sahte dünyanın farkında olsun.





MELİKE KAPLAN

Kaynakça

Akhtar, S. (2017). Acının Kaynakları: Korku, Açgözlülük, Suçluluk, Kandırma, İhanet ve İntikam. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

de Botton, A. (2004). Statü Endişesi. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Williams, R. (2014). How Facebook Can Amplify Low Self-Esteem, Narcissism And Anxiety. 22.11.18, https://raywilliams.ca/how-facebook-can-amplify-low-self-esteem-narcissism-and-anxiety/

Tayfun UZBAY



© ASLI DEMİR



Bilimsel **aldatma**

Medya destekli cehalet yayma bilimi, bilimsel aldatmaların en tehlikelisidir.

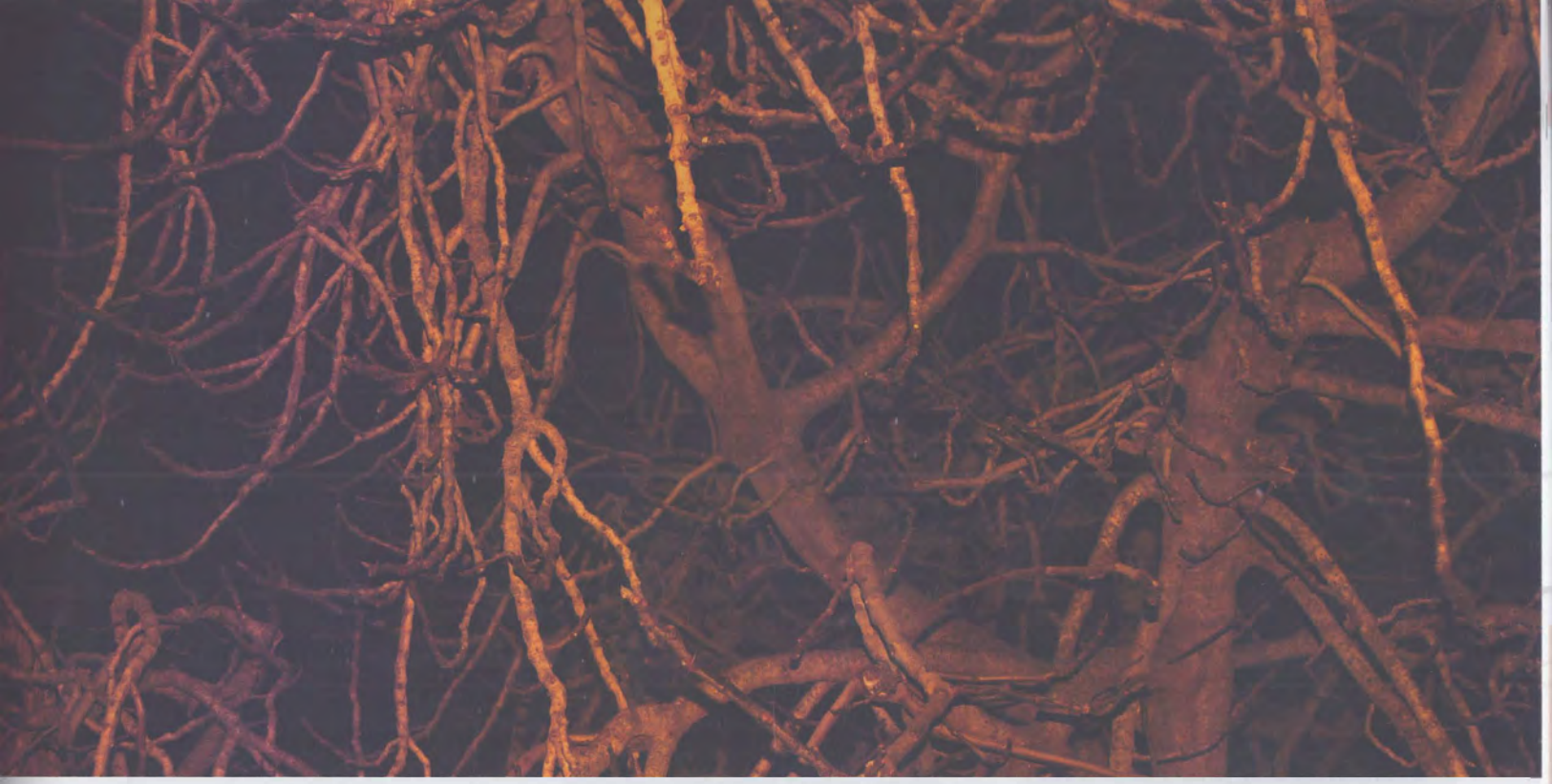
Bilim, insanın kendisini ve yaşadığı çevreyi doğru anlaması için araştırma, inceleme ve analize dayalı bilgi üretme sürecidir. Bilim böylece sistematik bir şekilde doğru bilgi edinmemize yardımcı olur. Süreç durağan değildir. Bilim kendi doğası içinde yanılgısını itiraf etme, hatalı bilgiyi saptayıp ayıklama ve eski bilgiyi güncelleme özelliğine sahiptir.[1] Bilimsel süreçler insan beyninin üst düzey bilişsel işlevlerini ilgilendirir. Bilimsel bilgi insan beyninin dikkat, öğrenme ve bellek süreçleri içinde elde edilir. Bu sürece anterior singulat, amigdala ve hipokampus gibi beyin bölgeleri, asetilkolin başta olmak üzere dopamin ve serotonin gibi beyin kimyasalları ve sinyal iletim hattında görev yapan birçok moleküler düzenek eşlik eder. Süreç sonunda elde edilen doğru bilgi adaptasyon, konforlu yaşama ve sağ kalım için, daha net bir ifade ile türün devamı için önemlidir. Doğru bilgiyi üretememe veya hatalı bilgi kullanma ya da doğru bilgiyi yanlış yerde kullanma sağ kalım şansını azaltır.

Sanattan farklı olarak bilimin özü gerçekle ilgilenmektir. Gerçeğin araştırılması, yayılması ve korunması da bilim insanlarının işidir. Doğru bilgi gerçeği yansıtır ve gerçeği bilmek güç demektir. Onu elinde bulunduran meşru bir otoriteye sahip olur. Bilgiden uzak kalmak basitçe cahillik olarak adlandırılır ve cahil olmak aynı zamanda güçsüz olmaktır. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'ni 1809-1817 tarihleri arasında yöneten 4. Başkan James Madison'ın "Bilgi daima cehaleti yönetecektir. Kendi kendini yönetmek isteyen bir ulus bilginin verdiği güç ile donanmalıdır" şeklindeki sözleri, Amerika'nın günümüze de yansıyan bilime ve bilgiye dayalı gücünün temellerinin nasıl atıldığı konusunda bize fikir veriyor.

Yukarıdaki kısa girişten de anlaşılacağı üzere bilim, insan türünün yeryüzündeki temsilcisi olan Homo sapiens sapiens'e (modern insan) özgül bir eylemdir. Bilimsel bilgi üretebilmek için otobiyografik bir belleğe, gelişmiş bir dorsolateral prefrontal kortekse, bunları kullanarak muhakeme yapmaya ve strateji oluşturmaya fazlasıyla gereksinim vardır. Bu özellikler beyin evriminin son basamağını oluşturur ve tüm canlılar âleminde sadece modern insanda bulunur.[2] İnsan avcı toplayıcı süreçten tarım dönemine geçerken, buradan da sanayi devrimini yapıp günümüz bilgi çağına ulaşırken beyninin yüksek işlevlerini kullanarak bol bol bilimsel bilgi üretmiştir. Buradan bilimin insanın gelişimine paralel bir yol izlediği sonucuna da varabiliriz.

Aldatma ve bilim ya da bilimsel aldatma/bilimle aldatma

Bilgi çağında artık dünyayı yöneten ortak bir küresel zekâ söz konusu. Ülkeler küresel zekâlarına bağlı olarak yeni bilgi üretebildikleri ve gerçek bilgiyi doğru kullanabildikleri ölçüde küresel sistemin yönetimine katılırlar. Sistemi yönetemeyenler ise sistem tarafından yönetilirler. Bu durumda ülke veya



toplumların zekâ düzeyini belirleyen kendi eğitim sistemleri ve buna bağlı olarak yeni bilgi üretme ve bilgiyi kullanabilme kapasitesidir. Yani bilime verdiği önemdir.

Bilim sınırsız gelişmeler sergilerken içinde yaşadığımız gezegen ile onu çevreleyen evrene dair bilgileri oldukça zenginleştirmiş, insan ömrünü ve yaşam kalitesini uzatmıştır. Bununla beraber, her insana ait girişim gibi bilim de zaman zaman amacından saptırılmış, yanlış adımlar attırılmış ve entelektüel sahteciliğe maruz bırakılmıştır. Bilimin aslında insan tarafından üretilen bilgiden başka birşey olmadığının ve hataya, sahteciliğe ya da değişime karşı bağışıklığının bulunmadığının hatırda tutulması gerekir.[3] Çünkü insan doğası gereği aldatmaya ve aldanmaya oldukça eğilimlidir. İnanç kalıpları içinde yaşar ve duymak istediklerine kolayca inanır. Sürü psikolojine yatkındır, algısı kolayca yönlendirilebilir.[4]

Bilimsel aldatma çok yönlü ve çok çeşitlilik gösteren bir kavramdır. Ancak bilimsel aldatmalar söz konusu olduğunda akla ilk gelen konu bilim insanlarının bilim etiğinden uzaklaşarak bilimsel bilgiyi üretme sürecini kötüye kullanmalarıdır. Bunlar arasında en çok bilinenler, olmayan veriyi uydurarak sunmak (fabrikasyon), verileri çarpıtmak (falsifikasyon), başkalarının verilerini veya ürünlerini aşırarak kendisininmiş gibi sunmak (intihal, plajiarizm), bir veriyi sanki ilk kez yayınlıyormuş gibi farklı mecralarda sunmak (duplikasyon) ve üretiminde herhangi bir emeği olmayan çalışma veya yayında yazar olmak (hediye veya haksız yazarlık) sayılabilir.[5,6] Bu tarz etik ihlaller bilimin olduğu her ortamda görülebilir. Bu tarz aldatmaların çoğu kısa sürede yükselmek isteyen, hırsı aklının önünde giden bilimcilerin eseridir.

Bilimsel aldatmanın temeli etik değerlerden sapmadır. "Etik", insanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerleri, ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olanın niteliğini ve temellerini araştıran felsefe dalı olarak tanımlanmaktadır. Yunanca ethos (töre, gelenek, alışkanlık) sözcüğünden türetilmiştir. Belirli ahlak değerlerinden ya da ilkelerinden oluşan sistemler veya kuramlar için de bu terim kullanılır. Birbiri ile çok yakından ilişkili olan "etik" ve "ahlak" kavramları arasındaki temel ayrım, etik teriminin, genel olarak ahlakı konu alan disiplini belirtmesidir. Bu anlamda etik, ahlak felsefesi ile eşanlamlı kabul edilir.7 Bilimsel süreç, bilimin genel kurallarına uymanın yanı sıra problemlerin çözümüne yönelirken mutlak doğru sonucu elde etme ve uygulamaya koymada "etik" olmak zorundadır. Bu çerçevede, bilim alanında bilim etiğinin veya bilim ahlakının kuralları söz konusudur.[5,6] Etik temellere dayanmayan bir bilimsel çalışma bilimin kurallarına şeklen tam olarak uysa bile, elde edilen sonuç daima geçersiz olacaktır.[7] Etikten yoksun bir bilimsel bilgi üretme süreci -mış gibidir. Bir üniversitenin ve laboratuvarların olması, o laboratuvarlarda birtakım bilimcilerin çalışması ve derslerin verilmesi, etikten sapma söz konusu ise şekilselliğin ötesinde bir anlam ifade etmez. Bilimsel yanıltmalar ile elde edilen bilginin sağ kalıma ve doğru adaptasyona bir katkısı olamayacağı gibi, bu yolla kendinizi yanıltmak zaman içinde geri dönüşümsüz zararlara da yol açabilir.

Cehalet bilimi/agnotoloji

Bilgi çağında sürekli yeni bilgilerin dolaşıma girmesi, bunun teknoloji ile birleşerek yaşamı doğrudan etkileyen yeniliklere dönüşmesi ve en yeni bilgilerin bile çok kısa süre içinde güncellenmesi, gerçek bilgiye ulaşım ve doğru biçimde kullanımın kurallarını da sürekli değiştiriyor. İnternetin hayatımıza etkin bir şekilde katıldığı son 25-30 yılda, yazının icadından internete kadar olan yaklaşık 6000 yıllık süreden çok daha fazla bilgiyi ve yazılı metni kayıt altına aldık. İnsan bilgiyi kullanıp hayata daha iyi adapte olabilmenin yanı sıra bu baş döndürücü hızdaki sürekli yeni bilgi girişine de ayak uydurmak zorundadır. İnternet bilginin çok hızlı bir şekilde oldukça geniş kitlelere ulaşmasını sağlarken bazı önemli sorunların ortaya çıkmasına da neden oldu. Bu sorunların başında gerçek bilginin yanında hatalı bilginin de aynı hızla yayılması ve çok geniş kitlelere çok kısa süre içinde ulaşabilmesidir. Bilgi kirliliği ve bunun toplumsal yaşam üzerine olumsuz etkileri özellikle eğitim, sağlık ve çevre gibi önemli konularda hissediliyor. Bilgi çağında doğru bilgiye ulaşma ve hatalı bilgiyi ayıklayabilme özel bir maharet ve emek gerektiriyor.

Günümüz bilgi toplumunda az önce sözünü ettiğimiz etik dışı bilimsel süreçler, etik dışı davranan bilim insanları ve onları kullanan popülist medya ve popülist politikacılar bilimi ve bilimsel verileri kendi istedikleri şekilde kurgulayarak

algıyı yönetiyor, ticari veya siyasi kazançlar elde ediyorlar. Bu eskiden de var olan ancak bu kadar etkin ve hızlı kullanılamayan kirli bir yöntemdi. Bilgi çağında bilimin ve bilim insanının algı yönetimi için kullanılması, bilimsel aldatmalar için yeni bir başlık olarak değerlendirebileceğimiz "agnotoloji" kavramının ortaya çıkmasına neden oldu.

Kısaca "cehalet bilimi ya da bilgisizlik bilimi" olarak tanımlayabileceğimiz agnotoloji ilk kez Stanford Üniversitesi'nden Bilim Tarihçisi Profesör Robert Neel Proctor tarafından dile getirilmiştir.[8] Daha geniş anlamıyla agnotoloji, bir fikri yerleştirmek ya da bir ürünü satmak için, kısaca siyasi veya ticari bir çıkar elde etmek için bilim kullanılarak kasıtlı olarak kafa karışıklığı yaratılması ve yalan bilgi yayılması anlamına geliyor. Böylece birileri toplumların duygularını, motivasyonlarını ve davranışlarını etkilemek amacıyla seçilen bazı önemli bilgileri ve göstergeleri gerçekleri karartarak kendi istediği şekilde empoze ederek algı yönetimi yapıyor. Bunun için, medyanın da desteği ile üniversiteler ve bilim insanları, popüler yazarlar, popüler sanatçılar, din adamları ve toplumda saygı gören kanaat önderleri bilerek ya da bilmeyerek kullanılarak toplumda istenilen şekilde bir algı oluşturuluyor. Medya bu amaçla bazen de yeterli birikimi ve bilgisi olmayan kişileri önemli rol model kişiler olarak parlatıp topluma takdim edebiliyor. Medya, yarattığı kıymeti kendinden menkul uzmanları ile birlikte cehalet yaymak isteyen güçlü çıkar gruplarına hizmet ediyor. Çıkarlar saf bilimsel veri görüntüsüne o kadar başarılı uyarlanıyor ki bazı yanlışlar sanki bilimsel doğruymuş gibi anlatılıyor ve algılanıyor. Bazen yanlış yaptığının medya da farkında olamıyor. Çok önemli ve güvenilir medya kanalları veya gazeteciler de cehaletin yayılmasına yardımcı olabiliyor. Sosyal medya olarak adlandırdığımız bilgi kanalları da dahil olmak üzere medya doğru bilginin hızlı yayılması için harika bir yol iken etik değerlerden uzaklaşarak algı yönetimine hizmet ettiğinde cehaletin de aynı hız ve büyüklükte yayılmasına aracılık ederek toplum sağlığı ve refahı için ciddi bir risk oluşturuyor.

Agnotoloji gibi cehalet yayma bilimini ve algı yönetimini ifade eden başka bir kavram da gerçek ötesi, gerçek sonrası veya gerçekten uzaklaşma şeklinde Türkçeye çevirebileceğimiz "post-truth"tur. Bu ifade geçtiğimiz yıl Oxford Sözlüğüne yılın kelimesi olarak girmişti. Sosyal medya ve internet üzerinden hayatımızı sosyal ve siyasi olarak manipüle etmeye başlayan, gerçekten uzaklaşmış algı veya algıyı gerçekten uzaklaştırarak yönetme sanatı olarak da tarif edilen ve halkın bakış açısını yönlendiren bu akım daha çok siyaset alanında kullanılmaktadır.[9] Bu yöntemin Amerikan seçimlerinde şimdiki Başkan Donald Trump tarafından başarı ile uygulandığı belirtilmektedir. Birçok politikacı, kitlelerin desteğini almak amacıyla bu kavramdan yararlanır. Büyük kitlelere hitap eden popülist konuşmacılar da sıklıkla bu yöntemi kullanır. Bu konuşmalar kitleleri heyecanlandırır çünkü insanlara duymak istediklerini vadeder. Bu konuşmaları yapanlar duymak istediklerinizi söylerken çok basit açıklamalar sunar; böylelikle anlamak için çaba sarf etmezsiniz ve anlatılan basit gerçek size mantıklı gelir. Özellikle kafası karışık ve güven problemi yaşayan kişiler için bu tür söylemler oldukça çekicidir. Kendilerini önemli hissedip önemli sanmaları inanmalarını kolaylaştırır.

Sonuç olarak günümüzde bilginin kolay erişilebilir olması doğru bilgiye ulaşıldığı anlamına gelmiyor. Ulaşmanız istenen bilgi ile algınız ve tercihleriniz yönlendirilebiliyor. Bu bilgileri doğru sanıp bazı şeyleri doğru yaptığınızı düşünürken zarar görüyorsunuz ve yönlendirilmiş algınız yüzünden sizi uyaranları düşman gibi görüp, gerçek bilgileri kabullenmeyebiliyorsunuz. Gelişen teknoloji ile bilgiye erişim kolaylaştıkça agnotolojinin etki alanı da genişliyor. Medya desteği ile topluma sunulan akademisyenler veya bazı popüler kişiler bilerek ya da bilmeyerek cehaletin sözde bilgi ile yayılmasına destek veriyor. Bu yüzden bilgi çağında algısı yönlendirilebilen topluluklar aslında köklü bir cehalet yaşıyorlar ve cehalet yayma bilimi, gerçekte halk sağlığı ve refahının en önemli düşmanlarından biri haline geliyor.[10]

Günümüz cehaletini geçtiğimiz yüzyılların cehaleti ile karıştırmamak gerekir. Günümüzde okur-yazar olmak, üniversite bitirmek ve hatta akademik unvanlara erişmek cahil olmaya engel değil. Eğitimin şekilden şekile sokulduğu, akademisyenlerin duruş ve yaklaşımlarının akademisyene benzemediği, medyanın izlenme uğruna yanlış ve yanıltıcı haber vermekten kaçınmadığı, yayınevlerinin bir kitabın içeriğinden çok yazarının popülaritesine baktığı bir sistemin içinde "Dünya düzdür, yerçekimi yoktur, Güneş Dünya'nın etrafında döner, uzaya hiç gidilmedi" gibi iddialar internette bir grup insan tarafından tartışılırken hatırı sayılır bir izleyiciye de ulaşıyor ve bunları ikna edebiliyor. Şizofreniye cinlerin neden olduğunu, Nuh Peygamber'in cep telefonuna benzer bir alet kullanarak Allah ile iletişim kurduğunu, kokoreç yemenin depresyona iyi geldiğini, kahve içirmenin çocukların zihnini açtığını ve çocukların istedikleri kadar kahve içebileceklerini, aşısız ve ilaçsız bir hayatın mümkün olduğunu, tuzun damarları genişleterek tansiyonu düşürdüğünü, duygularımızın ve beynimizin bağırsaklarımız tarafından yönetildiğini, kızların ve erkeklerin farklı şekilde öğrendiğini ve bu nedenle kız ve erkeklerin farklı şekillerde eğitim almaları gerektiğini, serotoninin mutluluk hormonu olduğunu ve uzaylıların dünyamızda cirit attığını iddia eden ve medya tarafından da desteklenerek parlatılan akademisyenler var. Burada çok az bir kısmını örneklemeye çalıştığım bilgilerin hiçbir bilimsel niteliği ve genelleme yapmamıza yardımcı olarak kanıtları yok. Öte yandan internette esrar ve kokainin ne kadar yararlı, eğitimin ve öğretimin ne kadar zararlı olduğunu iddia eden, bilmem ne otu ile kanseri bir günde iyileştirdiğini son derece ikna edici şekilde açıklayan akademisyen destekli birçok mecra var. Yeter ki arayın ve arama motoruna aradığınız şeyle ilgili bir iki kelime yazın. Aradığınız her türlü bilgiye hemen ulaşabiliyorsunuz. Sorun bilginin size gerçeği mi sunduğu yoksa gerçek ötesi bir algı mı yarattığı. Bir algı yaratıyorsa bunun kimin işine yaradığı. İlginç olan ise güncel kanıtlanmış gerçekler ışığında neyin ne olduğu belli iken, normalde gülünüp geçilebilecek, üzerinde durup zaman kaybedilmeyecek söylemlerin



medya destekli olduğunda ve bir akademisyen tarafından söylendiğinde dikkate değer bir taraftar kitlesi elde edebilmesi. Akademisyen cehaleti veya akademisyenler eliyle yayılan medya destekli cehalet bilgi çağında toplumsal gelişimin, refahın ve huzurun önündeki en büyük engeldir.

Agnotoloji yapan bu akademisyenlerin ortak özellikleri arasında, medyada gündem yaratmak için ağzından çıkanın nereye varacağını düşünmeksizin spekülatif konuşmaları, uzmanlık alanları dışında iddialı konuşmaktan çekinmemeleri, özeleştiri yapmadıkları gibi eleştiriden hoşlanmamaları, bilimsel kongrelerde tartışılabilecek konuları halkın önünde tartışmaları, kısıtlı bir bilimsel veriye dayalı çalışma veya raporları genelleyerek kesin kanıtmış gibi sunmaları, kanıta dayalı bilimi ve modernliği sık sık aşağılamaları, özgeçmiş ve eserlerini abartılı ifade etmeleri, kolayca yalan söylemeleri ve yalanları yakalandığında hedef saptırarak konuyla ilişkisiz tartışmalarla karşı tarafı suçlamaları ve en önemlisi, insanlara, bazılarına zarar verme riskine rağmen, duymak isteyecekleri şeyleri söylemeleri sayılabilir.

Agnotolojinin ikna ettiği kitlenin ortak özellikleri arasında da, kısa sürede çabuk kâr etmek istemeleri, vasatlığı ve kalitesizliği kendi seviyesine inme sanıp desteklemeleri, medyanın desteklediği konuları mutlak doğru kabul etmeleri; medyayı, okuyarak ve araştırarak öğrenmeye tercih etmeleri, sorgulamayı ve araştırmayı sevmemeleri, kanıta dayalı bilimden hoşlanmamaları, mistik konuları sevmeleri (beynin sırları, kuantum gibi) ve en önemlisi kolayca kandırılmaları ve kandırılınca kandıranları değil kendilerini uyaranları suçlaması sayılabilir. Kuşkusuz bütün bu özellikler, alınan veya verilen eğitimin niteliği, toplumun bilim birikimi ve kültürü ile yakından ilişkilidir.

Ne yapmalıyız?

Gerçek ötesi söylemler tarafından kandırılmamak ve agnotoloji kurbanı olmamak için yapmamız gereken en önemli şey, eleştirel düşünme becerilerimizi geliştirmek olacaktır. Ayrıca çıplak dikkate de ihtiyacımız vardır. Çıplak dikkat, kişinin tarafsız bir şekilde kendini gözlemlemesi ve gerek kendisi gerekse çevresi hakkında tarafsız bir farkındalık yaratması durumudur. Çıplak dikkat algıyı takip eden anlarda bize aslında ne olduğumuzu ve içimizde ne olduğunu açık ve dürüst bir şekilde fark ettirir. Buna içgörü veya özeleştiri de diyebiliriz; bize neyi bilmediğimizin farkındalığını sağlar ve farkında olmak doğru bilgiye ulaşma becerimize katkı sağlar. Bunun için sorgulayıcı olmak, doğru bilgi edinebileceğimiz kaynaklara ulaşmayı bilmek ve çok okumak gerekir. Gerçeğe ulaşmak için medya destekli sansasyonel bilgilerin farklı kaynaklardan teyit edilmesi şarttır.

Sonuç

Medya destekli cehalet yayma bilimi, bilimsel aldatmaların en tehlikelisidir. Yazının ilk bölümünde kısaca değindiğimiz intihal, çarpıtma, uydurma, duplikasyon ve haksız yazarlık gibi konular genellikle bilimcilerin akademik aşamaları kolay elde etme veya akademik alanda daha etkili olma gibi kendilerine yarar sağlamak amaçlı yaptıkları faaliyetlerdir. Bunların topluma yansıması sınırlıdır. Ancak agnotoloji bilimin doğrudan toplumun algısını yönlendirme ve toplumu yönetme amaçlı olarak kötüye kullanılmasıdır. Buradaki bilimsel aldatmanın bedelini toplum öder. Bu nedenle özellikle sağlık ve eğitim gibi alanların agnotolojiden arındırılması ve toplumda bu konuda farkındalık yaratılması önemlidir. Agnotolojiye karşı en etkili silah doğru bir eğitim sistemine sahip olmaktır. Eleştirel, analitik düşünce kazandıran ve ezberci olmayan nitelikli bir eğitim agnotolojinin en etkili ilacıdır. Bununla beraber, konuya Türkiye özelinde yaklaştığımızda Dünya Ekonomik Forumu tarafından yakınlarda yayımlanan, ülkemizin matematik ve bilim eğitiminin kalitesi bakımından 137 ülke arasında 104. sırada olduğuna işaret eden rapor[11] ile şaibeli ve sahte dergilerde bilimsel yayın yapan ilk üç ülke arasında olduğumuza işaret eden çalışma[12] bu konunun dikkatle üzerinde durmamız gerektiğine işaret etmektedir. Eğitimimize, medyamıza ve akademisyenlerimize bir çekidüzen vermez isek ekonomik ve sosyal sıkıntıların giderek arttığı ve cehalet bilimin egemen olduğu bir toplumda yaşamaya mahkûm olabiliriz. Gerçek bir demokrasiye sahip olmak ve refah içinde yaşamak istiyorsak, bilimi ve hukuku etik zeminde birleştiren nitelikli bir eğitim sistemini oluşturmak ve sürdürmek zorundayız.

Kaynakça

1. Uzbay, İ. T., Türkiye'nin çağdaş uygarlığı yakalama hedefinde bilimin yeri, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı: 391 (Ocak): 62-75, 2007.

2. Torrey, E. F., Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı, Çeviren: Erkan Aktaş, Paloma Medya Hizmetleri, İstanbul, 2018.

3. Messadié, G., 500 Yıllık Bilimsel Aldatmacalar, Çeviren: Hasan Can Utku, Pegasus Yayıncılık, İstanbul, 2014.

4. Shermer, M., İnanan Beyin, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015.

5. Bursalı, O., Bilimsel araştırmada etik ve sorunlar, Cumhuriyet Bilim Teknik, Sayı: 765: 3, 2002.

6. Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi, Bilimsel araştırmada etik ve sorunları, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2002.

7. Uzbay, T., Bilimsel araştırma etiği. In: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2006, Yılmaz, O. (ed.), TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2006, s.19-26.

8. Proctor, R. N., Schiebinger, L., Agnotology: The Making and Unmaking of Ignorance, Stanford University Press, California, 2008.

9. Agnotoloji Cehalet Bilimi Halk Düşmanıdır. https://www.youtube.com/watch?v=f6lctal9qww, (son erişim 05 Aralık 2018).

10. Art of the Lie - Post-Truth Politics in the Age of Social Media. The Economist. September 10th-16th, 2016.

11. http://reports.weforum.org/pdf/gci-2017-2018 scorecard/WEF_GCI_2017_2018_Scorecard_EOSQ130.pdf (son erişim 05 Aralık 2018).

12. Demir SB. Predatory journals: Who publishes in them and why? Journal of Informetrics 12: 1296-1311, 2018.



Semiramis YAĞCIOĞLU



© ADİTİ KAPUR

"Amerikan rüyasını artık emekliye ayırmamız gerekli, çünkü kolektif bir kendini aldatmaca haline geldi."

Bir kolektif kendini aldatma ideolojisi:

Amerikan rüyası ve "Muhteşem Gatsby"

J. Truslow Adams, "The Epic of America" (1931) kitabında, toplumsal bir tasarım olan Amerikan rüyasını "Her kadın ve erkek, doğuştan getirdikleri yeteneklerini sonuna kadar geliştirme olanağına sahiptirler" (374) şeklinde tanımlar. İdeal olarak bakıldığında, Amerika'nın herkese "fırsat eşitliği" sunduğu ön kabulü üzerine kurulan bu iyimserlik rüyası, her Amerikalının dünyaya geldiği andaki koşullar ne olursa olsun kendi hayatını tasarladığı yönde geliştirebileceği, kendine yeni bir tarih yazabileceği ve zenginleşebileceği düşüncesine olan sarsılmaz bir inancı da hep canlı tutmuştur. *Amerikan rüyasında*, zenginleşmenin biricik

göstergesi olan mal edinme etrafında kurgulanan temsiller bütününü, tam da Marksist kuramcı Louis Althusser'in ideoloji tanımında olduğu gibi, "bireyin hayatını belirleyen gerçek varoluş koşulları[nı] değil, onların içinde yaşadıkları gerçek ilişkilerle kurdukları hayali ilişkiler dizgesi"[1] olarak anlamak gerekir. Kapitalist toplumlarda mal, ekonomik bir değer olarak sadece kullanım değeri ya da değişim değeri üzerinden işlev görmez, aynı zamanda bir gösterge olarak değer kazanır.[2] Edinilen her malın gösterge değeri, bireyin toplum içinde edindiği başarının göstergesi olduğundan, Amerikan toplumunda yaşayan her bireyin sahip olduğu şey, ancak gösterge değeri kadar içsel dünyasında değer kazanır.
Bu sanal değerlendirme sisteminden ne aşk, ne de insan ilişkileri masun değildir. Şeyler metalaştırıldığı gibi, insanlar da metalaştırılır. Edinilen mal kadar, evlenilen kadının değeri de gösterge değeri üzerinden hesaplanır. Üstelik mal sadece toplumsal anlamlarla yüklenmez, metafizik bir nitelik de kazanır. Mum yakmak, tespih çekmek, özel bir mantrayı tekrar etmek gibi, doğru nesneye sahip olmak, işlerin yolunda gideceğine dair çocukça bir iyimserliği de beraberinde getirir. Son çözümlemede, *Amerikan rüyası* ve meta birbirinden ayrılmaz iki kavramdır, çünkü Amerikan rüyası, anamalcı dizgenin hayat öpücüğü olan metalaştırma süreçlerinin ideolojik aygıtıdır. Metalaştırma, insanlar veya nesnelerle onlara toplum tarafından yüklenen gösterge değerleri üzerinden ilişki kurmak anlamına gelir.[3] Bu çerçevede, *Amerikan rüyası*, öznenin dünya ile ilişkilerini düzenleyen hem gerçek hem hayali bir ideolojik aygıt işlevi görür.
Bireysel ile toplumsal arasındaki diyalektik ilişkiyi kavrama konusunda yine Althusser'i hatırlamakta yarar var kuşkusuz. Herhangi bir toplumsal sistemin ayakta durmasını sağlayabilmenin tek yolunun, sistemin üretim koşullarının bireyin psikolojisinde yeniden üretilmesi olduğunu söyler Althusser, 1970 tarihli "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları" makalesinde. Ona göre "İdeolojinin işlevi, bireyleri somut toplumsal özneler olarak inşa etmektir" (171). Ama "Birey ve toplum, aynı *arzu* kumaşından nasıl dokunur?" sorusuna yanıt alabilmek için ise kanımca Jacques Lacan bulunmaz bir kaynak olarak imdadımıza yetişir.
Ona göre insan psikolojisi bir boşlukta oluşmaz. İnsan, Lacan'ın deyimiyle, ötekinin alanında, yani toplumsalın içinde, kültürel ve tarihsel bir varlık haline gelir. İşte *Amerikan rüya*sıyla bireysel psikolojiyi yönlendiren mal edinme *arzu*su, toplumsal alanda imgeler, alkışlamalar ve sırtını sıvazlamalarla yaratılan arzu modelleri ile çakıştığı ölçüde, özne, ötekinin alanında "adam yerine" konduğunu, istendiğini ve daha da önemlisi "sevildiğini" hisseder. Lacan'a göre *arzu*, ötekinin sevdiği özne olmanın bitmez tükenmez ateşleyicisi olarak işlev görür.[4]
Gerçek yaşam koşullarını belirleyen ilişkiler ağı içinde öznenin, mal ile kurduğu hayali ilişkiler yüzünden, gerçekten değerli olan nedir sorusunun hiç gündeme gelmediği bir kendini aldatma süreci hayat olarak yaşanır ve tüketilir. Gerçek ben, toplumun beklentilerine uyum sağlamak için susturulur. Özne, ötekinin onayına hep mecbur, kendi değerlerine ve seçimlerine kulak vermenin neredeyse olanaksız olduğu bir kendini aldatma haline esir düşer. Kendini aldatmanın sürdürülebilir oluşunu sağlayan mekanizma ise arzu nesnesini, bir göstergeden öbür göstergeye kaydıran reklamlar, soyut ideolojiyi somut imgelere dönüştürerek, bir sonra alınacak arabaya, eve, ayakkabıya, çantaya işaret edip dururlar. O anda sahip olunan mal, ertesi gün gözden düşer. Bu yüzden asla tatmin olma duygusu yaşayamayan insan, ancak bir sonra pazara sürülen metaya sahip olursa tatmin olacağı duygusuyla kendini aldatır durur. Psikolojinin temel kavramlarından biri olan *kendini aldatma*, neyin doğru neyin yanlış ve geçersiz olduğu hususunda kendimizi yanlış yönlendirme süreci olarak tanımlanır. En önemli özelliğinin ise gerçeği olduğu gibi kavrayamamak olduğunu hemen söylemek gerekir.[5]
Amerikan rüyası, öznenin hayallerinin ve arzularının bireysel olduğu kadar, toplumsal bir ideolojinin ürünü olarak kurgulayan benzersiz bir ideolojik denetim aygıtı işlevi görür. Gösterge değeri olan mala sahip olmak, özneye hayatında her şeyin doğru gittiğine, usta bir kaptan gibi hayatının denetimini elinde tuttuğu sanrısını yaşatır. Bu sürecin korkutucu yanı ise, insanların bu metalaştırma süreci içinde yer almaktan kendilerini koruyamaz oluşlarıdır. Âşık olunan kadınına duyulan duyguları ateşleyen dürtünün, o kadının gösterge değerinden, yani o kadının aynı zamanda diğer erkeklerin de arzu nesnesi olmasından kaynaklandığını anlayamayacak kadar gözleri bağlanır, kör olurlar. Körlük, psikologların *kendini aldatma* sürecini anlatmak için sıkça kullandıkları bir eğretileme olarak literatürde karşımıza çıkar.[6] Ben, *Amerikan rüyası* eğretilemesinin tam da terimsel olarak kendini aldatmaktan mustarip kişilerin gerçekle yüz yüze gelmeyi reddettikleri için gözlerini kapamaları haline ironik bir gönderme olduğunu düşünmüşümdür hep. Amerikan rüyası, gözleri açık görmeme halinin, arzu edilen hayat diye pazarlanmasıdır. Amerika'nın, yeterince çaba gösteren herkesin toplumun tepesine tırmanabileceği

[1] Louis Althusser 1970/1971. "Ideology and Ideological State Apparatuses". *Lenin and Philosophy and Other Essays.*: s.155

[2] Jean Baudrillard, 1972/1981. *For a Critique of the Economy of the Sign.* St. Louis: Telos

[3] bkz. Lois Tyson, 1994. *The Psychological Politics of the American Dream.* Ohio: Ohio State U. P.

[4] bkz. Dylan Evans. 1996/2006. *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis.* New York: Taylor and Francis.

[5] Mike.W. Martin 1985. "General Introduction". (haz.) M.W. Martin *Self-Deception and Self-Understanding* içinde. University Press of Kansas. New York. s.2 ; aktaran Ali Kuşat, 2000. 'Psikolojik Bir Olgu Olarak Kendini Aldatma ve Dini İnançla İlgisi'. *Dini Araştırmalar Dergisi*, Kuşat, Ali. 2000.'Psikolojik Bir Olgu Olarak Kendini Aldatma ve Dini İnançla İlgisi'. *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 8:97-116, s.97.

[6] L Martin, a.g.e; aktaran Kuşat,a.g.e. s.98

bir olanaklar ülkesi olduğu düşüncesi *Amerikan rüyasının* özünü oluşturduğu düşünülürse, bu rüyanın artık sona erdiğini söylemek mümkün. Her kuşağın bir önceki kuşağa göre daha iyi yaşama koşullarına kavuşacağı iyimserliği üzerine kurulan beklentilerin artık geçekleşmediğini ortaya koyan göstergeler çok daha kötümser bir tablo ortaya koyuyor. Toplumun en alt %20'lik gelir grubunda yer alan ailelerin çocuklarının üçte ikisinin ömür boyunca doğdukları yoksulluk koşullarını aşamayacağını gösteren araştırmalar, gelir grupları arasında geçirgenliğin artık rüyalarda gerçekleşebileceğini haber veriyor. Zaten, son yıllarda *Forbes* dergisinin yıllık olarak yayımladığı en zengin 400 Amerikalı listeleri de bu durumu açıkça ortaya koyuyor. Listelerde yer alan zenginlerin, paçavralardan kurtulup zenginliğe erişebilen televizyon programcısı ve iş insanı Oprah Winfry ve birkaç kişinin dışında, neredeyse hepsinin üçüncü nesil zengin bir aileden gelmekte olduğunu belgeliyor. Yani zenginler daha zenginleşirken, fakirler doğdukları koşulları artık değiştiremiyor. *Kansas City Star* yazarı Mary Sanchez, Forbes'un ortaya koyduğu bu tablo karşısında "Herkes zengin olabilir" diyerek Amerikan rüyasına gönderme yapıyor ve sonra alaycı bir dille "tek yapmanız gereken zengin bir baba bulmak" diye ekliyor. Hiç kuşku yok ki, yoksulluğun beslediği suç ve sefalet ortamından ömürleri boyunca kurtulamayacağı umutsuzluğunu taşıyan toplumun %20 'lik kesimi için, *Amerikan rüyası* zalim bir aldatmacadan başka bir anlam taşımıyor artık. Herkesin başarıya ulaşması söz konusu olmadığı gibi gelecek de geçmişten daha iyi olmayabilir. Bu gerçeği açıkça dile getiren *The Washington Post* yazarı Richard Samuelson söyle diyor: "Amerikan rüyasını artık emekliye ayırmamız gerekli, çünkü kolektif bir kendini aldatmaca haline geldi."[7] Kapitalist sistemin sürdürülebilir olmasını sağlayacak insan psikolojisinin kurucusu olarak ideolojik bir aygıt işlevi gören *Amerikan rüyasının* sıradan Amerikalının kendi kendini aldatması üzerine kurgulanan söylenceler, söylemlerden ve imgelerden oluşan karanlık yüzünü gündelik gazetelerden çok önce Edith Wharton, F. Scott Fitzgerald ve Arthur Miller gibi yazarların ortaya koyduklarını söylemeliyiz. Bu yazarlar daha yirminci yüzyılın başlarında, mal edinmeyi, toplumun kolektif psikolojisini yöneten biricik arzu olarak konumlandıran Amerikan rüyasının acımasız eleştirisine dönüşen romanlar yazdılar. Bunlar arasında Wharton'un "Keyif Evi" (*House of Mirth*, 1905), Fitzgerald'ın "Muhteşem Gatsby" (*Great Gatsby*, 1925) romanlarını ve Miller'in "Satıcının Ölümü" (*The Death of a Salesman*) oyununu saymak mümkündür.

Ben bu yazıda söz konusu romanlar içinde kitlesel bir kendini aldatma ideolojisi olan *Amerikan rüyası* ve öznenin inşası arasındaki bağı açıklığa kavuşturmak için, F. Scott Fitzgerald'ın, "Muhteşem Gatsby" romanına odaklanmak istiyorum. Tuhaftır, yazıldığı yıllarda çok dikkat çekmeyen ve çok geçmeden unutulmaya yüz tutan "Muhteşem Gatsby", günümüzde Amerikan edebiyatının benzersiz başyapıtı olarak kabul ediliyor. Bugün Modern Library'nin *Yirminci Yüzyılın En İyi 100 Romanı* listesinde yer alan "Muhteşem Gatsby", kuşkusuz, unutulmaz oluşunu Jay Gatsby karakterine borçludur. Jay Gatsby, öznenin arzu ve hayallerinin bireysel olduğu kadar toplumsal bir ideolojinin ürünü olduğunu benzersiz bir biçimde sergileyen bir roman kahramanıdır.[8] Roman, "Jazz Devri" ya da "Çılgın Yirmiler" diye anılan bir dönemin paraya odaklı dünyasında, hızla zenginleşerek, beş yıl önce savaşa giderken izini kaybettiği sevgilisi Daisy'ye kavuşabilmek için zamanı umutsuzca geriye çevirmeye çalışan Gatsby'nin imkânsız öyküsünü anlatır. Daisy'ye kavuşma umudunu sonuna dek destansı bir biçimde canlı tutma inadı; kirli borsa işlerinden (yoksa içki kaçakçılığından mı?) geldiğini sezinlediğimiz servetini görgüsüzce sergilemesi; Daisy'yi yeniden kazanmak için küçük ya da büyük yalanlar üzerine kurduğu kişisel tarihinin ve yapay kimliğinin tuzla buz oluşu, *Amerikan rüyasının* kendini aldatma üzerine kurulan karanlık yüzünü ortaya koyar.

Gatsby'nin bireysel trajedisi, bireyin özgür iradesi ile kendi kendini yaratma gücünün olduğu inancı üzerine inşa edilen *Amerikan rüyasının*, her Amerikalıyı, kendi kaderini ve tarihini kendi yaratabilen bir kılıcı konumuna yükseltirken, aynı zamanda onu dokunduğu her şeyi metalaştıran bir yıkıcı konumuna nasıl getirdiğini görmemesinden kaynaklanır. Gatsby, toplumsal alanda yüceltilen imgeler, alkışlamalar ve sırtını sıvazlamalar ile yaratılan mal edinme arzusuna yaklaştığı ölçüde kendisinin, Lacan'ın deyimiyle, ötekinin alanında "adam yerine" konduğuna, istendiğine ve daha da önemlisi, sevgilisi Daisy tarafından yeniden sevileceğine inanır. Yeterince "mal" biriktirdikten sonra nihayet Daisy'ye layık olduğunu kanıtlamak için, sahip olduğu şeyleri, iç burkan bir görgüsüzlükle ona tek tek *gösterirken*, anamalcı sistemin üretim koşullarının, tıpkı Althusser'in söylediği gibi, bireyin psikolojisinde yeniden üretildiğinin benzersiz bir örneği olarak belleklerimizde yer eder.[9] Romanda karşımıza çıkan ve sık tekrarlanan *gösterme* sözcüğü, anahtar niteliği taşır bence. Gatsby'nin Daisy'ye nihayet sevilebilecek biri haline ulaştığını kanıtlamak için eylemlerini yönlendiren "gösterme" arzusu, *Amerikan rüyasının* bütün değer ölçülerini altüst eden kendini aldatma psikolojisinin temel dinamiği olarak roman boyunca hep canlı kalır.

Evini içinde *göstermek* ve başkasının evini *görmek*, 1922 yazını kapsayan hikâyenin odağına oturan insan eylemlerinin ideolojik niteliğine ayna tutar, çünkü "Amerikalı" olmayı belirleyen görme, duyumsama ve

[7] bkz.*The Week*: 4 Oct. 2012. http://the week.com/.../american-dream- what-went-wrong

[8] Semiramis Yağcıoğlu, 2017. "Amerikan Rüyasının Kaybeden Kahramanı Muhteşem Gatsby", *Roman Kahramanı ve Öznellik*, Söylem, İdeoloji ve Coğrafya, İstanbul: Komşu Yayınları

[9] Semiramis Yağcıoğlu, 2017, a.g.e.

dünyayı anlama biçimlerinin ne olduğunu keşfetmemizi sağlar. *Görme* ve *gösterme* eylemleri, "Muhteşem Gatsby" romanında yaşanılan evlerle eşdizimsel olarak karşımıza çıkar. Roman kişileri ile ad aktarımsal (metonymical) bir ilişki kuran evler, roman evreninde ağırlık kazanan mekânlar olarak kendini duyumsatır. Zenginliğe ve beyaz seçkinliğine gönderimde bulunan beyaz ve altın renginin hâkim olduğu Daisy ve malikânesinin, Nick'in gözünden anlatıldığı ilk bölüm, evin gösterge değerini öne çıkarır. Daisy'nin kibirli kocası Tom, romanın anlatıcısı Nick'in eve dair görmesi gerekenleri sergilediği esnada, rehberliği, neredeyse fiziksel bir zorlamaya dönüşür:

> "Kolumdan tutup döndürdü beni, elinin keskiniyle çukur İtalyan bahçesini, buram buram iki dönümlük güllüğü, açıkta gelgitte sallanan küt burunlu motoru içine almacasına, öndeki manzarayı şöyle bir harmanladı. 'Petrolcü Demain'e aitmiş eskiden'. Beni efendice, ama apansız döndürüverdi birden" (12).

Daisy ile Nick'in evinde beş yıl aradan sonra nihayet ilk kez buluşan Gatsby, onu hemen "Normandy'de bir Belediye Sarayı'nın tıpatıp taklidi" (10) olan malikânesine götürmek ister. Gatsby, Daisy'ye, Marie Antoinettevari musiki odalarını, restorasyon salonlarını bir bir övünçle gösterirken, kısa zamanda neler başarabildiğini göstermek ister elbette. Ama okuyucular olarak farkına varırız ki, gösterme eylemi aslında, Gatsby'nin pazardaki kendi gösterge değerini görücüye çıkarmaktan başka bir şey değildir.

> "Gözünü Daisy'den ayırmıyordu, evinde ne varsa hepsini, sanırım onun sevgili gözlerinden derlediği tepkiye göre bir bir değerlendiriyordu. Kimi zaman eşyalarını öyle afal gözlerle seyre duruyordu. Daisy'nin o şaşırtıcı huzurunda hiçleşivermişlerdi sanki" (81).

Sergilenen şeyler, sadece Daisy'nin temaşası için satın alınmıştır ve ancak o değer verirse değer kazanır. Bu anlamda, Gatsby'nin evi, Amerikan rüyasını yaşamak için kurulan bir fantezi alanıdır adeta. Gatsby evini, geçmişte yaşananın, şimdide yeniden yaşanabilmesi için, mal varlığını gözler önüne serecek bir sergi alanı olarak kullanır. Daisy'yi etkilemek için sergilenen eşyalar arasında sıra, dolaplar dolusu gömleklere geldiğinde, Daisy'nin gömleklere yüzünü sürerek hüngür hüngür ağlamaya başlaması, romanın en korkunç sahnelerinden biridir bence. Mal varlığını görücüye çıkarırken kendisini de nesneleştiren Gatsby, ancak gömlekleri aracılığıyla beş yıl sonra genç kadına "dokunmuş" olur. Ancak bu aynı zamanda Daisy'nin de Gatsby'i nesneleştirdiği andır. "Öyle güzel gömlekler ki" diye haykırı[r], sesi kalın katlar arasında büsbütün boğuklaşmıştı[r]. "İçime dokundu n'apim, ben ömrümde, böyle güzel, böyle nefis gömlekler görmedim" (81) der. *Amerikan rüyası*nın somutlaştırdığı bedensel var olma halleri içinde *görme* ve *gösterme* eylemleri, başkalarını metalaştırma süreci olduğu kadar kendini de nesneleştirme süreci olarak yaşanır. Yol kenarı reklamındaki Dr. Ecklesburg'un gözleri, bu nesneleştirme sürecini kutsayan kültürün meşum tanrısı gibi, banliyö treninde New York'a gidip gelen insanlara anlamsız miyop bakışları ile bakar durur. Bu kül yığınlarıyla kaplı ara istasyonda kendini unutmuş bir reklam panosu olarak, adeta bir metinsel işaret fişeği gibi, romanın *görme* ve *gösterme* sorunsalında somutlaşan *kendini aldatma* psikolojisinin yarattığı körlüğe gönderimde bulunur. Kendini *gösterme*, eteklerinde bir kaygıyı da sürükler. Her görücüye çıkış, beraberinde yakıcı bir soruyu da taşır: "Beğenildim mi acaba?" Bu kaygı, Gatsby'nin kısacık hayatının ortasına çöreklenen en yakıcı duygu olarak ortaya çıkar. Verdiği partilerden birine Kocası Tom ile birlikte gelen Daisy'nin, ortamdan hoşlanmadığını anlayınca, tarifsiz bir bezginlik içinde, "Hoşlanmadı" der hemen (96). Daisy ile buluşmaya başlamasıyla birlikte partiler verilmez olur, ev ışıklarını kaybeder. Nick, Daisy'nin Gatsby üzerindeki yıkıcı etkisini, "Demek bütün o kervansaray, Daisy'nin gözüne şirin görünmedi diye iskambil kâğıdından bir köşk gibi yıkılıvermişti" (100) diye anlatır. Sanki Daisy'ye yaklaştıkça Gatsby ile aralarındaki mesafe açılır. Tıpkı Behçet Necatigil'in dizelerinde olduğu gibi "solgun bir gül olu[r] dokununca" Daisy. Daha sonraları Daisy'nin kof kimliğini hissetse de kendini aldatmayı sürdürür. "Öyle uzağında hissediyorum ki kendimi" der Gatsby, "Anlaşamıyoruz bir türlü" (97). Gatsby, Daisy'nin içinin boşluğunu neden görmeyi reddeder? Psikologlara göre insanın ilgileri, ihtiyaçları ve korkuları onun devamlı olarak algılarını etki altında bırakarak olayların objektif olarak algılanmasına engel olur. Daisy'ye olan aşkını kurtarmaya gereksinimi o kadar fazladır ki Gatsby'nin, ondan vazgeçme özgürlüğünün olduğunu düşünemez bile. Seçim yapma özgürlüğünden bahsetmişken, *kendini aldatmayı* insanlığın genel ve evrensel vasfı olarak gören Sartre'ın, kendini aldatmayı gerçek özgürlüğün kısıtlanması olarak değerlendirdiğini hatırlamakta yarar var kuşkusuz.

Gatsby'ye göre, geçmiş, Daisy ile hep arasına girer. Belki de sırf bu yüzden, Daisy ile arasına girdiğine inandığı geçmişi düzeltip yeni eklemeler yapar. Kendisini terk edip evlendiği Tom'un Yale mezunu oluşu yüzünden, Oxford'da okumuş olduğunu ileri sürer. Bunun hepten yalan olduğu söylenemez elbette. Nick, çok sonra öğrenir ki, savaştan sonra subaylara tanınan bir hak çerçevesinde Oxford'da kısa bir süre bulunmuştur. Gatsby, Nick'e durmadan yenilenen kişisel tarihini yemin billah şöyle anlatır. "Orta Batı'dan zengin bir ailenin çocuğuyum ben; çoktan ölüp gittiler hepsi. Amerika'da büyüdüm ama, Oxford'da okudum, atalarım da orada okumuş hep zaten. Aile geleneği işte" (58). Ailesinden kalan mirası har vurup harman savurmuş, Avrupa'da dolaşmış, Büyük Harbe katılmış ve ufacık Karadağ'dan madalya bile almıştır. Nick'e "çevir öbür tarafını" der. Göstermek istediği, madalyanın arkasına kazınmış adıdır. Jay Gatsby adı, sadece West Egg'de değil, Kaf Dağı'nın ardındaki ülkelerin de kahramanı olarak tescil edilmiş olduğunun kanıtıdır madalya. "Kimse" olmak için verdiği çaba sanki semeresini vermiştir. Gatsby'nin çocukken okuduğu kitabın arkasına çıkardığı günlük programdan, onun değişmek için ne çok çabaladığını, Nick, Gatsby'nin ölümünden sonra acıyla

fark eder. Romanın son satırlarının, beden eğitimi, hal, tavır ("cigara içmek ve sakız çiğnemek yok" (152)) ve konuşma eğitimi için ayrılacak zamanları belirleyen liste ile kapanması, Gatsby'nin temel *arzusunun* kendi heykelini yontmak olduğunu bize gösterir. Hayatına yön veren bu kendini şekillendirme arzusu, Amerikan ruhunun imgeleminde ulusal kahraman mertebesine yükseltilmiş Benjamin Franklin, Rockefeller ve Carnegie gibi paçavraların arasından zenginliğe yükselmiş örneklerin izdüşümlerini taşır.

Kendine yeni bir tarih yazan Gatsby'nin evi ise, kendini herkesle eşitlediğini sandığı sürekli bir Karnaval alanı gibidir.[10] Evini "dünya panayırına çeviren" (73) ya da Tom'un deyişiyle "Çingene çergisine" (114) çeviren partiler, Daisy'nin dikkatini çekmek için olduğu kadar, Gatsby'nin içini yakan "adam yerine konma" arzusunun da tatmin edildiği ortamların yaratılması umuduyla düzenlenmiştir. Bakhtin[11] okumalarından biliriz ki, *karnaval*, toplumsal eşitsizliği geçici olarak askıya alma işlevi görerek, toplumsal psikolojinin istim boşaltma alanı olarak işlev görür. Maske takmak, kostüm değiştirmek, eşitsizliğin silinip insanın geçici olarak istediği kimliğe bürünmesini sağlar. Oysa, kaderine düşen Kuzey Dakotalı "köylü" anne babasını silmek ve herkes tarafından "adam" yerine konmak isteyen Gatsby'yi, ev sahipliği yaptığı partilere gelen, içkilerini içip sarhoş olan, sofrasında yemek yiyen, odalarında günlerce barınan insanların hiçbiri tanımaz. Kalabalıkların ortasında tek başına dolanır. O, kendi evinde bile, hep öteki olarak kalmaya yazgılı bir hayalet gibidir. Gatsby'den söz edilirken tümceler hep "Geçen gün biri anlattı..." diye başlar ve hemen ardından "Adam öldürmüş vaktiyle" diye önemli bir sır verilir. Bir diğeri hemen düzeltir "Yok canım, artık o kadar değil... Harpte Alman casusluğu etmiş" (41). "Yüzler, sesler ve renklerden örülü denizsi" (38) bir devinim içinde duyulan fısıltılar Gatsby'nin yapay kimliğini katlayarak çoğaltır.

Gatsby, o gizli uzun sevda öyküsünün sona erdiğini fark ettiği gece, Daisy'ye nasıl âşık olduğunu Nick'e anlatırken, kaçınılmaz olarak metalaştırma ideolojinin biçimlendirdiği bir birey olarak, seçimlerini yönlendiren ve özgürlüğünü kısıtlayan değerlendirme ulamlarını ele verir. Gatsby, Daisy'de kimsenin göremediği neyi görmüştür de ona âşık olmuştur? sorusunun yanıtını almayı umarken, yavaş yavaş anlarız ki, Gatsby'nin aşkı, Daisy'nin ne kişisel özellikleri, ne ruhsal, ne düşünsel, ne duygusal derinliği, ne de sadece ona özgü niteliklerinden kaynaklanır. Bu değerlere dair Gatsby tek bir söz etmez. Daisy'yi, Gatsby'nin gözünde biricik kılan, onun pazardaki gösterge değerinin yüksekliğidir. Anlattığı öykü ilerledikçe, Daisy'ye, Louseville'deki genç kızların en gözdesi olduğu için tutulduğunu anlarız. "Ona bir alay erkeğin abayı yakmış oluşu da değerini yükseltiyordu" (129) diye anlatır Nick bize Gatsby'nin sözlerini aktarırken. Gatsby için Daisy'nin imgelemi ile evinin imgelemi ayrılmaz bir bütündür sanki. Gatsby için o evde şenlikli, eğlenceli, "çiçekleri bile daha solmamış baloları andıran birtakım maceraların yer aldığını esindiren bir hava" (129) olması ne kadar da düşündürücüdür. Okuyucular olarak eve yüklediği ve oraya ait olduğunu vehmettiği her şeyin, o evin Lousville'in "bayrağı en büyük ve çimeni en geniş ev" (66) olmasından kaynaklanabileceğini sezdiğimizde, rüya ideolojisinin sızdığı alanları nasıl da belirlediğini/kirlettiğini anlayıp titreriz; o değerler ki aslında yokturlar. Aşkı da, tıpkı eve yüklediği nitelikler gibi bir vehimden ibarettir. Ancak bunu Gatsby fark etmez bile. İdeolojinin körleştirme gücü onu da asıl meselenin ne olduğunu görüp anlama becerisinden yoksun bırakmıştır. Bireysel sandığımız aşk ve sevgi deneyimlerimizin bile kolektif olarak paylaşılan ulamlar üzerinden (değerli olan nedir?) yaşandığını sergileyen bu konuşma, belki de romanın en sarsıcı özü olarak karşımıza çıkar.

Daisy bir gösterge değer olarak, zenginlikle o kadar eşdeğer kılınır ki, bütün erkeklerin başını döndüren ve kitapta sık sık gönderme yapılan sesi, para şıkırtısına benzetilir. Üstelik bu şaşırtıcı keşif Gatsby'ye aittir. Tuhaftır, Daisy'nin herhangi bir kişisel özelliğinden çok, sanki bedeninden ayrı bir varlık kazanan sesi, denizcileri cezbeden sirenlerin meşum sesi olur çıkar. "Ona tutkun erkeklerin hatırdan çıkaramadıkları bir coşkunluk vardı sesinde" (13) diye cezbedici gücü anlatılır bu sesin. "Ses değil, evet, para şıkırtısı" der birden Gatsby. O söyleyince dank eder birden Nick'e ve hak vermemezlik edemez. "Sesinde yükselip alçalan o bozulmaz büyü, o çıngıltılı, o zilli ezgi aslında para şıkırtısıydı... Beyaz bir sarayın kulesinde oturmuş, padişahın kızı, o altın sultan" (105).

Çoğu kez *Amerikan rüyası* tarafından biçimlenen kişinin, kendi kaderini yönetebileceği konusunda duyduğu inanç kendini aldatma psikolojisine yenik düşer ve hastalıklı bir gerçeklerden kopma hali çıkar ortaya. Kişisel tarihini yeniden yazdığına inanan Gatsby, zamanı da yönetebileceğini sanır. '"Ben senin yerinde olsam' diyecek oldum, 'üzerine fazla varmazdım. Geriye getiremezsin ki geçmişi'" diye anlatır Nick aralarında geçen konuşmayı. "Geriye getiremez miyim geçmişi?" diye inanmazlıkla sorar Gatsby, "Ne diye getiremeyecekmişim?" diye üsteler. Sanki geçmiş, evinin bölgesinde bir yerde saklanıyor da elini uzatsa tutacakmış gibi etrafına yırtıcı gözlerle bakınır.

"Her şeyi eskisi gibi ayarlayacağım" der inatla. "Görürsün bak nasıl oluyor" (97). Gatsby'nin Daisy'ye kavuşamama korkusu o kadar büyüktür ki neredeyse Euridice'ye kavuşmak isteyen Orpheus gibi ölüme bile meydan okuyabileceğine inanacak bir ruh hali içindedir. Gross'a göre, kendini aldatma eğiliminde olan insanın ilgileri, ihtiyaçları, korkuları devamlı olarak onun algılarını etki

[10] bkz. Phillip McGowan. 2006 "The American Carnival of the Great Gatsby". *Connotations*. Vol. 15.1-3: 143-157.

[11] Mikhail Bakhtin. 1996.*The Dialogic Imagination: Four Essays by M. M. Bakhtin*. Ed. Michael Holquist. İng. çev. Caryl Emerson ve Michael Emerson. Austin: U of Texas P.

[12] Gross, Richard D. 1995. Psychology :The Science of Mind and Behaviour. (İkinci baskı) London: Hodder Education; aktaran Ali Kuşat, 2000. "Psikolojik Bir Olgu Olarak Kendini Aldatma ve Dini İnançla İlgisi". *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 8:97-116,s. 98

altına alarak, olayların objektif bir biçimde algılanmasına engel olur.[12]

Ancak Gatsby, zamanı geriye çeviremediği gibi "kimse" olma mertebesine de bir türlü erişemez. Tom karısının Gatsby ile ilişkisini fark ettiği o bunaltıcı yaz gününde, vakit geçirmek için gittikleri Plaza otelinde, Gatsby'ye "Sen bir hiç kimsesin" der. Karşılık olarak Gatsby, sevgilisi Daisy'den Tom'u asla sevmediğini söylemesini ister. Daisy bocalamaya başladığında, sözü alıp "Daisy seni ömründe sevmedi diyorum, anlamıyor musun?" diye haykırır. "Senle evlendiyse, ben fakir olduğum için, beni beklemekten bıktığı içindi" der (115). O anda Nick ile beraber fark ederiz ki, Daisy hiç de kocasını terk etmeyi düşünmemiştir. "Bir çeşit yakarışla, gözlerini Jordan'la bana çevirdi, hani öteden beri eli kolu bağlı oturmaya niyetliymiş de, sonunda ne yaptığını kavramıştı sanki. Ama olan olmuş, iş işten geçmişti" (115) diye anlatır Nick o anı. Ve o andan sonra olaylar baş döndürücü bir hızla gelişir. Kırık aşk öyküsü suç, aldatma, vurup kaçma, cinayet ve intihar üzerine kurulan bir şiddet öyküsüne evrilir. Otelden Gatsby'nin o görmelere seza sarı otomobili ile ayrılan Daisy direksiyondadır. Kül Vadisi'nden geçerken, arabada Tom'un da olduğu inancıyla kendini yola atan metresi Myrtle'e çarpar ve kadını öldürür. Gatsby, kaza yerinde durmayı reddeden Daisy'yi eve bıraktığında, çoktan suçu üzerine almaya karar vermiştir bile. Arkadan Tom'un arabasıyla gelen Jordan ve Nick, kaza yerinde toplanan kalabalık arasında kadının kocası Wilson'un hayalete dönmüş yüzü ile karşılaşırlar. Myrtle'in parçalanmış vücudunu görünce kısa bir an sarsılan Tom, kendisini toplamakta gecikmez. O gece, Gatsby, Daisy'yi yalnız bırakmamak için penceresinin altında umutsuzca beklerken, Daisy ve Tom mutfak masasının başında, "ortalarında bir tabak tavuk söğüşüyle iki bardak bira şişesi... harıl harıl bir şeyler anlatır"lar birbirlerine. Nick gördüğü bu sahneyi şöyle değerlendirir: " Mutlu değillerdi ... ama mutsuz da değillerdi" (127). Ertesi gün, ortadan kaybolan sevgilisi Daisy'den umutsuzca bir haber beklerken, Gatsby, Wilson'un kurşunlarının hedefi olur. Sarı arabanın Gatsby'ye ait olduğunu Wilson'a duyurmayı beceren Tom, Daisy'yi alıp kaygısız hayatlarının içine dalıp gözden kaybolmuştur bile. O Daisy ki, beş yıl önce, Gatsby'den gelen mektubu kısa süren göz yaşları ile ıslatmış, sonra Tom'un kendisine verdiği üç yüz elli bin dolarlık inci kolyeyi boynuna takıp, Tom ile mihraba doğru yürümüştür.

Dr. Ecklesburg'un miyop gözleri, görme sorunlarıyla malul, tüketirken tükenen insanların hayaletlerine bakadursun, Daisy'nin penceresinin altında "O öyle ayakta durmuş bir hiçe bekçilik ed[en]" (127) Gatsby'nin trajik hayali silinmeyen bir görüntü olarak belleklerimize kazınır. Sanırım, "Muhteşem Gatsby"nin Amerikan edebiyatının başyapıtı olarak değerlendirilmesinin temel nedenini, Fitzgerald'ın, Gatsby'nin *arzu* ve hayallerinin bireysel olduğu kadar, toplumsal bir kendini aldatma ideolojisinin ürünü olduğunu benzersiz bir biçimde gözler önüne serme becerisine bağlamak yanlış olmaz. Fitzgerald, bireysel psikoloji ile toplumsalın birleştiği öznellik konumlarının egemen ideoloji aracılığıyla nasıl şekillendiğini gözler önüne sererken, Amerikan yaratıcılığının itici gücü olarak yüceltilen *Amerikan rüyası* söylencesini de yerle bir eder. Bireyin özgür iradesi ile kendi kendini yaratma gücünün olduğu inancı üzerine inşa edilen bu ideolojinin, her Amerikalıyı, kendi kaderini ve tarihini kendi yaratabilen bir kılıcı konumuna yükseltirken, aynı zamanda, onu dokunduğu her şeyi metalaştıran bir yıkıcı konumuna nasıl getirdiğini görmemize yardımcı olur. Sadece Gatsby değil, 1922 yazında New York'un banliyösü seçkin East Egg ile sonradan görme para babalarının malikânelerine ev sahipliği yapan West Egg'de yaşayan "Muhteşem Gatsby"nin diğer kahramanları da *Amerikan rüyasının* ürünüdür. Gatsby'nin umutsuzca bağlandığı, Louisville'li seçkin aile kızı Daisy, "ailesi korkunç zengin"(11) Yale mezunu kocası Tom, Tom'un "bayağı" metresi Myrtle, Daisy'nin genç kızlık arkadaşı Jordan Baker ve nihayet öykünün anlatıcısı Nick Carraway, *Amerikan rüyasının* ürünleri olarak bedensel ve ruhsal somutluk kazanırlar. Hepsi, kapitalist toplumun tüketime odaklı özneleri olarak, aynı mermerden yontulmuş ya da aynı kumaştan dokunmuş gibidirler.

Sürrealizmin sınırlarında dolaşan imgelerle kurulan roman evreni, renklerin yüklendiği anlamlar, Gatsby ile ilgili açıkça söze dökülmeden sadece sezdirilen bilgi kırıntıları, roman evreninin bir rüyayı andıran kurgusuna katkıda bulunur ve romanı bir dil şölenine çevirir. Böylelikle biçim ve içeriğin birbirini tamamladığı ve insanı kendini aldatmaya götüren psikolojik mekanizmaların kitlesel niteliğini somutlaştıran deneyimlerin biçimsel bir düzlemde yeniden yaratıldığı bir başyapıt ortaya çıkar.

Kaynakça

Adams, J. Truslow. 1931. *The Epic of America.* Boston: Little, 1955.

Althusser, Louis. 1970. *"Ideology and Ideological State Apparatuses". Lenin and Philosophy and Other Essays.* İng. çev. Ben Brewster. New York: Monthly Review, 1971, 127-86.

Bakhtin, Mikhail. 1996.*The Dialogic Imagination: Four Essays by M. M. Bakhtin.* Ed. Michael Holquist. İng. çev. Caryl Emerson ve Michael Emerson. Austin: U of Texas P.

Baudrillard, Jean. 1972. *For a Critique of the Economy of the Sign.* İng.çev. Charles Levin. St. Louis: Telos, 1981.

Evans, Dylan. 1996/ 2006 *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis.* New York: Taylor and Francis Fitzgerald,

Fitzgerald, F. Scott. 1925. *Muhteşem Gatsby.* Çev. Can Yücel. İstanbul: Bilge Kültür Sanat. 2011 (3. Basım).

Gross, Richard D. 1995. *Psychology :The Science of Mind and Behaviour.* İkinci Baskı. London: Hodder Education.

Kuşat, Ali. 2000. "Psikolojik Bir Olgu Olarak Kendini Aldatma ve Dini İnançla İlgisi". *Dini Araştırmalar Dergisi,* Cilt 3, Sayı 8:97-116.

Martin, Mike W. 1985. "General Introduction". (haz.) M.W. Martin *Self-Deception and Self-Understanding* içinde. University Press of Kansas. New York.

McGowan, Phillip. 2006. "The American Carnival of the Great Gatsby". *Connotations.* Vol. 15.1-3: 143-157.

Tyson, Lois. 1994. *The Psychological Politics of the American Dream.* Ohio: Ohio State U. P.

Yağcıoğlu, Semiramis. 2017. "Amerikan Rüyasının Kaybeden Kahramanı Muhteşem Gatsby". Roman Kahramanı ve Öznellik, Söylem, İdeoloji ve Coğrafya. İstanbul: Komşu Yayınları.

Hande ÖĞÜT


"The Dreamers"


"Profesor Marston ve Wonder Woman"


"Barselona, Barselona"

Erkeğin ihaneti **cinsel**, kadınınki **tinsel** **öyle mi?**

Kadını pasif, itaatkâr, duyarlı, hassas vb. kavramlarla kurgulayan Freudcu psikanaliz; kendini erkek anatomisi üzerine inşa eden eril bilim; ve kadını iffet, şehvet, bekâret, doğurganlıkla kuşatan dini yargılar; erkeğe üstün bir güç ve fetih yetkisi sunarak, kadın bedenini denetlenmesi gereken bir aşırılıklar (ama bir yandan da eksiklikler!) kümesi haline indirgerler. Bu üç farklı alanda da aldatmak, erkek için normal, açıkçası erkeğin şanı ve ihtiyacıdır!

Hiç aldattım mı?
Aldatmak, beklenmedik bir davranışla yanıltmak anlamındaysa evet; birine verilen sözü tutmamak ise evet; yalan söylemek ise evet; bir şeyin niteliği bakımından yanlış bir kanı vermekse yine evet; oyalamak, avutmak ise evet. Biri ya da birileri üzerinden kazanç sağlamaksa hayır; kötü yola sürüklemek, baştan çıkarmak, iğfal etmek ise elbette hayır! Ve eşine, sevgilisine sadakatsizlik etmekse tabii ki!..

Psikolojik, sosyolojik, toplumsal hatta politik birçok olguyu içinde barındıran aldatmak kavramı, görüldüğü üzere farklı anlamlara gelse de, yaygın olarak eşlerin birbirlerini duygusal, hatta daha ziyade cinsel açıdan kandırması, ihanet etmesi anlamında kullanılıyor. Ancak ihanetin duygularla ilişkili boyutu kadına has; erkek için aldatmak demek bir başkasıyla cinselliğin yaşanması demek. Dolayısıyla da kadının platonik ve duygusal, erkeğinse tensel, cinsel ve iktidari bir duygulanım olarak algıladığı aşk tasavvuru üzerinden değerlendirildiğinde aldatmak, cinsiyetçi ve hegemonyal ideolojik yapılanmayı aydınlatmaya yarayan bir etken. Ve aynı zamanda kadın ile erkek, tinsel ile tensel, zayıf ile güçlü gibi tezatlıklar arasındaki çatışkının da vektörlerinden biri.

Uzun süre devam ettiğim, içimle dışımla, duygumla, arzumla, eyleyişlerimle beni yakından tanıyan entelektüel psikoloğuma, içine düştüğüm aşk üçgeninden söz etmiştim; birisiyle henüz yazışıyorduk, flört halindeydik, diğeri ise basbayağı sevgilimdi, ikisi de birbirini bilmiyordu. Dedi ki, "Diğeriyle yatmadığın sürece, erkekler için bir sakıncası olacağını sanmıyorum". Dedim ki: "Sizin için de geçerli mi bu? Yani karınız bir başka erkeğe heyecan duysa, âşık olsa, sakıncası olmaz mı sizin için?"

Sürekli el kol hareketlerime, saatine, bana hiçbir zaman açıklamadığı notlarına bakan adam, bir anda yüzüme kızgın, şaşkın bakışlarla bakıp azarlarcasına, "Benim karımı neden karıştırıyorsun?"dedi öfkeyle. Doğru ya, ben evli bile değildim aldatmaktan söz ederken...

İçine düştüğüm duygusal karmaşanın çözümlemesine dair, Freudyen bir yanıta, ailesel durumların analizine, kendine değer vermeme kanaatine bile razıydım ama seans, doktorun öznelliğinin otoritesi ve benim aldatılmışlık duygumla, biraz da tartışmayla sona erdi.

Cinsler ve de hemcinsler arasındaki duygusal ve cinsel ilişkilerde aldatmak neydi, nedendi? Küçük flörtleşmeler, bakışmalar, gizli yazışmalar, telefon konuşmaları aldatmaktan sayılır mıydı? Ya biriyle birlikteyken bir diğerini düşünmek, hayalinde bir diğerini öpmek, ona sarılmak, onunla cinsel fantezi kurmak?

Çoğu psikiyatri ve psikoloji uzmanı, erkeğin aldatmasının cinsel, kadınınkinin romantik olduğunu iddia ediyor.* Erkeğin cinselliğini başat, dışavurumcu ve sadist, kadın cinselliğini ise bir eksiklik olarak gören klasik anaakım psikanalitik kuramlar, erkeğin çokeşliliğini ve eşlerini cinsel doyumsuzluk nedeniyle aldatmasını meşrulaştırırken, kadının aldatması, kadına mülklendirilen eksikliği/negatifliği üzerinden kuruluyor: Nevrotik kişilik, frijit ya da histerik! Erkeği elinde tutamamak, erkeğe yetememek ya da bir erkekle yetinmemek! Nitekim çok sevdiğim Sevgi Soysal'ın "feminist", eserlerinin de "feminist eserler" olamayacağını ileri süren tezlerin bağlamında da aynı görüş var. "Tante Rosa" başta olmak üzere Soysal'ın pek çok romanında kadın kahramanların, evliliklerinde sorunlar yaşamalarının, kocalarını aldatma ya da terk etmelerinin nedeni, cinsel soğukluk ve nevrotik kişilik özellikleriyle bağlantılıdır bu görüşlere göre. Oysa erkek egemen bir kültürü içselleştirmek zorunda bırakılmış, cinsel ilişki yaşamak için evliliği zorunlu tutan bir gelenekte bu kadın karakterler, feminist bir bilinç geliştirmeye başlamışlardır. Cinsiyetçi, maço cinsellik algısını sorgularlar, aşka, cinselliğe dair özgürlükçü bir algı ve tahayyülleri, öznellikleri vardır. Soysal, annelik rolüne, sıcak yuva masalına, ahlakçılığa, tekeşliliğe, erkeklere öfkeli bir nanik çeken norm dışı bir kadınlık modeli sunmuştur. Ancak kadınların bu arayışları, heteroseksist bir cinsel politika içinde asla pratiğe dökülemez.

Aşkı, cinselliğin yüceltilmesi olarak algılayan, gerçekte aşkın değil libidonun var olduğunu iddia eden Freudyen tezleri takiben kimi psikolog, aldatmayı bir türlü doyurulamayan cinsel ve duygusal tatminsizlikle açıklıyor ve temelinde kişilerin kendilerine olan güvensizliklerini yeni ilişkilerle bastırma çabasının yattığını söylüyor ki buna katılmak olası değil. Kişinin yaşamı boyunca farklı şekillerde tezahür eden, ruhsal yapısı kadar biyolojik varlığının da bir sonucu olan cinsel ve duygusal arzularının, bir ömür boyu sadece tek bir kişi ile doyurulması mümkün müdür?

Kimi psikolog, narsisist ve borderline kişilik yapılarının aldatmaya meyilli olduğunu ileri sürerken, kimi aldatma dürtüsünün kalıtımsal da olabileceğini ama genel olarak öğrenilen bir davranış biçimi olduğunu vurguluyor. Yani ailesinde aldatma öyküsü olan ya aldatıyor ya aldatılıyor. Freud'un "geçmişin tekrarlanma zorlanması" dediği olay, nesiller arası aktarımlardan geliyor ve süreç içinde olağanlaşıyor. Dr. Susan Marchant-Haycox'a göre, eğer bir çocuk ebeveynlerinden birisinin diğerini aldattığını bilerek yetişirse, bir süre sonra sadakatsizliği kabul edilebilir bir şey olarak algılamaya başlar. Bir yetişkin olduğu zaman da partnerini aldatmak, onun için sıradan ve olağan bir davranış gibi görünebilir. Peki bu birey, tekeşli heteroseksizmin norm olduğu bir gelenekte yaşıyorsa, yine "normal" bir davranış olabilir mi aldatmak? Ve bu "normal", sadece erkek için mi geçerlidir?

Zira kimi bilim insanı, aldatmanın, erkeklerin evriminden gelen bir genle bağlantılı olduğunu iddia ederken, eril ve tektanrılı dinlerin cinsiyetçi inanışlarını ve ataerkil toplumun namus-iffet-ahlak veçhelerindeki riyakârlığını desteklemektedir. Kadını pasif, itaatkâr, duyarlı, hassas vb. kavramlarla kurgulayan Freudcu psikanaliz; kendini erkek anatomisi üzerine inşa eden eril bilim; ve kadını iffet, şehvet, bekâret, doğurganlıkla kuşatan dini yargılar; erkeğe üstün bir güç ve fetih yetkisi sunarak, kadın bedenini denetlenmesi gereken bir aşırılıklar (ama bir yandan da eksiklikler!) kümesi haline indirgerler. Bu üç

* Psikiyatri Uzmanı Prof. Dr. Nevzat Tarhan; "Erkeklerdeki cinsel aldatma ile kadınlardaki romantik aldatma riski eşittir." https://www.haberturk.com/yasam/haber/144084-erkegin-aldatmasi-cinsel-kadininki-romantiktir







farklı alanda da aldatmak, erkek için normal, açıkçası erkeğin şanı ve ihtiyacıdır!
Bilime göre erkeklerin genlerinde bulunan aldatma hücresinin motivasyonu da şüphesiz cinsel aşk ve arzudur. Aşk, tutku, arzu, cinsellik dürtülerinin hormonlarla -da- ilgili olduğu elbette bir gerçektir, ancak patriarkal toplumlar testosteron toplumlarıdır: Başat, güçlü, şiddet eğilimli, saldırgan, hedef odaklı. Şehvet ve istek duymaya, cinsel arzulamaya neden olan testosteron, kadınlarda da bir miktar salgılanmakla birlikte erkeklerden adeta fışkırır. Erkekler cinsel ilişki sırasında testosteron salgılarken, kadınlar oksitosin yani şefkat hormonu salgılarlar. En çok da süt verirken salgılanan oksitosin hormonu bağlılık duygusunu güçlendirir ve eşten ayrılmamayı sağlar. Bu yüzden erkekler aldatmaya yatkın, kadınlar da bağımlılığa. Kocasını aldatsa da bu kez diğer erkeğe bağlanmaya yatkın yani! Çünkü seks sonrasında salgılanarak sadakati arttıran vazopressin hormonu da kadınlarda daha çok bulunuyor.
Anaakım bilime göre, hormonların yönettiği aşk ve cinsellik tamamen biyokimyasal bir süreçten ibaretse ve insanların aslında çokeşli olacak şekilde evrimleşmiş türler olduğu doğruysa, neden çokeşli bir sistemde yaşamıyoruz da hayat boyu tek bir cinse ve bireye bağlı kılınmamızı onaylayan bir sistemde yaşıyoruz? Demek ki mesele tümüyle hormonsal, tümüyle duygusal değil. Louann Brizendine, "The Male Brain"de erkek beyninde seks, güç, iktidar, şiddet gibi amaçlara hizmet eden devrelerin mevcut olduğunu ancak erkeklerin beyinlerini bu yönde geliştirmelerinin asıl nedeninin "toplumsal beklentiler" olduğunu belirtiyor* (tabii siyasi örüntüleri, dini ve kültürel mesajları da unutmamak lazım!).
Bu "toplumsal beklentiler" şüphesiz siyasetin, geleneğin, dinin şapkasının altından çıkıyor ve tüm bireylerin uyması zorunlu normlar haline getiriliyor. Örneğin, korkunç derecede kadın düşmanı olan Hıristiyanlıkta Saint Paul, kadınlara silik kişiliği ve ağırbaşlılığı öğütler; gerek Tevrat'a gerek İncil'e dayanarak kadının erke-

* Louann Brizendine, *Erkek Beyni*, Çev: Gül Tonak, Say, 2011.

ğe bağlı olması ilkesini koyar: Kadın erkekten doğmuştur; erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratılmıştır! Kilise nasıl İsa'nın buyruğundaysa, kadınların da her konuda kocalarının buyruğunda olmalarını emreden Hıristiyanlıkta kadın, erkeği aldatan cinstir. Başlangıçta Âdem ölümsüzdü, fakat Havva'nın şeytana uyması sonucu erdemiyle birlikte ölümsüzlüğünü de yitirdi. Kadın erkeğini aldattı ve üreme lanetine uğrayan tek sorumlu kişi oldu. Ölümü evrene Havva getirmiştir ve cinselliği ile sürekli horlanmaktadır.

Gerçi zina konusunda, İslam gibi erkeği de hoşgörmeyen Hıristiyan inancında, "Bir kadına şehvetle bakan her adam, o kadınla zina etmiş olur" (Matta 5/27, 28). Ve hatta boşanmış bir kadınla evlenen de zina etmiş olur.

İşte Müslümanlar bunu engellemek için kadını kapatıyorlar ki erkeğin şehveti kabarıp da zinaya sürüklenmesin. Kadını hem cinsel bir nesneye indirgeyen, ama aynı zamanda da cinselliğini tümüyle yok sayan bu gelenekte, erkeğe dört kadın helal olarak sunuluyor ki cinsel bakımdan eksik kalmasınlar. Böylece aldatmanın da önü alınmış olunuyor.

Sanmayın ki sadece İslam'da böyle, Mormonlukta da, Hindu inanışında da erkeğe çok eş sunan eril, şehvetli bir vaat var! Brahman rahip Vatsyayana tarafından yazıldığı kabul edilen "Kama Sutra" (MS I. veya IV. yüzyıl), tarif edildiği gibi bir cinsellik el kitabı değil, erkek cinselliğini kutsama olarak cinsellik rehberidir. Aşk ve cinsel pratiklerden, geleneksel örf ve âdetlere kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsayan bu sanatı kadınlar, evliliğe hazırlık olarak kocalarının onayıyla öğrenmelidir. Toplumsal yapıdan hem beslenen hem de onu besleyen kitaba göre kadın, kocası bir başka kadınla evlenmesin diye ona itaat etmeli, erkek evlatlar doğurmalıdır. Kocası ikinci kadını eve getirdiğinde ona kendisinden üstün bir konum sağlamalı ve onu bir kız kardeş gibi görmelidir. Her şeyin erkeğin hizmetine sunulduğu bu tasavvurda erkek karısını aldatabilir, "zevk kadınları"na gidebilir veya eve "kuma" getirebilir. "Bir eşe sahipken tekrar evlenmenin nedenleri" erkeğin lehine gerekçelendirilerek meşrulaştırılır: Kadının budalalığı ya da kötü huyluluğu, devamlı kız doğumları, kocanın nefsine hâkim olamaması."*

Din, bilim, psikanaliz, kültür, gelenekler, örf ve inanışlar erkeklerin aldatmasını meşru, doğal bir cinsel dürtüyle tanımlayagelmişken mevcut hukuk sisteminde de, aileyi yıkan, evliliği bitiren aldatma, elbette kadınlar aleyhine kavramlaştırılmıştır. Hukuktaki "sadakat yükümlülüğü" kavramına göre eşler birbirine sadık kalmalıdır, zina yasaktır. Ancak kadının zinası ile erkeğin zinasını ayrı maddelerde düzenleyen Medeni Kanun'da, kadının zina suçu işlemesi için sadece bir kez cinsel ilişkiye girmesi yeterli görülürken, erkeğin zina suçu işlemesi için "karı-koca gibi yaşama" koşulu yer almaktaydı. Bu zihniyet halen varlığını korurken daha da şiddetli bir hal alarak aldatma, son yıllarda artan kadın cinayetlerinin de bir gerekçesi, erkekler için bir can simidi haline getirildi. Erkeklerin kadın cinayetlerinde haksız tahrikten yararlanmak için en çok kullandıkları argüman, sadakate ihanet yani aldatmak. Haksız tahrik indirimi uygulaması sadece evlilikte ihanet için geçerli değil elbet, boşandıktan sonra bir başkasıyla ilişkiye girmek de, evliliğe bakire girmemek de erkeğin gururunu, onurunu ve namusunu kurtarmasını gerektiren tahrikler!

Akdeniz, Ortadoğu ya da İslam ülkelerine özgü bir sorun gibi gözükse de farklı başlıklar altında (şeref, onur, ahlak, erdem, utanç gibi) işleyen evrensel bir sorun olan namus, cinsel ahlaka ilişkin son derece eril, hiyerarşik ve cinsiyetçi kuralları içerir. Namusun taşıyıcısı ve sahibi erkekken, kadın yalnızca utancın sahibi ve nedenidir. Carol Delaney'e göre kadınların utançla ilişkilendirilmesi, hegemonik cinsellik ve cinsiyet söylemi ile derinden bağlıdır. Kadın bedeninin utanç kaynağı olarak imlenmesi beraberinde erkek denetimi altına sokulmasını da getirmektedir.**

Aldatmanın tanımlanması, ataerkil yapıların kadın cinselliğini denetleyen veçhesiyle ve namus kavramıyla derinden bağlıdır ve bu söylem aynı zamanda kadının toplumsal cinsiyet konumunun ve tabiliğinin altında yatan nedendir.

Kadın, uyumluluğuna, işbirlikçiliğine, sadakatine, erkeğiyle özdeşleşmesine karşılık, tüm romantik kaderin yüce doruğunda duran adam tarafından okşanıp arzulanır, bir kadının hayatta başına gelebilecek en iyi şeylerle (düğün, evlilik, balayı, annelik) ödüllendirilir. Aksi takdirde "aldatılan kadın" olur. Bu görüşlere göre erkeğin aldatmasını kadın hazırlamaktadır; bakımsızlığıyla, mükemmel ev kadını, harika eş olmamasıyla, uyumsuzluğuyla, dırdırıyla, cinsel soğukluğuyla, dertleriyle! Çoklu ve açık ilişki yaşamayı sakıncalı bulan erkek, konfor alanını muhafaza etmek için karısının hamilelik döneminde, canı sıkıldığında, heyecan aradığında, işleri kötü gittiğinde, andropoz döneminde, içip de sarhoş olunca, cinsel fantezilerini ancak bir başka/yabancı kadınla tatmin edebiliyor diye haklı olarak aldatıyorsa ve bu meşruysa, kadınınki neden meşru değildir?

Değersizlik duygusuyla baş etmek için olsun, öç almak için olsun, kocasından kurtulmak için olsun ya da cinsel pratikte bir yenilik, duygusal bir ilişkilenme, bir mutluluk istenci, tutkulu aşk arzusu olsun; olamaz mıdır bir kadının? Aldatan kadın histerik, aldatılan kadın eksik mi olacaktır hep? Her ikisinin de sonu mutsuzluk ve yıkım ile mi bitecektir?

Gündelik hayatın ideolojik bir temsili olan edebiyat tarihi, aldatıldığı ya da aldattığı için hasta olan, intihar eden, yataklara düşen, ölen, öldürülen ya da öç alan kadın temsiliyetleriyle doludur.*** Aldatma eylemine özne olan diğer kadın da genellikle yıkıcı, tehditkâr, tekinsiz ve hilelerle kuşanmıştır; onun da mutlu olması düşünülemez.

Kocaları ya da sevgilileri tarafından aldatılan kadınlar çünkü genellikle bir çaresizlik, acı, değersizlik sarmalında kaybolurlar. Bir yandan kandırılmışlıklarına, bir yandan bir başka kadına tercih edilir oluşlarına, bir yandan evliliklerinin biteceğine dair korku ve endişe

* Vatsyayana, Kama Sutra, Çev: Mustafa Küpüşoğlu, Sel, 2009, s. 124.

** Carol Delaney, Tohum ve Toprak, Çev: Selda Somuncuoğlu/Aksu Bora, İletişim, 2001.

*** Türk edebiyatı da bu negatif, cinsiyetçi ve didaktik örneklerle hayli yüklüdür. Reşat Nuri Güntekin'in "Acımak" romanında kocasını aldatan Ruhsar, kocası tarafından öldürülür. Halide Edip'in "Mev'ut Hüküm"ünde ise aldatmamasına rağmen kocası tarafından öldürülen bir kadın vardır. Kasım, zaten dul olan Sara'nın kendisini aldattığını "zannederek", başkalarının da kışkırtmasıyla canını alıverir karısının.

duyarlar. Ya yenilir, ya aileyi kurtarmak için çırpınırlar ya da belki cinayet bile işlerler! Euripides'in "Medeia"sı, kocası Iason'un ihanetine, çocuklarının canını alarak yanıt vermiştir. Kont Mortsauf'un eşi, iki çocuk annesi Madam de Mortsauf ile genç Felix de Vandenesse'in imkânsız aşkını anlatan, Balzac'ın unutulmaz eseri "Vadideki Zambak"ta, Felix'in, Leydi Dudley ile yakınlaşması Kontes'i yatağa düşürür ve Kontes'in aşk acısından hayatını kaybetmesinin müsebbibi Leydi Dudley, dönem romanlarının vazgeçilmez figürü olan "kötü kadın"a iyi bir örnektir. Tolstoy'un ünlü "Anna Karenina"sı da eşini aldatmasının "ceza"sını hayatıyla öder. Rus aristokrasisine mensup, güzel bir kadın ve anne olan Anna, sevgisiz ve monoton evlilik hayatına karşılık, tutkulu bir aşk geliştirmiş ve genç kont Vronski ile yaşadığı bu ilişkisinden hamile kalmıştır. Bu durumu kocası Karenin'e itiraf etmesine rağmen adam itibarının sarsılmaması için boşanmayı reddeder, Anna'dan bu ilişkiye son vermesini ister. Ama Anna âşıktır!* Karenin, Anna'nın çocuğu doğurduğu ve ölmek üzere olduğu haberini alınca hem karısını hem de âşığını affeder. Ne var ki Tolstoy'un eril yazar otoritesi Anna'yı affetmez; toplumdan dışlanır, gittikçe huysuz, kıskanç bir kadına dönüşür, Vronski ile arası bozulur, adamın artık kendisini sevmediği düşüncesiyle bunalıma girer, yaptıklarından büyük bir pişmanlık duyar ve intihar eder.

Hatırlayınız, "Madame Bovary" de benzer bir hikâyeye sahiptir. Flaubert'in bu kült karakteri,
açgözlü, hafifmeşrep (!) bir kadındır. Kocası Charles Bovary'yi aldatarak yaşadığı iki yasak aşkta, yaşamın ona sunabileceklerinin sınırını görür: Kendi sonunu! İhtiras sarmalında kaybolup giden bu kadın, yaşamına kendi elleriyle son vererek öder yasak aşkın bedelini.

Bu hikâyeler, akla hemen adı üstünde bir yasak aşkı anlatan "Aşk-ı Memnu"yu getirir. Halit Ziya Uşaklıgil'in 1898-1900 arasında yazdığı ve Batı tekniğine uygun ilk roman olan anlatıda yasak aşk kaçınılmazdır ama, bedeli ölümdür; Bihter, kendisinden hayli yaşlı kocası Adnan Bey'i, yeğeni Behlül ile aldattığı için intihara sürüklenir.

İntihar yoksa cinayet vardır aldatmaların sonunda... Emile Zola'nın ünlü romanı "Thérèse Raquin", hastalıklı kuzeniyle evlenmek zorunda kalan, yaşamın renksiz ve tekdüze akışına boyun eğmişken acımasızca bir tutkuya kapılan bir kadının öyküsüdür. Thérèse, kocası Camille'in arkadaşı Laurent'a âşık olunca, gözünü kırpmadan cinayet işleyecek hale gelir. İkili, bir sandal gezisinde Camille'i boğarak öldürdükten sonra evlenseler de kocanın hayali peşlerini bırakmaz; işledikleri cinayeti birbirlerine yüklemeye kalkışırlar. Mutluluk projeleri kâbusa dönüşmüştür.

Federico Garcia Lorca'nın "Kanlı Düğün"ünde de benzer tema işlenir. Tam da düğün gecesi gelin, sevdiği adamla birlikte gizlice kaçar. Ama kaderinden ve kederden kaçamaz. Kıskanç koca her ikisini de bulur ve iki erkek birbirini öldürür. İlkel tutkular ile uygarlığın amansız namus anlayışı arasındaki gerilimin tuzağına düşmüşlerdir ve çatışma ölümle sonuçlanacaktır.

Nabokov'un "Karanlıkta Kahkaha" adlı romanı da bu çerçevede önemlidir. Karısının çocuk yaştaki kızına âşık olarak kıza el koyan Humbert'in trajedisinin ("Lolita") adeta bir öntaslağı olan bu romanda, âşığı tarafından ölüme sürüklenen Albinus'un trajedisini gözler önüne serer Nabokov.

Berlin'de yaşayan sanat eleştirmeni Albinus zengindi, saygındı, mutluydu ancak günün birinde on altı yaşındaki Margot'ya âşık oldu ve yaşamı felaketle son buldu. Aldatıldığını öğrenen karısı Elizabeth kızlarını da alarak evden ayrıldı. Margot da bu büyük aile evine taşındı. Film yıldızı olmak isteyen fakir ama büyüleyici Margot, elbette babası yaşındaki Albinus'la parası ve çıkarı için birlikte olmaktaydı, o aslında ressam Rex'e âşıktı ve bir süre sonra Albinus'u Rex ile aldatmaya başladı. Bunu birinden duyan Albinus, Margot'yu öldürmek istedi ancak kız onu kandırdı. Derken Albinus'un kızı veremden öldü, Margot onu cenaze törenine bile göndermedi. Bir tatil dönüşü kaza geçirdiler ve Albinus kör oldu. Bu durumdan faydalanan Margot ve Rex onun paralarına konma planları yaptılar. Albinus'un kör gözlerini fırsat bilip aynı evde sevgili olarak yaşamaya başladılar. Albinus sonunda durumun farkına vardı, Margot'yu vuracaktı ama ne yazık ki sevgilisi tarafından vurulan kendisi oldu.

Romantik ve dramatik klişelerle dolu, trajikomik harikulade bu romanda Albinus karısını aldatmış, sevgilisi tarafından aldatılmıştır ve sevgilisi Margot da, Rex tarafından aldatılmıştır. İlahi adalet mi söz konusudur yoksa kadının bir "öteki" olarak tehlikeli oluşu konusunda ikna edici bir yaklaşım mı? Zira Margot, hem yuva yıkan kadın, hem aldatılan kadın, hem de katil kadındır.

Elbette aldatılmasına rağmen yoluna devam eden hatta belki de aldatıldıktan ya da aldattıktan sonra aydınlanan, kendi gerçek hayatını bulan, kuran kadınlar da vardır. Çok sevdiğim Ulrike Meinhof'un hayatı buna harika bir örnektir. Nükleer karşıtı hareketin üyesi ve Konkret adlı radikal sol gazetenin editörüyken komünist Klaus Rainer Röhl ile evlenip ikiz bebeklerini doğuran Ulrike, kocası kendisini aldatınca kızlarını da alarak evden kaçtı ve Berlin'deki radikal solcuların arasına karıştı; anti-militarist, anti-nükleer eylemlerinde rol aldı, bu hayatta onu mutlu edecek gerçek misyonunu bulmaya başladı.

Yayımlandığı dönemde hayli popüler olan Marilyn French'in "Kadınlara Mahsus"unda (1977) ise banliyöde yaşayan orta sınıftan, iki çocuklu bir ev kadınının, kocasının kendisini aldatmasından sonra üniversiteye devam ederek, lezbiyen bir bilinçle yeniden doğuşuna tanıklık ederiz. ** Yine Virginia Wooolf'un "Orlando"sunda, kadının aldatılması büyük bir dönüşüm yaratır: Sevdiği erkek Sasha'nın onu bir denizci ile aldatıp terk etmesi Orlando'nun kimlik dönüşümünün en kritik aşamasını oluşturur.

Ingeborg Bachmann, "Gomore'ye Bir Adım" adlı hikâyesinde, heteroseksüel evliliği ve lezbiyen ilişkisi arasında bir ikilem yaşayan kadın

* Benzer bir temayı, aristokrat bir kadınla bir koru bekçisi arasındaki yasak aşka odaklanan "Lady Chatterley'in Sevgilisi"nde (D. H. Lawrence) de görürüz. Lady, bu süreçte cinselliğini keşfederek bir kadın olarak kendi gücünün farkına varmaya başlar. Ancak kocası boşanmayı reddeder ve roman, kadının mutlu olmasına izin vermeyen karamsarlıkla, belirsiz bir nihayete erer.

** Marilyn French, "Kadınlara Mahsus", Çev: Armağan İlkin, E Yayınları, 1995.

karaktere odaklanır.* Lezbiyenliğin, her türlü ahlaksızlığa sapıldığı için Tanrı tarafından yerle bir edilen Gomore kenti ile sembolize edildiği bu müthiş hikâyede evlilik, kadının dişi rolünü kabullenmesi olarak görülürken, lezbiyen ilişki, kadının kendi içsel dünyasını doyasıya anlamak ve yaşamak adına cinsel alanda toplumdaki güç dengelerini cesurca altüst etmesidir.

Aldatmayı kaçınılmaz kılan heteroseksüel, tekeşli cinsiyet ve cinsellik rejiminin ta kendisi midir yoksa? "Cinsel devrim" gerçekten olmuş olsaydı aldatmak diye bir kavrama bu anlamda yer olmayacak mıydı?

Freud'un şapkasından çıkan modern seksoloji biliminin kurucularının psikanalitik ve romantik tasavvurlarından sonra cinselliği ilk kez politik etkinliğin bir alanı olarak tanımlayan Wilhelm Reich, bir cinsel devrimden söz etti. Reich cinsellikteki ana sorunu, cinsel dürtülerin bastırılması, yok sayılması, dogmatik kurallar içine alınması olarak belirledi. İnsanlar cinselliklerini özgürce yaşayabildiklerinde otoriter kişilik yapıları çökecek, eşler arasındaki aldatma sona erecek, sağlıklı insanlar da ekonomik ve toplumsal düzeni yeniden inşa edeceklerdi.

Reich'ın cinsel özgürlükçü görüşlerini benimseyen Marksist feministler (Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Alexandra Kollontai gibi), "yeni kadın" ve "özgür aşk" tasarımları geliştirdiler. Aynı dönemde cinselliğe dair gerçekten özgürlükçü bir söylem geliştiren ise Emma Goldman oldu. Aşk, Goldman için özel önem atfettiği anarşik bir duyguydu. Doğası gereği özgürlükçü, sınır tanımaz ve yaratıcı enerjiyle yüklü... Normatif olmayan cinsel pratiklerin kendilerini ifade etme hakkından bahseden ilk feminist olan Goldman, bir yanı hep muhafazakâr kalan poligamiden (çokeşlilik) daha özgürlükçü olan poliamori (çoklu aşk) kavramının da öncüsüydü.

Ne var ki Reich'ın fikirleri doğrultusunda ve '68 hareketinin de etkisiyle gerçekleşen "cinsel devrim", serbest aşk, çokeşlilik, komünal seks gibi ilişkilenme biçimleriyle erkeklerin lehine yaşanmıştır. German Greer'in belirttiği gibi, serbest bırakılmış olan cinsellik, erkek cinselliğidir. Tüm bunlara karşılık radikal ve sosyalist feministler, cinselliği bir politika haline getirmiş, Fransız feminizmi yeni bir dişil cinsellik tasavvuru oluşturmuş, lezbiyen feministler hetero-patriarkaya karşı bir cinsellik kavrayışı geliştirmişlerdir. Pek çoğu ve kimi postfeminist ise tekeşliliğin, feminizme aykırı gelen yasaları ve sonuçlarının eleştirisini yaptılar. İlk başta tanımı sorunluydu, zira bu sistemin kurucu ilkesi ona getirilen genital cinsel tanımdır. Bütün koşullar, çiftin cinsel pratiği birlikte mülk edinmesi konusundaki merkezi uzlaşı çevresinde belirlenir. Cinselliğin kendisi sadece bu alanda mümkün kılınır, yüceltilir, olumlanır ve "serbest"tir; ama bu alan dışında tehdit edici, kızılacak, denetlenmesi gereken, korku uyandırıcı bir şey olarak tanımlanır. Jill Lewis, erkek denetimi ve erkek şiddeti yelpazesini göz önüne aldığımızda, tekeşliliğin kadınların yaşamları ve erkek denetimiyle ilgili kilit meselelerle bağlantılı olduğunu belirtir: "Özellikle kadınlar tekeşliliğin kurallarına uymadıklarında geriye onlar için ne kalır?

Tekeşli adanın dışında herhangi bir girişim, dışa atılma, reddedilme ve geçimini yitirme anlamına geldiğine göre, kadınların duygularının ve kimliklerinin nasıl bir tahribata hazırlandığını tasavvur edebiliyor musunuz?"**

Tekeşliliğin alternatifi olarak sunulan çokeşliliğe karşı '80'lerde geliştirilen çoklu aşk (poliamori) kavramı, uzun vadeli, dürüst ve açık ilişkileri kapsıyor, özgün kuralları ve türleri var. En önemli ilkesi radikal dürüstlük; yani ilişkiyi kaç kişi yürütüyorsa hepsinin birbirinden haberi ve onayı olmalı. "Açık ilişki" olarak tanımlanan modelde, bir çift var ve diledikleriyle yakın ilişkiler kurabiliyorlar. "Çoklu sadakat" denen modelde ise hepsi birbirini seven üç ya da daha çok kişi birlikte yaşıyorlar. Klasik aşk üçgeni (menage-a-trois) de bu modele dahil. Ancak gündelik hayatta, edebiyat ve sinema gibi kültürel örneklerde de görüldüğü üzere üçlü aşk demek, bir erkek ve ona âşık iki kadın demek!

İlişkileri de kitapları da, aşk üçgeni üzerine kurulu olan Colette'in ünlü "Caniko"su, 1900'lü yılların başında genç bir kadın, genç bir erkek ve orta yaşlı bir fahişe arasında gelişen bir aşk hikâyesini anlatır. Yine çağdaşı, Henry Miller ve karısı June ile yaşadığı üçlü aşkla gündeme gelen Anais Nin, romanlarına da yansıyan çoklu aşklarda, aynı erkeğe âşık olan kadınların hem kendilerini, hem birbirlerini anlama mücadelesindeki deneyimlerini, kıskançlıklarını kaydeder. Jean-François Briant, Mireille Cretinon ve Catherine Stoessel arasında yaşanan, bir kitap projesine dönüşmesi de amaçlanan üçlü ilişkide, yine bir erkek ve ondan çocuklar doğurmak isteyen iki kadın ve aralarındaki duygusal gerilimler yer alır.***

Kıskançlık, katlanma, fedakârlık gibi negatif yönde yaşanan duyguların bertaraf edilmesi için '90'larda yeni bir kavram geliştirilir: Compersion, yani partnerinin bir başkasını sevmesinden duyulan zevk. O mutlu oluyorsa ben de mutlu olurum şeklinde karşılıklı bir empatiye dayanan bu olgu, her şeyden önce mülkiyet duygusunun ortadan kaldırılmasını amaçlıyor. Nitekim aldatma, tek olmak, biricik olmak arzularıyla da bağlantılı bir olgu. Günümüzde sosyal medyaya, medyaya ve televizyonlara yansıyan örnekleriyle bu yeni ilişki biçimi, geleneksel aile kavramını ve eşler arasındaki hiyerarşiyi değiştirmeye niyetli ve bu yönüyle lgbt ve queer hareketiyle de bağlantılı. Bu tür aile, komün ya da topluluklarda büyüyen çocuklar için en azından cinsel aldatma diye bir kavrama yer olmayacak.

Kimi sorunsallarına rağmen önerilen, deneyimlenen tüm bu ilişkilenme biçimleri, tekeşliliğe alternatifler sunarken, erotikleştirilmiş hâkimiyetin ve haz duymanın eril; erotikleştirilmiş itaatin ve haz vermenin dişil özellikleri tanımladığı toplumsal cinsiyet ve cinsellik düzleminde kadınlar ve erkekler için aynı mekanizmalarla işlemiyor. Bu tahribattan ve aldatma/aldatılma pratiklerinden kurtulmanın yolu, patriarkayı ve kapitalizmi hedefine alan gerçek bir cinsel devrim, hatta toplumsal, yapısal devrim gerçekleşmediği takdirde çokeşlilikten, çoklu aşktan, üçlü aşktan geçmiyor.

Aldatmak bana kalırsa bedensel, cinsel değil, zihinsel bir kavram, etik bir erdem ve dürüstlük ile alakalı. Kavramı bedene ve cinselliğe indirgeyen öğrenilmiş ve konservatif bakış açılarımızdan kurtularak, yerleşik ve içselleşmiş düşüncelerimizin yapılarını çözmek ve aldatma/aldatılma pratiklerine, "öteki" kadınları da düşünerek, onlarla empati kurmaya çalışarak yaklaşabilmek bizim elimizde. Bunun yolu da meseleyi politize etmek ve diğer eşitlikçi, özgürlükçü zihinsel, politik mücadele biçimlerimizle bağlantılandırmaktan geçiyor.

* Ingeborg Bachmann, "Otuz Yaş", Çev: Kamuran Şipal, Bağlam, 1989.

** "Tek eşliliğin Politikası", Jill Lewis, Feminist Politika 20, Güz 2013.

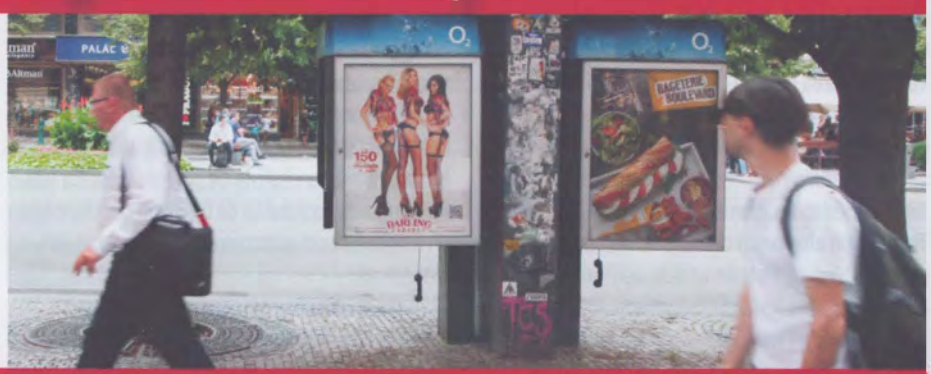
*** Briant, Cretinon, Stoessel, "Üçlü, Duygusal Bir Laboratuvar", Ayrıntı Yayınları, 2005.

Zahit ATAM

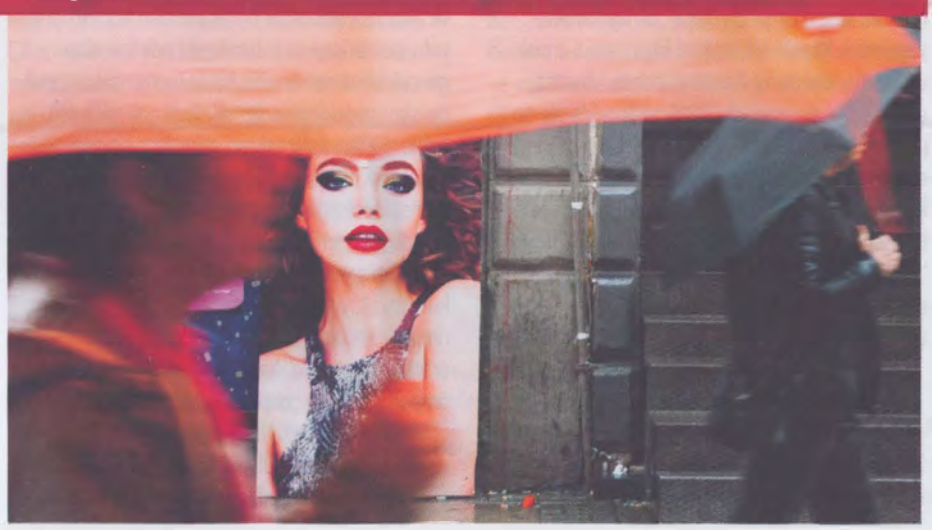


© NEVZAT ONUR ÇAPALOV

Aldanmış, **kendini ayna sanmış**



Günlerden bir gün yaşadıklarının derdine düşenlerin türküsünün güftesi üzerine...



Aşk ilişkilerinde aldatmanın esas mağduru "zedelenen ego"dur.

Aldatmak ve aldanmanın psikanalitik olarak nesnesi ve ruhun derinliklerinde bıraktığı izler tam anlamıyla birbirinin zıddıdır.

Aldatmanın "if"li hali: Aldatan insan eğer bunu bir "kazanç" için yapıyorsa...

Aldattığı insan ise ona güven ve sevgi besliyorsa...

Aldatılan insanın ruhunda "derin bir yara" oluşur.

Bunun nedeni ise insanın en temel ontolojik niteliklerinden birinin yaralanmasıdır. Bir ruh bir başka ruha yatırım yaptığında, yani kendi egosunu ona açtığında, sevgisi ölçeğinde hem güç kazanabilir hem de o denli zayıf olur. Sevgi karşılık bulursa ve karşısındaki buna güven içinde geri yansıtırsa, bu güçtür.

Ama eğer karşısındaki ona karşı bu sevgiyi kullanırsa, sonuç yıkıcı olacaktır. Niçin derseniz, Freud'a başvurulursa net olarak anlaşılacaktır:

"İnsan kendisini çevreleyen dünya ile doğrudan bir his aracılığı ile kendi bağlantılarını kurarak haberdar olur...

"Normal olarak, bizim özümüze dair hissimizden, yani bizim kendi egomuzdan daha sağlam bir şey yoktur. Bize öyle görünür ki bağımsız bir birim halinde bir şey, keskin biçimde hatları çizilmiş halde kendisinden başka olan her şeyden ayrışır. Ama bu aldatıcı bir görünüştür, tam aksine ego içine doğru genişler, herhangi bir keskin sınırı yoktur, bilinçdışı zihinsel bir varlığa uzanır, işte buna *id* adını vermekteyiz, *id*'e adeta ön-cephe görecek şekilde biçim kazanır... Dışsal dünyaya doğru egonun kendisi temiz ve bakir kalmaya devam ediyormuş gibi görünmektedir ve keskin bir biçimde sınırları çizilmiştir,

şekli açık ve net olarak belirlenmiştir. Zihnin yalnızca bir hali var ki bu halde *ego*nun bağımsızlığı ve tekilliği kendi sınırlarını korumakta başarısız olur -bu genel olmayan özel bir hale karşılık gelir, ama bu özel halin patolojik olarak nitelenmesi ve hüküm verilmesi doğru olmaz. Âşık olmanın en yüksek evresinde *ego* ile nesnesi arasındaki sınırlar aşınma, silinme tehdidi altında kalır.

"Erkeğin duyularının bütün kanıtlarına karşı âşık erkek şunu ifade eder: o *ve* âşığı birdir ve bunun bir hakikatmiş gibi davranılmasına hazırlanmıştır. Fizyolojik bir işlev neticesinde geçici olarak askıya alınabilen bir şey aynı zamanda hastalıklı süreçlerin etkisiyle elbette ki zarar görmeye yatkın olmak zorundadır." (Freud, "Uygarlık ve Uygarlığın Yarattığı Hoşnutsuzluklar", çev. Zahit Atam)

Bu anlamda, âşık olduğu durumda ego kendi özünü koruyamaz, ego "tam ve bütün" olabilmek için sınırlarını açar. Âşık olduğu insanın egosu ile birleşir, böylece kendini tamamlanmış hisseder. Bu anda kendini daha güçlü de hisseder. Ama diyalektik burada da devreye girer, *varlığın kendini en güçlü hissettiği yer, aynı zamanda onun en zayıf olduğu bir andır.* Çünkü aşk ilişkileri çıkmaza girdiğinde, bir aldatma ya da sevgi, öfke ve hiddet ile reddedildiğinde, varlık sınırlarını açtığı ve bütünlüğünü bozduğu için, egosu yaralanır ve varlık "kendini bilmez hale" düşer. Aşk ilişkisi çıkmaza girdiğinde kişinin şaşmasının nedeni egonun zarar görmesidir. Aşk ilişkilerinde aldatmanın esas mağduru "zedelenen ego"dur.

Dolayısıyla, aldatmanın genellikle şiddet ve öfke ile karşılanması, aşk ilişkileri yıkıcı zararlar gördüğünde, eylem olmasa bile ötekinde "nefret, iğrenme, hiddet" ile anılması tam anlamıyla bilimsel bir temele dayanır:

Çünkü varlığın kendisine, özüne, kısacası egosuna yapılmış bir saldırı olarak yaşanmıştır, öyle hissedilir, affı ise kolay kolay mümkün değildir! Affeden genellikle yeni aldatma vakaları için bağrını açmış, aldatan ise ilkinde şu oldu, ikincisinde daha dikkatli olmalı, üçüncüsünde ise... Varlık en iyi halinde bununla ilişkisini kesmeyi, bunları yok saymayı ve kendi hayatını yeniden kurmayı bilmeli. Ve yeni sulara yelken açtığında talihinin iyi gitmesi sonucunda "sarsılan egosu"nu çok daha iyi hissedecek bir hale gelirse, geçmişin "aldatması" komikleşir, o artık geçmişin bir yarasına dönüşür, ego kendisini tamir ederse ancak bu olabilir.

Bazı insanların buna bulduğu çözüm nettir: Bazıları aşkı reddeder.

Hatta aşktan kaçar, çünkü daha önceki deneyiminin bir sonucunda yaşadığı "küçük çaplı bir travma" onu ürkek ve kendinden korkar hale getirmiştir.

Bu birinci ve aşktan kaçmayı rasyonalize eden örnektir. Ama aşktan korkan bazı insanların ve sevgisini başkasına veremeyen bir insanın psikanalitik olarak kökenlerine gittiğimizde ne görmekteyiz?

Sevgi ilişkilerinin tesis edildiği ve rollerin belirlendiği ana-baba-çocuk üçgeninde, kısaca analitik olarak ödipal üçgende işler ters gitmiştir!

O ilişkiler içinde varlık kendi ilk yani primordial prototipini alamamıştır, yetişme evresinden kalan sevgisizlik hissi, sonuçta sevgiyi hissedemez ve aynı zamanda sevgiden korkan birisi haline getirir insanı. Evlilik ilişkilerinde en temel kusurlu hareket budur: *Karşısındakinin varlığına kayıtsız kalmak.*

Bu tip insanların kendisi bir sevgili bulsa, bu ilişki evlilik ile taçlansa dahi, ileriki süreçlerde ne olur? Sevginin kendisi içeriden, kişinin ruhundan öz-beslenmesini yapamadığı için, tükenir ve ilişki bir yıkıma, duyarsızlığa ve hatta anlamsızlığa doğru kayar.

En tehlikeli tipler bunlardır: anlamsız bir filmde şöyle bir diyalog vardı...

"Evlenmeden önce, onun için (karısı) deli oluyordum, bir gün görmesem yerimde duramıyordum. Ama şimdi on yıl geçti, yatakta yanında yatınca içime karabasanlar geliyor, ben de ihtiyaçlarımı ... gideriyorum."

Bu anlattığım tipolojinin sevgisinin nesnesi, evlenmeden önce, aslında karşısındaki insan değildi, o bir bedendi ve kendi arzusunu ona yöneltmişti. Ama evlenip aynı yuvayı paylaştığında o karşısındaki artık bir beden değil, ruhu olan bir varlıktır. Şimdi ona arzu duymamasının nedeni basittir; o bedendeki ruhla çatıştığı için değildir bu, aksine ruhu olan bir bedene kendisini açamıyordur. O ruhlu bedeni istemiyor, çünkü o ruhunu açınca bu erkeğimiz aslında kendi ruhunun "ötekisini" görüyor (das Es)! O öteki kulağına kendisinin ne kadar *"immoral"* olduğunu söylediğinde kişi artık "karısından" kaçıyor, suç karısında değil, karakterimizin karaktersizliğinde!

Türkiye'de bizim Yeşilçam'dan öğrendiğimiz, elbette ki Yeşilçam'ı aratmayan gazetelerdeki haberlerden öğrendiğimiz kadarıyla, erkeklerimizin aşklarının nesnesi çoğu kere kadınlar değil, tam tersine, erkeklerimizin nesnesi kendi kayıp çocukluklarında yatıyor; kendi yetersizliklerini şiddet ile kapatmaya çalışan erkek güçlü değil, tam tersine bir biçaredir.

Bu birinci sevgi denklemi. İkincisi daha net:

Bir de sevgi nesnesini bulamayan kadınlarımız var, bunların paradoksu daha tuhaf! Çünkü sevgi nesnesi aslında yaşam içinde kendini bulmaya çalışan ve yaşamını idame ettirmeye çalışan bir insan değil.

Garip ama gerçek; onlar sevgi nesnelerini "neon ışıklarından almışlar". Geçmişte Yeşilçam'ın anlattığı haliyle, evinde artistlerin fotoğraflarını odasının duvarına yapıştıran genç kız sendromu diyebiliriz buna. Kocasından taleplerini kendi geçmişindeki gerçeklikten değil de, tam aksine geçmişindeki hayallerinden, düş dünyasından alan kadınlar bunlar. Zaman içinde aradaki fark şiddeti doğurmaya başlayacaktır. Yadsınamayan fark gerilim kaynağına dönüşür.

Bunlar tipik, tipik olduğu için en yaygın "aldatma" nedenleri.

Bir başka türde durumlar daha da ilginçtir: Aslında iki ruhun kendisi de karşısındaki ruhu tanımamıştır, zaman içinde ötekinin ruhuyla karşılaştığında onu "ruhdaşı" bulmayan insanlar vardır. Hayat onları gayriihtiyari yol arkadaşı yapmıştır. Ama ruhları ötekini çekmez, iter, çatışma önlenemez. Bu tip durumlarda ikisi de aslında sevgi nesnesinin itişmesi nedeniyle hayatın içinde kaybolacaklardır, ya ayrılıp ruhdaşını bulmalı ya da kendi ruhunu "sosyal hayatla" doyurmalı ya da kendi benliğinin derinliklerinde kaybolmalıdır.
Bu ikinci tip, aslında en sık karşılaşılan durumlardan birisidir. Ne gibi mi?
Şöyle, aslında her ikisi de, farklı tipte insanlardır. Hayat onları buluşturduğunda, ötekinin ruhuna yeterince bakmadığı için veyahut da ötekinin ruhundaki kendisi için çatışma yaratan nitelikleri yok saydıkları için, ilerideki çatışmayı doğuracak nedenleri bugün ilişki başlarken kendi elleriyle kurmuşlardır.
Sevginin ideal nesnesi var mıdır? Bu çok kritik bir soru: Evet, sevginin veyahut da bazılarının çok sevdiği deyişle "aşkın, yüce nesnesi" var mıdır? İdeal ruhdaş var mıdır?
Bu çok kritik bir soru: İnsanlığın tarihine baktığımızda ne görmekteyiz?
Aşkın yüce nesnesi hiçbir zaman karşısındaki ruhu tam olarak anlama-kavrama-arzulama üzerinden varlığın önüne gelmez. Tam tersine, insanlar genel olarak "bir öteki olan sevgiliye" baktığı zaman daha çok arzu-nesnesi görür, ruhsal derinlik değil!
Aşk, büyük oranda arzu nesnesiyle ilişkilidir.
Sevgi büyük oranda ruhdaşını bulma çabasının ürünüdür.
Uzun süren evliliklerde, aşk ilişkilerinde ya da bitmeyenlerinde karşımıza derin bir saygı-sevgi ilişkisi çıkar. Bu tip durumlarda sürekli birbirini kollayan, onu kendinden önce düşünen, ona hürmet gösteren tavır, karşılıklı olarak öncelikli ise, ilişki o durumlarda çatışma üretmeden sevgi ve sadakat ve bağlılık üzerinden kurulmaktadır.
Eğer, varlık karşısındakine önceliğini, farklılığını ve ona karşı hassasiyetini hissettiriyorsa, arada ciddi bir saygı ilişkisi kurulur. İlişkinin devam ettirilmesinin de, eğer -istenmez ama- ayrılık olmuş ise bile karşılıklı olarak ötekine hassasiyetle ve kıymetli biri olarak davranılmasını sağlayan nettir: Bu saygı ilişkisi yıkılmamış ise, varlık ötekiyle rahatlıkla barışabilir, ona yönelebilir, onu arayabilir, ona ihtimam gösterebilir, onu değerli hissettirebilir. Bu saygı ilişkisinin yıkıldığı durumlarda, bir ilişkiyi arzu ayakta tutamaz, arzunun kendisi daha önce söylediğimiz gibi ruha değil bedene yönelmiştir.
İnsanları birbirine yakınlaştıran şey, öncelikle ruh mudur yoksa beden midir? Net olarak bedendir, çok istisnai durumlar dışında da beden olmaya da devam edecektir.
Çatışmayı doğuran beden midir? Ekseriyetle bedendir. Çok istisnai durumlar dışında, ruhsal çatışmalar arka-planda kalır, insanları sevgi ilişkisine götüren eğer ruh ise, genelde çatışma çıkmaz, çünkü ruh ruha değiyorsa, büyük oranda o ruhu zaten tanımıştır.
Bunu söyleyince daha önce söylediklerimizle çelişmiyor muyuz?
Hayır, çünkü sevgisinin yöneldiği insana insanlar genellikle ruhlarını açmazlar, bir insanın kendi ruhunu bir başkasına açabilmesi büyük oranda istisnai bir durumdur, çünkü insanı insan yapan en temel korunma biçimlerinden birisi "savunma mekanizmaları"dır.
Savunma mekanizmalarının yapısı sistematik biçimde gerçeğe ve hakikate değil, imaj üzerine kurulmuş olmaları ile belirlenir. İnsan ruhu, kendini gizleyebildiği ölçüde kendini korunaklı, güçlü hisseder.
İnsan ruhundaki en temel paradoksal ilişki kendini cinsiyette ifade etmektedir: Kadim söylemin "aşk" tarifine göre, erkek kendi muktedirliğini, kadın ise özünde sadakatini ve çekiciliğini ilişkinin kurucu öğesi olarak sunar. Ama modern söylem bu ilişkiyi bayat olarak görür, az önce anlatılan kadim söylemdir, modern söylem arada bir eşitlik ve hatta aktiflik-eşitliği kurmaya çalışır. Bu anlamda kadim ile modernin çatışması, modernin kadimi küçük görmesi üzerine kuruludur, ama sosyal olguya sosyolog olarak baktığımızda ne görmekteyiz?
Kadim değerler üzerine kurulu ilişkiler daha uzun sürüyor, modern ilişkiler ise çok daha şiddet-ayrılık-çatışma bitiyor ve ilişki bittikten sonra eski sevgiliye katlanamama sonuçlarını doğuruyor.
Peki, kadim ilişki modeli mi daha üstündür, modern ilişkiler dönemi mi?
Bunun yanıtı nettir aslında: İlişkilerin kendisi o denli problematiktir ki hangi model üzerine kurulu olursa olsun, çatışma olacaktır. Önemli olan çatışma doğduğunda insanların ne yapacakları. Ruh ruhu çeker, ruh ruhu iter, evrensel kural ruhun daha çok çatışması üzerinden sonuçlandığını bize gösteriyor. Kadimin üstün tarafı, çatışma çıktığında sabretmeyi, katlanmayı ve özveriyi bağrında taşımasıdır. Modernin özelliği nedir? Arzuyu başköşeye koymasıdır. Hangisi mi üstün? Bu size bağlı, neyi istiyorsanız onu yapın, ikisinin de kendine özgü farklı istenmeyeni vardır, ama ikisi de paradoksu çözemez.
Sevgi ilişkilerinde aldatmak, varlığın gücü değil, çoğu kere varlığın gerçekliği reddetmesi üzerine kuruludur. Aldatma ilişkilerinin en temel vasfı nettir: Örtülü ödenekten icraya sokulur. Bunun nedeni, varlığın aynaya baktığında "kendini görememesidir", aynadaki suretine çıplak bakamayan insan, kendinden kaçıyordur! Kendinden kaçan insan aldattığı yeni "sevgi nesnesinde kendisini değil, tam aksine kendinden kaçarken, bulduğu sığınakta meşgalesini arıyordur". İşte aldatmanın ekonomi politiği budur. Sevgi nesnesindeki kırılmaların gerçek nedeni çok nettir:
Aldanmış, kendini ayna sanmış!
Bu ne demek?
Basit, aynaya bakan varlık, aynada kendi suretini görürse ve onu beğenmez ise: Aynaya bakmayı bırakabilir, bu durumda rahatlayabilir, gerisi yaş üzüm suyu şerbeti ve iç dünyadaki fanteziler diyarı. Ama aynaya bakan kişi kendi suretini beğenmediğinde, bunun nedenini o suretin suratsızlığına değil de, tam anlamıyla kendi arzu nesnesinin kusurlarına bağlıyorsa (savunma

mekanizmaları yoluyla rasyonalizasyon diyoruz buna), yalanı meşrulaştırmak için "örtülü sevgi nesnesinde" kendinden kaçmanın en etkili varyantını bulmuş demektir.

Bu anlamda, "aldanmış", yani kendi suretini beğenmemiş, kendini ayna sanmış, gerçeği söylüyor, yapıyor gibi sanmış, ama özünde kendinden kaçmak için aynada gördüğünden rahatsız olup kendinden kaçmaya başlamış.

Ayna insanlık tarihinin gösterdiği en korkunç nesnesi ve şeyidir aslında.

Niçin mi?

Ayna ayna, güzel ayna, söyle bana, bu dünyada benden daha güzeli var mı?

Bu sorunun içindeki yalanı bulabildiniz mi?

Yalan çok net: Eğer aynaya bakan, en güzeli arıyorsa, sorun yoktur, en güzeli görünce ona en güzel tacı takacaksa, yine sorun yok, ama aynaya bakan en güzel olmak istiyorsa, bunun için de çirkinlik yapacaksa, işte sorun şimdi tam anlamıyla ortaya çıktı.

Aynalar yalan söyler, niye peki? Çünkü aynalar konuşmaz! O zaman yalan nerede, aynaya bakanda elbette, o aynayı yalan söylemek için kullanmak isteyen "arzudur".

İlişkileri bi*tiren ve arzuyu çıkmaza götüren doyumsuzluktur, arzusunun oyuncağı olan ego aslında ve kaçınılmaz olarak kendini reddeden insandır, kısaca kötü egodur.*

Sevmeyi bilmeyenler vardır bir de, bunun nedeni daha nettir, nesnesine yönelebilmesi için kendisini dayatması değil, kendisini açması ve karşısındakinin ruhuna yakınlaşabilmesi gerekir. İnsanı âşık eden kendini anlatması değildir, karşısındakini dinleyebilmesidir; Aşkın en önemli kıstası, bir varlığın kendini ötekine açabilmesidir, ama bir insanın diğerine açılabilmesi ne demektir? Ona kendisini anlatması mı? Yanlış, esastan yanlış. Ötekine açılmak, ötekinin ruhuna saygıyla olur ve ötekine güvenle olur, saygı ve güven karşındakine tek taraflı nutuk atabilmek değil, tam tersine, ötekine kulak verebilmek, duyduklarını ise ruhuna işleyebilmektir. Bir de bakarsın ki onu dinlerken ruhlarınız "yakınlaşmış", o zaman karşındaki öteki değildir artık, tam tersine o artık sen olmuş, sen de ben olmuş, sen ben ilişkisi sevginin başlangıç noktasıdır. Bilmezler bazıları, bir insan kendi ruhunu açarken en çok kendini değil, karşısındakini dinler, konuşurken de kendisini dinleyenler kadar, dinleyeni de dinleyebilenlere ise kısaca "muharrir" denir. Neyse bu işler biraz karışıktır.

Bu anlamda, aşkın en temel niteliği iki egonun birbirine yönelmesi değildir, iki ruhun birbirine açılması ve birbirini sevmesidir.

Aldatılan affedemez, çünkü benliğine ilişkin söyledikleri ve inandığı her şey yıkılmıştır: Aldatan ise eğer karşısındakine sevgisini yitirmiş ise, ya da zaten karşısındakine yürekten sevgiyi hiç beslememiş ise, o zaman karşıdakinin acısını anlamaz, onun yüreğindeki yarayı hissetmez.

Paradoksal bir durumdur bu.

Şimdi aldatılanın egosuna baktığımızda ne görmekteyiz? Aldatılan, olup bitenleri anlamış, öngörmüş ve sezmiş ise, yapması gereken kendisini korumaya almaktır:

1. Egosunun sınırlarını yeniden çizmeli, netleştirmeli.
2. Ötekiyle yüreğini ayrıştırmalıdır. Bir tür öz-korunma biçimidir bu.

Eğer bunları hiç fark etmemiş ve korkunç (bazı durumlarda iğrenç) biçimde olup bitenleri öğrenmiş ise, buna ego yarasının yanında sosyal kimliğinin zarar görmesi de eklenir. Bu ise genellikle *"disgusting"* bir durum olarak yaşanır, resmedilir ve insanın bunları yok sayması artık mümkün değildir. Kendisini korumak için dışsal dünyada yarasını kanatmayacak uğraşlar bulmalıdır. Yeni sulara yelken açmadan önce ruhsal olarak arınmalı, egoyu tamir etmeli ve hatta egoyu kızağa çekmelidir. Egonun normal işlevlerini yerine getirmesi için "sakin ve huzur" içinde öz-terapi ile iyileşmesi için kanama ilk önce durmalıdır.

En ilginç durumlardan birisi de şudur: Bazı insanlar, örneğin ünlüler, özel hayatlarını da kamunun gözü önünde yaşarlar.

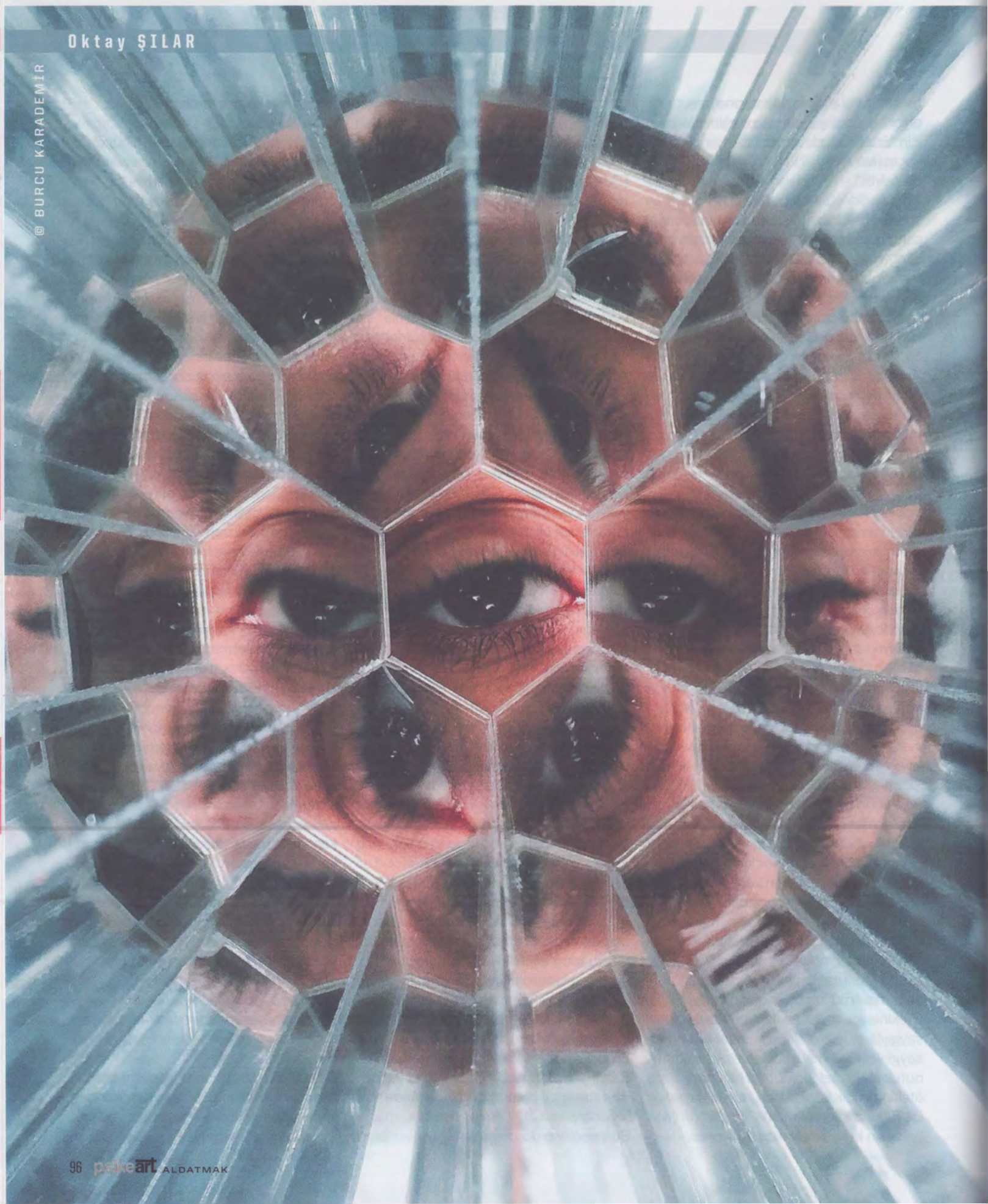
Bu insanların durumunda "ego korunması ve ego tamir işleri" sanıldığından zordur. Onlar kamuoyunun önünde yaşarken büyük oranda "sosyal rolleri"ne uygun olarak "oynadıkları" için", tamir işleri de büyük oranda kamuoyunun önünde olur ve oyunlarla gerçekleşir. Bu yüzden denebilirse, tamirat daha uzun sürer, yıkım genellikle tekrarlanır, çünkü geri çekilmeyi gerektiren durumda bile geri çekilemeyen ego, aslında tamir ve öz-bakım gereksinimlerini karşılayamamaktadır.

Aslında işin aslı şudur: Ego işleri, egonun bir başka egoya sınırlarını açması, egonun kusurlu bir hareket neticesinde yaralanması, egonun tamir edilmesi, egonun öz-bakımı, egonun kendini ifade etmesi, egonun kendini yeniden şekillendirmesi gibi işler şakaya gelmez. Ünlüler içinde özellikle *reality-show* yıldızları gibi, ya da ünü gerçek anlamda yapmaktan gelmeyen insanlar, "gerçek anlamda yok-insanlardır". Ne demek şimdi bu? Bunun anlamı basittir: Eğer bir insan sürekli oynarsa, sosyal rolüne, kimliğine ve davranış kiplerine esir olmuş ise, o egonun kendine has sınırı da zaten "olmamıştır, çizilmemiştir, ego kendisini dışsal dünyaya karşı koruyamamıştır". Egonun en önemli görevi, kendisi olmaktır, kendisini tanımaktır, kendisiyle barışmaktır, kendisine en uygun diğer egoyu bulmaktır... Bu böyle sürüp gider. Ama eğer insan, "erkenden ünlü olmuş ise", o ego artık kendi sınırlarını netleştirmeden, kendini tanımadan, kendini bilmeden "ego artık kamuoyunun harcıyla yeni şekiller kazanmış ise"...

Egonun kendisini bilmek, tanımak ve kendi eşini bulması olağandışı zor olur, o ego yapısı gereği kırılgan olacak ve kendisini keşfetmeden "kamuoyu önünde şekilden şekle girecektir". Kısacası aşk başta olmak üzere, egoların böylesine önemli olmasının nedeni, sınırı aşmak ve kendi sınırını bilmek meselesidir.

O zaman en iyi ego nedir? Kendini bilen, kendi sınırını bilen, öteki egonun önünde kendini koruyan, öteki ego ile arasındaki ilişkide egosantrik davranmayandır!

© BURCU KARADEMİR



Psikanalitik bir yazarlık hikâyesi

Casuslar da aldanır

Aldatma eyleminin profesyonel bir mertebede ele alındığı, bir sanat seviyesine çıkarıldığı, hedefe giden yolda tam olarak bu ilişki dansının hedeflendiği tek meslek herhalde casusluktur.

Soğuk Savaş döneminde, ABD ve SSCB arasında her türden vekâlet savaşıyla yürütülen yoğun rekabet içinde bugünün elektronik ve bilişim imkânları henüz ortada yokken, insanın casusluk için hâlâ en önemli malzeme olduğu zamanlarda sahada casus olmak, sırrına vakıf olunamayan karanlık bir örtünün altında yaşamak, ideolojilerin ve devletlerin yüce bayrağı altında hizalanmak, tüm bunların kahramanlık halesi ardında sunulması pek olağandı. Kendisini efsaneleştiren bu gizemli kurumlar tam da bu havayla kendilerine yeni misyonerler edinmekte, kendi karanlıklarını ve başarısızlıklarını da yine aynı yolla, suskunluk yasalarıyla gizlemekteydiler.

Casus olmak, bu gizemli halenin içinde yaşamak, sarsılmaz savaşçıların bir neferi olmak, gizli görevlerde nice ateş çemberlerinden geçmiş sessiz savaşçılar hüviyetine bürünmek, çoğunlukla yaşam öykülerinde derin kırıklar bulunan insanlar için cazip bir ego-ideali oluşturmaktaydı. Oysa casus zihnini keşfe çıktığımızda, casuslar dünyasına dair bu anlatının, hiç de vazedildiği gibi pürüzsüz bir yüzey olmadığı, aksine, insana dair ne kadar arızi durum varsa, kolektif bir patoloji çorbasından dumanın tüttüğünü gözlemek zor değildi.

Sert ahlakçılığın, istismarın, yalanın, manipülasyonun, şüphenin, güvensizliğin, riyakârlığın, tehdidin, şantajın, paraya dayalı her tür kirli ilişkinin, hukuksuzluğun kol gezdiği bu ortamda sağlıklı bir ruhsal yapının devam etmesi elbette mümkün olmayacaktır. İdeolojinin yüce gölgesi altına gizlenmiş bu insani karanlık, elbette kendisini sıklıkla zıddına dönüşerek var kılmanın bir yolunu da arayacaktı. Aldatma sanatının kaçınılmaz sonlarından birisi de, kendi tarafını aldatma ya da ihanet olacaktı. Para, cinsellik, statü, başrol oyuncusu olma gibi motivasyonlar uygun rüşvetlerle yemlendiğinde, kişiliğin hasarlı taraflarının alacaklarını tahsil etmek için hayal kırıklıklarının üzerine çöreklenerek, geri dönmesi gayet mümkündü.

Bu dönemin saha casusları, süper kahramanları andırmaktaydılar. Nasıl ki süper kahramanların bölünmüş bir benliği varsa, gece başka, gündüz bambaşka karakter oluyorlarsa, kendilerini süper kahraman zanneden casuslar da, böylesi bir çifte benlikle yaşamaya mahkûmdurlar. En yakınlarının dahi gerçekten kim olduğunu bilmediği bu insanlar, kendileri ile nasıl barışık ve bütün olabilirlerdi ki? Ruhtaki çatlağın sürekli açık tutulduğu bu çifte kavrulmuş karanlıkta, ruhun derinliklerinde barınan tüm patolojilerin gayya kuyusundan çıkıp gelmesi kaçınılmazdı.

İşte bu nedenlerden dolayı, bir destan olarak anlatılan kahraman casuslar hikâyesi aynı zamanda, boydan boya bir yabancılaşma, yolunu yitirme, inancını kaybetme, hatta ihanet tarihi haline gelmiştir.

Ortada "Ben kimim ve neyim?" sorusuna yeteri kadar doygun bir yanıt veremeyen bir ego kalmadığında, ego-idealinin (ülküler içindeki ben) anlamsızlaşması da kaçınılmazdır.

Casusun zihnini ve ruhunu anlamaya dair açılan kapılardan bir tanesi de, mesleğin içinden gelip dışına çıkmış yazarların anlatılarıdır. Bu anlatılardan kastımız otobiyografik olanlar, servislerin işleyişlerini deşifre eden eserler değil, edebi anlatılardır. Casus edebiyatının edebi bir sanat olup olmadığı tartışmasını şimdilik bir kenara koyarsak, casus romanlarını edebiyat seviyesine taşıdığı kabul edilen, bazı eserlerinde bunun zirvesini sergileyen bir tane yazar vardır. Bu herkesin bildiği ismiyle İngiliz yazar John Le Carre'dir. John Le Carre'yi muadili yazarlardan farklı kılan, üslubundaki yalınlık ve samimiyetle birlikte, aksiyon hikâyeleri ya da parlak anlatılar yerine, gittikçe anti kahramana dönüşen karakterlerinin varoluşsal krizlerini anlama ve işlemedeki ustalığıdır.

Gerçek ismi David John Moore Cornwell olan Le Carre, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ordu istihbaratıyla başlayan yakınlığı, daha sonra MI5 ve MI6'daki hizmetleri ile devam etmiştir. Yaklaşık on yıl süren bu casusluk döneminde yaşadıkları, onun daha sonra yazacağı eserlerin temel taşlarını oluşturmuş ve henüz istihbarattan ayrılmadan önce ilk önemli eseri "Soğuktan Gelen Casus"u yazmıştır. Le Carre'nin bu kitabı sonraları daha sık duyacağı üzere, dahil olduğu istihbarat kurumları, bazı milliyetçi aristokratlar, kimi zaman da popülist sağcı basın tarafından homurtuyla karşılanmıştır. Meşhur George Smiley karakteri erken dönemlerde ortaya çıkmışsa da, Soğuk Savaş döneminde asıl ses getiren eserleri 1970-90 yılları arasında olmuş, SSCB'nin siyasi sahneyi terk etmesiyle birlikte, bölgesel ve küresel meseleler içinde yolunu bulmaya çalışan karakterlerin dönüşüm öykülerini yazmaya devam etmiştir.

Le Carre'nin özyaşamöyküsünde, hem casusluk hem yazarlık serüveninin ipuçlarını bulmak mümkündür. Le Carre tıpkı casusluk gibi, yazmanın da mahremiyetini sevmektedir. Bundan mütevellit, ortada görünmeyi, röportaj vermeyi çok tercih etmemiştir. Kendisinin ifadesiyle, casusluk ve yazmak birbiri için yaratılmıştır ve ikisi de insanların işlediği günaha ve ihanetin türlü yollarına gözü açık olmayı gerektirir.

Heyhat, Le Carre sadece yurtseverlik balonlarına inanmayarak birliğini terk eden

bir asker değildir. Onun ve karakterlerinin gözetleme, anlama, maceralara girişme, ihaneti kavrama, derin güven bunalımları, kadınlarla yaşadığı sıkıntılı ilişkilerin temeli kendi ruhsal mayasında bulunmaktadır. Evden uzaklaşması, okul hayatında sivrilmesi, vatanseverliğe demir atması hep babasından kurtulma gayreti ile ilgilidir. Büyük beklentilerle katıldığı gizli servis, adeta ikame bir baba olmuş, ancak babasıyla yaşadığı gerilimli ilişkinin bir benzerini de servisle yaşamıştır. Dertlerinin kaynağından kurtulmak için bulduğu bu yol, bumerang gibi geri dönecek ve kendi çocuklarıyla da benzer problemleri yaşayacaktır. Yeteri kadar iyi bir ebeveynlikten mahrum kaldığı için evlatlarına da iyi bir ebeveynlik yapmakta zorlanacaktır. Belki de istihbaratçı becerisi, babasının kandırma yeteneğinden gelmektedir. Babasının borderline-narsistik özelliklere sahip karakter yapısı, belki de Le Carre'nin de en başta dünyayı iyiler ve kötüler (demokrasi adına Batı, diktatörlük adına komünizm) olarak bölmesine neden olmuştur.

Babası Ronnie, atak, ne yapacağı belirsiz, yalancı, suça eğilimli, dolandırıcı, eşine şiddet uygulayan, çocuklarını duygusal ve maddi açıdan istismar eden, gayrimeşru gruplarla iç içe, kumarbaz bir dolandırıcıdır. Le Carre'nin ifadesiyle, kriz bağımlısı, gösteriş düşkünü, hezeyanlara kapılmış bir büyücü, kendisini Tanrı'nın altın çocuğu olarak gören bir ikna ustasıdır. İngiltere'de farklı yerlerde olmak üzere, Hong Kong, Singapur, Jakarta ve Zürih'te hapishaneye girmiş, çeşitli ülkelerde aranır hale gelmiştir. Hayatı boyunca oradan oraya kaçmış, ev değiştirmiş, tekrar insanları tavlamış, eldeki tek becerisi olan zekâsı ve çekiciliği ile insanları kendi istediği biçimde kullanmış, onun tarafından kullanılan ve bunu bilen bir kısım arkadaşı dahi onun çekiciliğinden dem vurmuşlar, hatta yazar Le Carre'nin karşılaştığı bazı insanlar onun babası hakkında yazdığı olumsuz yorumları kesin bir dille reddetmişlerdir. Le Carre'nin ömrünün büyük kısmında babası ile ilişkisi kötü olmuş, ileriki yıllarda babasının öyküsünü derlemek için iki dedektif tutmuştur. Oysa dünyadaki hiçbir dedektif, onun aradığı şeyi bulamayacaktır. O, yuvasının hikâyesine dönmeye çalışmış, ailesinin onu tüm bunlara niye maruz bıraktığını anlamaya çalışmıştır. Tıpkı kendilerine sırt çeviren, düzenbaz ve çıkarcı devletlerine isyan eden ve yeni bir yol açmaya çalışan casus karakterleri gibi.

Le Carre'nin anılarında, o beş yaşındayken ve babası Exeter Cezaevi'nde yatarken, annesiyle birlikte onu cezaevi duvarının dışından seyrettiği ve "Baba, Baba" diye seslendiği bir hikâye kazınmıştır. Babasına göre bu sahne hiç yaşanmamıştır, çünkü duvarlar nedeniyle kendisini görüp seslenmiş olması imkânsızdır. Belki de bu anıda, Le Carre'nin, Berlin Duvarı'nın iki yanında varoluş krizleri yaşayan karakterlerinin tohumu vardır. Üstelik kendi hikâyesinin belirsizliği gibi, saha ajanlarının da akıbeti genelde belirsizdir. Bölünmüş bir dünyanın, ne olduğunu anlama derdindeki casusu ve yazarı belki de bu anıların içinde yuvalanmıştır. Ya da babası cezaevindeyken annesi kendine kaldı zannıyla, ödipal bir zafer kurgulayan LeCarre'nin ruhunda, aksine annesinin soğukluğu nedeniyle, bu zaferin gelecekte kadınlarla kurduğu ilişkilerde nasıl mağlubiyete dönüşeceğinin işaretlerini bırakmıştır.

Le Carre için babası ne kadar muamma ise annesi Olive o radde yokluktur. 5 yaşında kendisini ve ağabeyi Tony'yi terk eden annesini, 21 yaşında bulmuştur. Annesinin nasıl bir insan olduğu hakkında hiçbir zaman bir fikir edinememiştir. Annesi de evladı ile arasındaki mesafeyi kapatmak için hiçbir adım atmamıştır. Babasının her daim "Sarsak" olarak seslendiği annesi, yeniden karşılaştığı oğluna her zaman, babası (Ronnie) olarak hitap etmiştir. Le Carre de hayatındaki kadınlara hep gülünç isimler takmış, kötü anne temsilinin boğucu etkisinden kurtulmak için, az da olsa kıymet göstermiş babası ile özdeşleşmiştir. Le Carre, bilinçdışında onu babası yerine koyan annesinin, kendisine değer verip vermediğini bilememiştir. Zira annesi asla sarılan ve kucaklayan bir anne olmamıştır, annesiyle ilgili anımsadığı tek el ele tutuşma sahnesi, şaibeli cezaevi avlusu sahnesidir ve o sahnede de annesinin elinde eldiven vardır. Bu nedenle 16 yıl sonra annesini gördüğünde ona nasıl sarılması gerektiğini bilememiş ve öylece durmuştur. Olive, eşi tarafından aldatılmış, ruhsal ve fiziksel şiddet görmüş bir kadındır. Le Carre'nin aklında kalan sadece hazırcevaplığı ve zekâsıdır.

Le Carre'nin annesini bulmasına yardımcı olan kişi, aynı zamanda babası ile annesinin tanışmasına vesile olan Alec dayıdır. Kim bilir belki de yıllar sonra, George Smiley karakterini



dizide canlandıran Sir Alec Guinnes'e büyük hayranlık duyması bu nedenledir. Aile öyküsünde kaybedilenler, yazarlıkla kompanse edilmiş ve her iki hikâyede de aile kurucu figür olarak Alec yer almıştır.

Le Carre'nin hikâyesindeki iyi ve tutarlı nesne, hepi topu kendinden iki yaş büyük ağabeyi Tony'dir. Kendisine annelik ve babalık yaptığını söylediği Tony'den başka kimseye karşı gerçek sevgi besleyip beslemediğini bilememiştir.

Le Carre'nin yaşamı, kahramanları üzerinden bir yarış atı gibi kendi hikâyesini kovalamakla geçmiştir. Kendi yarış atına Dato adını veren babasından kalan ruhsal miras onu gölge gibi



© ANNE-SARINE GODEFROID

takip etmiştir. Bu kendisinin ve ağabeyinin adları olan David ve Tony isimlerinden türemiştir. Kendi kuyruğunu kovalayan bir yılan gibi, Le Carre'nin çocukluk öyküsü de onu kovalamıştır. Yazar yaralı öyküsünün bir kısmını yazarlıkla şifalandırmıştır. Uydurma ayrıntılarla gözleri kör eden, yaşamamış karakterleri canlandırıp anlatan, sırlarla dolu, güvensiz bir dünyanın hayatta kalmaya çalışan babasından esinle, bu yazarlık sanatı değilse nedir diye sormuştur?

Özetle, annesi tarafından terk edilmiş, babası tarafından duygusal istismara uğramış, sevgi ve kucaklanma deneyimini -o da kısmen- abisinde bulmuş olan küçük bir çocuk, kimlik bulma ihtiyacı ile gittiği okullardaki çocukların davranışlarını taklit etmiş, onların içinden sıyrılmak için gereken özellikleri geliştirmiştir. Acılarla yoğrulmuş gerçek benlik geri itilirken, devleti için ideal görünen bu sahipsiz çocuk, vatansever bir casusa dönüşmüştür. Ancak devlet baba ile farklı düşünmeye başladıkça, onun da tıpkı babası gibi sahtekâr olduğunu gördükçe, babadan sıyrılma arzusu geri dönmüş, mesleğine ve ülkesine sırt çeviren, ruhsal açıdan yalnız karakterlerin öykülerini yazmaya başlamıştır. Bu karakterlerin kadınlarla ilişkileri de kendisinin annesiyle ilişkisinden hareketle kurgulanmıştır. Bunlar ya uğruna her şeyin yapılacağı, arzulanan, idealize edilen kadınlardır ya da ihanet edilen, edilmek zorunda kalınan kadınlardır. Kendi hayatında yaşadığı şüphe ve güvensizlikler karakterlerinin esas özelliğidir. Otorite figürleriyle sorun yaşayan casuslar, kendisinden izler taşır. Dikkatle bakınca, Le Carre'nin ruhsal açıdan yaralanmış benliğinden gelen hayaletler, hem yaşam öyküsünde hem de yazar olarak eserlerinde arzıendam etmektedir. Bu hayaletlerin bize söylediği şey, şifa bulmak için yuvaya dönmek gerektiği, bunun için de bizi ifade edecek yolları aramanın kaçınılmaz bir görev olduğudur.

Gürol TONBUL

Bir ölü gibi yapayalnız

Psikologlara göre, insanların kendi kendilerini aldatma kapasiteleri çok yüksek hatta sonsuzmuş. Beyin denilen sünger her veriyi kendine yontuyor demek ki. Birey de içinde bulunduğu durumu açıklamak, saman altından su yürütmek adına akıl almaz mantık cambazlıklarına başvurabiliyor. Ama tüm bu çabalar, asıl sorunu çözmüyor. Yani, aldatan ve bir tedaviyi reddeden aklın sahibi önünde sonunda hastanenin yolunu tutuyor.

Ülke tarihimiz aldatma örnekleriyle dolu. Anayasanın 141, 142, 163'üncü maddeleri, yaşayanlar bilir, düşüncenin önündeki engelleri oluştururdu. Kalktı, kaldırıldı denildi. Sandık ki düşünce ve ifade özgürlüğü gelecek; gelmedi... Çağdaş demokrasilerde yeri olmayan düşünce suçu, bizim yasalarımızda hep yer aldı. İnsanlar belirli düşünceleri söylediler/yazdılar diye, çoğu zaman dokuz köyden kovuldular. Hatta -rivayet odur ki!- zindanlara atıldılar... Savunulan düşüncenin haklı haksız, moda demode ve sağcı solcu olması her dönemde bir şekliyle suç sayıldı. Bu yaşadığımız topraklarda en büyük aldatmaydı.

Politikacılar tarafından, akut bir aldatma sendromu içinde yaşayan ben, buralardan uzaklaşayım en iyisi. Çünkü sonu gelmez yazının. O nedenle çiftler arasındaki aldatma olgusuna doğru yola çıkalım. Ne de olsa orası çok can yakıcı ama bir o kadar bol dedikodulu. Duygusal aldatma, cinsel aldatma, gönül arayışları içinde cilvesel aldatma... Var da var anlayacağınız...

***

Ta geçmişten günümüze, ikili insan ilişkilerinin en önemli gündem maddesidir aldatma. Genellikle erkeklerin eşlerine ihanet etme, onları aldatma hikâyeleri üzerine kurulu olan hayat, erkeklerin karşı cinsten gelen ataklara karşı koyamama, yıpranmış erkeklik güdüsünü test etme olgusu üzerinden şekilleniyor. Erkekler aldatıyor, aldatıyor ve aldatıyor ama yakayı ele verince de başlıyor inkâr etmeler... Eve gelince surat asmalar, yorgunluklar... Bitmeyen toplantılar ve uzayan saatler. Sonra kadının "Hayatında biri mi var?" sorusu üzerine uygar (!) yaklaşımlar ve yüzünde mor halkalara dönüşen "Sen bana ne dedin?" karşı atakları... Sonra birden gökten gelen mucizevi "Benim kocam yapmaz... Yapsa da canı sağ olsun..." açıklamaları...

"Ahh ahh sormayın efendim! Eşimi aldattım ya, ne büyük bir travmaydı benim için. Hayatımızın içine ettim. Üzüntüden kahroldum. Karım beni asla affetmeye yanaşmıyordu ama biliyorum ki beni seviyordu. Gerçekten cezam olmalıydı ama her ceza sonsuz olmaz ki canım... Bir süre sonra ailemizin dirliği için beni affetti. Dünyalar benim oldu. Ama sonra... Her tartışmamızda bana bunu hatırlatarak üstünlük sağlama yoluna gitti. Her zaman beni susturmaya çalıştı. Bir süre sonra kendimi kötü hissettim ve tedavi görmeye başladım. Ama olmadı efendim, boşanma teklifini kabul ettim. Şimdi mi, iyi mi oldu, bilmiyorum. Ama erkek bu, yapar canım..."

Bir magazin dergisinde eşini aldatan adamın özetlenmiş açıklamaları bunlar. Erkeğe ne oluyor yaşadığı çevrede? Bir mahalle baskısı görüyor mu hayatında? Elbette hayır...

Ya aldatma olayını bir kadın yaparsa? Önce, çoluk çocuk yüzü görmek... Mümkün değil!

"Hepimiz bu yazgıyı yaşadık Medea. Ama zaman geçiyor. Erkeğimiz yeni bir et, yeni bir cilt, yeni bir ses, yeni bir dudak arıyor. Biz kadınların yazgısı bu! Her zaman dünyanın yasası budur!"
Medea aldatılan kadınların bir simgesi olacaktır tiyatro tarihi boyunca. Onun haksızlığa başkaldırışı, kadınların ortak sesi olacaktır zaman içinde.



"Senin annen kötü kadın oldu yavrum... Bıraktı bizi!" Erkek tarafından yapılan Türk filmi kıvamında açıklamalar süslüyor sayfaları... Ve yıllar sonra saçlarında ak, gönülde taht bir parkta "Senin annen benim yavrum" buluşmaları... Burada biter mi bu aldatma filmi? Elbette bitmez. Mahallenin ileri gelenlerinin baskıları, istekleri yok mu? Başka bir erkekle eşini aldatan elbette ödemeli bedelini! Eniştenin haklarının en yaman savunucuları olabilir ortamın faziletli, görgülü erkekleri! Sürer gider bu filmin kareleri.

***

Tiyatroda ise, Haldun Taner "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" oyununda, aldatma üzerine kurar oyununu. Her türlü aldatma vardır oyunda. Okulda, işte, evlilikte, parkta, sokakta... Vicdani kaybederken dürüstlükten, karşıtı Efruz, *"Adım Efruz, babamın adı Firuz. Anamın adı Efsayiş. İçki içerim, kumarı severim. Üzerinize afiyet kadın lara da çok düşkünümdür. İçki insanın ayağını yerden keser, frenleri gevşetir. Kumar insanı paraya cimrice bağlanmaktan kurtarır. Kadın da malumu âliniz hayatın tuzu, biberi, salçasıdır. İnsana yaşadığını fark ettirir. İnsan dünyaya bir kere geliyor. Her şeyi denemeli, değil mi efendim? İçmeli, aldatmalı, boynuzlatmalı"* diye diye yükselir ha yükselir.
Onlar duradursun orada. Gelin, olayın ta başına, tiyatronun hasına dönelim. Antik Yunan'da aldatma olgusu nasıl oluyormuş bir bakalım... Efendim, yıl MÖ 431. Oyun: "Medea". Yazarı Euripides.
Euripides MÖ 480 yılında açmış gözlerini dünyaya. Askerliğini Ephesus'ta (Efes) yapmış. Dansla ilgilenmiş ve Sokrates'in düşüncelerinin etkisinde kalmış. Derler ki, 100'e yakın oyun kaleme almış ama günümüze 17'si ulaşmış. Atina demokrasisinin içine düştüğü bunalımlı dönemde din, ahlak ama özellikle adalet sistemi üzerine oyunlar yazmış; oyunlarında hukuk düzenindeki çelişkiler, tanrısal düzenin yerini paranın alması, savaşlar yüzünden oluşan yabancı düşmanlığını göstermiş.
"Medea" oyununda da yabancı olma, haklar konusu, ifade özgürlüğü önemli yer tutar. Medea, kocası Iason'un işine gelince yabancıdır ve evlilikleri resmi bir evlilik değildir. Iason, resmi varisler istemektedir o nedenle Glauke ile onu aldatır ve Glauke ile evlenmek ister.
O zaman... Al gözüm seyreyle!

***

"Medea: Demek ki karşımdasın? Sen ki artık can düşmanımızsın! Bizi aldattıktan, bu fenalığı yaptıktan sonra yüzümüze bakmak nasıl bir cesaret! Oysa, bütün insani ayıpların en kötüsü hayâsızlıktır. Şimdi ben nereye gideyim? Seninle beraber gelmek için ihanet etmiş olduğum vatanıma, baba evine mi döneyim? Babalarını kendilerine öldürtmüş olduğum kızların yanında ne güzel kabul bulurum! Aile sevgisine karşı düşmanlık yaptım. Senin hoşuna gitmek için mücadeleye girdim. Ama şimdi yabancıyım, yüzüstü bırakıldım çocuklarımla... (...) Haksızlığı, yaptığı hayâsızlığı sözleriyle mahirane surette örtmekle iftihar eden, her cinayeti cüretle yapıyor demektir. Fakat becerikliliğin uzağa gitmiyor. Eğer alçağın biri olmasaydın, benim üstüme bu evliliği benim rızamı almadan yapmazdın. Senin sığınacak yerin var. Ama ben, bunu yaptığın anda, herkes tarafından terk edildim. Şimdi git zifafına. Ama bir gün zifafını inkâra mecbur kalacaksın." ("Medea", Euripides, Çeviri: A. Hamdi Tanpınar, MEB Yayınları, s. 33)
Böyle açılır aldatmanın perdesi. Korint'te bir yabancıdır Medea. Ülkesini, ailesini, kral babasını terk etmekle kalmamış; sevdiği adam yani kocası Iason için kardeşini de öldürmüştür. Kutsal altın postu çalmış ve Iason'a iki oğul vermiştir. Uygar Yunanlıların gözünde bir barbardır Medea, bir yabancıdır artık. Köklerinden kopmuş bir yaban otu. Korkulacak bir canavar, bir büyücü.
Ve o Medea'nın sevdiği, taptığı Iason, Korint Kralı Kreon'un kızı Glauke ile aldatır Medea'yı. Onunla evlenmek için de terk eder onu. Bol para, genç bir sevgili ve gelecekte elde edeceği krallık başını döndürür Iason'un. Seçimini yapmış, aldatmış ve kararını vermiştir; gidecektir yeni sevgilisinin kollarına. Oyun Süt Nine'nin aldatma üzerine olan konuşmasıyla açılır:

"Süt Nine: Kendi çocuklarını ve Medea'yı aldatan Iason, memleketin mutlak hâkimi Kreon'un kızıyla evlenerek şahane bir izdivaç yaptı. Biçare Medea'ya gelince, o şimdi hakaretin darbesi altında yeminleri, en büyük söz olan el sıkmaları yâd ederek, yüksek çığlıklarla ağlıyor. Iason'un, iyiliklerine karşı yaptığı mukabeleye tanrıları şahit tutuyor. Kocasının hakaretini hissettiği günden beri vücudunu kedere bıraktı. Yemeden, içmeden bekliyor. Ne yüzünü topraktan ayırıyor, ne gözlerini kaldırıp kimseye bakıyor. İhanete uğradığı evine için için ağlıyor." ("Medea", Euripides, Çeviri: A. Hamdi Tanpınar, MEB Yayınları, s. 7)
Aldatma, görünenin, ıstırabın başlangıcıdır diyen Euripides, acılı karakteri Medea'yı *" Ne kadar talihsizim! Bedbaht bir acı aldatılmak! Bıktım artık; niçin ölmüyorum?"* sözleriyle sokar sahneye. Koro, olay karşısında çığlıklar atan Medea'nın durumunu serer gözler önüne:

"Koro: Yatağına ihanet eden koca için yükselttiği çığlıkları, feryatları işittim; acının yenilmeyen feryatları bunlar!
Medea: Korinthoslu kadınlar! Onu sadece bir kez görebildim, uzaktan o da. Ahh, bilseniz, ben de kocamla tanıştığımda nasıl taze, nasıl güzeldim.
Koro: Hepimiz bu yazgıyı yaşadık Medea. Ama zaman geçiyor. Erkeğimiz yeni bir et, yeni bir cilt, yeni bir ses, yeni bir dudak arıyor. Biz kadınların yazgısı bu! Her zaman dünyanın yasası budur!
Medea: Bir ölü gibi yapayalnız... Sessiz, kahkahasız... Tek başıma ve aldatılmış... Hepsi, beni gömmeden eğlenceye gidiyorlar. Ve ben çocuklarımın iyiliği için susup oturmalıyım öyle mi?
Koro: Bu bir yazgı Medea.
Medea: Bu ne onur kırıcı bir tehdit! Kadınlar, şunu bilin ki, yüreğime, beynime korkunç bir düşünce saplandı: Çocuklarımı öldürmeliyim.
Koro: Medea belleğini yitirdi. Bunlar bir annenin sözleri olamaz!
Medea: Merak etmeyin, sadece düşündüm. Ama çocuklarımı öldürürsem, yaşayabilirim ancak. (...) Ahh Iason! Taze gelini bırakıp gelmekle ne düşünceli davrandın. Mis kokulu tazeyi bırakıp, beni aramaya mı geldin? Namuslu bir adamınki gibi ne bu surat böyle? Bakışların hüzün dolu... Telaşlanma... Arada bir deli numaraları yaparım böyle... Zamanın nasıl geçtiğini anlamam böylece..." ("Medea", Euripides, Çeviri: A. Hamdi Tanpınar, MEB Yayınları, s. 51)
Oyun boyunca Medea'nın acısına, çaresizliğine, sonra da öç alma duygusuna tanık olur seyirci. Glauke ile kendisini aldatan Iason'a kızan Medea, kendi çocuklarıyla beraber Glauke'yi de öldürür. Iason'dan ayrılıp, Aigeus ile birlikte yaşar. Aldatma içinde aldatma, intikam içinde intikam oyunu olan "Medea"da, Medea aldatılan kadınların bir simgesi olacaktır tiyatro tarihi boyunca. Onun haksızlığa başkaldırışı kadınların ortak sesi olacaktır zaman içinde.

"Medea: Çocuklarımı öldürmeliyim Iason!

Çünkü o berbat yasalar ve sen yok olmak zorundasınız!
Koro: Batır demiri çocukların yumuşak tenine Medea! Batır! Bağırdıklarında sakın titreme! 'Canavar, dişi köpek! Lanetli kadın!' diye herkes bağıracak kapının dışında.
Medea: Ve ben ağlayarak şunları söyleyeceğim herkese: Yeni bir kadının doğumu için ölüyor Medea da... Yeni bir kadının doğumu için!
Iason: Zeus; bu iğrenç evlat katilinin, bu dişi aslanın bize nasıl muamele ettiğini görüyor musun? Ne olurdu, keşke onları böyle senin bıçak darbelerin altında ölmüş görmeseydim.
Koro Başı: Zeus, Olimpos'ta birçok hadiselerin nâzımıdır ve tanrılar beklenmeyen birçok şey hazırlarlar. Beklenen tahakkuk etmez ve ülûhiyet beklenmeyene yol verir. İşte, dram bundan çıkmıştır."
("Medea", Euripides, Çeviri: A. Hamdi Tanpınar, MEB Yayınları, s. 65)
Demek ki, çağlar boyunca değişmemiş aldatılma, aldatma duygusu. Antik Yunan'dan bu yana erkek aldatan olarak görülmüş; kadın aldatılan. Aldatılan kadın da öç alır önünde sonunda demiş Euripides.

***

2000 yılında seyrettiğim ve dansın egemen olduğu "Medea" oyununu sahneleyen Yunanlı yönetmen Dimitris Papaioannou, "Bu oyun kıskançlık ve aldatılma duygusunun ötesinde bir oyun. 'Medea' -aslında- kadınların adalet duygusu hakkında bir oyundur. O, hem çok güçlü, hem çok âşık bir kadın. Aslında aldatılmayı büyük bir alçakgönüllükle karşılayan biri. Aldatılma duygusu ne zaman intikam duygusuna dönüşüyor, bunu araştırmak istedim. O açıdan bakınca, Medea'nın aldatılma duygusuyla sürüklendiği girdapta çocuklarını öldürmesi pek haksız görülmemeli" diye açıklamıştı görüşlerini. Seyrettiğim en ilginç gösteriydi Papaioannou'nun "Medea"sı. Sahnede neredeyse hiçbir konuşmanın olmadığı bir gösteri. Her karakterin bir hareketi olabileceği savı üstüne kurulu bir çalışma vardı karşımda. Aldatılma duygusunun, hareketsizlik ve durağanlığın içinde bu kadar etkili olabileceğini doğrusu ya, hiç düşünmemiştim. Hareketlerle çizilen Medea'nın öyküsünün içine serpiştirilen oyun anları soluğumu kesmişti, hiç unutmam. İlk bölüm, antik fresklerdeki bedenleri çağrıştırıyordu. Bir düş ortamı içinde, aldatılan, acı çeken bir kadın figürü vardı sahnede. Giderek o durağan yüz, yırtıcı bir yüze büründü. Diğer kadınlar da, tıpkı Antik Yunan heykelleri gibi, beyazlar içinde taş kesildiler. Neredeyse, çağdaş bir Charlie Chaplin hikâyesine dönüştü her şey. Onun yarattığı yalın ve etkileyici bir dille aktarılan bir aldatma ve ironi noktasında ele alındığı her şey. Antik Yunan'ın tanrısal ve insanları yönlendiren düzeni içinde, bedenler bir kuklaya dönüştü. Artık Medea kaderin kurbanı bir Medea'ydı.

***

Cezaevlerinde yaşayan tutuklu ve hükümlüler için proje üretiyorum uzun yıllardır. Elimden geldiğince, o insanlara dışarıda da bir dünya olduğunu anımsatmaya; o dünyanın güzelliklerini, umutlarını, çelişkilerini tiyatro yoluyla aktarmaya devam ediyorum. Demem o ki, aldatan erkekse, cezaevinde, aldatılan kadın bile ziyaret ediyor kocasını. Ama bırakın aldatmayı, bir namus olayı yüzünden cezaevine düşmüşse kadın, bir kişi bile gelmiyor ziyaretine.
Sözün özü, aldatan hep kazançlı çıkıyor bu trajik oyundan; ve bugün de yaşanıyor Medea'nın yazgısı, haberiniz ola!







© ANNE SARINE GODFREID

Ava giden aldanır

"Seni aldattığını düşündüğün kocanı benimle aldatırken aslında beni aldatmış ve kullanmış olmuyor musun, yani onun gibi davranmış sayılmaz mısın?"

Sven, karısı Paula hakkında gizlice Doğu Alman Gizli Polisi Stasi'ye bilgi vermektedir. Üstelik bunu kendince karısını korumak için yapmaktadır. Durumu fark edince kendisini aldatılmış hisseden Paula, Sven'i onun en yakın arkadaşı ile aldatır. Aynı zamanda öykünün anlatıcısı (yazar) olan bu arkadaş, kadına "Seni aldattığını düşündüğün kocanı benimle aldatırken aslında beni aldatmış ve kullanmış olmuyor musun, yani onun gibi davranmış sayılmaz mısın?" diye sorar. Ama bu soruyu soran yazarın haddi zatında kendisi de en yakın arkadaşını onun karısıyla aldatmaktadır.[1] Hangisi gerçekten aldatılmak, hangisi aldatmaktır?

Adam belli ki kadını aldatmaktadır, telefondan gelen seslerden başka bir kadınla beraber olduğu bellidir. Ama kadının (telefonun bizim gördüğümüz ucunda) ona tüm söyledikleri de yalandır. Ne bir gece önce intihara kalkışmıştır ne de o anda telefonun kablosuyla kendini asmaya çalışmaktadır.[2,3,4] Kadın onu sözleriyle aldatırken adam onu aldatmakta haklı mıdır, ya da bu gerçek bir ilişki midir?

İnsan beğenmediği birini sevemez ki. Hatta aşk kimi zaman beğendiğini ele geçirmek, ona sahip olmak arzusu ya da onun ta kendisi olmayı istemektir. Onun gibi olunca da onu hâlâ beğenmesine de gerek kalmaz. Klasik örnek, Merteuil Markizi ile Valmont Vikontu'nun aldatma eksenli tehlikeli ilişkileri cümle âleme ibret olacak bir bulaşıcı hastalık gibi herkese zarar verir; aldattıkları kadar aldanmışlardır da.[5,6] Aşk kendini kendisiyle aldatmak mıdır?

Denizkızı Rusalka, âşık olduğu prens ile evlenebilmek için onun gibi olmaya çalışır. İnsan haline gelmesinin bedeli konuşamamaktır. Bunu kabul edip prensin karşısına iki ayağı üstünde bir insan olarak çıkar. Böylece onu daha ilk adımlarıyla aldatmıştır. Gerçi yine de evleneceklerdir ama konuşamadığı için prens onunla iletişim kuramaz. Bu sırada bir başka yabancı prenses de büyü yapıp prensi kendine âşık edince işler iyice sarpa sarar. Aldatılan Rusalka'nın tüm hayalleri mahvolur, kendisinin yaşaması için prensi öpmesi gereklidir ve öpüp onu ölüme gönderir.[7,8] Kendisini olmadığı gibi göstermek de aldatmak değil midir?

Ya da soruları doğrudan esas hedefe, çuvaldızı kendimize yöneltelim. En doğal halimiz ve en içten davranışımız bile gerçekte hiç aldatma içermiyor mudur? İskender Savaşır'ın "ben"i tanımlayışına bakarsak: "Benlik her zaman ideal bir boyut içerdiği için 'ben' demelerimizi yargılamaya, kimilerinden sahici, içten diye hoşnut kalmamıza, kimilerini sahte diye mahkûm etmemize imkân veriyor. Demek ki 'ben' kadar kaypak bir kelimenin bile her kullanılışına kavramsallaştırılmamış da olsa ideal bir içerik taşıyan bir benlik bilinci eşlik ediyor."[9] Yine Savaşır'a göre: "seni 'sen' kılmak için ben'in ağzını açması yeterlidir." Oysa aynada gördüğümüz "ben" de, zihnimizde var olan "ben" de başkasının algıladığı ile aynı değildir; benim "ben"im ilelebet ötekine göre "sen"dir. Dahası ötekilere kendimize göre en ehven "ben" duruşumuzu sunduğumuzu düşünürüz. Gerçek "ben" bile kendimizi aldatırken, sunduğumuz "ben" ne kadar gerçektir?

Herkesi "sen" ya da "öteki yapmak" avında esas aldanan "ben"in ta kendisidir. Kendimize aldanmaktan nasıl kurtulacağız?







Kaynakça

[1] Aldatma (A Little Fling): İçinde: Aşk Kaçışları, öykü kitabı (Liebesfluchten Geschichten, 2000). Yazar: Bernhard Schlink, Çevirmen: Ali Özdamar, Doğan Kitap, 2011, 2. Baskı.

[2] La Voix Humaine (İnsan Sesi): Tek perdelik opera. Beste: Francis Poulenc, Libretto: Jean Cocteau, 1958.

[3] Voce Umana: Kısa film. Yönetmen: Edoardo Ponti, Senaryo: Jean Cocteau, Başrol: Sophia Loren, 2014, 25 dk.

[4] Elde Tutulan Takıntı: Pınar Aydın O'Dwyer. Psikeart Dergisi, Sayı 49, Ocak-Şubat 2017.

[5] Tehlikeli İlişkiler (Liaisons Dangereuses), roman. Yazar: Choderlos de Laclos, Çevirmen: Nurullah Ataç, Can Yayınları, 2000.

[6] Tehlikeli İlişkiler (Liaisons Dangereuses), sinema filmi. Yönetmen: Stephan Frears, Senaryo: Christopher Hampton ve Choderlos de Laclos, Oyuncular: Glenn Close, John Malkovich, Michelle Pfeiffer, 1988, 119dk.

[7] Rusalka: Üç perdelik opera. Beste: Antonin Dvorak, Libretto: Jarsolav Kvapil, 1901. (Andersen'in Küçük Deniz Kızı adlı masalı, Fouqué'nin Undine adlı romanı ve Hauptmann'ın Batık Çan adlı oyunu ile aynı konu).

[8] Küçük Denizkızı Operada, Rusalka: Pınar Aydın O'Dwyer. Opus 5, 2012.

[9] Sen: İçinde: Kelimelerin Anayurdu ve Tarihi. İskender Savaşır. Metis Yayınları, 2000.

Pınar KÖKSAL ÜRETMEN

Hiçbir düş sadece bir düş değildir





© ELİF ÇİĞDEM YÜNCÜOĞLU

"Rüya Roman" (ve "Gözleri Tamamen Kapalı"), aldatmaya yönelik bakışın her türlü dolayımını içerir. Aldatma ve aldatılmanın gerçek veya olası hallerini, ihtimalini, rüyasını, fantezilerini, bilinçdışı gölgelerini ve sanatsal tasarımını gözler önüne serer.

Sevgi, aşkın devamı mıdır yoksa ölüm ilanı mı? Sevginin aldatmakla ne ilgisi var, diye sorabilir, hatta sevginin aldatmaya karşı en önemli panzehir olduğunu ileri sürebilirsiniz (ki genel inanış budur). Ama gelin yansıyana değil de karanlıkta kalana bakalım. Genel kabullerden sıyrılarak ruhun en derinine sızalım. Gücümüz yettiğince (ve elbette gözümüz yediği kadar) içe, içeriye, tutku ve arzu nesnesinin saklandığı dehlize kadar gidelim. Sevgi kabuğuyla sarılınca ehlileşen, uykuya yatan, gününü bekleyen arzuyla ve ihanetle yüzleşelim. İhanet, insanın kendi tatminsizliğini tatmin etmek üzere giriştiği ölümcül oyundur ki her şey burada başlar: tutkuda, hatta çığırından çıkmış tutkuda...

Aldatmak ve edebiyat ilişkisi sıra dışı ve çekicidir. Gerçekliğe olduğu kadar fantezilere, hayale, rüyalara da kapı aralar. İşte tüm hikâye burada yatar, ihanetin gerçek ve -gerçekleşmese de olması- olası hallerini, yani dillendirmeye ürktüğümüz her halini anlatır korkusuzca. Sonuçta itirafın itirazla karıştığı sessizlik arenasında yüzleşiriz aldatmayla. Ve nihayetinde aldatmanın rüyasının bile ihanet sayıldığı toplumsal düzende, Demokles'in kılıcının altında durur boynumuz.

Bana sahip olabilirsin ama rüyalarıma asla

Sigmund Freud, 24 Mayıs 1926 tarihinde Arthur Schnitzler'e bir mektup yazar. Freud bu mektupta "doppelganger" yani bir anlamda ruh ikizim, hayaletim, öteki ben olarak seslendiği yazara, yıllarca arayıp durduğu, uzun analizler ve tecrübelerle biriktirdiği bilgiye Schnitzler'in nasıl kendiliğinden ulaştığına hayret ettiğini söyler. Kimi psikolojik ve erotik sorunlar konusunda kendi görüşleriyle örtüşen yanlara dikkati çeker ve "uzun ve zahmetli incelemeler ve araştırmalar sonucunda elde ettiğim şu veya bu gizli bilgiyi nereden edinmiş olabileceğinizi sık sık, hayret ederek kendime sordum durdum ve sonunda kıskandığım yazara hayranlık duyma noktasına geldim" diye belirtir. Freud, "Psikanalize Giriş Dersleri"nde, insanın psikanalizi önce kendi bedeninde ve kişiliğinde deneyimlediğini belirtir. Schnitzler'in de eserlerinde açığa çıkan işte bu içe bakış, kendi benliğini deşifre etme deneyimidir. Yazar, belki bilerek belki de el yordamıyla o derin ve karanlık alana geçmiş, arzuyu, yaşam dürtüsünü, ölüm tutkusunu ve rüyaları bilinçdışının bir okuması olarak kullanmıştır. Freud'un yazdığı mektupta bahsettiği, yazarın "Rüya Roman" adlı kitabıdır. "Rüya Roman", aldatma/aldatılma deneyiminin saf ya da örtük hallerini cepheden, cesurca ele alarak bilinçdışının dehlizlerine doğru bir yola girişir. Bu ele alış öylesine gerçekçi ve çarpıcıdır ki okur da -aynı Freud gibi- yazarın bu bilgiyi nereden edindiğini, böylesine berrak bir şekilde nasıl aktardığını merak eder.

"Rüya Roman", yirminci yüzyılın başlarında Viyana'da yaşayan evli bir çiftin, Doktor Fridolin ve karısı Albertin'in yaşamından bir geceyi odağa alır. Evli çift, doktorun ünlü ve zengin bir hastasının verdiği davete gitmek üzere küçük kızlarını öperek evden ayrılır. Yakışıklı ve karizmatik doktor bu davette iki kadınla samimi bir sohbete girişirken, karısı Albertin de orta yaştaki bir zamparanın dans teklifini kabul eder. Dans bir çeşit flört oyununa dönüşse de Albertin diğer odadaki heykelleri gösterme imasına kanmayarak oradan ayrılır. Davet, evli çiftin ufak ve sınırlı arzu oyunlarına sahne olmuş bir şekilde sona erer. Eve







dönen çift gece hakkında konuşurken, Doktor Fridolin karısının başka bir erkeğe ilgi duyma, hatta aldatılma ihtimaliyle yüzleşir. Ve aldatma-aldatılma ekseninde tetiklenen bilinçdışının hezeyanlarına, en karanlık korku ve arzulara, yaşam ve ölüm dürtülerine giden bir hikâyenin içinde buluruz kendimizi.

Doktor Fridolin ve Albertin'i çok iyi tanımasak da hikâye oldukça tanıdık; ancak hatırladığımız detaylar biraz farklı. Ana kahramanları Bill ve Alice Harford, Viyana'yı da New York olarak değiştirince taşlar yerine oturacak sanırım. Zira, Stanley Kubrick'in ölümünden önce çektiği son filmi "Gözleri Tamamen Kapalı (Eyes Wide Shut)", "Rüya Roman" kitabının sinema uyarlaması olarak gişe rekorları kıran bir film olma özelliği taşıyor. Roman, rüya ve gerçeğe ya da başka bir deyişle rüyalarda ortaya çıkan gizli gerçeklere ışık tutuyor. Bu nedenle kitabın adı ("Rüya Roman" ["Traumnovelle"]), anlatının taşıdığı ikili anlamı yansıtıyor. Filmin orijinal ismi de ("Eyes Wide Shut") bu yaklaşıma uygun olarak seçilmiş. Gözlerin hem açık hem de kapalı olmasını ya da başka bir deyişle kapalıyken açılan gözleri ima ederek aynı ikili anlamı devam ettirmiş Kubrick. Filmin, zaman, mekân ve isimler gibi bazı detaylar dışında ana anlatıya bağlı kalarak romanın psikolojik gerilimini yansıttığını söyleyebilirim.

Fridolin ya da filmdeki adıyla Bill, karısının onu aldatmayacağından emin olduğunu dillendirir. Sonuçta Albertin (Alice) onun karısı, çocuğunun annesidir. Ancak bu yorumunu karısının kendisini kıskandığı, partideki kadınlarla nereye kaybolduğunu sorduğu zaman yapma gafletinde bulunur doktor. Bir anlamda karısının içindeki öfkeyi, belki hınç, intikam, ödeşme arzusunu ateşler bu yorum ve ilk evlendiklerinde gittikleri bir otelde kalan genç ve yakışıklı bir subaydan bahsetmeye başlar. O subayı arzuladığını, eğer bir fırsat çıkmış olsa onunla birlikte olacağını, hatta bunun için her şeyi (evliliği, kocasını, çocuğunu) feda edebileceğini hissettiğini söyler. Darbe ağırdır Doktor için. Karısını dansa kaldıran, ona açıkça birlikte olmayı teklif eden davetteki adama pek de aldırış etmeyen Fridolin (Bill), gerçekleşmemiş bir aldatma sahnesi karşısında sendeler, ayakları yerden kesilir ki bir anlamda bu güvenlikli yaşamının zeminine tutunamaması demektir. Çünkü karısı başka bir erkeği arzulayabilmiştir. Başka bir erkek tercih edilme ihtimaline sahip olmuştur. Bunun gerçekleşmemiş olması pek de önemli değildir, önemli olan, fantezi düzeyinde bile olsa erkekliğinin sağ açıktan darbe almış olmasıdır. Gerçek soru burada yatar; bir erkek bu durumla nasıl yüzleşir? Olmamış ama olması ihtimaller hesabına giren bir durumun cezası nasıl kesilir?

Rüyalar gerçek olsa...

Tam da bu aşamada ikinci darbe gelir. Bir hastasına giden doktor, eve geldiğinde karısını uykusunda gülerken bulur. Albertin (Alice) uyanıp rüyasını anlatmaya başlar. Çok korkunç olduğunu söylediği rüyasında başka erkeklerle seviştiğini görmüştür. Ve başkalarıyla birlikte olurken kocasının geldiğini görür rüyasında. Kocasına bakarak güler. Kocasına kahkahalarla güler. Albertin'in ceplerinde artık bir fantezi, bir de rüya vardır. Bunun karşısında doktor da kendisini bir ödeşme, hesaplaşma, haddini bildirme durumunda bulur. Karısına kızmaz, onu suçlamaz ama dışarıya çıkar ve kendi fantezilerinin peşine düşer. Ona aşkını itiraf eden bir hastasının kızıyla, sonra da bir sokak kadınıyla ilgilenir ama onlarla birlikte olmaz. Daha sonra gizli bir cemiyetin düzenlediği, sadece parolayı bilen kişilerin maskeli ve kostümlü olarak girdikleri bir partiye davet edilmeden, kaçak olarak katılır. Partiye giriş parolası "Fidelio"dur. Beethoven'ın tek operası olan ve kocasını hapisten kurtarmak için kostüm giyerek kimlik değiştiren Fidelio'nun seçilmesi de anlatının zemini için simgesel anlamı destekler. Bu partide de ayinler, ritüeller ve seks gösterileri vardır ve doktorun orada olması tehlikelidir. Karısı tarafından aldatılma ihtimali, o ana dek kurduğu hayatı yerle bir edecek davranışlara neden olur. Saygınlığını, adını, güvenliğini hiçe sayar. Ölümle dans eder adeta. Ama böylesine

© ELİF ÇİĞDEM YÜNCÜOĞLU







büyük bir darbe ona aslında bir armağan da vermiştir; sıradanlaşarak kaybettiği tutkusunu...

Gördüğümüz rüyanın tabiriyiz, der Freud...
Anlatının başında sevgi dolu bir ev görürüz. Kızlarını öperek bir davete giden, giderken bakıcıyla konuşan, evdeki düzeni düşünen sıradan, huzurlu, güvenlik alanı içinde bir çift. O halde yazının başındaki soruyu tekrar soralım: Sevgi aşkın devamı mıdır, yoksa ölüm ilanı mı? Sevgi dolu ama tutkusuz bir çift. Saçım güzel olmuş mu diye soran karısına, hiç bakmadan çok güzel olduğunu söyleyen bir adam. Güzelliğinin farkında ama hayatın sıradanlığı içinde kendinden vazgeçmiş bir kadın. Büyük bir ev, güzel bir çocuk, buzdolabında yemekler, her gün dünün kopyası. Güzel ama sıradan, sıkıcı bir hayat. Yaşadığını hissetmediğin yaşam. Eros ve Thanatos'un eksikliği. Soğuk, çok soğuk. Oysa bir kıvılcım yeter ateşi yakmak için. İşte her şey burada başlar: tutkuda, hatta çığırından çıkmış tutkuda... Karısının rüyasını dinlerken onun ellerini sımsıkı tutan doktorun bakışlarında tekrar alevlenen tutkuda.
"Rüya Roman"da aldatılma üzerine ele alış öylesine gerçekçi ve çarpıcıdır ki okur da -aynı Freud gibi- yazarın bu bilgiyi nereden edindiğini, böylesine berrak bir şekilde nasıl aktardığını merak eder. Arthur Schnitzler, böylesine etkin bir anlatıyı içe bakış sayesinde kurgular. Onun yaşam hikâyesi de Doktor Fridolin ile iç içe geçmiştir. Schnitzler de bir doktordur. Sevgilisi aktrist Marie Glummer'in (Mizi) kendisini aldattığını düşünür ve kıskançlık hezeyanları yaşar. 20 Nisan tarihli güncesinde, "Mizi akşamüzeri eve döndü, karşımda duruyordu öylece; kendisine yarım saat hakaret edip durdum, ona adi bir gece kuşu olduğunu, ruhunda haysiyetsizlik, şerefsizlik yaşattığını söyledim ve bunları yaparken apaçık bir tatmin duygusuna kapıldım" diye yazar. Ama aynı hezeyanlar onun tutkusunu ve aşkını da ateşler. Aynı zamanda eserlerindeki erotik ve karanlık yan, onun yazınsal serüveninde eleştirdiği toplumsal ahlak yozlaşmasının psikolojik ele alınışıdır. Dönemin burjuva ahlakını da eleştirir.

Rüya görebilmek cesaret işidir...
Edebiyat kötüyü resmederken bir yandan çekiciliğini ortaya koymaya, diğer taraftan da okurun ruhunu tamamen ele geçirmesine engel olmaya yarayacak yapılar kurmaya çalışır. Modern edebiyat hayatın içini gösterir. İç organlarının filmini çekerken de kötülüğü olduğu gibi gösterir. Artık kötülük ve ahlak dışı olan eskiden olduğu gibi şeytan figürüyle değil insanın parçası olarak vardır, hayata dair ve çekicidir. Modern roman insanı yansıtmak için psikolojik bakış açısını kullandıkça, bilinçdışına atılmaya çalışılanlar da gün ışığına çıkar. Artık mutlak iyi ve mutlak kötü yoktur. Siyah ve beyazın yerine grinin tonları, kesinliğin yerine farklı bakış açıları geçer. En dışlanan davranışların altında yatan insani ve kabul edilebilir nedenler serilir göz önüne. Yargılamak yerine anlamayı, öğretici olmak yerine tanımlayıcı olmayı tercih eder. "Ne?" diye sormak yerine "Neden?" diye sorar. Modern romandaki psikolojinin amacı ilkeler öğretmek değil gözlemdir.
Aldatmanın da türlü halleri vardır. Beyaz yalanlarla, pembe hayallerle ya da gerçekleşmeyecek düşlerle aldatırız kendimizi kimi zaman. İyi niyetle, tatsızlık çıkmasın diye ve bile isteye aldanırız bazen. Tekdüze ve sıradan hayatımızı renklendirmek için, göz göre göre sanal ortamlarda aldatırız. Politik arenada maskeli yüzlerin öğrenilmiş aldatıcılıklarına, hakemi aldatmaya yönelik hareketlere, adaleti yanıltmaya çalışan taktiksel aldatmalara şahit oluruz; ya da romanlarda rastladığımız, yazarın kalemi tarafından yaratılan kurgusal ama kurgu olduğu ölçüde gerçek ihanetlere.
"Rüya Roman" (ve "Gözleri Tamamen Kapalı"), aldatmaya yönelik bakışın her türlü dolayımını içerir. Aldatma ve aldatılmanın gerçek veya olası hallerini, ihtimalini, rüyasını, fantezilerini, bilinçdışı gölgelerini ve sanatsal tasarımını gözler önüne serer. Eleştirmek, yargılamak, suçlamak için değil anlamak için bakmayı hem de gözleri kapalıyken ve hatta rüyalarda görebilmek için bakmayı işaret eder. Elbette görmeye cesaret edebilene. Çünkü rüyayı görebilmek cesaret işidir.

Haydar ERGÜLEN

Aldatma üstüne **yedi cümle**

Aldanma ki şair sözü elbette yalandır

1. Bahar sanırsın ama kıştır, hem de karakış!

2. Kendini aldatırsın. Kendini aldatanı da herkes aldatır!

3. Aldatınca boyun uzamaz, kısalır!

4. Şairler hakikat arayışındadır ama "Aldanma ki şair sözü elbette yalandır"!

5. Dünya bizi aldatıyor, biz birbirimizi!

6. İnsan, ilkin Tanrı tarafından aldatılmıştır.

7. O yüzden kimse kimseyi boşuna aldatmasın!



© ASLI ÇELİKEL

Ahmet İNAM



Ne dersiniz arkadaşlar, **aldanıyor muyuz?**

Bu dünyada kim aldanıp aldanmadığını bilebilir ki? Bu gördüklerimizin, yaşadıklarımızın gerçekten ne olduğunu biliyor muyuz? Evren bizi aldatıyor olmasın?

-Güzel değil mi Tevfik? Yeni açıldı, mezeleri harika. Şu havaya bak, şu ortama. Bayılıyorum buraya.

- Güzele benziyor. Deneyeceğiz. Adı ilgimi çekti, meyhanenin adı: Firiftegâh. Ne demek acaba Refik, bilirsin sen böyle sözleri.

- "Firifte" aldanmış, aldatılmış demek, "gâh" da yer demek. Aldatılmışın, aldanmışın yeri.

- Şansa bak ben de sana nicedir yaşamakta olduğum ağır bir sıkıntıyı açacaktım. Çok kötü yanıldım, hâlâ içime sindiremiyorum, nasıl da aptalmışım!

- Bence meyhaneler en iyi şifahanelerdir. Keşiflerin yapıldığı, arayanların ararken geçici de olsa bulduklarının tartışıldığı, paylaşıldığı yerlerdir. Ne diyor Yunus Emre:

Âlimler müderrisler medresede buldular
Ben harâbat içinde buldum ise n'oldu

Harabat, meyhane demek. Harabe, yıkıntı sözcüğünün çoğuludur: Yıkıntılar

demektir. Yıkıntılar meyhane olmuş. Bence çıkıntılar olmalıydı. Çıkıntının bir anlamı da "bir metne bir şey eklemek veya bir yanlışı düzeltmek için satır dışına yazılan yazı", eskilerin "derkenar" dediğidir. Meyhane bir anlamda hayat denilen metne çıkıntılar çıkılan yer değil mi? Sana bir harabatî olarak harabat üstüne iki dize okuyayım da sıkıntını konuşalım ardından. Şeyhülislâm Yahya'dan:

Harabatı eğerçi görmedik ammâ görenlerden
İşittik bir neşât-efzâ makâm-ı dil-güşâ derler

(Meyhaneyi görmesek de sevinç arttırıcı, gönül açıcı bir makam dediklerini işittik.) İşte gönül açıcı, sevinç arttırıcı bir yerdeyiz Tevfik. Ben Refik, senin arkadaşın, sana eşlik eden bir dostunum. Sen Tevfik'sin, "Tevfik", "vifak"tan gelir, nifaktan değil. Vifak, samimi anlaşma, barış, uyum, uygunluk demektir. Sözü uzatıyorum ama "Mevlid" yazarı Süleyman Çelebi:

Bize eyle tevfikin refik

Diyor. Refik burada Tanrı'dır. Tevfik, Allah'ın kullarına yardım etmesi, işlerini uygun kılması demektir. Eskiler "gayret bizden Tevfik Allah'tan" derlerdi. Sen Firiftegâh Meyhanesine uygun düştün. Yakıştın, yaraştın.

- Seni dinlerken ruhum açılıyor. Gerçekten dil-küşâ ya da dil-güşâ burası, gönlüm açıldı seni dinlerken. Hep dersin ya, meyhane insanı genişletir, inşirah verir, onu açar, küşayiş verir. Yaşadıklarım gücüme gidiyor ama içimden onun acısını bir türlü atamıyorum. Ben koca Tevfik, yılların akıllı, deneyimli, bilgili insanı, nasıl olur da böyle bir oyuna gelirim.
- Nedir o oyun?
- Biliyorsun Ayşe'yle yıllardır aynı evi paylaşıyoruz. Bir gece eve geldim ki, Ayşe bir delikanlıyla masayı kurmuş, yiyip içiyor. Bana da pişkin pişkin "Arkadaşım Levent, bundan böyle bizim evde kalacak" demesin mi?
- Peki, sen ne tepki gösterdin?
- Şaşırdım. Yıkıldım. Ayşe'den hiç beklemediğim bir davranış değildi ya, bu kadarı da çok fazla oldu. Sustum. Belli etmemeye çalıştım duygularımı. "Hoş geldin Levent" dedim. Masaya bir tabak daha kondu. Birlikte yemek yedik. İçtik. Şarkı söyledik.
- Sonra?
- Sonra onlar yatmaya gitti. Ben topladım bavulumu, evi terk ettim. Ev Ayşe'nindi zaten.
- Ayşe'nin tepkisi ne oldu?
- Sabah uyandıklarında beni göremeyince merak etmişler. Ayşe'yi arayıp annemin yanına taşındığımı söyledim. Birkaç gün sonra da kendime bir ev kiraladım. Oradayım şimdi, tek başıma.
- Neden yaptı bunu sana Ayşe acaba?
- Sana içtenlikle bir şey söyleyeyim mi Refik, hiç merak etmedim. Ayşe'dir, yapar dedim. Kendimi sorguladım. "Ne yaptım da bunlar başıma geldi, ben nasıl bir insan olmalıyım ki bunları yaşıyorum" dedim durdum, kendi kendime. Sonra ağır acısına karşı bunun bir güzel olay olduğuna, adım gibi bir "tevafuk" yaşadığıma inandım.
- Kandırdın demek kendini!
- Yanılma diyorum buna, kandırma ya da aldatma değil. Aldatma en az iki kişi arasında olur. Aldatma durumunda iki kişi var ise biri aldatan diğeri aldananandır. İnsan kendi kendini aldatamaz, yanılır sadece.
- Bir dakika, konuyu şöyle açalım Tevfik. Sen aldatılmadım, yanıldım diyorsun. Demek ki kimse beni aldatmadı, kendi kendimi aldattım diyorsun öyle mi? Kendi kendini aldatmaya da yanılma diyorsun.
- Evet.
- Bak şimdi şöyle ayrımlar yapacağım. Sanırım, o zaman biraz daha açık olacak, sorun. Bu konuda üç durum var: *Al durumu, Yan durumu, Kan durumu.* Al durumunda birden fazla (en az iki kişi!) insan bulunur. Aldatan, aldatılan taraflar vardır. Aldatan, aldatma niyetiyle karşı tarafı aldatmıştır. Yanlışlıkla aldatma olmaz. Niyet, kasıt olmalıdır. Yanlışlıkla, istemeden yanıltabilirsiniz, karşı tarafı aldatmış olamazsınız.

Yan durumunda yanılan insan vardır. Bile isteye yanıltma, aldatmaya girer. Oysa yanılmada bir kişinin gerçekleştirdiği yanılgı vardır. Örneğin senin yaşadığın sana göre bir yan durumudur. Ayşe seni aldatmadı. Yaptıklarında bir kasıt yoktu, zaten o öyle yaşıyordu. Sen Ayşe'nin bu tavrını, bu yaşam biçimini anlasaydın, yanılmayacaktın. Hata yapan sendin.

Yan durumunda olanlar yanlış yapanlardır. Yanılanlardır. Yan durumunda olanlara yanmak gerekir mi? Bence onları anlamalıyız. Neden yanılıyorlar? Bu durumda olanlar, sen hariç, çoğunlukla kendi yanlışlarını kabul etmeyip başkası ya da başkaları tarafından aldatıldıklarını ileri sürüyorlar.

Bir de kan durumu var. İşte kendini aldatma diye bilinen durum budur. İçinde bulunduğunuz sorunların farkındasınız ama kendinizi kandırıyorsunuz. "Kanma", doyum anlamı da taşıyor: "Kana kana içti suyu", bedeni suya kandı" örneklerinde olduğu gibi. Sorunu görüp, onun verdiği sıkıntıdan uzaklaşmak için kendinizi kandırıyor, doyuma ulaşıyorsunuz. Kendinizi kandırıyorsunuz. Bir yanınız, diğer yanınızı kandırıyor.

Şimdi sen yalnızca yanıldığını söylüyorsun. Ya kendini kandırıyorsan? Kendine yalan söylüyorsan? Ayşe'nin "ihaneti" sana dayanılmaz acılar veriyorsa? Acı çeken yanın, yardım istiyorsa senden, senin "örtücü", yalan söyleyen yanından? Yanılma değil de kandırılma durumu varsa?

- Olabilir ama ben onu yanılma olarak yaşıyorum. Neden kendime yalan söyleyeyim ki?
- Kim kendine yalan söyleyip söylemediğini bilebilir ki? Asıl sorun daha derinde: Bu dünyada kim aldanıp aldanmadığını bilebilir ki? Bu gördüklerimizin, yaşadıklarımızın gerçekten ne olduğunu biliyor muyuz? Evren bizi aldatıyor olmasın? Belki herhangi bir varlık bizi aldatmıyor da, yanılıyoruz sadece. Bu dünya, bu gerçeklik sandığımız şey, bizim sandığımız gibi değil, yanılıyoruz. Biliyor musun Tevfik? Buna samimiyetle inanıyorum. Bilimin bize anlattığı, şimdilik doğru sandığımız bir hikâye. O bilgiyle yaşıyoruz, ona kanıyoruz. Oysa değişecek o bilgi, yeni araştırmalarla, yeni bilgilerle. Anlayacağız ki bu dünya, bu gerçeklik dediğimiz her neyse bizim sandığımızdan farklıymış. Şu an gerçek diye anlatılan, kendimizi doğru diye kandırdığımız bir yanılma. Yanıla yanıla arayacağız. Buldukça eski yanılmalarımızdan kurtulacağız.

Hakikat bilgisi, bir şeyin neyse o olduğu bilgisi, bizden saklanmıştır. Gördüğümüzle yetinmek durumundayız. Beynimizin, yetilerimizin gücü oranında bilebileceğiz. Araştıracağız tutkuyla, aldanmamaya, yanılmamaya, kanmamaya çalışacağız. Bir yanımız hep kanacak, gerçeği bildiğimize kendimizi inandıracağız. İnsan çok ilginç bir varlık: Yanıldığı konusunda yanılmıyor. Yanıldım derken yanılmıyor. Hadi buna Yanılma Paradoksu diyelim.

- Yahu Refik, seni sabırla dinledim. Basit bir olaydan kocaman bir metafizik teori çıkardın.
- Basit sandığın olayların metafizik açılımları vardır Tevfik. Senin adın Tevfik, sen yaşadığın olayları, düşünceye, anlamaya uygun hâle getirensin. Sen, yanılgı dediğin yaşantıdan insana dair, gerçeğe dair görüşe erişmeyi uygun kıldın.
- Sakın bu sözlerinle beni kandırıyor olmayasın Refik?
- Tevfikçiğim, adı aldanma yeri olan bu güzel meyhanede (yoksa dünya dediğimiz de böyle bir meyhane mi?) senin derdini konuşacak, iç dökecek, arınacak, ikimiz de meyhanenin sağladığı şifa ile evlerimize dönecektik. Tuttuk, hakikat deryasına daldık. Tevfik refikini, Refik tevfikini bulmuştur, hadi içelim.



© GİZEM KARAYAVUZ

Ben bir başkası

Birlikteliklerin ve ailelerin yapıtaşı sevgi değil çoğu zaman, yalnızlık korkusu. İnsanlar tek başlarına var olamayacakları korkusuyla gülümsemeye, sarılmaya, sevişmeye, aynı masada suskunluk içinde yemek yemeye, yalanlar, yalanlar, yalanlar söylemeye devam ediyor.

Sarhoştum. Üzgündüm. Kızgındım.
Kendimde değildim.
Neredeydim ben? Hayatımı benden bir başkası oynuyormuş gibi davranıyorum. Ben değilsem, kim bu üzgün? Kim bu uçurumun önüne beni sürükleyen, kim bu yalnızlıktan korktuğu için tadı tuzu kaçmış hayat oyununu sürdüren?
Ben bir başkası mıdır?
Kendime bahaneler ve mazeretler üretmekte ustayım. Zincirlerimi kıramadığım, özgürlüğün tadına doyasıya bakamadığım için başkalarını suçlamakta ısrarcı, istikrarlıyım.
Kendimi "mutlak" bulduğum bir hal olmalı. Bir formülüm ben, kendimi tekrar tekrar sağlamalıyım. Bir çerçeve gerek. İçinde kendimi garantide sayacağım bir hal. Bir kutu. Bir oda. Bir tabut. Mutlak bir bütünlük. Kendimi bir bütün olarak duyumsayabilmeliyim ki kırılma, yok edilme, yok sayılma kaygısından uzakta durmalıyım. Belki de ben, içimde bir yerde dursun, başka benlerle bir olup ona sahip çıkmalıyım. O kendini korumayı bilmiyor. Gizlenerek de olsa bir savaştayım. Ben, bana karşı.
Ben bir başkası.

Kendimizi savaşa davet eden biziz. Haberimiz yokmuş gibi davranıyoruz, hepsi bu. Kim düşman, kim yancı, kim korunacak, kim ölmeli. Hangi ben? Canımız her istemediğinde, başımız her sıkıştığında "ben" bir sihirbaz çabukluğunda başkasına dönüşebiliyor. İnsan en kolay, en çok kendini aldatıyor derler, en yakınındaki kendi olduğundan.
Ben, hayatını bir başkasına oynatıyor, ben kendini çalıştırıyor, hırpalıyor, para kazansın, kariyer yapsın, hayatı boyunca yalnız bir kişiye bağlı kalsın diye kendini zorluyor, ben mutlu olmak için kendini sarhoş ediyor, yarattığı zırh başka türlüsüne müsaade etmiyor çünkü. Sevişebilmek için, vurduğu ketlerden kurtulabilmek, kendini sarsabilmek, nefes alabilmek, düşündüğünü özgürce söyleyebilmek, kendisine dayatılana hayır diyebilmek için "kendinden geçmenin" yollarını arıyor.
İnsan, kendini ortadan kaldırıyor ki, kendini aldatabilsin.
Suçtur bu.
Oysa "ortada" koskoca bir ben var. O seni dengeleyen, iyileştiren, tazeleyen, o senin çekirdeğin. O bunların hepsini birden yapabilir. Hayata evet, istemediğine dur diyecek, yaşamın olmadığı yere çiçekler ekecek, lüzum geldiği yerde ben de varım, lüzum geldiğinde ben yokum bu işte diyecek ben sende var.
Kalıplara sığdırmaya çalıştıkça kendini kesip biçmenin yaraları baş edilmez olur. Hem kendimizi tastamam bir geometrik şekil gibi mutlak bir bütün sanmak, tutarsız ve faydasız bir kendini aldatma yöntemi aslında. Çünkü insan kendini tamamlamaya çalıştıkça eksiklerini buluyor. Ve sonra eksik bulduğu yerlerden başkalarına bağlanıyor. Hem de öyle bir bağlanıyor ki, benim olmazsa öldürürüm, beni bırakırsa yaşayamam diyecek kadar körlemesine.
Birlikteliklerin ve ailelerin yapıtaşı sevgi değil çoğu zaman, yalnızlık korkusu. İnsanlar tek başlarına var olamayacakları korkusuyla gülümsemeye, sarılmaya, sevişmeye, aynı masada suskunluk içinde yemek yemeye, yalanlar, yalanlar, yalanlar söylemeye devam ediyor. Kendimizi aldatmak bir sarmal, önü sonu olmayan, ayaklarımızdan boğazımıza, aklımıza, fikrimize kadar dolanan bir dikenli tel. Sadece ete kemiğe değil, metal ve taş yığınlarına da bağlanıyoruz. Bir ev daha -ve daha- satın almak için sabahtan akşama beyaz kolalı yakalarımızla şık köleler olmayı kabul ediyoruz. Nasıl çalıştığını bile bilmediğimiz bir araba için o olmazsa hiçbir yere gidemem diyebiliyoruz, giyecek hiçbir şeyimiz olmadığına kendimizi gerçekten ikna edebiliyoruz. Kendi yarattığımız illüzyonların hepsine tek tek aldanıyoruz. Bahaneler ve yalanlarla kendimize açtığımız savaşta algılarımızı bozuyor, yaşamdan üstümüze düşen ışığı kırıyor, gözlerimizden yaşama yansıyan ışığı solduruyoruz. Öyle ki ben, hiç olmayacağı halde sahiden bir hiçe dönüşüyor.
Oysa ben ne büyük bir var oluştur. Apaçıklığın, dolaysızlığın, özgür iradenin, coşkuların en kuvvetli, en parlak halleri ondadır. Güçlü bir ben kendini korumayı, istediğini içine almayı, istediğini dışarda tutmayı bilir. Kendini aldatmak yerine kendiyle yüzleşmeyi bilen, karşısındakini aldatmak yerine özgür iradenin gücüne sırtını yaslayan biri, fırtınayı güneşli günden farklı saymaz. Fırtına da, güneş gibi insanın çekirdeğiyle aynı maddeden yapılmıştır. Yaşamın kendisidir bunlar. Yaşam bizi öldürmez. Daha doğrusu, yaşam beni korur.
Ben, bir başkası değil, sarhoşluğuyla, üzgün haliyle, kendinde kayboluşun esnekliğiyle ben.
Ben.
Kendimdeyim.

Bahar TEZCAN



Seni neden Casablanca'da aldattım?

Kendimi affetmek için seni aldatmak zorundaydım. Ve kendimi affetmeden yaşayamıyordum. (...) Senden vazgeçebilmemin tek yolu seni aldatmamdı. Yoksa senden gidemezdim. Ama seninle de bu halimle kalamazdım. Suçluydum ve cezamı çekmek zorundaydım. Senden ve bizden kurtulabilmem için başka seçeneğim yoktu.

© ZULEMA COUSO



Ben yasamım boyunca olmamam gerektiği yerde olma konusunda ustalaşmıştım.

Ama neden Casablanca?

Zamanda yolculuk yeteneğim beş yaşımda başladı. Yirmi yıl sonraya gidebiliyordum. Sonra birden altmış beş oluyor veya altı yaşıma dönüyordum. Yalnızca rakamlara ve yıllara sadakatim sonsuzdu. Bağlanacak başka bir kimliğim de yoktu. Benim hikâyem kendimden ağlamadan dinlediğim soğuk ve ıssız bir yoldu.

Tek çocuk sendromu adı verilen inanmadığım bir sendromun çocuğu olarak Lübnan'da dünyaya gelmişim. İçimdeki savaş Lübnan içsavaşının taklidiydi. Çünkü hiçbir kavganın baş kahramanı değildim. Kahraman olan annem Nawal'dı. Ölene kadar da öyle kaldı. Mezarını uzun zaman görmedim. İnançların savaştığı bir ülkenin bombaları arasında ben hiçbir şeye inanmamayı seçtim. Sevgiye de inanmamayı seçtim o seçimlerde. Bu ucu helyum gazına aldanmaktı sevgi.

Annem öldüğünde yirmi üç yaşındaydım. Onu terk ettiğimde ise on yedi. Ölümünün iyi bir yanı olmuştu. Babamı tanımıştım. Beni bulmak için annemin ölmesini beklediğini söylemişti. Kısa ve değersiz bir hikâyeleri olduğunu anlatmıştı annemle.

Nevşehir-Ürgüp'lü olan babamın ailesi onu çok erken yaşta Lübnan'a, burada eşiyle birlikte yaşayan kız kardeşine refakat etmesi için göndermiş. Çünkü kızın eşi çalışamayacak kadar hastaymış. Babam Beyrut'a bu görev için paketlenmiş. Babamın ailesindeki işlevi daima böyle olmuş. Boşluk dolduran bir dolgu malzemesi. Eğitimi ve gelecek planları yarıda kesilmiş. Büyükbabamın onu keyfince oradan oraya sürükleyebildiği bir oyuncak. Büyükbabam sanırım babamdan nefret etmiş. Hatta kızı dışında belki tüm hayatından da. Annesi de babamı bu savrulmadan koruyamamış. Sevmediğinden değildir sanırım, gücü yetmediğindendir. Ama neden bir annenin gücü çocuğunu korumaya yetmez ki? Korkudan mı? Gücünün yetmemesi ve korkmak da aslında kendini öncelikli korumak ya da çocuğundan bile daha fazla sevmekten midir?

Ve babam zorunlu bir görev gibi gelmiş Beyrut'a, fikri sorulmadan, sürgün yediği ailesinden koparak. Çalışmak dışında yapacak hiçbir şeyi olmayan, hayallerinden vazgeçmiş bu yalnız ve ıssız adam yani babam, Beyrut'un ilgi çekici kadınlarının ilgisinde kendini onarmaya adamış. Onların hepsini birden istemiş. Hepsini birbiriyle aldatmış. Kendini de hepsiyle.

Bir hanede yeterince değersiz hissettirildiyseniz, sağlıklı sevgi ve bağ kurma meselesinde yerinizi el yordamıyla aramaya başlarsınız. Bunun için kalbinizi açmaya korkarsınız. Cinselliğinizi açmak ve buraya davet etmek, duygusal dünyanıza almaktan daha kolay olur. Ve bir erkekseniz, zaten hedefiniz, sizi hissettiğinizden daha değerli kılacak olan "çok kadın sendromu" yaşayabilmenizdir. Her kadınla biraz daha onaylanabilmeniz. Bol alkış toplayabilmeniz. Sevmediğinizi ve sevilmediğinizi unutup, çok fazla kişiden kabul görmeye uğraşıp, içerikle değil miktarla aldatırsınız kendinizi. Evdekiler tarafından görülmemiş, fark edilmemiş bir varlık olduğunuzdan, sokakta çok fazla kişiye kendinizi kanıtlamaya çabalarsınız. Ailenizde annenizin yarattığı duygusal yoksunluğu pek çok ikame kadının varlığı dolduracaktır artık. Annenizin tek başına sunamadığı sevginin hesabını çok fazla kadın toplanıp yine de veremeyecektir. Ve ayrıca

tüm bu kalabalık kadınlar ağındaki en önemli kilit nokta şudur: listedeki kadınların birbirinden haberdar olması da her şeye rağmen kabul görme arzunuzu coşturacak, gücünüze güç katacaktır. Bazen de haberlerinin olmaması onların arkasından oyun çevirebilen zekânızla gurur duymanıza sebep olacak, sahte iktidarınıza kendiniz bile inanacaksınızdır. Babanızdan aktarılan erkeklikle özdeşleşen tarafınız, ondaki saldırgan ve sadist taraftan parça kopardıysa, hayatınıza giren pek çok kadına biricik olmadığını ve değersiz olduğunu gösterecek, siz de onların canını yakacaksınızdır.

Bu içsavaşlar hiç bitmeyecek, ateşkes ilan edilmezse!

Sonra babam bir gün Nawal ile tanışmış. Neredeyse âşık olduğuna eminmiş aslında. Ama ben doğana kadar sabredebilmiş. Ve babam Sadık, annem Nawal'ı da böylece aldatmış. Ayrılmaları da bağlanmaları kadar hızlı olmuş. Annem meseleyi babam kadar soğukkanlı ele almamış olacak ki hayatını tümden değiştirmiş. Öfkesini, incinmişliğini ve beni de alarak Casablanca'ya yerleşmiş.

Beni ne kadar aldığından emin değilim aslında. Bana küsmüş gibi hissederdim. Hiç konuşmazdık. Gölge gibiydim. Benim zamanda yolculuklarım yalnız başıma başladı. Annem bana her vurduğunda bedenimden ayrılıp acıyı hissetmediğim başka bir yaşıma konardım. O gittiğim bambaşka bir yılda ve mekânda her şey hâlâ sıcak ve sevgi dolu olurdu. Dünya güzel bir yere dönüşürdü. Annemin bir cümlesi ile çıktığım yere tekrar döndüğümde dayak bitmiş olurdu. Artık güvendeydim.

Ona kızmazdım. Öfkelenecek kadar cesur değildim zaten. Ama annemin çaresizliğine acırdım. Bu daha kolay olurdu çünkü. Ölmesini isterdim, sonra kendime kızardım. Suçluluk duygumla başa çıkmam çok zordu. Büyümeye başladıkça, ona daha da fazla acıdıkça ve artık o da yaşlandıkça sakinleştik hep birlikte. Başarmıştım. Çabalamış, sabretmiş ve annemi kazanmıştım. Yalnızlığımın sona erdiğini hissederdim. Zamanla annem yol arkadaşım olmuştu. Başarmıştık. Benim doğumumla dağılmış aileyi nihayet onarmıştım. Ancak sakin zamanlar kısa sürdü.

Ne zaman ki annemle yakınlaştık, ben de babamın yaptığını yaptım. Onu aldattım. Terk ettim ve Beyrut'a geri döndüm. Ne zaman bir şeyler yoluna girse, onu bozmam gerektiğini söyleyen ses beni çağırdı. Zamanda yolculuğum ülkeler arasında başlamıştı. Gitmek için sebebim yoktu. Aslında yaşamak için de bir sebebim yoktu. Görevimin tamamlandığını hissediyordum. Kaos istiyordum. Çünkü başka türlü bir canlılık yolu bilmiyordum. Ve annemi ölümüne dek bir daha görmedim.

Tuhaf bir şeyler vardı hayatımda hep. Suni bir gündem sunan, akşam vakitlerini dolduran haber bültenleri gibiydi yaşamım. Olmasa da olur taklit hazlar, ikinci el aldatmalarla oluşturulmuş sahte dramlar.

Umarsızca arıyordum tüm kadınlarda, bir zamanlar bir yerde kaybettiğimi sandığım bir şeyleri. Bulamıyor olmamı o zamanlar anlamıyordum. Sanki değerli bir eşyamı nerede kaybettiğimi bilmiyor ve sadece ışığın olduğu yere bakıyordum. Bunun için farklı kadınların farklı ışıklarına bakmam gerekiyor gibi hissediyordum. Her bedende kaygan teflonlar gibi dolaşıyordum. Öylesine küçüktüm ki çok fazla kalbe değer, bedeni ellersem büyüyeceğimi sanıyordum. Zihnim dayaktan kaçtığı zamanlardaki gibiydi. Bir kadın oraya yerleşirse hemen mekân ve zamanı terk eder, özgürleştirirdim kendimi. Tutsak olurdum sanki kalsaydım. Ve gerçeğimi göstermek zorunda olurdum o kadına. Saklanamazdım. Yakalanırdım. Sobelenir ve acıtılırdım. Benim aslında kim olduğumu bilen, en özümü gören birisi benimle kalmazdı. Kalınacak bir yanım yoktu. O özü herkesten saklamak zorundaydım. Bunun için bile bir yerde yeterince uzun kalmamalıydım.

Sonra bir gün Dore'ye yakalandım. Hiç hak etmediğim bir şey geldi başıma. Dore beni her halimle sevmeye hazırdı. Açıklarım ortaya çıktığında bile kaçmıyordu. İlgi ve şefkati ile sarmalamak için elini uzattı. Hiç hissetmediğim garip bir anne kokusu vardı üstünde. Anne kucağı gibiydi Dore. Bütün bunlar benim için çok fazla, çok yabancı ve tehditkârdı. Bir yandan da karşı konulmaz. Ömrümün en uzun ilişkisini yaşıyordum. On ay. Süre değil de, belki asıl farkı yaratan olarak, diğer tüm kadınlara yaptığım bir şeyi yapmadığımı fark ettim bir gün; aldatmak. Dore'yi aldatmamıştım. Hâlâ. Aynı kişiyle, aynı yerde, tek bedenle, tek zihinle kalmak.

Öyleyse içimde bitmek bilmeyen o garip suçluluk duygusu neden hâlâ susmuyordu? Yapmam gerekeni yaptığım halde neden hâlâ cezalandırılmam gerektiğini düşünüyordum? Yoksa yine mi esas yapmam gerekeni yapmıyordum? Neyi anlamıyor, neyi kaçırıyordum? Beni kendimden kim kurtaracak merak ediyordum. En yakın ve mahrem zamanlarımızın ortasına inen bir vicdan.

Ve Dore'yi aldattım. Önce Casablanca'ya götürdüm gövdemi Beyrut'tan. İkiye bölündüm Beyrut gibi. Bir gün, bir anda, rastgele birisiyle. Ancak bir anda ve öylesine sandığım o aldatmanın tüm bir kişisel tarihimden kaynaklandığını henüz bilmiyordum. Sonra Dore beni terk etti. Çünkü hayatımdaki tüm aldatmalarımda olduğu gibi, bunu yine saklamadım. İtiraf ettim. Affet beni demedim. O da etmedi. Anne kucağından, kokusundan ikinci kaçışım da böyle oldu.

Sanırım ihmallerin, terklerin, suistimallerin üzerine kurulmuş bir ruh, bir daha iflah olmuyordu.

İlk kez bir aldatmamdan sonra acı çektim. Nihayet. Nihayet acıya kavuşmuştum. Ama içimden bir his bu acının Dore'yi kaybetmek ile değil, bambaşka bir mesele ile ilgili olduğunu fısıldıyordu. Bu kez bu aldatmanın farkı neydi?



© EDUARD SUKHIN

Casablanca!
Ömrümün en güzel, ömrümün en kaçışlı, ömrümün en yalnız şehri.
Tüm zaman yolculuklarımın başkenti.
Dore beni duy! Oku beni!
Kendimi affetmek için seni aldatmak zorundaydım. Ve kendimi affetmeden yaşayamıyordum. Annemi hatırlıyordum. Onu sebepsiz terk edişimi. Ölümüne eşlik etmeyişimi. Mezarını hiç görmeyişimi. Her şeyi inkâr etmemi. Ona öfkemi bastırmamı. Bir gün bile anılarımızın fotoğraflarına bakmayışımı. O hiç tutamadığım yası. Kayıplara kapattığım kapımı. Oysa tutulmamış yaslar, bitmemiş hesaplar, kapanmamış yaralar hiç peşimizi bırakmazdı.
Dore senden vazgeçebilmemin tek yolu seni aldatmamdı. Yoksa senden gidemezdim. Ama seninle de bu halimle kalamazdım. Suçluydum ve cezamı çekmek zorundaydım. Senden ve bizden kurtulabilmem için başka seçeneğim yoktu. Çünkü sana ne yaparsam yapayım, sen benim elimi bırakmazdın. Uzak davransam sen yakınlaşırdın, aramasam ararsın, bağırsam, öfkelensem sakinleştirirdin. Sen tüm kötülükleri emen turnusol kâğıdıydın ilişkimizin. Oysa ben bir erişkin gibi veda etmenin yolunu, bunun nasıl yapılacağını bilmiyordum. Yakınlaşmanın içimdeki huzursuzluğu nasıl artırdığını anlatmanın, tekrar yalnız hayatıma dönmenin kendimi daha güvende hissettireceğini söylemenin sağlıklı bir şeklini bilmiyordum. Aldatarak gitmek ve aldatarak kendimi terk ettirmek içimdeki hayvanı serbest bırakan yegâne yoldu. Ben böyle zamanlarda soğukkanlı bir katil miydim?
Başka kadının bedeninde aradığım benim için cinsellikten çok öte bir şeydi. Düşünüyordum da erkeklerin buzdağının üzerinde görünen o sevişmeye koşma, cinsel eylem için yanıp tutuşma kütlesi meselenin özü değil miydi acaba? Buzdağının altında, derinde saklı olan başka bir ihtiyaçlar listesi miydi o yatağa çeken? Sevişmekten daha ötesiydi sanki orada aranan. En tutkulu hazlar listesinin başında gelen cinsel eylem bazen sadece cinsel ihtiyaçların giderilmesi iken, bazen de duygusal ihtiyaçlarımızın vücut bulmuş haliydi.
Annemle babamın kavgalarına dahi şahit olmamıştım. Çünkü ben doğunca annemi aldatan babam ile aralarında bir kavga olduysa iki aylık bir bebek olarak olaya müdahil değildim. Sonrasında annemle kaldığım onca yıl babamın ihanetini dinlemiştim. Hepsi benim suçum diye düşündüğümü hatırlıyorum. Ben doğmasam ayrılmazlardı. Lanetlenmiş bir varlık olarak dünyaya geldiğime inanırdım. Annemin dayaklarının haklılık payı olduğunu düşünürdüm. Varlığım için utanç, doğduğum için suçluluk hissediyordum. Tedirgindim. Hep kaçmak istiyordum. Hem annemin sevgisine layık olmadığımı düşünüyor hem de bana yaptıkları nedeniyle onu cezalandırmak istiyordum. Hiçbir kadın tarafından gerçekten sevildiğime ikna olamıyordum.
Dore! "Hayatımızı kapatma mevsimindeyiz, yüzleşelim" demişsin mektubunda. Kadınlar sanırım neden aldatıldığının cevabını almadan ölmek istemiyorlar. Artık altmış beş yaşındayım. Aldatmalara son verdiğim bir evliliğim ve bir oğlum oldu. Senin mektubunu alana kadar geçmişimle, seninle, annemle, babamla, seni aldatmamla ve Casablanca'da olanlar hakkında düşünmedim. İçimdeki garip huzura refakat edip hayatıma yön verdim.
Dore! Senin bana o çok içten ve gerçek sevgine, düşkünlüğüne, anne ılıklığına dayanamıyordum. Tedirginliğimi arttırıyordu. Hak etmediğim bir sevgiydi bu.
Beni huzursuzluğuma son vermem için o şehre gönderen bilinçdışım her zaman olduğu gibi hareket kaynağım olmuştu.
Aldattım seni!
Sonra tuhaf bir özgürlük duygusu kapladı içimi. Seninle beni bitirmeme sebep olduğum için değildi bu. Kendime ceza vermemi söyleyen suçluluk duygularımı dinlemiş ve yapmıştım bunu.
Anneme çok kırgın ve öfkeliydim aslında. Yüzleşmenin vakti gelmişti. İnatla kaçmak ve küsmek çare değildi. Senden kaçıp anneme yakalanmak. Zorundaydım buna. Belki bu son kaçışım olurdu. Mücadele son bulurdu.
Annemi terk ettiğim yerde, Casablanca'da aldatmıştım seni! Ve onun çocuğu olmaya ihanet ettiğim yerde.
Sonra gittim ve mezarında konuştum onunla. Bana vurmasını hak etmediğimi söyledim. Sevilmemeyi. Öfkelendiğimi, incindiğimi. Ama onu bırakıp gitmemi ve bir daha çocuğunun yüzünü görmemesini de onun hak etmediğini anlattım. En çok da korkularımı anlattım. Onunla çok şey konuştuk. Üzgünüm dedim. Af diledim. Seni seviyorum diyen sesini duydum annemin. Sonra birlikte yaşadığımız eve gidip dışarıdan seyrettim.
Annemi bilinçdışımdaki hapisten, seni kendimden, kendimi tüm bir geçmişten kurtarmıştım. Annemle tüm olanlar ve bana olan duyguları hakkında içtenlikle konuşmak yerine onu orada, Casablanca'da, yapayalnız yüzüstü bırakarak kaçmıştım on yedi yaşımda. Cezalandırmak istediğim hem annem hem kendimdi. Bunları hak etmeyen olarak seni, hikâyenin en masumunu ise çekip çıkarmıştım bunların arasından hunharca da olsa. Onca yıl suçluluk duygularımla olan savaşı hem senin sevgini kaybederek ve kendimi cezalandırarak durdurmuş, hem de annemle bitmemiş yasımı tamamlamıştım. Ve işte ödemiştim bedelini her şeyin. Bir alacaklı ve verecekli kalmamıştı. Masanın hesabı kapanmıştı. Artık zamanda yolculuklar bitmişti. Aynı yaşta, aynı şehirde, aynı zamanda ve aynı kadında kalabilirdim. Yaşamımın yıllarına eşlik eden Lübnan'daki içsavaş son bulmuştu.



Bahar KÖSE KARACA



© CANSU BOĞUŞLU

Aklım takıldı

Bir yanlışlık yaptım demedin amma Şeytana uydun mu aklım takıldı

Şiirlerle, şarkılarla aşkı yaşadık ya da aşkımız, sevdamız onlarla daha da anlam kazandı ve coştu duygular... Elbette anlam yüklediğimiz, değer verdiğimiz kişiler tarafından kimi zaman karşılık gördük, kimi zamansa terk edildik, bazen de bir entrikanın içinde bulduk kendimizi, aldatıldık. Ancak tüm bunlarda aradığımız tek bir şey vardı; basit, açık bir ilişki. Ne entrika çevirecek ne de oyunlar oynayacak gücümüz, enerjimiz vardı. Sadece ilişkimizi yaşamak, kendimizi karşıya açmak ve karşıyla çoğalmaktı derdimiz... Kendinden emin, olgun ve aşkını en temiz haliyle yaşamak isteyen ve hissettiği duyguların oldukça farkında olan bir adam bakın, entrikasız bir hayat isterken neler söylüyor, nelere dikkatleri çekiyor... İşte Orhan Gencebay'ın müthiş eserlerinden birisi "Aklım Takıldı".

Dün gece hep seni seni düşündüm
Söylediklerine aklım takıldı
Uykumda bir sağa bir sola döndüm
Alaycı gülüşe aklım takıldı

Meali: Benim söylediklerime alaycı yaklaşıyorsan ve aynı frekansta değilsek bu işte bir sorun var... Ya olduğun gibi ya da göründüğün gibi değilsin. aklıma takıldı, beni uyutmuyor...

Yüzünde şüpheli bir anlam vardı
Bana ne dediysen sanki yalandı
İçimi tarifsiz bir korku sardı
Aşkımı düşündüm aklım takıldı



Meali: Sana aşk hissederken ben yüzünde açık olmayan, şüphe etmeme neden olan bir ifade seziyorum. Ben böyle hissederken sana karşı, sende farklı bir ifade görmek beni korkuttu. Yaşadığım ve benim çokça anlam yüklediğim bu ilişki yoksa gerçek değil mi! Söylediklerin gerçek gelmedi, aklım takıldı...

Açık konuş benle doğruyu söyle
Nedir bu tavırlar bu gidiş böyle
Bir yanlışlık yaptım demedin amma
Şeytana uydun mu aklım takıldı

Aklım takıldı fikrim takıldı
Yeşil gözlerine aklım takıldı

Meali: Ben sadece gerçek olanı bilmek istiyorum, tavırların ve gidişin nedendir? Sadece bir açıklama bekliyorum... Elbette sana bir "yanlış" yaptın diyemem çünkü görmedim, bilmiyorum ama tavrında bir fark var... Şeytana uyup başka birine mi yöneldin? Aklım, düşüncelerim hep bu konuya takılıp kaldı... Yoksa toplumun yeşil gözlülerle ilgili önyargısı doğru mu? Bu işte bir yalan bir fitne-fesat mı var? Aklım yeşil gözlerine takıldı...

Sevdim diyorsun gerçek mi bilmem
Söz veriyorsun bunla yetinmem
Geleceğe dönük hayallerimize
Durun biraz dedim aklım takıldı

Meali: Sevdiğini söylüyorsun, bu sadece bir söz ve gerçekliğinden emin değilim çünkü davranışların ve sözlerinin birbirini tutması önemli. Ben bugüne dayanarak gelecek için hayaller kuruyorum. Seninle ilgili şüphem oluştu, hayal kurmak istemiyorum eğer sözlerin gerçek değilse... Söz yeterli değil, görmem lazım...

Beni sevmeye mecbur değilsin
Sen bir gerçeksin yalan değilsin
Belki bir aşkla kalan değilsin
Gururum coştu aklım takıldı

Meali: Kimse kimseyi sevmeye elbette mecbur değil! Ben seni zihnimde yarattığım halinle değil, gerçekten sen olarak seviyorum. Ben "gerçek" bir ilişki yaşamak istiyorum. Neyse durum onu söyle... Belki de tek aşk sana yetmiyor, sen "gerçek" bir aşkın peşinde değilsin. Böyle düşününce benliğime bir saldırı algılıyorum, aklım orada takılıp kalıyor...

Belki sana göre eski kafayım
Bir aşkla yetinen anlayıştayım
Belki isteyip de yapamadığın
Zorluklardayım aklım takıldı

Aklım takıldı fikrim takıldı
Yeşil gözlerine aklım takıldı

Meali: Ben birine sadık kalan ve gerçek bir ilişki isteyen biri olduğum için belki de eski kafa geliyorum sana... Benim için "bir" kişi değerli ve özel oluyor... Ama belki benim bu halim senin isteyip de yapamadığın bir şey... Belki sen hiç tek bir ilişkiye sadık kalınan, basitçe sevilen, açık olunan, terk edilmeyen, aldatılmayan bir ilişki görmedin, ne çocukken evde ne de senin hayat deneyiminde. O yüzden senin "normal" olarak gördüğün ilişkilerden farklı benim durumum ama sen belki de "değerli" olduğun bir ilişkide kalabilmeyi, onun tadını istesen de çıkarmayı bilmiyorsun. Eğer böyleyse bu benim için çok zor... Yeşil gözlerinde bir entrika, oyun mu var, aklım takıldı...
Doğru söze ne hacet! Gerçek bir ilişki yaşamak derdinde şarkıdaki bu adam... Onun söylediği gibi, işaretlerden, beden dilinden bir şey okumak zorunda kalmadığınız, kendiniz gibi olduğunuz ama aynı anda birlikte yürümekten keyif aldığınız, enerjinizi entrikalar çevirmeye değil de ilişkinizi geliştirmeye harcadığınız, açık ve dürüst olabildiğiniz, sevgiyi alabilmeyi başarabildiğiniz ve geceleri aklınıza bir şey takılmadan mışıl mışıl uyuyabildiğiniz bir ilişki dileğiyle...

psikesinema psikeart

AKBANK SANAT İŞBİRLİĞİ İLE

"SİNEMADA İNSANLIK HALLERİ"

Koordinatör: Prof. Dr. M. Emin Önder

YABANCILAŞMA: ÖLDÜRMEYEN YABANCILAŞMA ÇÜRÜTÜR

9 OCAK 2019 ÇARŞAMBA

18.00 – 19.30
FİLM GÖSTERİMİ:



Babamın Kanatları
Yön: Kıvanç Sezer

19.45 – 21.15
PANEL-TARTIŞMA
Arzu Çevikalp
(Oturum Başkanı)
İshak Sayğılı
Kıvanç Sezer
Kübra Kip

RUHSAL TRAVMA: RUHA İNEN EN BÜYÜK DARBE

13 ŞUBAT 2019 ÇARŞAMBA

18.00 – 19.30
FİLM GÖSTERİMİ:



İftarlık Gazoz
Yön: Yüksel Aksu

19.45 – 21.15
PANEL-TARTIŞMA
Prof. Dr. Emin Önder
(Oturum Başkanı)
Prof. Dr. Gülseren Yücel
Dr. Agâh Aydın
Yüksel Aksu

KAYIP, AZALTIR MI?

13 MART 2019 ÇARŞAMBA

18.00 – 19.30
FİLM GÖSTERİMİ:



Kelebekler
Yön: Tolga Karaçelik

19.45 – 21.15
PANEL-TARTIŞMA
Selin Yılmaz
(Oturum Başkanı)
Bahar Tezcan
Prof. Dr. Tamer Aker
Tolga Karaçelik

MERAK: KENTLERDEKİ YAŞAM MERAKI

10 NİSAN 2019 ÇARŞAMBA

18.00 – 19.30
FİLM GÖSTERİMİ:



Paris'te Gece Yarısı
Yön: Woody Allen

19.45 – 21.15
PANEL-TARTIŞMA
Melis Zararsız
(Oturum Başkanı)
Dr. Serpil Vargel
Dr. Hakan Karaş

SIR: BİZ Mİ SIRRI, SIR MI BİZİ SAKLIYOR?

8 MAYIS 2019 ÇARŞAMBA

18.00 – 19.30
FİLM GÖSTERİMİ:



Sofra Sırları
Yön: Ümit Ünal

19.45 – 21.15
PANEL-TARTIŞMA
Tan Tolga Demirci
(Oturum Başkanı)
Ümit Ünal
Prof. Dr. Kültegin Ögel
Banu Bülbül

DEPRESYON: ACININ POSASI

13 ŞUBAT 2019 ÇARŞAMBA

18.00 – 19.30
FİLM GÖSTERİMİ:



Melankoli
Yön: Lars von Trier

19.45 – 21.15
PANEL-TARTIŞMA
Ayşe Devrim Başterzi
(Oturum Başkanı)
Prof. Dr. Emine Zinnur Kılıç
Şule Öncü

PSİKİYATRİ ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DENEYİMLERİ BİR ARAYA GETİREN ÖNEMLİ YAPIT!

ART YAYINCILIK SUNAR.

www.psikeart.com















psikesinema

Ocak-Şubat 2019 sayısı

tüm gazete bayii ve seçkin kitapçılarda